

VOLUME X-Part I]

[ಸಂಚಿಕೆ ೧೦ ಭಾಗ ೧]

॥ ೠ ಮಧ್ವನಾರ್ಥೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ

ಸರ್ವ ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳ ಮೂಲಿಕೆಯ ದಶಮ ಗುಚ್ಛದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗ

೩೬ನೇಯ ಗ್ರಂಥವಾದ

ಶ್ರೀ ಮ ನ್ನಾ ಯ ವಿ ವ ರ ಣ

ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ವಿದ್ವಾನ್, ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ತಿರೋಮಣಿ,
ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಬೋಧಿಣಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲಾ ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರಧಾನ ಪಂಡಿತ

ಉಡುಪಿ ಆಯುರ್ವೇದ ಕಾಲೇಜಿನ ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರೊಫೆಸರ್,

ಶ್ರೀ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗೌಡ ವರಪ್ರಕಾಶ

ಕನ್ನಡ ಟೀಕಾ ಭಾಷಾಂತರ ಸಹಿತ. ೨೫೭

ಶ್ರೀ ಬಿ. ಭೀಮರಾವ್, ಬೀದರ್, ದಾವಣಗೆರೆ.

ಇವರ ಕನ್ನಡ ಮುದ್ರಿತ.

ಪ್ರಕಾಶಕರು:

1860ನೇ ಇಸವಿಯ 21ನೇ ಅಕ್ಟೋಬರ್ ಮೇರಿಗೆ ಒಪ್ಪಿಯಾಗಿರುವ

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘ, ಉಡುಪಿ.

[ಇವರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಕ್ಕು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಕರದ್ದಾಗಿದೆ]

SRI MADHWAMUNI SEVA SANGHA (REGD.) UDUPI, K. A.

All rights reserved by the Publishers

ಉಡುಪಿ ಮೆಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾದುದು.

1964

ದರ: ರೂಪಾ ೧೦೦.

ಮು ನ್ನ ದಿ

ಬರೆದವರು: - ಡೀ. ಬಿ. ಭೀಮ ರಾವ್, ವಕೀಲ್, ದಾವಣಗೆರೆ.

ನ ಮಾಧವಸಮೋ ದೇವಃ ನ ಹ ಮಾಧ್ಯಸಮೋ ಗುರುಃ |
ನ ಕದ್ಯಾತ್ಯಸಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ನ ಹ ಕಸ್ಯ ಸಮಃ ಪುಮಾನ್ ||

ವಾಯ್ವಂಕಸಂಧೂತರಾದ ತತ್ವವಾದಾಚಾರ್ಯರು ಸಜ್ಜನರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶ್ರೀಬಾದರಾಯಣರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದರು. ಅನಂತೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಭಾಷ್ಯಸಂಗ್ರಹೇ ಅದೋ ಅತ್ಯಪರಿಚ್ಛಪ್ತೈಃ ಶೃಷ್ಟೇನೇವಾನಪಾಂಕಶೀಃ ಎಂಬ ಕಂಡಿಶಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯಂತೆ, ಅತ್ಯಜ್ಞಾನ ಸಾಧಕವಾದ ಅನಂತಾರ್ಥಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು, ಅತ್ಯಪಾರಾಯಣಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಾದ 'ಅಣುಭಾಷ್ಯ'ವೆಂಬ ಭಾಷ್ಯ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಅತ್ಯಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದರು. ಪಂಕಜ ವೃಥ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಿತರಾಗಿ, '...ಯುಕ್ತಯೋ ವೋ ಮುರುದ್ಧರಾಃ ಮನೋ ಮಾಂದ್ಯಾಕ್ರತೋ ಗ್ರಂಥಂ ವ್ಯಕ್ತಕರ್ತೃತಃ ಕುರು | ಇತ್ಯರ್ಥತೋ ವ್ಯಧಾನ್ವಯಃ ಸೋನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಸತಾಂ ಸುಧಾಂ | ಸುಮಧ್ಯ ವಿಷಯ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು, ಪಠವಾದಿಗಳ ನಿರಾಸದಲ್ಲಿ ರಕ್ಷಿತೆಯನ್ನೊದಗಿಸಲು, ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟರು. ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರೂ, ಅದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯದಾದ 'ಸ್ಯಾಯಾ ವಿವರಣ'ವೆಂಬ ಹುತೋಂದು ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ನಾಲ್ಕನೇ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸುವ ಅವಶ್ಯ ಕತೆಯನ್ನೂ, ಅದರ ಅಧ್ಯಯನಾದಿಗಳಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಮಹಾ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವುದು ಮಾತ್ರ ಈ ಮುನ್ನದಿಯ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಓದುಗರಿಗೆ, ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದರವು, ಗುರುಮುಖವಿಂದ ಕರಿಯುವ ವಿಕೀಪಾಕೃತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಪ್ರಾಕೃತಗಳಲ್ಲಿನ ಮತವರ್ಗದ ಸಾಧಿಕವಾದ ಭಗವನ್ನಾತ್ಮಾತ್ಮಾ ಪೂರ್ವಕ ಸುದೃಢಸ್ಥಿತಿ ರೂಪ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆಯುಪಾಧ್ಯವೆಂದೂ, ಅದರಿಂದಲೇ ದೋಷಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಾಧನ ವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವು ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ ವೇದಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಋಷಯಃ ಅಂತಃ ಪ್ರಕಾಶಾಃ, ಅಂತರ್ದೃಷ್ಟಯಃ | ಬದ್ಧೃಷ್ಟಯಃ, ಸರ್ವದೃಷ್ಟಯಃ | ಉಪಾಸಾತ್ಮೈವಿಧ್ಯಾತ್, ಅಗ್ನಿ ಶ್ರಿಯಾದಶಾಂ' ಎಂಬ ವೇದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯಗಳ ಸಮೂಹೋಪನೆಯಿಂದ ಸಾಧಾರಣ ಉಪಾ ಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳಾದವೆಂದೂ, ಅವರಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವು ರಾತ್ಯಾಂತರ ಭೇದದಿಂದ ವಿವಿಧ ವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮದರ್ಶನವು ವಿವಿಧವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಂದರ್ಶನದ ಮುಕ್ತಿ ಹೇಳುವುದು 'ಸ ಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣ'ದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಭಗವ ದ್ವೈತಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಪಾತ್ಮಕ ಸುಖಪಾತ್ಮವಿದ್ಯರೂ ಸಾಮಾನ್ಯದರ್ಶನದಿಂದ ದೋಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆಂದೂ ಸ್ವರೂಪಾಪೋಕ್ಷದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸಮೋಹಿ ಭಗವಾನ್ ಸ್ವರೂಪ

ದರ್ಶನೇನೈವೈನಂ ಜೀವಂ ಮೋಹಯತಿ' ಎಂದು ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ, 'ಯೇಷಾಂ ಬಹಿರುಪಾಸನೇನ ಮೋಕ್ಷಃ ತೇಷಾಮಪಿ ಹೃದ್ಯವಾಸನಂ ಕಿಂಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಮೇವ' ಎಂದು ಬೃಹದ್ರಾಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಯು ಸರ್ವಮುಮುಕ್ಷುಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಬೃಹದ್ರಾಕ್ಷ್ಯದ 'ಕಿಂಚಿತ್' ಶಬ್ದದಿಂದ, ಬಹಿರುಪಾಸನೆ ಮತ್ತು ಬಹಿರ್ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಅಧಿಶಾಖೆಗಳಾದರೂ ಸಹ, ಹೃದ್ಯವಾಸನೆಯಿಂದ ಬಿಂಬದರ್ಶನವನ್ನು ಪಡೆಯುವರೆಂದೂ ಅವರ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಯು ಅಲ್ಪಮಾತ್ರವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಸೂಚಿಸಿರುವರು. ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕುರವಾದ ಉಪಾಸನೆಯುಳ್ಳ ರಿಂಬುದು, 'ಬಹಿರುಪಾಸನೇನ ಮೋಕ್ಷಃ' ಎಂಬುದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದು, ಇದರಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಮಜ್ಜಯತೀರ್ಥರೂ ಸಹ 'ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಸಾಧಾರಣ್ಯೇನ ಬಿಂಬಮೇವ ಅವಶ್ಯಮುಪಾಸ್ಯಂ' ಎಂದು ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಕಾಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಹೃದಯಸ್ಥಾನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ (ಅಪರೋಕ್ಷಕ್ಕೆ) ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಭಕ್ತಿಯು ಬ್ರಹ್ಮವಿಮಾನಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ಣೇತ ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಗಳ ನಿಶ್ಚಿಂತಯು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಧ ಜ್ಞಾನ ನಿಶ್ಚಯವು ಸೂತ್ರ ಪ್ರದೇಶ ನಿರ್ಣಯಗಳ ಸಂತತ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯ. ಈ ನಿರ್ಣಯಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವಾದರೋ, ಸಂತಯ ವಿಷಯಗಳ (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಳ) ಪರಿಚಾರ ಪ್ರಕಾರವಿವಿಶ್ವವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವುದು. ಯದ್ವಿಫಲ, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿಗೆ ಅಧಾರ ಭೂತವಾಗಿರುವ ನ್ಯಾಯ (ಯುಕ್ತಿ)ಗಳನ್ನು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರೂ ಆ ಗ್ರಂಥವು ಪರವಾದಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಅನೇಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದೆ. ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಅತಿ ಹೇಯವಾದ, ಅಗ್ನಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ 'ಮಾಯಾವಾದದ' ಮಂಡನೆಯು ಅಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಪಂಡಿತಾಲಾಪಾರ್ಯರು ಸುಮಧ್ಯವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ'ವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ದುರ್ವಾದಿಗಳಿಗಿದ್ದ ವಿವಿಧ ಮಾಯಾಧ್ಯಾಂತ ರವಿದ್ದು ತಿಂ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವರು. ವಿವಿಧ, ಕ್ರಮವು ಭಗವನ್ನಹಿಮೆಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ; ಮನವು, ತತ್ತ್ವಬಂಧವಾದ ಸಂತಯ ವಿಷಯಗಳ ಪರಿಚಾರದಿಂದ ಜ್ಞಾನದಾರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ದೊರಕಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಉಭಯ ವಿಧ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವು ಪರಿಶುದ್ಧವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಗಿದ ಅಧಿಶಾರಿಯ ನಿರ್ಮಲಾಂತಃಕರಣವು, ಪ್ರಾಣ-ಅಪಾನ-ವ್ಯಾಸ-ಉದಾನ-ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ವಾಯುದೀವರ ಪಂಚರೂಪಗಳ ವಿಶೇಷಾದೇಶ ಯುಕ್ತವಾದಾಗ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹರಿಧ್ಯಾನ ನಿರತನಾದ ಭಕ್ತನು ಸಮಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿದರ್ಶನ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಕೊಂಡಿ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಆನಂದವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಧ್ಯಾನವಿಧಿಗೆ ಜ್ಞಾನನಿಶ್ಚಯವೂ, ಜ್ಞಾನನಿಶ್ಚಯಕ್ಕೆ ಸಂತಯಾದಿಗಳ ನಿರಾಕರಣೆಗೆ ಉಗ್ರ ಯುಕ್ತಗಳಾದ ಸದ್ಭಕ್ತಿಗಳ ಸಂತತ ಅನುಸಂಧಾನವೂ ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನಿಶ್ಚಿಂತಯವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಯುಕ್ತಿ-ಪ್ರತಿಘೋಷಗಳ ನಿರಂತರ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಸಾಧನ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಒದಗಿಸಿ ಕೊಡುವುದೇ 'ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆ' ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ಮುಖ್ಯೋದ್ದೇಶವೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ವೀಶ್ಯದಿಂದಲೂ ಈ ಉದ್ದೇಶವು ಪ್ರಕಟಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. 'ಶ್ವಶ್ವಾ ಧ್ಯಾನಾನುಧ್ಯಾನೋಪದೇಶದಿಂದಲೂ ದೇವೇಶ್ವರ ಸತ್ವತೇಃ | ಶ್ವಶ್ವಶ್ಚ ಸೂತ್ರಾನುದ್ಯಾಪ್ಯಾ ಸನ್ಮಾಯಾವಿವರತಿಂ ಸ್ಥುತಿಂ | ಕರೋಮಿ ಮಂದ ಬುದ್ಧೀನಾಂ ಬುಧಾಣಾಂ ಜೋಷಿತಾರಿಣಾಂ |' ಎಂದು, ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು, ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೂ

ಪಂಡಿತರಿಗೂ ಉಪಕಾರಕವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥವು, ಭಾಷ್ಯ-ಅಣುಭಾಷ್ಯ-ಅನುವಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅರಳವಾದ
ಖ್ಯಾಯಿಕೆ ವಿವರಣೆ ರೂಪವಾದುದೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುವಾಗಲೂ ಇದೇ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಇತ್ಯಸಂಶಯಮಾನ್ಯಾಯಮಿವಮಾಂಸಾಪಾರವಾರಿಭೇಃ |
ಉತ್ತರಪಾಠ್ಯಶಕ್ತ್ಯೈವ ವ್ಯಾಕುಲೀರ್ಥೋಪೇತಸಾಂ | ಮಂದಾಸಾಮುಪಕಾರಾಯಂ.....
ತದ್ವಿಶೇಷವಂಜ್ಞಾನಪ್ರದೀಪ್ತಾರ್ಥಭೇದಸಾಂ | ವಿಶೇಷಗಾರ್ಥೇ ಮನಸಿ ನಿಶರಾಂ ಚೋಪ
ಕಾರಕಃ | ಪೌರಾಣಿಕವೋ ಮಯಾಂಕಕಾರಿ ಸಂಕ್ಷೇಪಾಸ್ತಮಿಶಾಕ್ಷರೈಃ||' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ,
'ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಮಹಾನ್ಯಾಯಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ವಿಚಾರ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಅವಾರ ಸಾಗರವನ್ನು ದಾಟುವುದು
ಅತ್ಯಶಕ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲ ಚಿತ್ತರಾದ ಅಲ್ಪಜ್ಞರಾದ ಸುಜೀವಿಗಳೂ, ಸೂರ್ಯಪ್ರಭವಾದ
ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶವೈದ್ಯ ಗಾಢವಾದ ಅರೋಚನಾ ಶಕ್ತಿಯುತರಾದ ಬಹುಜ್ಞರಿಗೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ
ಉಪಕಾರಕವಾದ ಈ ನಾವೆಯನ್ನು ಸಂಪ್ರೇಷವಾಗಿ ರಚಿಸಿರುವೆನು' ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿರುವರು.

ಸೂತ್ರ ನಿರ್ಣಯಗಳ ನಿರಂತರ ಸ್ವರೂಪ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀ
ಮದ್ವಾದಿರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಗಳವರು, ಹಿಂ ವಿಶಿಷ್ಟಾದಿಶಾರಿಕ ಮೋಕ್ಷಫಲಕ ದಿಷ್ಟಾಸಾಗೋಚರಾ ಯ
ಸಮಾ, ಹಿಂ ಜಙ್ಗಾದ್ಯಪ್ಯಕರ್ತೃ ಸಮಾ, ಹಿಂ ವೇದಾದಿಸಕಲ ಶಾಸ್ತ್ರಜನಿತ ನಿಖಿಲಜಗಜ್ಜ್ಞಾದಿ
ಕಾರಣತ್ವ ಪ್ರಮಾಣೋಪೇತಾಯ ಸಮಾ ಹ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯ
ಗಳಿಂದಾಗುವ ೨೨ ಅಧಿಕರಣಗಳ ನಿರ್ಣಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಂತತಾನುಸಂಧಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗ
ವಾಗುವ ಅಧಿಕರಣ ನಾಮಾವಳಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪಂಡಿತ ಶ್ರೀಕೃರಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ಸಂಪ್ರಿಕರು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ
ವಿಶೇಷ ವಿವರಣೆಯನ್ನಿತ್ತು, ಯಾವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಯಾವ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು, ಯಾವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಯು
ಹೇಗೆ ಫಿರಾಕರಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅವೋಧವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಧ್ಯಮತಾನುಯಾಯಿಗಳು ಇವರಿಗೆ
ಚಿರಮುಡುಗು. ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ತಪ್ಪದೇ ಪಡೆಯಲೆಂದು ಅತಿಶುಭ್ರೇ.

‘ಅಜಾಯರ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಮದಾಜಾಯರ್ಯಾಃ ಸಂಕು ಮೇಃ ಜನ್ಮಜನ್ಮನಿ |’

ಶ್ರೀಮನ್ನಾಯವಿವರಣಂ

ದುರಂತದುರಿತಧ್ಯಾಂತವಿಪಾಟನಪಟೀಯಸೇ |
 ಪಾದರಾಯಾಣಸಂಜ್ಞಾಯ ಪರಸ್ತೈ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ |
 ಯದ್ವಿ ತಂ ತವ ಭಕ್ತಾನಾಮಾಸ್ತುತಂ ಸ್ತುತರೇ ಹರೇ |
 ತದಾಹು ಕಾರ್ಯಂ ಕಾರ್ಯಂ ಪ್ರಲಯಾರ್ಥಾಯುತರೈಃ ||
 ನಮಾಮಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಾಚಾರ್ಯಂ ಪರಂ ಗುರುಂ |
 ಯಸ್ಯ ವಾಣೀಶ್ವಪಾಣೀಯಂ ನಿಶ್ಯಂವತಿ ಭವಾಟಿವೀಂ |
 ಪ್ರಜಮ್ಯ ಹರಣಾಂಭೋಜೇ ಗುರುಣಾಂ ತತ್ಪ್ರಪಾಬರಾಹ್ |
 ಸನ್ನಯವಿವೃತಿವ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಯಥಾಮತಿ ||
 ತ್ರೀಮದ್ಧನುಮದ್ವೀಮದ್ಧ್ಯಾಂತರ್ಗತರಾಮಕೃಷ್ಣ ವೇದವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕ
 ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾಯ ನಮಃ |

ಮೂ || ಬೇಕಣಾಬೇಕನಜಗನ್ನಿಯಂತ್ರೇಣೇಷಪಂವಿದೇ |

ಫಮೇ ಸಾರಾಯಣಾಯಾಚರವಶಕ್ರಾದಿವಂದಿತ

|| ೧ ||

೧ || ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕಾರ ಸ್ತೋತ್ರ
 ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಹರಮಾತುನೇ ಬೇಕನ ಅಬೇಕನ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಸೃಷ್ಟಿ
 ಕರ್ತನೂ, ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ್ವೈತವರ್ಗಗುಣವಂಶುರ್ಣನೂ, ದೋಹ ವಿನೂರನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯನೂ,
 ಅದ ಸಾರಾಯಣನೆನಿಸಿಕೊಂಡ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. || ೧ ||

ಮೂ || ಕೃತ್ವಾ ಭಾಷ್ಯಾನುಭಾಷ್ಯೇಹಮಪಿ ವೇದಾರ್ಥಸತ್ಯತೇ |

ಕೃಷ್ಣಸ್ಯ ಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾಸನ್ನಾಯವಿವೃತಿಂ ಸ್ತುತಂ

|| ೨ ||

ಕರೋಮಿ ಮಂದಬುದ್ಧೀಣಾಂ ಬುಧಾಣಾಂ ಬೋಧಕಾರಿಕಾಂ |

ಪ್ರೀತ್ಯೈ ತಸ್ಯೈವ ದೇವಸ್ಯ ಕತ್ರಸಾದಪುರಸ್ಕರಃ

|| ೩ ||

೨ || ನಾನು ಭಾಷ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಮಂದಬುದ್ಧಿಗಳಿಗೂ ಮಂದಚರಗೂ
 ಕಾಪಕಾಳವಾದ, ವೇದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪಾಲಕರಾದ (ಅಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥ ಭೂತ
 ಲಾದ) ವೇದವ್ಯಾಸರು ಮಾಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಭೂತವಾದ ಅಭಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ದೇವದ
 ಸೂತ್ರ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳೂ, ತತ್ವ ನಿಶ್ಚಯ
 ಸಮರ್ಥಗಳಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಗಳೂ ಇವುಗಳ ವಿವರಣ ಕೊಡುವುದ
 ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಭಿಗ್ರಹಿಸಿದ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ || ೨ || ೩ ||

ಜಿಜ್ಞಾಸಾಧಿಕರಣ || ೧ ||

ಮೂ || ಜೀವವ್ಯತಿರಿಕ್ತೇಶ್ವರಾಭಾವಾತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯ ಚ ಸ್ವಯಂ ಪ್ರಕಾಶತ್ವಾತ್ ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯತೇತಿ
ಪ್ರಾಪ್ತೇ 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸೇತ್ಯಾ ಹ || ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ | ತದ್ವ್ರಹ್ಮೇತಿ
ಬ್ರಹ್ಮತದ್ವೇನ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವೋಕ್ತೇರ್ನಾನುಭವಸಿದ್ಧಾಬ್ರಗುಣಜೀವಾಭೇದಃ |
'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ | ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಇತಿ ಪ್ರುತೇರಿತಿ
|| ೧ ||

ಅ || ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ವಿಚಾರ ವಿಷಯನೆಂದು ಅಭಿಮತನು. ಆದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜೀವರಿಂದ ಭಿನ್ನ
ತಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅನುಮಾನಗಳು ಈಶ್ವರ ಗ್ರಾಹಕಗಳಲ್ಲ. ಅಗಮವು ಕಾರ್ಯ
ಜ್ಞಾಪಕವು) (ಜೀವನೇ ವಿಚಾರವಿಷಯನಾಗಿತಿ, ಎಂದರೆ) ಜೀವನು ಪ್ರಪ್ರಕಾಶನು, ಪ್ರಪ್ರಕಾಶ
ಜ್ಞಾನಾತ್ರಯನು, ಅಥವಾ ಮಾನಸ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತನು. ಆದಕಾರಣ ಜೀವನು ವಿಚಾರ ವಿಷಯ
ನ-ಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಸಂಕಯಗ್ರಸ್ತವಾದುದು ವಿಚಾರ ವಿಷಯವಾಗುವುದು. ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ
ಸಂಕಯವು ಕೂಡಲಾರದು) ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಎಂದರೆ (ಆದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪೂತ್ರ
ಕಾರರು) 'ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಕೃತಿವಿಹಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ)
ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಸ್ಥೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ವಿಚಾರಕ್ಕೆ ವಿಷಯನು. ಜೀವರಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ
ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಇದ್ದಾನೆನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು) ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ ಎಂಬ ಕೃತಿಯು
ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಸ್ಥೆ ವಿಧಾನವಾದಿ ತದ್ವ್ರಹ್ಮ ಎಂದು (ಜಿಜ್ಞಾಸ್ಯವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ತಲ್ಲವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇವರಿಂದ
ಜೀವರಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಪರಮೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಷಯನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.)
(ಹೇಗೆಂದರೆ) ಬ್ರಹ್ಮತಲ್ಲದಿಂದ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ವಿಷಯನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು
ಹೇಳಿದೆ. ಜೀವನು ಅಲ್ಪ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರೆಂದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವು. ಪೂರ್ಣ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ
ಅತ್ಯಲ್ಪ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಜೀವರಿಂದ ಅಭೇದವೆಂಬುದು ಸರ್ವಾನುಭವವಿರುದ್ಧವಷ್ಟೆ. (ಆದಕಾರಣ
ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜೀವರಿಂದ ಅಭೇದವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡಲಾರದು) (ಬ್ರಹ್ಮತಲ್ಲಕ್ಕೆ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂಬ
ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ) (ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು) ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ
ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆಂದು (ಸಂಕಾ ಮಾಡಿಕೊಂಡು) ಈ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಮೊದಲಾದ
ಸರ್ವಗುಣಗಳೂ ಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂಬ ಕೃತಿಯಿಂದ (ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಿರವಧಿಕ ಗುಣಗಳಿದ್ದು ದರಿಂದ
ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದುಕೃವಾಯ್ತು.) (ಎವಂ ತ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೇದಾರ್ಥಭೂತ
ನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾವಸ್ಥೆ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಮಾಡಲೇಬೇಕು.) || ೧ ||

ಜನ್ನಾಧಿಕರಣ || ೨ ||

ಮೂ || ತ ಜೀವ ವಿನಾಯಂ ಬ್ರಹ್ಮತಲ್ಲಃ | 'ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ'
ಇತ್ಯಾದಿವಾ ಇತ್ಯಾದಿಕಾರಣಶ್ಚೈವ ಬ್ರಹ್ಮಲಕ್ಷಣತ್ವೋಕ್ತೇಃ || ೨ ||

ಅ || 'ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ತ ತದ್ವ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ತಲ್ಲವು
ಜೀವಶಬ್ದವಿರುವುದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. (ಎಕೆಂದರೆ) ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿ

ಯಿಂದಲೇ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವರೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾಹೋ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಹುಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವೆನೇ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಎನ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಜೀವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಂಭಾವಿಕವೇ ಎಂದು ಕ್ರವಾಯು || ೨ ||

ಶಾಸ್ತ್ರಯೋನಿತ್ವಾಧಿಕರಣ || ೩ ||

ಮೂ || ನ ಚ ರುದ್ರಾದೌ ಸಮಮೇಕಲ್ಪಕ್ಷಣಂ | ಶಾಸ್ತ್ರೈಕಸಮಧಿಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ಕಾರಣತ್ವಸ್ಯ || ೩ ||

ಅ || ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜೀವ ವಿಕೇಷದಲ್ಲಿ ವಾಕುಪತ ಮೊದಲಾದ ಅಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತ್ಯಾ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಈ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣವು ರೂಪವಾದ ಲಕ್ಷಣವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. (ಅಂತರ ಈ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು: (ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ವ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕವಾದುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) ಹೀಗೆ ಈ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬರುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕಿಂದರೆ) ಸಕಲ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣನಾದವನನ್ನು ಪುಗ್ಗೇದ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಅನುಮಾನವಾದರೂ, ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಪಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದಾಗಲೀ ಕಾರಣವು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಾಗಲೀ ಸಾಧಿಸಬೇಕು ಈ ಎರಡು ಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಕೇಷವು, ಅಪ್ರಯೋಗ್ಯವು ಎಂಬ ದೋಷಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರಾನುಸಾರಿಯಾದ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾದಿಗಳಿಂದ ದುಷ್ಕವೇ. ಅದಕಾರಣ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಲು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.) || ೩ ||

ಸಮನ್ವಯಾಧಿಕರಣ || ೪ ||

ಅ || ಶಾಸ್ತ್ರವು ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ವಾಕುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದೆ. ಹಾಗಾದರೆ 'ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಬಲದಿಂದ ವೇದಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ವಾಕುಪತಾದಿಗಳ ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಲ್ಲವೆನ್ನಕೂಡದು. ನಮ್ಮ ಪ್ರತೀತಿಯು ಸಂವಾದ ರೂಪವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿದೆ. ನಮಗೆ 'ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತಿವಂ ಶಾಂತಿಮುತ್ಕಂಠಮೇತಿ' 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸ್ತಮದರ್ಶತಾಗ್ರೇ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಗ್ರಹಣ ಬಂದರೆ-

ಮೂ || ನ ಚ ವಾಕುಪತಶಾಸ್ತ್ರೋದಿತತ್ವಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಕ್ಷೇ ಕಾರಣಂ |

ಕಿಂತೂಪ್ರಮಾದಿಲಕ್ಷಣಃ ಸಮನ್ವಯ ಏವ

|| ೪ ||

ಅ || ರುದ್ರನೂ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳೂ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣರೆಂದು ವೇದಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ ಎಂದು ವಾಕುಪತ ಶಾಸ್ತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ನಮ್ಮ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ಕೂಡ ರುದ್ರನೂ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳೂ ಜಗತ್ಕಾರಣರೆಂದು ವೇದಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದ್ದಾರೆಂಬುದು

ಪ್ರಮಾಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಎಲೆಂದರೆ ಪಾಶುಪತಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಸ ಕಾಳಜವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾತ್ಯಾ ಶಿಷ್ಯಂ ಶಾಂತಿಮುತ್ಕಂಠಮೋತಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಪ್ರತೀತಿಯೂ ದುಷ್ಪವು.) (ಹಾಗಾದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೆಂದರೆ) ಉಪಕ್ರಮ ಉಪಸಂಹಾರಾದಿ ರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಲಕ್ಷಣಾನ್ಯತೆ ರೂಪ ಸಂಬಂಧವೇ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು. (ಅಂತೂ ಪಾಶುಪತಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಜಗತ್ಪ್ರಾಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದ ರೂ ಅದು ಉಪಕ್ರಮಾದಿರಿಂಗಗಳಿಂದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಉಪಕ್ರಮಾದಿ ರಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದೇ ಗ್ರಾಹ್ಯವು. ಅವುಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿವಶ್ವಿ ಹೊರತು ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗಜ್ಜ್ಞಾನಾದಿಕಾಕಾಶನೆಂದು ಮುಖ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯವು.)

॥ ೪ ॥

ಈಶ್ವರಪ್ರಧಿಕರಣ ॥ ೫ ॥

ಅವ ॥ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. 'ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿಪರ್ತಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ಎಂದರೆ-

ಮೂ ॥ ಫ ಜ ತಸ್ಯಾವಾಚ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರಕೃತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯಃ | 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತೀ' ಕ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಸಹಿತಾಪುಭವಸ್ಯ ಬಲವತ್ಪ್ರಾತ್ ॥ ೫ ॥

ಅ ॥ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು 'ಯತೋ ವಾಚಃ' ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದ್ದರೆ ಹಾಗಾಗಬಹುದಿತ್ತು. ಹಾಗೆಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ 'ಪುರುಷಮೋಕ್ಷತೇ' ಪ್ರಣವೋವಾಸಕನು ಚತುರ್ಮುಖನ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಈಶ್ವರೇಯತ್ವವು ಶ್ರುತವಾದ ಕಾರಣ ಅವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಗೋಚರನೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ) 'ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ' ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೋ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಸಹಿತ ವಾದ ಅನುಭವವು ಕೇವಲ ಶ್ರುತಿಗಿಂತ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ (ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವು.)

॥ ೫ ॥

ಅನಂದಮಯಾಧಿಕರಣ ॥ ೬ ॥

ಮೂ ॥ ಫ ಖಾವಯವತ್ಪವಿರೋಧಃ | ನೇಹ ಪಾಪಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿವೇ ಕ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕೀರವಯ ವಾದ್ಯಭೇದಾತ್ ॥ ೬ ॥

ಅ ॥ (ಬ್ರಹ್ಮವು ಪುಷ್ಪವು ಎಂದಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು. ಅನಂದಮಯವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಂದಾದರೆ ಅಗ ಬ್ರಹ್ಮ ಪುಷ್ಪಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ತನಗೇ ಶಾನೇ ಅವಯವನೆಂದಾಗಿ ಬೇರಾಗುವುದು) ಶಾಪು ಕಫಗೆ ಅವಯವನೆಂಬುವುದು ವಿರುದ್ಧವು. (ಯಾವುದು ಯಾವುದರ ಅವಯವವೋ, ಅದು ಅದರಿಂದ ಭಿನ್ನವು, ಎಂದು ಅವಯವ ಅವಯವಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಕಂಡರೆ, ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಅಕ್ರಿಯಾಶ್ರಯಭಾವವೂ ವಿರುದ್ಧವೇ, ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಜೀವ ಕೂಡದು. ನೇಹ ಪಾಪಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚಿವ ಹಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಲ್ಲವೂ ಅವಯವ ಅವಯವಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಅವಯವ ಅವಯವಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೂ ಅತಃ ಅವಯವಗಳಿಗೂ

ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ಭೇದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಯವ ಅವಯವಿ ಭಾವದಿಂದಲೇ ಭೇದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದವೆ ನಿರವಯವನು ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು.) ಅಂತೂ ಅವಯವ ಅವಯವಾದ ಭಾವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ವಿರೋಧವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ.)

|| ೬ ||

ಅಂತರಧಿಕರಣ || ೭ ||

ಮೂ || ನ ಚ 'ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಮಗ್ನಿಂ ಜಗತಃ ಶ್ರುತಿಷ್ಠಾಂ | ದಿವ ಆತ್ಮಾನಂ ಸವಿತಾರಂ ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ | ಚತುರ್ಥೋತ್ತರಂ ಪ್ರದಿಶೋನುಕ್ಲ್ಯಪ್ತಂ | ವಾಚೋ ವೀರ್ಯಂ ತಪಸ್ವಾಸ್ತವಿಂದತಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಾನಾಮನೈವಿಷಯಶ್ಚ || ಶ್ರುತಿಸಂದೇಹೇಃ ನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇನ ನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇಃ || ೭ ||

ಅ || (ಅಂಶಕ್ಕೆ ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಶ್ರುತಗಳಾಗಿವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ) ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೂ, ಸಾಲ್ಕು ಅಂಶಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೋಮಿಸುವವನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಭೂತನೂ, ಆದ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಭಾರತಿಗೆ ಪತಿವಾದ ವಾಯುವನ್ನೂ, ಸೂರ್ಯನನ್ನೂ, ಬೃಹಸ್ಪತಿಯನ್ನೂ, ಚತುರ್ಮುಖನು ತಟಸ್ಥನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ ವೇದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದವರನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಎಂಬುವುದು ರೂಢಿಯಿಂದಲೂ ಯೋಗದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳೇ ಅಂಶ ಸ್ವರೂಪರೆಂದಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ಅನನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗದಿಂದ ನಿರ್ಣಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಾದಿಶ್ರುತಿಗಳು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆ ಭಗವಂತನನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ. (ಸ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಸ ತಿವಃ ಸ ಇಂದ್ರಃ) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ರೂಢಿಯೂ ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಯೋಗವೂ ಇದೆ. ಸಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ರಥಪತ್ನಾದಿಲಿಂಗಗಳು ಸೂರ್ಯನಿಗೂ ಸೂರ್ಯಾಧಿಪ್ತಾನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಆದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಾದಿ ವಿಷಯಕವೋ, ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವೇ ಬರುವುದು. ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮುದ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕವು. ಇತರರಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಂದೇಹವು ಬರುವಾಗ ಅನನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಲಿಂಗದಿಂದ (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕವಾದುದರಿಂದ ಯಾವ ತೀತಿಯಿಂದಲೂ ಇತರರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಲಿಂಗದಿಂದ) ನಿರ್ಣಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ಈ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಮುಖ್ಯವು. ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರವಧಿವು. ಅಪರಾಧಿನವು. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನವು. ಅಪ್ರಾಂಧಿನವು. ರೂಢಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯನಿಮಿತ್ತವಲ್ಲ. ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪನ್ನಿಧಾನ ನಿಮಿತ್ತವು. ಆದಕಾರಣ ಅಂಶಕ್ಕೆ ಸು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ) || ೭ ||

ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣ, ಗಾಯತ್ರೈಧಿಕರಣ |

ಮೂ || (೧) ಅಧಿಭೂತಾಧ್ಯಾತ್ಮಾಧಿವೇದಗತಾಶಾಮಸಿ ಶಬ್ದಾನಾಮಾಚೇತನ ಜೀವಾನ್ಮಯ ವೈತರೇಕ ಏಕತ್ವೇಷು ವಿದ್ಯಮಾನೇಷ್ಟಸಿ ಭಗವದ್ವಿಷಯತ್ವಮೇವಾನ್ಯಥಾಸಿದ್ಧಲಿಂಗೈಃ || (೨) ಏಕಾನಾಸಸ್ಯ ಮಹಿಮಾ ತತೋ ಜ್ಯಾಯಾಂಶ್ಚ ಪುರುಷಃ ಇತ್ಯಾದಿ

ತಬ್ಬ ಸಹಿತಲಿಂಗೈಶ್ವ (೩) ಸಂದಿಗ್ಧಪ್ರತಿಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ಯುಕ್ತಾಭ್ಯಾಮಪ್ಯಸಂದಿ
ಗ್ಧಯೋಃ ಕೇವಲಯೋರಪಿ ಬಲವತ್ಪ್ರಾಕೃತ್ || ೮ || ೯ || ೧೧ ||

ಅ || (ಆಕಾಶವು ಭೂತಾಕಾಶವೇ ಆಗದೇಳು ಯೋಗರೂಢಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವು. ಇಂದ್ರಾದಿ
ಗಳು ಜೀತನರಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪರಾಧೀನತ್ವಾದಿಗಳು ಕೂಡಿದರೂ ಆಕಾಶವು ಅಜೀತನವು, ಅದ
ರಲ್ಲಿರುವ ಅವಶಾಕಪ್ರದತ್ವಾದಿಗಳು ಶ್ವಭಾವವೇ. ಆಗಂತುಕವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಆಕಾಶವು ಪರಾಧೀನ
ವಾಗಲಾರದು. ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವಾಚ್ಯವು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೇ. ಪ್ರಾಣಶಬ್ದವು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿ
ದ್ಧವು. ಗಾಯತ್ರಿಯು ಭಂದೋವಿಕೇತವೇ. ಗಾಯತ್ರೀ ಶಬ್ದವು ಭಂದೋ ವಿಕೇತದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವು.
ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಬಾಧಕವು ಇಲ್ಲ. ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ
ಗಳಾದ ಆಕಾಶ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣ ಕರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಹಕ್ಕಿರಾದಿ ಶಬ್ದ
ಗಳೂ, ವೇದ(ಅವಾಂಕರ ಭೇದಸಹಿತಗಳಾದ ಜಗತ್ಪಾದಿ ಭಂಡಮ್ಗಳ)ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಗಾಯತ್ರೀ
ಉಪ್ಪಿಗಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಅಜೀತನತ್ವ, ಪ್ರಾಣವಿಧರೇನೇ ಜೀವನ, ಪ್ರಾಣವಿಲ್ಲ
ದಿದ್ದರೆ ಜೀವನವಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಜೀವಾನ್ಮಯ ವ್ಯತಿರೇಕವತ್ವ, ಅನ್ಯತ್ವಗಳು ಇದ್ದರೂ ಪರೋಪರೀಯತ್ವ,
ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದಂತ, ಗಾನ ಪ್ರಾಣ ಕರ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಹೊರತು ಬೇರೆಯವರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ
ಇಲ್ಲದಿರುವ ಅನ್ಯಥಾ ಅಸಿದ್ಧ ರಿಂಗಗಳಿಂದ ಆಕಾಶ ಪ್ರಾಣ ಗಾಯತ್ರೀ ಶಬ್ದಗಳು ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನನ್ನೇ
ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. (ಗಾಯತ್ರ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇತೋಪ್ಯಧಿಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳು
ತ್ತಾರೆ) (೨) ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಹಿಮೆಯು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಆ ಮಹಿಮೆಗಿಂತಲೂ ಪುರುಷನು
(ಹಬ್ಬಿ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು) ಅಪ್ಯಧಿಕ ಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳವನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷ
ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪುರುಷವಿಶೇಷಶ್ರುತ್ಯ. 'ಪಾದೋಲೈಶ್ಚ ವಿಶ್ವಾ ಭೂತಾನಿ' ಹೀಗೆ ಭೂತವಾದಶ್ಚ
ಮೊದಲಾದ ಅನನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧ ರಿಂಗಗಳಿಂದಲೂ ನಿರವಕಾಶ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಗಾಯತ್ರೀ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವು
ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ. (೩) (ಇದರೂ ನಿಷ್ಕಯವು ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೆಂದರೆ) ಆಕಾಶ ಪ್ರಾಣ ಗಾಯತ್ರೀ ಕೃತಿ
(ಶಬ್ದ)ಗಳು ಆಕಾಶಾದಿವಾಹಕಗಳೂ ಭಗವದ್ವಾಹಕ ಕಶ್ಚಿಯುಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವದ್ವಾಹಕಗಳೂ
ಆಗಿವೆ. ಅದಕಾರಣ ಸಂದಿಗ್ಧಗಳಾಗಿವೆ. ಅಜೀತನತ್ವಾದಿ ರಿಂಗಗಳೂ ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ
ರಿತ್ಯಾ ಸಂದಿಗ್ಧಗಳು. ಪರೋಪರೀಯತ್ವಾದಿರಿಂಗಗಳೂ ಪುರುಷ ಸೂತ್ರಾದಿಗಳೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು
ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ತಕ್ಕವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಅಸಂದಿಗ್ಧಗಳು. ಸಂದಿಗ್ಧ ಪ್ರತಿಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಸಂದಿಗ್ಧ
ಗಳಾದ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಲಿಂಗಗಳೂ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆ. (ಎಂತೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕಗಳಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರತಿಲಿಂಗಗಳ
ಗಿಂತಲೂ ನಿರವಕಾಶವಾದುದು ಒಂದೇ ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಬಲವು. ಇಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶಗಳಾದ ಕೃತಿ ರಿಂಗಗಳು
ಎರಡೂ ಇವು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸುಕಾಂ ಪ್ರಬಲವು.) || ೮ || ೯ || ೧೧ ||

ಉತ್ತರಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣ H ೧೨ H

ಮೂ || (೧) ಸಬಾಷ್ಯಭ್ಯಾಸಿದ್ಧತಮಸ್ಯ ಪ್ರತಿಲಿಂಗಾದೇಃ | (೨) ಅನ್ಯಕತಲಿಂಗಾದೀ
ನಾಮಪಿ ತದ್ಭಗವದಜೇಶ್ವಯೋ ಯುಕ್ತೇಃ || ೧೨ ||

ಅ || ಶ್ರೀ ಹರಿಯಿಂದ ಇತರರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತಪದವಾದಿ
ರಿಂಗಗಳೂ ಅನ್ಯಥಾ ಅಸಿದ್ಧಗಳು (ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ) ಹೇಗಿದರೆ— 'ಇಂದ್ರೋ ವೈ ಸ್ವಪ್ರಂ'

ಹಕ್ಕಾ ಮಹಾಸಭಾಳಿ' ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಂ ಹೇತದಹ್ಯಃ ಕಂಸಿಷ್ಯಂತಮಿಂದ್ರ ಉಪನಿಷಸಾದ ಎಂಬ ಇಂದ್ರ ಕೃತಿಗಳೂ, ವೈಶ್ರವನನ, ಮಹಾವ್ರತ ಯಾಜತ್ವ ಲಿಂಗಗಳೂ ನಿರವಕಾಶಗಳು. ಪ್ರಾಣ ಸಂವಾದಾದಿಗಳೂ ಅವರೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಪ್ರಾಣಕೃತಿಯೂ ನಿರವಕಾಶವೇ. ಕತಾಯುಷ್ವಾಪ್ತ ಲಿಂಗಗಳೂ ಪುರುಷ ಕೃತಿಯೂ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಅಹಮಸ್ಮಿ ಎಂಬ ವಂಶ್ಯವೂ ನಿರವಕಾಶವು. ಆದಕಾರಣ ಇಂದ್ರ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂಬುವುದು ಕೂಡ ಲಾರದು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ವೈಶ್ರವನವಧಿ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಂತರ್ಗತವಾದ ಭಗವಂತನ ಸನ್ನಿಧಾನ ವಿಶೇಷ ದಿಂದಲೇ ಯುಕ್ತವು. ಮತ್ತು ಪರಮೈಶ್ವರ್ಯ ಮೊದಲಾದುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯತಃ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನೇ. (ಆದಕಾರಣ ಇಂದ್ರಾದಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ನಿರವಕಾಶಗಳು.) || ೧೨ ||

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದ ನಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುನ್ಯಾಖ್ಯಾ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಶ್ಚ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ

ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ನಿರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುನ್ಯಾಖ್ಯಾ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು.

ಸರ್ವತ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧೋಪದೇಶಾಧಿಕರಣ || ೧ ||

ಅ || ಏತಃ ಹೇದ ಬಹ್ವುಃಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನ ಕೃತಿಲಿಂಗಗಳು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅದಿಹ್ನುನು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ. ಜೀವನ ಲಿಂಗಗಳಾದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ಯಾದಿಗಳು ಕೃತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಾಗಲೀ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಮ. ಸರ್ವೇಷು ಭೂತೇಷು ಎಂದು ಅಲ್ಪವಾದ ಸ್ಥಾನವು ಕೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪರವಾಗಲಾರದು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಧಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ, ಎಂದರೆ-ಬ್ರಹ್ಮ ಕಲ್ಪವೂ ಅಪ್ರಕಲ್ಪಾದಿ ಲಿಂಗಗಳೂ ಕೃತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ವತಃಸಮಾಪ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸರ್ವತ್ರ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನೇ. ಅದುವಾದ ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವತರೀರಸ್ಥತ್ವವು ಕೂಡಲಾರದು. ಎಂದರೆ ಇದಯು ಕೃತವು. ಕೃತಿಲಿಂಗಗಳು ಅಪ್ರಕರಣೀಯ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಮಾಡಿದಾಗ ಅಪ್ರತಿಂದರೇ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣಯ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಮಬಲವುಳ್ಳುದು ಬಾಧಕವಾಗಲಾರದು. ಎಂದರೆ-

ಮೂ || ಬಹುಲಿಂಗಸಹಿತಪ್ರಕೀರಣಿ ಸಾವಕಾಶಾಯಾಃ ನಿರವಕಾಶಪ್ರತ್ಯಾದೀಪಾಮೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಂ | ಬಹವೋ ಹ್ಯತ್ಯಾದಿತ್ಯಶಬ್ದಾಃ | ಪ್ರತ್ಯಾದಿಪೂರ್ವಾಽದಿತ್ಯೇತೇ ರಿತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಂ ಚ | ತಥಾಪಿ ನಿರವಕಾಶಾ ಏತಮೇವೇತ್ಯವಧಾರಣಾದಯಃ ||೧||

ಅ|| (ಯದ್ವಹಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಪ್ರತ್ಯಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಆದರೂ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳು ಸಾವಕಾಶ (ಆರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವವುಗಳು) ಗಳಾಗಿವೆ. ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕವುಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳು (ಆರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವವುಗಳು) ಸಾವಕಾಶವಾದ ಬಹಳವಾದ ಲಿಂಗ ಸಹಿತವಾದ ಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ಬಹುಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕೃತಿಗಿಂತಲೂ ಪರಪಕ್ಷವು ಸಹಜವಾಗಿಂತಲೂ, ನಿರವಕಾಶಗಳಾದ ಕೃತಿ ಲಿಂಗ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಪರಪಕ್ಷವು ಸಹಜವಾಗಿಗೇನೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು. ಅದಿಹ್ನುನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಕಲ್ಪಗಳು 'ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಿತ್ಯೇ' 'ಸೂರ್ಯ ಅತ್ಯಾ ಜಗತಃ' 'ಚಕ್ಷುರ್ಮಿತ್ರಶ್ಚ' ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬಹಳ ಇವೆ. 'ಏತಮಸ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ವಾನೆಂದು ಹೇಳಿ "ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ" ಅದಿಹ್ನುನಲ್ಲಿ ದ್ವಾನೆಂದು ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಇದು ಮೊದಲಾದುದು ಲಿಂಗವೂ ಇದೆ, ಅದಿ ಪದವಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಜೀವಲಿಂಗವು (ಹೀಗೆ ಯದ್ವಹಿ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತಿ ಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಇವೆ) ಅದಾಗ್ಯೂ (ಅವು ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅದಿಹ್ನಾದಿ ಕೃತಿಗಳು ಅಂತಸ್ಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತ್ಯಾ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪರಗಳು. ಏತಮಸ್ಯಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೂ ಏತಮಾದಿತ್ಯೇ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೂ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವು. ಚಕ್ಷುರ್ಮಯತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೇನೇ ಮುಖ್ಯವು. ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದವನಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ಥಾನಸ್ಥಿತಿಯೂ ಯುಕ್ತವೇ. ಹೀಗೆ ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ.) ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಹೇತುಗಳೂ ಏತಮೇವ ಎಂದು ಅವಧಾರಣಸಹಿತಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ವಾದಿಗಳೂ ನಿರವಕಾಶಗಳೇ ಆಗಿವೆ.

ಅತ್ಯುತ್ತಮಾಧಿಕರಣ || ೨ ||

ಅವ || ದೇವಮಾತೆಯಾದ ಅದಿತಿಯೇ ಅದಿತಿ ಪ್ರತಿನಾಥಕ ಪ್ರತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಳು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾವಿಧ ಲಿಂಗವಿದ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ, ಎಂದರೆ-ಜಗದ್ಗಣ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ (ಸರ್ವ ಜಗತ್ಸಂಹತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟ) ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕರಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮಾಡಿಯಿದೆ. ಅದು ಅಯುಕ್ತವು. ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ಲಿಂಗ ಪ್ರಕರಣಗಳು ದುರ್ಬಲಗಳು, ಎಂದರೆ—

ಮೂ || ಸಂದಿಗ್ಧಪ್ರತೀಲಿಂಗಾಭ್ಯಾಂ ನಿಶ್ಚಿತಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಯೋರೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಂ |

ಸಂದಿಗ್ಧಾ ಪ್ರತೀರ್ಲಿಂಗಂ ಚಾದಿತಶಬ್ದೋದಿತಿತ್ವಂ ಚ

|| ೨ ||

ಅ || ಸಾವಕಾಶಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಸಂದಿಗ್ಧಗಳು, ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಗಳು ನಿಶ್ಚಿತಗಳು. ಆದಕಾರಣ ಸಂದಿಗ್ಧ ಶ್ರುತಿ ಲಿಂಗಗಳಿಗಿಂತ ನಿಶ್ಚಿತಗಳಾದ ಲಿಂಗಪ್ರಕರಣಗಳಿಗೆನೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು. (ಸಂದಿಗ್ಧಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಲಿಂಗಗಳು ಯಾವವೆಂದರೆ) ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಅದಿತಶಬ್ದವು. ಸಂದಿಗ್ಧವಾದ ಲಿಂಗವು ಅದಿತಶಬ್ದವು. (ಹೇಗೆಂದರೆ—‘ಅದಿತಿದರ್ಶನವತಮಯೋ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದಿತಶಬ್ದವು ದೇವಮಾತೆಗೆ ಪ್ರತಿನಾಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅತ್ತೀತಿ ಅದಿತಃ ಎಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಿಂದ ಮುಖ್ಯತಃ ವಿಷ್ಣು ಕಾಚಕವು. ಹೀಗೆಯೇ ಅದಿತೇಂದಿತಿತ್ವಂ ಅದಿತಿಯ ಧರ್ಮವು ಅದಿತಶಬ್ದವು. ಯಾವುದು ಸರ್ವಾತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದೇ ಅದಿತಶಬ್ದವು. (ಅದಿತ ಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಏವಮಿತ್ಯುತವು) (ಅಂತೂ ಅದಿತ ಶಬ್ದವೂ ಸಂಹತ್ಯುತ್ಕೃತಿಲಿಂಗವೂ ಮುಖ್ಯತಃ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ) || ೨ ||

ಗುಹಾಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾಧಿಕರಣ || ೩ ||

ಅ || ಹುತಂ ಪಿಬಂತಿ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವೇಶ್ವರರು ಭೋಕ್ತೃಗಳು. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವಿದ್ದಿದ್ದರೂ ಭೋಕ್ತೃನಾದ ಜೀವನ ಸಾಹಚರ್ಯದಿಂದ ಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ‘ಯಃ ಸೇತಃ’ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಬಲದಿಂದ ಕೇವಲ ಈಶ್ವರನನ್ನೇ ಎಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆಂದರೆ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯೂ ಕರ್ಮಾಫಲಭೋಗವೂ ಭಾಯಾತಪಶ್ಯವೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕೂಡಲಾರದು. ಎಂದರೆ-ಹೃದಯ ಗುಹಾಪ್ರವೇಶನವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಯಃ ಸೇತಃ ಎನ್ನುವ ವಿಕೇಷಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಹುತಂ ಪಿಬಂತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು, ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಕೂಡಲಾರದೆಂದರೆ

ಮೂ || ದ್ವಿವಚನಪ್ರತೀಕರಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ ಪಾಪಿ |

ವಿಷ್ಣೋರೇವ ದ್ವಿರೂಪತ್ವಾತ್

|| ೩ ||

ಅ || ದ್ವಿವಚನಾಂತವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ವಸ್ತುತಃ ನಿರವಕಾಶವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ ಜೀವೇಶ್ವರನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳದೇಕೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು) ಭೇದರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿವೆ. (ಆದಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವೆಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೇನೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿರುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ ದ್ವಿವಚನ ಶ್ರುತಿಯು ಇಲ್ಲವು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಛಂದಃ

ಸಮಂತಾತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶ್ರೀ ಎಹ್ಲವಿಗೇನೇ ಽ ರೂಪಗಳವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ
ಮತಂ ಪಿಬಂತೌ ಎಂದು ದ್ವಿವಚನದಿಂದ ಆರಂಭಿಸಿ ಯಃ ಸೇತುರೀಜಾಣಾನಾಂ ಎಂದು ಏಕವಚನ
ದಿಂದ ಒಬ್ಬನೇ ಎಂದು ಅವಸಾನಿಸಿಯದೆ. ಕುಳಂ ಪಿಬತ್ಯಸೌ ನಿತ್ಯಂ ಎಂದು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕುಳ
ಭೋಕ್ತೃತ್ವವೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅತಃ ಪಾಪಿಣಾಂ ನಿತ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ ರೀತ್ಯಾ ಧಾರ್ಮಿಕತತ್ವವೂ
ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಅತ್ಮ ಲಂತರಾತ್ಮ ಎಂಬ ಽ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳು) || ೩ ||

ಅಂತರಧಿಕರಣ H ೪ H

ಅವ || 'ಯಃ ಪೋಷಣಂತರಕ್ಷಣಿ ಪುರುಷೋ ದೈತ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ
ಅಸ್ತಿಯುಳ್ಳಿರತತ್ವವನ್ನು ಆಗ್ನಿಯೇ ಆಗದೇಕಾ. ಎಕಂದರಿ-ಯಃ ಪಷ ಅದಿತ್ಯೇ ಪುರುಷಃ ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ'
ಎಂದು ಆಗ್ನಿಯೇ ಅಸ್ತಿ ಅದಿತ್ಯರಲ್ಲಿರುವವನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅತ್ತಿಗೋಳ ಅದಿತ್ಯಮಂಡಲಗಳಿಗೆ ಒಬ್ಬನು
ಅಕ್ರಿಯನೆಂದು ಇದ್ದರೂ ಆಗ್ನಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. 'ಅಥ ಹಾಗ್ನಿಯಃ
ಸಮೂದಿರೇ' 'ಅಹವನೀಯೋಽನಂತಕಾಸ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರವಾರ ಬಹುಧಾ ಆಗ್ನಿ ಕೃತಿಯಿದೆ. ಆಗ್ನಿ
ವಿಕಯವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಭಗವದ್ಭಕ್ತಯುಕ್ತವಾಗಲಾರದು.
'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂಬುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಧ್ಯಾಸವಿದೆ. 'ಅಹವತೇ ಪಾಪಶ್ಚತ್ಯಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಅರ್ಥ
ವಾದವೂ ಇದೆ. ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ 'ಸ ವಿನಾಹಮಸ್ಮಿ' ಎಂದು ಸಾವಧಾರಣವಾಗಿ
ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಸೋ ವಾ ಅಹಮಸ್ಮಿ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಲಂತರ್ಯಾಮಿ ಪರವೆಂದೂ ಹೇಳಕೂಡದು.
ಆದಕಾರಣ ಚಪ್ಪರಂತತ್ವವು ಆಗ್ನಿಯೇ. ವಿಹ್ನುವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—

ಮೂ||ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಸ ವಿನಾಹಮಸ್ಮೀತ್ಯಾದ್ಯಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾದಸಹಿತ ಬಹುಪ್ರತಿಭೋಗ್ಯಪಿ
ನಿರವಕಾಶೋಪಪತ್ತೀರೇವ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಂ || ೪ ||

ಅ || 'ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ' 'ಸ ವಿನಾಹಮಸ್ಮಿ' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥಾಸ ಅಹವತೇ ಪಾಪ
ಶ್ಚತ್ಯಾಂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥವಾದ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಥ ಹಾಗ್ನಿಯಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ
ಬಹು ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಅದ್ಭುತತ್ವ ಅಭಯಶ್ವಾದಿ ರೂಪಲಾಪಪತ್ತಿಗೆನೇ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು.
(ಅಂದರೆ- ಚಪ್ಪರಂತರ್ಗತನು ಶ್ರೀ ಎಹ್ಲವೇ, ಆಗ್ನಿಯು. ಎಕಂದರಿ ಏಕದಮ್ಯತಮಭಯಮೇತ
ದ್ವೈತ್ಯ ಎಂದು ಚಪ್ಪರಂತರ್ಗತನಿಗೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಅದ್ಭುತತ್ವ ಅಭಯಶ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.
ಅವು ತಿಪಾದಶ್ಚಾದ್ಯುಕ್ತಂ ದಿವಿ ಎಂಬ ಪುರುಷ ಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ 'ಅಧಯಂ ತಿತಿರ್ವರ್ಣಾಂ ಪಾರಂ
ಎಂಬ ಕಾರಕ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ಎಹ್ಲವಿಗೇನೇ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಏಕದ್ವೈತ್ಯ ವಿಷ ಆತ್ಮಾ'
ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅತ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ತಲ್ಲಗಳೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವೆಂದ ಪೂರ್ಣ
ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ಚಪ್ಪರಂತರ್ಗತನು ಶ್ರೀ ಎಹ್ಲವೇ.) (ಲಂತಾ
ಲಾಪಪತ್ತಿಯು ನಿರವಕಾಶವು ಸೋಽಹಮಸ್ಮಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಲಂತರ್ಯಾಮಿ ವಿವಕ್ಷಯಾ ಸಾವಕಾಶವು.
ಅವಧಾರಣವು ಲಂತರ್ಯಾಮಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸ ತಕ್ಕದು. ಅಧ್ಯಾಸಾದಿಗಳು ಆ ಅರ್ಥ
ದಲ್ಲಿಯೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥೋಕ್ತಗಳು.) || ೪ ||

ಅಂತರ್ಯಾಮೃಧಿಕರಣ || ೫ ||

ಅವ || ನಿರವಕಾಶವಾದ ಅಮೃತತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗದಿಂದ ಚಕ್ಷುರ್ದಿವ್ಯದಲ್ಲೊಳಗಿನವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದವನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನನೇ ಆಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಶರೀರವು ಕೂಡಲಾರದು. ಎಂದರೆ—

ಮೂ || ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶರೀರತ್ವಂ ಚ ನ ನಿರವಕಾಶಂ |

ಯೌಗಿಕ ಶರೀರತ್ವೋಪೇಕ್ಷೇರ್ವಿಷ್ಣೋರಪಿ

|| ೫ ||

ಅ || ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿ ಶರೀರವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ. (ಹೇಗೆಂದರೆ— ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪಾಂಚಭೌತಿಕವಾದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಶರೀರವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ) ಶೀರ್ಯಾಕೇ ನಿತ್ಯವೋ ವಾಸ್ತಾದ್ವಿಷ್ಟೋಸ್ತು ಜಗದೀದೃಶಂ ಜಗತ್ಪ್ರಾ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ನಾಶಹೊಂದುವುದರಿಂದ ಶರೀರವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎನ್ನುವ ಯೋಗವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶರೀರವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪಾಂಚಭೌತಿಕ ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಯೋಗವೃತ್ತಿ ಒಪ್ಪುವಾದ ಶರೀರ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆ.)

|| ೫ ||

ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾಧಿಕರಣ || ೬ ||

ಅವ || ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಂಭವತೀಹ ವಿಶ್ವಂ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪವು ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಯುಕ್ತದಲ್ಲೇಶ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅದೃಶ್ಯತ್ವವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅಲ್ಲ. ಯೋಗ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿದರೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣು ಪರವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ— ಅಕ್ಷರಾತ್ಮರಹಃ ಪರಃ ಎನ್ನುವ ಮೇಲಿನ ಕ್ರೂತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೃಶ್ಯತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಅಕ್ಷರದಿಂದ ಉತ್ಪದೋತ್ತಮವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪದಿಸಲ್ಪಡುವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—

ಮೂ || ಅಕ್ಷರಾತ್ಮರಹಃ ಪರಃ ಇತಿ ಶ್ರುತೇರಪಿ ಸಾಕ್ಷರಾತ್ಮಂಭವತೀಹ

ವಿಶ್ವಮಿತ್ಯಸ್ಯ ನಿರವಕಾಶತ್ವಂ | ಅಕ್ಷರಾತ್ಮರಹಃ ಪರಸ್ಯ ಪ್ರಪ್ರಾಂಶರತ್ವವಚನಾತ್ || ೬ ||

ಅ || ಅಕ್ಷರಾತ್ಮರಹಃ ಪರಃ ಎಂಬ ಕ್ರೂತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಂಭವತೀಹ ವಿಶ್ವಂ ಎಂಬ ಕ್ರೂತಿಗೆ ನಿರವಕಾಶವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಅಕ್ಷರವೆಂದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಿ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮರಹಃ ಪರಃ ಎನ್ನುವ ಕ್ರೂತಿಯು ಇದ್ದರೂ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಂಭವತೀಹ ವಿಶ್ವಂ ಅಕ್ಷರವೆಂದ ಜಗತ್ಪ್ರಾ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಎನ್ನುವ ಅಕ್ಷರ ಕ್ರೂತಿಯು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಕಾಶವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲಯೂ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ.) ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಜಗತ್ಪ್ರಾಣವಾದ ಅಕ್ಷರವಿಗೇನೇ ಮೇಲಿನ ಕ್ರೂತಿಯಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ವೆಂದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವನ್ನು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಷರವೆಂದ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮವೂ ಅಕ್ಷರವೂ ಒಬ್ಬನಿ ಗೇನೇ ಕೂಡಲಾರದೆಂದರೆ) ಅಪರಂ ಶ್ವಕ್ಷರಂ ಯಾ ಸಾ ಪ್ರಕೃತಿರ್ಜಗದ್ರೂಪಿಕಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಕ್ಷರ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವುಗಳು ಮೂರು ಇವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ) ಅಕ್ಷರವೆಂದುತ್ತಮೋತ್ತಮವಿಗೂ ಅಕ್ಷರಾಂತ ರತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯತಃ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ.)

|| ೬ ||

ವೈಶ್ವಾನರಾಧಿಕರಣ H ೭ H

ಅ || ವೈಶ್ವಾನರ ಕೃತಿಯು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ದೇವತಾ ಭೂತವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನೆಂದ ವರ್ಧಾರಣವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ

ಮೂ || ಕೃತಿಸಾಧಾರಣ್ಯವೆನಿಸಿ ವಿಶೇಷ ಕೃತ್ಯಾದೇರ್ನಿಶ್ಚಯಃ |

ಉಭಯತ್ರ ವಿಶೇಷಕೃತ್ಯಾದೌ ಪುನಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವನಿರವಕಾಶತ್ವಬಲಾನ್ನಿಶ್ಚಯಃ || ೭ ||

ಅ || ವೈಶ್ವಾನರ ಕೃತಿಯು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆತ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ಆತ್ಮಾನಂ ವೈಶ್ವಾನರಮುಕ್ತಾಂತೇ ಎಂದು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಆತ್ಮ ಪದವನ್ನು ವೈಶ್ವಾನರ ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ 'ಅಹಂ ವೈಶ್ವಾನರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ನಿರವಕಾಶಗಳಾದ ಕೃತಿಷ್ವತ್ವಗಳ ಸಮಾಪ್ಯಾ ಬಲದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಕೃತಿಸಾಧ್ಯನೆಂದು ನಿರ್ಣಯವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. (ಓಗಾದರೆ 'ಅಯಮಗ್ನಿವೈಶ್ವಾನರಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ವೈಶ್ವಾನರ ವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈಶ್ವಾನರ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ: ಎಂದು ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಹೊರನಾಥಿ ಕರಣತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅಗ್ನಿಧರ್ಮಗಳು ಕೃತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪುನಃ ಸಂಶಯವೇ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ಪುನಃ ಸಾವಕಾಶತ್ವ ನಿರವಕಾಶತ್ವಗಳ ಬಲದಿಂದ ನಿಶ್ಚಯವು ಆಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಅಥ ಹೇಮಮಾತೃತ್ವಾನಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯ ರಿಂಗಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳು ಸಾವಕಾಶಗಳು. ಭಗವತ್ಪರವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಚಕರಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ.) (ಆತ್ಮ ಶಬ್ದಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯತಃ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವುಗಳು. ಇತರರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯತಃ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳು ನಿರವಕಾಶಗಳು. ಹಾಗಾದರೆ ಆತ್ಮಾದಿ ವಿಶೇಷಣಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದರೆ-ಉಪಾಸನಾರ್ಥವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.)

ಅತಿ ತೀವ್ರವಾದ ಸಂದೇಹ ಭಗವತ್ಪಾದ ವಿರಚಿತಃ ತೀವ್ರದ್ವೈತಸೂತ್ರವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ತ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಃ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ

ತೀವ್ರವಾದ ಸಂದೇಹ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ತ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು-

೩ನೇ ಪಾದ

ಅವ || ಅನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾನ್ವಯದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವರು. ಲಿಂಗಂ ಸಾಧಾರಣಂ ಶಬ್ದಾ ಸ್ಥಾನಂ ಲಿಂಗಮುಕ್ತಗ್ರಹಃ | ಪುನಶ್ಚಬ್ದಾ ಲಿಂಗಶಬ್ದಾ ವಿಚಾರ್ಯಾ ದ್ವಿಸ್ಥಿತಾ ಇಹ || ೧) ರುದ್ರ ನಾಯು ವಿಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ದ್ಯುಧ್ವಾನ್ವಾಯತ್ವ ಲಿಂಗವೂ ೨) ಪ್ರಾಣ ವಿಷ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಭೂಮಿ ಶಬ್ದ, ೩) ವಿಷ್ಣು ಚೇತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದ, ೪) ವಿಷ್ಣು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಾನವು, ೫) ವಿಷ್ಣು ಆಕಾಶ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಹೃದ್ರದ್ವೈತ್ಯ ರೂಪಲಿಂಗ, ೬) ಜ್ಞಾನಿಗಳು ವಿಷ್ಣು ಅವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಅನುಕೂಲ್ಯ ದಿಂದ ಗ್ರಹಣವು. ೭) ಈಶಾನ ಶಬ್ದ ೧೦) ವಕ್ರ ಶಬ್ದ, ೧೧) ಜ್ಯೋತಿಶಬ್ದ, ೧೨) ಆಕಾಶ ಶಬ್ದ, ಇವುಗಳು, ೧೩) ಸ್ವಪಾದಿ ದರ್ಶನ ರೂಪಲಿಂಗ, ೧೪) ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಬ್ದ ಇವುಗಳು ವಿಚಾರಾರ್ಹಗಳು.

ಇದರ ಅರ್ಥವು ಪ್ರಲ್ಪ ಕಠಿಣವಾದ ಕಾಕಣ ಅದನ್ನು ನ್ಯಾಯಮಾಲಾ ವಾಕ್ಯದವರಣ ಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದ್ಯುಧ್ವಾನ್ವಾಯತನಂ ಸ್ವಶಬ್ದಾತ್ ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾಧಿಕರಣ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಲಿಂಗವು ವಿಚಾರ್ಯವೆಂದುತ್ತವಾಗಿದೆ. ಆ ಲಿಂಗವು ಯಾವುದು? ಎಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾದುದು? ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದಾದರೆ ಅದು ಕೇವಲ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ—

ಮೂ || ಹರಿಃ ಓಂ || ೧) ಪ್ರಾಣಾಣಾಂ ಗ್ರಂಥಿರಸಿ | ರುದ್ರೋ ವೈ ಲೋಕಾಯತನಂ ||

೨) ನಾಯುಸಾ ವೈ ಗೌತಮ ಸೂತ್ರೇಣಾಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಭೂತಾನಿ ಸಂದೃಬ್ಧಾಢಿ ಭವಂತಿ || ೩) ಸರ್ವೇ ವಾ ಏತೇ ಪ್ರಾಣಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಿನಶ್ಚ ದೇವಾಶ್ಚ ದಿವ್ಯಾನಿ ಚ ಲೋಕಾಶ್ಚ ಲೋಕಿನಶ್ಚ ಲೋಕಾಶ್ಚ ಲೋಕಿನಶ್ಚ ವಿಷ್ಣಾನೇವೋಕಾಶ್ಚ ಪ್ರೋಕಾಶ್ಚ ಭವಂತೀತ್ಯಾದೇರ್ಯುಧ್ವಾನ್ವಾಯತನಶ್ಚ ಮಜ್ಞಾಣಂ ಸಾಧಾರಣಂ ಲಿಂಗಂ || ೧ ||

ಅ || (ಯುಸ್ನಿಹ್ ದ್ಯೌಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದ್ಯುಧ್ವಾನ್ವಾಯತನಶ್ಚ ಲಿಂಗವು ವಿಚಾರ್ಯವು. ಆ ಲಿಂಗವು ರುದ್ರ ನಾಯು ವಿಷ್ಣು ಇವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವು. ಪ್ರಾಣಾಣಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯವು ರುದ್ರಪರವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ (೧) ಎಲೋ ರುದ್ರನೇ ನೀನು ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಕ್ರಿಯನಾಗಿರುತ್ತಿ. ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಅಕ್ರಿಯನು. (೨) (ನಾಯುಸಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಿಯು ನಾಯುಪರವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ) ಎಲೋ ಗೌತಮರೇ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಅಕ್ರಿಯರಾದ ನಾಯು ದೇವರಿಂದಲೇ ಈ ಲೋಕವೂ ಪರಲೋಕವೂ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳೂ ಸಂಗತಗಳಾಗಿವೆ. (ಅಂದರೆ ನಾಯು ದೇವರ ಅಕ್ರಿಯದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತದೆ.) (೩) ಸರ್ವೇ ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವಿಷಯಕವು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ದೇಹವುಳ್ಳ ಜೀವರೂ ದೇವತೆಗಳೂ ಪುರ್ಣಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಪಶುಗಳೂ, ಭೂರಾಶಿಲೋಕಗಳೂ, ಭೂರಾಶಿ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳೂ ಭೂರಾಶಿ ಲೋಕಗಳಿಂದ ಇತರಗಳಾದ ವೈಕುಂಠಾದಿ ಲೋಕಗಳೂ, ಆ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮುಕ್ತರೂ, ಎಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಏವೈಯೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿ, ಚಿತ್ತಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಅತನಸ್ತೇ ಅಕ್ರಿಯನಿ ಲೋಕದಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ದ್ಯುಧ್ವಾನ್ವಾಯತನಶ್ಚ ಲಿಂಗವು ನ್ಯಾಯಾನು

ಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದವರ ಮತರೀತ್ಯಾ ರುದ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವು. (ಯುಕ್ತಾದಿಗಳನ್ನನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ರುಜಂ ದ್ರಾವಯತೇ ಯಸ್ಮಾತ್ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸರ್ವ ಕಲ್ಪವೂ ಭಗವತ್ಪರವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. || ೧ ||

ಭೂಮಾಧಿಕರಣ || ೨ ||

ಅವ || ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕವಾದ ಸಾಧಾರಣ ಕಲ್ಪವು ವಿಶೇಷವು.

ಮೂ || ಪ್ರಾಣೋವಾ ಅಕಾಯಾ ಭೂಯಾದ್ವಿಷ್ಣುರ್ವೇ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭೂಯಾಂ ಪ್ರಹ್ಮಾದ್ವಿಷ್ಣುರ್ವೇ ಭೂಯಾದೇಭ್ಯೋ ಮತರೀತ್ಯಾ ನಾಂ ಸಾಧಾರಣಃ || ೨ ||

ಅ || ಮುಖ್ಯವ್ರಾಣನು ಧಾರಣಿಕ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಎಂದುಕಲ್ಪಮಿಸಿ ಭೂಮನನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಭೂಮ ಕಲ್ಪವು ವ್ರಾಣ ವಿಷಯಕವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಎಷ್ಟು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಅದಕಾರಣ ಭೂಯಾನ್ ಎಂದು ಹೆಸರು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತ್ಯಂತರ ಸಮಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ವಿಷಯಕವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಭೂಮ ಕಲ್ಪವು ನ್ಯಾಯ ವಿವರಣೆಗೊಳಿಸಿದವರ ಮತರೀತಿಯಾಗಿ ವ್ರಾಣ ಎಷ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವು. (ಭೂಮ ಕಲ್ಪವು ಧರ್ಮವಾಚಕವಾದ ಕಾರಣ ಧರ್ಮವಾಚಕವಾದ ಭೂಯಾನ್ ಎಂಬುವುದರ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವು ಹೇಗೆ? ನಾಮಾತ್ಮಕವೂ ಹೇಗೆ ಆಗುವುದೆಂದರೆ- 'ಯೋವೈ ಭೂಮಾ ತಪ್ತುಖಂ' ಎಂಬ ಉತ್ತರ ವಾಕ್ಯಾನುಸಾರ ಧರ್ಮ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು) || ೨ ||

ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣ || ೩ ||

ಮೂ || ವಿಶ್ವೋಕ್ಷೇತನಪ್ರಕೃತೇಶ್ವಾನಾತಿತ್ವಸಾಮ್ಯಾದಕ್ಷರಕಲ್ಪಸಾಧಾರಣಃ || ೩ ||

ಅ || (ಅವಿವಿಶಿಷ್ಟವು ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವು. ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪವು ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟು ಜೀತನ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. ಅದಕಾರಣ) ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟು ವಿಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮಿದೇವಿಗೂ ಅವಿನಾಶಿತ್ವವು ಸಮಾನವಾದ ಕಾರಣ ಅವಿವಿಶಿಷ್ಟವೂ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ || ೩ ||

ಸದಧಿಕರಣ || ೪ ||

ಮೂ || ಕಾರಣತ್ವಸಾಮ್ಯಾದ್ವಿಶ್ವೋಕ್ಷೇತನಪ್ರಕೃತೇಶ್ವ ಸದೇವ ಸೋಮೈತ್ಯಾದಿ

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಾನಂ ಚ ಸಾಧಾರಣಂ ||

|| ೪ ||

ಅ || 'ಸದೇವ ಸೋಮೈದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಸೃಷ್ಟಿಗಾಗಿ ಸತ್ ಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯವಾದುದು ಶ್ರಬಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟು ವಿಗೂ ಅಜೀತನಪ್ರಕೃತಿಗೂ ಆಗತ್ಯಾರಣ್ಯವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸದೇವ ಸೋಮೈ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಾನ (ಆಗತ್ಯುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಶ್ರಬಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ) ದಕ್ಷಿಣತಃ ಸತ್ ಎಂಬ ನಾಮವು ಉಭಯಕ್ರ ಸಾಧಾರಣವು.

ಒಂದನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ದಹರಾಧಿಕರಣ || ೫ ||

ಮೂ || ಲಿಂಗಂ ಹೃತ್ಪದ್ವೈಕತ್ವಂ ಸಾಧಾರಣಂ ||

|| ೫ ||

ಅ || ಹೃತ್ಪದ್ವೈಕತ್ವರೂಪಲಿಂಗವು (ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆ) ಎಷ್ಟು ಆಕಾಶ ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವು || ೫ ||

ಅನುಕೃತ್ಯಧಿಕರಣ || ೬ ||

ಅವ || ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹವು ಸಾಧಾರಣವಾದುದು ವಿಚಾರ್ಯವೆಂದುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಕಥಂ ನು ತದ್ವಿಜಾನೀಯಾಮಿತ್ಯಾನುಕೂಲ್ಯೇನ ಗ್ರಹಣಂ ಕಸ್ಯೇತಿ ವಿಚಾರ್ಯಮನುಗ್ರಹಃ ||

|| ೬ ||

ಅ || ಅದನ್ನು ಯಾವ ಉಪಾಯದಿಂದ ನಾನು ತಿಳಿಯುವೆನು, ಎಂದು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತ ರೂಪವಾದ ಅನುಕೂಲ್ಯೇನ ಗೃಹ್ಯಮಾಣಪ್ರಕಾರವಾದ ಲಿಂಗರೂಪ ಅನುಗ್ರಹವು ಯದ್ವಿಷಯಕವು. (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಸುಖವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೋ, ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟುವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತದೋ) ಎಂದು ವಿಚಾರ್ಯವು || ೬ ||

ಅವ || ಮೇಲಿನ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ನಾಮಾತ್ಮಕಗಳಾದ ಸಾಧಾರಣ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಚಾರ್ಯಗಳೆಂದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಪುನಶ್ಚಬ್ಧಾಃ ಈಶಾನೋ ವಚೋ ಜ್ಯೋತಿರಾಕಾಶ ಇತಿ || ೭-೧೨ ||

ಅ || ಪುನಃ ನಾಮಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈಶಾನ ಶಬ್ದವು, (೭) ಕಂದಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಚ್ರ ಶಬ್ದವು (೧೦) ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಃ ಶಬ್ದವು (೧೧) ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಶಬ್ದವು (೧೨) ಹೀಗೆ ಈ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಚಾರ್ಯಗಳು. (೮) (ದೇವತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೇವ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇದೆ ಎಂದೂ, (೯)ನೇ ಅಪಕೂದ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶೂದ್ರರಿಗೆ ವೇದ ವಿದ್ಯಾಧಿಕಾರವು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಆ ಅಧಿಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಮನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳದಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಲ್ಲ.) || ೭-೧೨ ||

ಅವ || ಸುಷುಪ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಲಿಂಗವು ವಿಚಾರ್ಯವೆಂದರೆ--

ಮೂ || ಲಿಂಗಂ ಸ್ವಪ್ನಾದಿದರ್ಶನಂ ಕಸ್ಯೇತಿ || ೧೩ ||

|| ೧೩ ||

ಅ || ಸ್ವಪ್ನಾದಿದರ್ಶನರೂಪವಾದ ಲಿಂಗವು ಜೀವನಿಗೋ ಶ್ರೀವಿಹ್ಲವಿಗೋ ಎಂದು ವಿಚಾರ್ಯವು || ೧೩ ||

ಮೂ || ಶಬ್ದೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಇತಿ || ೧೪ ||

|| ೧೪ ||

ಅ ೧ ಪಶ್ಚಾದಿಕದ್ವೈಭ್ಯಃ ಎಂಬ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನೈಕಮಹಿಮತ್ವ ಲಿಂಗದಿಂದಲೂ, ಅಜಃ
ಎಂಬ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ, ವಿಷ್ಣು ಹತುರ್ಮುಖ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷ ಕಲ್ಪನೆ ವಿಚಾರ್ಯವು
|| ೪ ||

ಅವ || ೫ ಪಾದದ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದಂತೆ ಅಯಿತೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು
ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು.
ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಲಿಂಗತದ್ವಾಣಾಮನುಕ್ತಿಶ್ಚ ವಿರುದ್ಧತಾ | ಅದ್ವೈತರನ್ನಯಾಭಾವೋ ವಿಪರೀತ
ಕೃತಿಪ್ರಮಃ || ಲಿಂಗಾವಕಾಶರಾಹಿತೈವಮಸ್ಯಾದ್ವೈತತ್ವಯಂ ತಥಾ | ಬಹುತಾದ್ಯಕ್ಷ
ಮುಕ್ತ ಸ್ಯವಿರೋಧೋಽರ್ಥಾತ್ಪ್ರಾಕಾಶಃ || ಸಮಶ್ಚಮೇತದಿತ್ಯತ್ರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಯುಕ್ತಯಃ ||
ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಗಳೂಕ್ತಿಗಳಾಗಿವೆ. ದ್ವೈತಾಧ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ವೈಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದ್ವೈತಾದ್ಯಾಯತನತ್ರವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೋ, ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು
ಬಂದರೆ—ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೇನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಹೀಗೆಂ
ದರೆ—ಅದರಲ್ಲಿ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ಲಿಂಗತದ್ವಾಣಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧ
ಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೧ || ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ವೈಃ ಪೃಥಿವೀ ಚಾಂತರಿಕ್ಷಮೋಕಮನ ಓತಂ 'ಪ್ರಾಣಾ ಓತಾ'
ಇತ್ಯೇತೀತ್ಯಾಣಾಂ ಲಿಂಗಾಣಾಮನುಕ್ತ ರುದ್ರಾದಿವಿಷಯಶ್ಚೇ ಕಲ್ಪಬಾಹುಲ್ಯಂ (೨)
ಪ್ರಾಣಾಣಾಂ ಗ್ರಂಥಿರಸಿ ರುದ್ರೋ ಮೂ ವಿಶಾಂತಕಃ | ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಃ ಕೃತ್ತಿವಾಸಾಃ
ಪಿಣಾಕೀ ಮನೋ ನೈ ರುದ್ರ ಓತಂ ಚ ಪೋತಂ ಚ ರುದ್ರೋ ವಾ ವ ಲೋಕಾಧಾರ
ಇತ್ಯಾದಿಕಂ ಕಲ್ಪಬಾಹುಲ್ಯಂ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಯಾರಲ್ಲಿ ಶ್ವರ್ಗ ಪೃಥಿವೀ ಅಂತರಿಕ್ಷ ಲೋಕಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವಗಳಾಗಿವೆಯೋ, ಮನಸ್ಸು
ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಅಸ್ತಿತ್ವಗಳಾಗಿವೆಯೋ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಗಳಾದ ದ್ವೈತಾಧ್ಯಾಧ್ಯಾ
ಶ್ರಯತ್ವಾದಿ ಲಿಂಗಗಳು ಅಥವಾ ಲಿಂಗಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕಲ್ಪಗಳು ರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುತ್ತವೆ,
ಎಂದು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಾಣಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಉದಾಹರಿಸುವ ಕೃತ್ಯಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಂತಃ ಕೃತ್ತಿವಾಸಾಃ
ಪಿಣಾಕೀ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಲಿಂಗವು, ರುದ್ರಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳೂ ಇವುಗಳ ಬಾಹುಲ್ಯವು ಹೇಳುವು. (೨) (ಅನುಕ್ತ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕೃತ್ಯಾಂತರವನ್ನು ದಾಖಲಿಸುತ್ತಾರೆ) ರುದ್ರನೇ ನೀನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನಾಗಿರುತ್ತೆ.
ಅಂತಃ (ನಾಗಳ)ನಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಬೇಡ. ರುದ್ರನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಇಮಾಮಕನು, ಅಮಾ
ಧಾರಿಯು, ಪಿಣಾಕವೆಂಬ ಆಯುಧವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯೂ, ಎಲ್ಲವೂ ಅವನಲ್ಲಿಯೇ
ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಗಿದೆ. ಚಿನ್ನಾಗಿ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ. ರುದ್ರನೇ ಸಮಶ್ಚ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಆಧಾರನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ
ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಿಂಗ ಕಲ್ಪ ಇವುಗಳ ಅಧಿಕಾರವು ಹೇಳುವು. (ಅಂತಃ ಅಂತಃ ಕೃತ್ತಿವಾಸಾಃ ಎಂದು
ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂತಃಕಾರಿಲಿಂಗ ರುದ್ರದೊಂದಾದ ಕಲ್ಪ ಇವುಗಳ ಅಧಿಕಾರವು ಹೇಳುವು) ೫ (ಸಮಾಪ್ತ
ಯಿಂದ ಯಸ್ಮಿನ್ ದ್ವೈಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತವಾದ ದ್ವೈತಾದ್ಯಾಧಾರತ್ರವು ರುದ್ರಾದಿ ವಿಷಯವೇ
ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು.) || ೧ ||

ಅವ || ಭೂಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾನ್ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಭೂಮಃ, ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾನ್ ಎಂಬ ಉಕ್ತವು, ವಿಷ್ಣುವೈದೇವೋಭ್ಯೋ ಭೂಯಾನ್ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ, ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಯುವೋ ವಿಷ್ಣು ವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಯುವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವಿಷ್ಣು ವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯ ಹನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಪ್ರಾಣೋವಾ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾನಿತ್ಯುಕ್ತ್ವಾ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಯೋಽನುಕ್ತಿಃ || ೨ ||

ಅ || (ನಾಮ ವಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಕಮೃತ್ವವನ್ನು ಆಶಯಿಸುವ ಹೇಳ) ಕಾರಕಗಿಂತ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನು ಶ್ರೇಷ್ಠನೆಂದು ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರಾಣಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ನನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. (ಅದಕಾರಣ ಭೂಮ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವೇ) || ೨ ||

ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ತದ್ವಾ ವಿತದಕ್ಷರಂ ಗಾರ್ಗಿ' ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಕ್ಷರವು, (ಅಕ್ಷರ ಶಬ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿವೃತ್ತವಾದ ಅವಿನಾಶವು) ಚೇತಃಶಕ್ತೃತಿ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಅಬ್ಜರಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚೇತನ ಶ್ವರೈತಿಯೇ ವಿಷ್ಣು ವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಚೇತನ ಶ್ವರೈತಿಯೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವಿಷ್ಣು ವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧತಾ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಅಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯುಕ್ತತ್ವಾತ್ ನ ತದಶ್ಚಾತಿ ಕಿಂಚನೇತಿ ವಿರುದ್ಧತಾ || ೩ ||

ಅ || (ಈ ಅಕ್ಷರನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೆಂದಾದರೆ ಆತನಿಗೆ) ಅತ್ಯಾ ಚರಾಚರೈಹಸಾತ್ ಎಂದು ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ, ತರುವಿ ಆತನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಉಣ್ಣುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆನತನವನ್ನು ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಾತ್ಮತ್ವದಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು, ಎಂಬ ವಿರುದ್ಧತ್ವವು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯು. || ೩ ||

ಸದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸದೇವ ಸೋಮೋದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿನಕ್ಕ ಸರ್ವ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದುದು ಪ್ರಧಾನ ವಿಷ್ಣು ಅಬ್ಜರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರಣತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಶ್ವರೈತಿಯೇ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರಧಾನವೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವಿಷ್ಣು ವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು, ಅದರಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತ್ಯಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯೇತ್ಯನ್ಯಸ್ಯಭವಾದ್ವೈತ್ಯಃ || ೪ ||

ಅ || ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಪಂಚ ರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವು ಜಗತ್ತಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನನೆಂದು ಪ್ರವಿಶನಾದ ನಿರ್ವಿಕಾರನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಉಂಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ವಿಕಾರಿಕಾರಣದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರಪಂಚರೂಪವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮವು ಉಂಟುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಒಂದು ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ವಸ್ತುವಿನ ಸ್ವಭಾವವು ಉಂಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು || ೪ ||

ಪದಾರ್ಥಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅಥ ಯಾದಿದಮಸ್ಮಿನ್ ಬ್ರಹ್ಮಪುರೀ ದಹರಂ ಪುಂಡರೀಕಂ ಇದು ಪೂರಣಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಹೃತ್ಪದ್ವೈತ್ಯವು ಆಕಾಶಕ್ಕೋ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕೇನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಯಾಧಾತಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || 'ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ನಂತರಾಕಾಶಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನದಂತಸ್ತವಸ್ತ್ರೇಷ್ವಮ್ಯ' ಮಿತ್ಯನೇನ 'ಯಾವಾನ್ಶ್ಚಾ
ಅಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾನೇನೋಽಂತರ್ಹೃದಯ ಅಕಾಶ' ಇತ್ಯಪ್ಯಾಪ್ತಯಾಭಾವಃ
|| ೫ ||

ಅ || ಇದರೊಳಗೆ ಅಲ್ಪವಾದ ಅಕಾಶವಿದೆ. ಅದರೊಳಗೆ ಯಾವುದಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕು. ಎಂದು ಹುಡುಕಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ದಹರಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ವಸ್ತುವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ತಸ್ಮಿನ್ನದಂತಃಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಸಮಾನಾರ್ಥಕವಾದ ಕಿಂ ತದತ್ರ ವಿದ್ಯತೇ ಇದರೊಳಗೆ ಯಾವುದಿದೆಯೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯತೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಇದ್ದಾನೆಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬೇಕಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಹೇಳದೆ ಯಾವಾನ್ಶ್ಚಾ ಅಯಮಾಕಾಶಃ ಈ ಅಕಾಶವು ಎಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದೋ ಅಷ್ಟು ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದು ಹೃದಯದೊಳಗಿನ ಅಕಾಶವು ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪರಿಹಾರವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಅನ್ವಯಾಭಾವವೇ ಪೂರ್ವದಕ್ರಿಯುಕ್ತಿಯು. (ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಕಾಶವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೊಡುತ್ತದೆ.) ತಸ್ಮಿನ್ಯಾದಂತಃ ಪುನಃಪುನಃಪುನಃ ಯಾವಾನ್ಶ್ಚಾ ಅಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾನೇನೋಽಂತರ್ಹೃದಯ ಅಕಾಶಃ ಎಂದು ಅಧಿಕಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಪೂರ್ವದಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಾಭಾವ ಕೊಡದೋಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಗೆಂದರೆ ದಹರೋಽಸ್ಮಿನ್ನಂತರಾಕಾಶಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅಕಾಶವು ಸರ್ವಾಧಾರವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹೃತ್ತದ್ವೈತವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ದನ್ವವಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಕಿಂ ತದತ್ರ ವಿದ್ಯತೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಯಾವಾನ್ಶ್ಚಾ ಅಯಮಾಕಾಶಃ ಎಂದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಕಾಶವನ್ನೇ ವಿಶಿಷ್ಟ 'ಉಭೇ ಅಸ್ಮಿನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಿಹಾರವಾಕ್ಯವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ವಿಷ್ಣುವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅಕಾಶವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಅಕಾಶವೇ ಹೃತ್ತದ್ವೈತವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. || ೫ ||

ಅನುಕ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಥೆಂನು ತದ್ವಿಜಾಫೀಯಾಂ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದೇನು? ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಗೃಹ್ಯವಾದಶ್ವವು ಜ್ಞಾನಿಸುಬಿ ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖ ಕಲ್ಪವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದೆಂದ ಜ್ಞಾನಿಸುಬಿಕಲ್ಯಾಣ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೋ ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ಜ್ಞಾನಿಸುಬಿಕಲ್ಯಾಣೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವದಕ್ರವು. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವದ್ವೈತ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ—

ಮೂ || 'ತದೇತದಿತಿ ಮನ್ಯಂತೇ' 'ಕಥಂ ನು ತದ್ವಿಜಾಫೀಯಾಮಿತಿ' 'ತೇಷಾಂ ಸುಖಂ ಶಾಶ್ವತಂ ನೇತರೇಷಾಂ ಸುಖೈಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಿಸುಖಗ್ರಹಣಮಿತಿ ವಿಪರೀತಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಃ || ೬ ||

ಅ || ತದೇತದಿತಿ ಮನ್ಯಂತೇನಿರ್ದೇಶ್ಯಂ ಪರಮಂ ಸುಖಂ ಅ ಇದನ್ನು ಪರಮ ಸುಖರೂಪ ವನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಎಂಬಲ್ಲಿ ತತ್, ಎತತ್ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದಲೂ, ಕಥಂನು ತದ್ವಿಜಾಫೀಯಾಂ ಅದನ್ನು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಯುವೆನು, ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ತತ್ ಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷ ವಶೀಕರ್ತೃ ಭೂತಾಂತರಾತ್ಮಾ ಏಕಂ ರೂಪಂ ಬಹುಧಾ ಯಃ ಕರೋತಿ | ಕಮಾತ್ಮತ್ವಂ ಯೋನುಹತ್ಯಂತಿ ಧೀರಾಶ್ವೇಷಾಂ ಸುಖಂ ಶಾಶ್ವತಂ ದೀಕರೇಷಾಂ ಸರ್ವ ಸ್ವಕಂತ್ರನೂ ಸರ್ವರನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀಪದರ್ದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ವನೂ ಸಮತ್ರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಘನಾಶಕನೂ, ಇಂತಹ ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಮು ಹಿಂದೆ ರೂಪವನ್ನು

ಬಹುಪ್ರಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಹೃದಯಾಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಯಾವ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರಿಗೇನೇ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವು. ಬೇರೆಯವರಿಗೆ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಜ್ಞಾನಿ ಸುಖವನ್ನೇ ಪರಾಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಏಕೋ ವಶೀ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪರಾಮರ್ಶೆಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು, ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸುಖವು ನವುಂಟಾಗಲಿಂಗ ಸುಖಕಲ್ಪದಿಂದ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತದೇಕತೆ ಎಂಬ ಸುಖಕಲ್ಪ ಪರಮಾಧಿಕರಣದಿಂದಲೂ ಕಳಂಕವು ಕವಿ ಜಾನಿಯಾಂ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ತತ್ ಕಲ್ಪದಿಂದಲೂ ಪರಾಮರ್ಶೆವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. 'ಏಕೋ ವಶೀ' ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾಸಾಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪುಲ್ಲಿಂಗದಿಂದ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಪರಾಮರ್ಶೆವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ) ವಿಪರೀತ ಕೃತಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಪ್ರಾಪಕವು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಭ್ರಮೆಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭ್ರಮಪದ ಪ್ರಯೋಗವು

|| ೬ ||

ವಾಮನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈಶಾನೋ ಭೂತಭವ್ಯಸ್ಯ' ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ 'ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಈಶಾನನು ಪ್ರೇರಕತ್ವವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಯುವೋ ವಿಷ್ಣುವೋ ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಾವಕಾಶ ರಾಹಿತ್ಯಭ್ರಮಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಉದ್ಭೃಂ ಪ್ರಾಣಮುನ್ನಯತೀತ್ಯಾದಿಲಿಂಗಾಸಾಂ ಪ್ರಾಣಾದಿವ್ಯಕ್ತಾವಕಾಶ ರಾಹಿತ್ಯಮಿತಿ ಭ್ರಮಃ | 'ಏವಮೇವೈಷ ಪ್ರಾಣ ಇತರಾನ್ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪೈಥೃಕ್ವಫ ಗೇವ ಸನ್ನಿಧತೀ' ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಾದ್ಯುಮಃ || ೭ ||

ಅ || (ಈಶಾನೋ ಭೂತಭವ್ಯಸ್ಯ ಎಂಬ ವಿಷಯ ವಾಕ್ಯದ ತೇಪರೂಪವಾದ) ಉದ್ಭೃಂ ಪ್ರಾಣಮುನ್ನಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಾಣವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪಕೃತ್ಯ, ಮಧ್ಯಮತ್ಯ, ಸರ್ವದೇವೋ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದು ಭ್ರಮವು. (ಈ ಭ್ರಮೆಗೆ ಯಾವುದು ಕಾರಣವೆಂದರೆ) ಏವಮೇವೈಷಃ ಇತ್ಯಾದಿ, ಹೀಗೆಯೇ ಈ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನು ಬೇರೆ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಇರಿಸುತ್ತಾನೆ. 'ಯೋಯಂ ಮಧ್ಯಮಃ ಪ್ರಾಣಃ' 'ಈವಿದಂಗೆ ಸಮಾಸಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಭ್ರಮವು. (ವಿವಿಧ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ದಿತಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಾಣವ್ಯವಸ್ಥಾ ಪಕೃತ್ಯ ಪೊದಲಾದ ಲಿಂಗ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಈಶಾನನು ಮುಖ್ಯವಾಯುವೇ. (ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಗ್ರಹಣೆಯು ಭ್ರಮೆಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭ್ರಮಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು)

|| ೭ ||

ಕಂಪನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಹದ್ವಯಂ ವಜ್ರಮುದ್ಯತಂ ಎಂಬ ಕೃತ್ಯಕ್ರವಾದ ವಜ್ರವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಲಿಂಗ ಇವುಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಾಯುಧವೋ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಇಂದ್ರಾಯುಧವೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ತಾದೃಗ್ವೈಯಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ವಜ್ರಕಲ್ಪ ಉದ್ಯತತ್ವಲಿಂಗಂ ಚ ತಾದೃಗ್ವೈಯಂ || ೧೦ ||

ಅ || ವಜ್ರ ಕಲ್ಪ ಉದ್ಯತತ್ವಲಿಂಗ ಇವೆರಡೂ ತಾದೃಕ್ (ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದವುಗಳು) ಕೃತಿಲಿಂಗಗಳು ವಿಷಾತೀಯಗಳಾದುದರಿಂದ ದ್ವಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. (ಅಂತೂ ವಜ್ರ ಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯವಾದುದು ಇಂದ್ರಾಯುಧವೇ) || ೧೦ ||

ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯೋಜಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಪ್ರಾಣೇಷು ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ
ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಯೋತಿನ್ನು ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನರೂಪವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೀವನೋ
ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಃ ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ಜೀವನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಬಹುಶಾದ್ಯಕ್ಷ್ಯಂ ಎಂಬ ಸ್ಥಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸು
ತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಅದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷ್ವಮಂಭಯಲೋಕಸಂಚರಣಮಾದಿತ್ಯೇನೈವಾಯಂ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾಃಸ್ತೇ ಇತ್ಯವಧಾರಣಮಿತ್ಯಾದೀಣಾಂ ಪರಮಾತ್ಮನೈವಕಾಶಾಭಾವೋ
ಬಹುಶಾದ್ಯಕ್ಷ್ಯಂ || ೧೧ ||

ಅ || ಕಿಂ ಜ್ಯೋತಿರಯಂ ಪುರುಷಃ ಇತ್ಯಾದಿತ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅದಿತ್ಯಾದಿ
ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾಃ. ಸ ಮಾನಸಸ್ಸನ್ನಿಧಿ ಲೋಕಾವನುಸಂಚರತಿ | ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಉಭಯ
ಲೋಕ ಸಂಚರಣವು 'ಅದಿತ್ಯೇನೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾಃಸ್ತೇ ಅದಿತ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಿನೀಂದರೇ ಇಹುಕ್ತಾ
ನೆಂದು ಅವಧಾರಣೆ ಇದುವೊದಲಾದ' 'ಜಂದ್ರಮಸೈವಾಯಂ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾಃಸ್ತೇ' ಇಮಂ ಲೋಕ
ಮುಕ್ತಿಕ್ರಮತಿ ಮೃತ್ಯೋರೂಪಾಣಿ ಸ ವಾಃಯಂ ಪುರುಷೋ ಜಾಯಮಾನಃ' ಇದು ಮೊದ
ಲಾದ ಜೀವರಂಗಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂಬಬಹುಶಾದ್ಯಕ್ಷ್ಯವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಯುಕ್ತಿಯು
(ಅಂತೂ ಜೀವನದಿವೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಫಲಿ ನ ಪತ್ಯ ಸೂರ್ಯೋ ಛಾತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ
ಕಿಂದ ಅದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಾಃ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಉಭಯ ಲೋಕ ಸಂಚರಣವೂ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮವರ್ತಾ
ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಜೀವನದಿವೆಯಿಂದ
ಭಿನ್ನನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಫಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ಬಹುರಂಗಗಳ ದಿವೆಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವ
ವಾಚ್ಯನು.) || ೧ ||

ಅಕಾಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅಕಾಶೋ ವೈ ಜಾಮು ಸಾಮರೂಪಯೋರ್ನಿರ್ವಹಿತಾ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಕಾಶವು ಭೂತಾಕಾಶವೋ, ವಿಷ್ಣುವೋ ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ಭೂತಾಕಾಶವೇ
ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಸ್ಯ ವಿರೋಧಃ ಎಂಬ ಸ್ಥಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿ
ಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ವೈ ಜಾಮೇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ದ್ಯೋತಕನಿಪಾತದ್ವಯಂ ರೂಢಿತ್ಯಾಗೇನೋಕ್ತ
ಯೌಗಿಕಾರ್ಥಸ್ವೀಕಾರೇ ವಿರೋಧಿ || ೧೨ ||

ಅ || ವೈ ಜಾಮು ಎಂಬ ೨ ನಿಪಾತಗಳು ಅಕಾಶ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡು
ತ್ತದೆ. ಅಕಾಶ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಭೂತಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರೂಪವಾದ
ಯೌಗಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ವೈಜಾಮು ಎಂಬ ೨ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ದ್ಯೋತಕಗಳಾದ ನಿಪಾತಗಳಿಂದ
ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (ವಿರೂಪ ಅಕಾಶವದಾರ್ಥವೆಂಬ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ದ್ಯೋತಕ ವೈಜಾಮು ಎಂಬ ೨ ನಿಪಾತಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಭೂತಾಕಾಶವೆಂದು
ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಿರೋಧಿಬಾರದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಭೂತಾಕಾಶವೇ ಅಕಾಶ ಪರಮಾತ್ಮವು || ೧೨ ||

ಕುಪುಪ್ಪಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸ ಯತ್ರ ಕಂಚಿಪ್ಪತ್ಯನಿನ್ಯಾಗತಪ್ತೇನ ಧವತಿ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಅಸಂಗತ್ಯರಿಗ ಇವುಗಳಿಂದ ಜೀವನಗೋ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಜೀವನಗೇನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರೂ ಅರ್ಥಾತ್ಮಕಾಗತೀ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಜೀವೇತ್ಪರಾಭೇದೇ ಈಶ್ವರೋಕ್ತಾವಶ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞೇನ ವಿವೋಚ್ಯತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಾತ್ಮಕಾಗತೀ || ೧೩ ||

ಅ || ಅಸಂಗತ್ಯ ರಿಂಗಬಲದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಸಂಗತ್ಯ ರಿಂಗಬಲದಿಂದ 'ಸಯತ್ರ ಕಂಚಿಪ್ಪತ್ಯತಿ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ಈಶ್ವರನಿಗೇನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತಿಯು ಹೇಳಿದರೂ ಜೀವೇತ್ಪರರಿಗೆ ಅಧೀನವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಚೈತನ್ಯರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಸಂಗತ್ಯರಿಂದ ಅಸಂಗತೀ ಹೃದಯ ಪುರುಷ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜೀವನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅಸಂಗತ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ಎರಡು ವಿಶೇಷಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ಅನುಪಪನ್ನಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಜೀವೇತ್ಪರರಿಗೆ ಅಭೇದವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಎಂಬ ಅರ್ಥಾತ್ಮಕಾಗತೀ ಎನ್ನುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಸಂಗತ್ಯ ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ರಿಂಗಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ಅನುಪಪನ್ನಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಜೀವೇತ್ಪರರಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಾರವಾಗಿ 'ಸ ಯತ್ರ ಕಂಚಿಪ್ಪತ್ಯತಿ' ಎನ್ನುವುದು ಹೇಳಿದ ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ಜೀವನೇ. || ೧೩ ||

ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ವಿಷ ವಿಶ್ವೋ ಮಹಿಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅಜಶ್ರುತಿ ನಿತ್ಯಮಹಿಮತ್ಯ ರಿಂಗ ಇವುಗಳಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನೇ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರೂ ಅರ್ಥಾತ್ಮಕಾಗತೀ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಾಪಾರ್ಲೇಪಲಿಂಗಸ್ಯ ಚ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಪರಮಾತ್ಮನೋ ಭೇದಂ ವಿದ್ಯಾವೇಶಾಶರಣಾಹಿತಾರ್ಥಾದಭೇದಪ್ರಾಪ್ತಿಕ ಸಮಸ್ತಮೇತತ್ || ೧೪ ||

ಅ || ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಬ್ದವು 'ಸ ನ ಸಾಧುನಾ ಕರ್ಮಣಾ ಭೂಯಾನ್ನೋ ವಿವಾಸಾಧುನಾ ಕರ್ಮಣಾ ಕನೀಯಾನ್' ಎಂದು ಸಾಪಾರ್ಲೇಪಲಿಂಗವು ಅಭ್ಯವತ್ತಯೇ ಇರುವುದು. ಹೀಗೆ ಶಬ್ದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪುವನ್ನು ಅಭ್ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಅಭೇದ ಹೇಳಿದ ಅಜಶ್ರುತಿ ನಿತ್ಯಮಹಿಮತ್ಯ ರಿಂಗಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ಮಕ ಅನ್ಯಥಾ ಅನುಪಪನ್ನಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಅಭೇದವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ - ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವರಾದಂತೆ ಅದ್ವಯಾ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಅಸಂಗತ್ಯ, ಸ್ವಪ್ನಾದಿ ದ್ರವ್ಯವು ವಿಶೇಷ ಉಭಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಕರಣ್ಯ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಎಂದು ನಿರ್ಬಂಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರುವಿಕೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಂದೇಹ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸಮಸ್ತಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು || ೧೪ ||

ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಗಳು ವಿವೃತಗಳಾದುವು.

ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳು

ಈ ವಿಷಯ ಬಲವತ್ಯಕ್ತು ಗತ್ಯಂತರ ವಿವರ್ಣಿತಾಃ | ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಯೋ ಜ್ಞೇಯಾಃ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಶಾಶ್ವತ ಸರ್ವತಃ || ಎಂದನಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬಾಹುಲ್ಯಂ ರಿಂಗತದ್ವಿತೀಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ

ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳೇ ಬರಿಹಗಲಾಗಿ ನಿರವಶಾಕಗಲಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗುವಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಪಾಲ್ಯಂ ಲಿಂಗಕವ್ಯಾಸಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಗಣನೆ ದ್ಯುಧ್ಯಾಧ್ಯಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ | ತೇಷಾಮೇವ ಲಿಂಗಕವ್ಯಾಸಾಂ ಪ್ರಾಣಾಸಾಂ ಗ್ರಂಥಿಸೀತಾದೀನಾಂ ವಿಷ್ಣುಮುಖ್ಯ
ವೃತ್ತಿರಿತಿ ಬಲವತ್ತಂ | ತಸ್ಯ ಹಿ ಉಗ್ಧಾನ್ವನಾದಿಕರ್ತೃತ್ವಂ ಮುಖ್ಯಂ || ೧ ||

ಅ || ಆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ 'ಪ್ರಾಣಾಸಾಂ ಗ್ರಂಥಿಸೀತಾದೀನಾಂ' ಎಂದು ವೇದಬಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅಂಕಶಕ್ತಾದಿ ಲಿಂಗ, ರುದ್ರ ವೇದಬಾದ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಪಾನಿಗಳೂ ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಯನು) ಆದ ಕಾರಣ ಆ ಲಿಂಗ ಕಲ್ಪಗಳೇ ಪ್ರಬಲಗಳು. ವಿವರಾದಿಂದ ಬರಿಹಗಲಾದ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಮುಕ್ತಾದಿಶಕ್ತಾದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಇರುವಾಗ ಪ್ರಬಲ ಗಳೆಂದು ಸುಕಾರಂ ಸಿದ್ಧಗಲಾಗುತ್ತವೆ. (ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ರೋಗಪರಿಹಾರಕತ್ವಾದಿ ರೂಪವಾದ ರುದ್ರಕಲ್ಪಪ್ರವೃತ್ತಿನಿಮಿತ್ತವು ಮುಖ್ಯ ವಾದುದು. (ಕಲ್ಪಗಳ ಮುಖ್ಯ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತಾತಿಶಯವು ಕಾರಣವು.) ಅಂತೂ ರುದ್ರಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳೂ ಅಂಕಶಕ್ತಾದಿಲಿಂಗಗಳೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಅಂಕಶಕ್ತ ಬರಿಹ ಗಲಾದ ಉಕ್ತಿ ಲಿಂಗಗಳು ಬಹಳವಿದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ದ್ಯುಧ್ಯಾಧ್ಯಾಯಕವನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು

|| ೧ ||

ಅನುಕ್ರಿಸ್ತ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಭಸವಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸು ತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಕಾಶಾದ್ವೈಯಸ್ತ್ವಾನುಕ್ರಿಸ್ತಃ | ಚ ಕರ್ಪೇನ ವಿಷ ತು ವಾ
ಅತಿವದತಿ ಯಸ್ಯ ತೈಸಾತಿವದತಿ ತಿ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಿಷ್ಣೋರ್ಭೂಯಸ್ಯೋಕ್ತಿಶ್ಚ ||

|| ೨ ||

ಅ | ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ವಿಗೇನೇ ಪೂರ್ಣಾನಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಭೂಮಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ (ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿನವರಾಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದವನಾಗಿರಬೇಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪ್ರಾಣ ನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದವನು ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳದಿದ್ದುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ) (ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವವು ವಿಷ್ಣುವಿನವಾದುದು ಹೇಗೆ ಆಗುವದೆಂದರೆ) ಅನುಕ್ರಿಸ್ತ ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಚ ಕಲ್ಪದಿಂದ ವಿಷ ತು ವಾ ಅತಿವದತಿ ಯಸ್ಯ ತೈಸಾತಿವದತಿ. ಪೂರ್ಣಾನಂದಃ ಪೂರ್ಣಭೂತಃ ಪೂರ್ಣಕರ್ತಾ, ಯತೋ ವಾಚೋ ನಿವರ್ತಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಪುರಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಕ್ಷಣಂ ಪರಮಾನಂದೋ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸ ಸಂಕಯಃ | ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ತೃಣಾಂತಾಸ್ತು ವಿಶ್ವದಾನಂದಭಾಗಿಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ತೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನ ದೆಶೆಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಹೇಳಬೇಕಿದೆ. (ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾಯಾ ಭೂಯಾತ್' ಎಂದುಕಲ್ಪವು ದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಕಲ್ಪವಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೂಮಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನು ಎಷ್ಟು ತೇಗೆಂದರೆ) ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಭೂಮಿತ್ವತತ್ವಂ ನೀರಸಿದರೆ ಉದಕ್ರಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಣ ಕಲ್ಪ ವಿಶೋಧವಿಲ್ಲ. ಆದೂ ವಿಷ್ಣು ಹರವೇ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣ ಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೆಶೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ

ಹೇಳಬೇಕು. ಹೆಣ್ಣು ದಿಂದ ಉದ್ಭವವಾದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವರತ್ನವಿದ್ದರೂ ಆತನಿಗೆ ಭೂಮಿವೃತ್ತಿ ಇಲ್ಲ. ವಿಷ ತು ವಾ ಅನಿವಾರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾಣದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣನ ದೇಹಿಯಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಪೂರ್ವ ಸುಖವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಭೂಮಿಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ.

|| ೨ ||

ವಿಶುದ್ಧತಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಅಕ್ಷರಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಸರ್ವಾಧಾರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾಧಾರತ್ವಂ ವಿಶ್ವೋರಸ್ಸಸ್ಯ ವಿರುದ್ಧಂ | (೨) 'ಹೇತಿಂ ವಿಶ್ವಸ್ಯಾತ್ಮೇತ್ತರಂ' 'ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಾಯಣಮಿತ್ಯಾದಿಕ್ರುತೇ | (೩) ಅನೇಕ ನೋಕ್ತಿತ್ವಸುಪೇಜೀವನಾರ್ಥತ್ವೇನೈವ ಸಾವಕಾಶಾ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಕಲ್ಪಾಧಾರವೆಂದರೆ ಗಾರ್ಗಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅಕ್ಷರವು ಬ್ರಹ್ಮನೇ. ಅಂದೂರ್ಥವಾಗಿ ಗಾರ್ಗಿ ದಿವೋ ಯದರ್ವಾಕ್ ಪ್ರಥಿವ್ಯಾ ಯದಂತರಾ ದ್ಯಾವಾಪ್ರಥಿವೀ ಇತೋ ಯದಸ್ತೃತಂ ಹ ಭವತ್ಯು ಭವಿಷ್ಯತ್ಪ್ರೀತ್ಯಾಹತ್ವೇ ಆಕಾಶ ಏವ ತದೋತಂ ಹ ಪ್ರೋತಂಹ' ಎಂದು ಆಕಾಶವು ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ 'ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾ ವಿಶ್ವೋರೇ ಗಾರ್ಗಿ ಆಕಾಶಃ ಓತಃ ಕ್ವ ಪ್ರೋತತ್ವ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಅಕ್ಷರವಿಗೆ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ ಅಧಾರ ಭೂತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಧಾರತ್ವವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ವರುದ್ದವು. (೨) (ವಿಕೇಂದರೆ) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ವಿಶ್ವಸ್ಯ ಪತಿಂ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಅಧಾರನು. ಆತ್ಮೇತ್ತರಂ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀವನಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅಧಾರನು. ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ = ಸಮಸ್ತ ಲೋಕಗಳಿಗೂ ಅಧಾರನು, ಪರಾಯಣಂ = ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ದೇಹಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಾಶ್ರಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧವು. (೩) ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಹೇಳಿದ 'ನ ತದತ್ಯಾತಿ ಕಿಂಚನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಅನೇಕನೋಕ್ತಿ ರೂಪ ಯುಕ್ತಿಯಾದರೂ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಪೇಜಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡೇ ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ವಿಷ್ಣು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವಾಧಾರವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಅಧಾರತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ವರುದ್ದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಅಕ್ಷರ ಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯನು, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು || ೩ ||

ಅದ್ವೈತ: ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸದಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಅಚೇತನಸ್ಯೇಕ್ಷಣಾದ್ವೈತಿ || (೨) ಬಹುಭಾವಶ್ರುತಿಶ್ಚೈವೈವಂ ವಿಶಾ ಕ್ತವ್ಯಂ ಯಾಮಕತಯಾ ಸ್ವರೂಪಬಹುತ್ವಾರ್ಥತ್ವೇನೈವ ಯಾಜ್ಞತೇ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಕಲ್ಪೇಕ್ಷಕ ಎಂದು ದರ್ಶನವು ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸದೇವ ಇತ್ಯಾದಿ ಸರ್ವ ಕಲ್ಪ ವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ. ವ್ಯಾಪ್ತಿ ವಾಕ್ಯವು ಅಸಾಧಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಧಾನವು ಅಚೇತನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಚೇತನ (ಜಡ) ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅಕ್ಷರವು (ನೋಡುವಿಕೆ) ಕೂಡಲಾರದು. (೨) ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷಿಯು ಹೇಳಿದ ಬಹು ಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಜಾಯೇಯ ಎಂದು ಬಹುತೂಷತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯಾದರೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಪರನಾಮ (ವಿಕಾರ) ವಿರುದ್ಧವೇ ವಿಶ್ವತಗಳಾಗಿ ಸ್ಥಿತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಅವಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ

ನಿಯಮಕನಾಗಿರುವ ಭಗವಂತನ ಪ್ರರೂಪಗಳಿಗೆ ಒತ್ತುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಎವಕಾರದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಎಕಾರವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿದೆ. (ತಥಾ ಚ ಪ್ರಧಾನವು ಜಡವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಈಶ್ವರವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅವಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವಕೃಪಾಪ್ರಾಪ್ತನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು) || ೪ ||

ಅನ್ವಯಾಭಾವ: ಎಂದು ಜೀವದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ದಹರಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೧) ಆಕಾಶಪತ್ರ ವಿಮಾನ್ವಯಾಭಾವ: ೨) ವಿಷ್ಣುಪಕ್ಷೇ ಕು ಯೋಃಸ್ತೇಷ್ವವೈರೇ ಭಗವಾನ್ ತಸ್ಯಾಂತರ್ಯದಯೇ ಯಾವಾನ್ವಾನ್ ಯಮಾಕಾಶಸ್ತಾವಾನಾಶಾಃ ತಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಾಪ್ರಾಪ್ತೋಽಂತರೇವ ಸಮಾಹಿತೇ ಸ ಚ ಭಗವಾನಾತ್ಮಾಪತವ ಪಾಶ್ವೇತ್ಯನ್ವಯಃ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಆಕಾಶವೆನ್ನುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಹೇಗೆಂದರೆ - ದಹರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವವು ಉಪಗತನ ಮಾಡದೆ:ಕೆಂದು ಹೇಳೋಣ ಕಿಂತದತ್ತ ವಿದ್ಯತೇ ಇಲ್ಲಿ ಎನ್ನಿದೆ? ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾವಾನ್ವಾ ಅಯಮಾಕಾಶ: ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯವೇ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ದಹರಾಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ತಕ್ಕ ಪಾತ್ರಾಕಾರವನ್ನು ಹುಡುಕದೆ:ಕೆನ್ನುವುದು ಕೂಡಲಾರದು. ದಹರಾ (ಅಲ್ಪಾ) ಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಆಕಾಶವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಅಲ್ಲದೆ ದಹರಾಕಾರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಆಕಾಶವಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದು ಅಲ್ಲ. ಮತ್ತು ದಹರಾಕಾರವನ್ನೇ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ಉಭೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ದ್ವಾವಾಪ್ತೋಽಂತರೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪರಿಹಾರವೆನ್ನುವುದೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ದಹರವು (ಅಲ್ಪವು) ವ್ಯಾಪ್ತವಿತ್ತೊಂದು ಅಪ್ಪದಿಂದಾದ ವಿಶೇಷಣವೂ ಕೂಡಲಾರದು. ಪ್ರಥಿವ್ಯಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಾತ್ಮಗಳೂ ಅಲ್ಲ) (೨) ವಿಷ್ಣು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಯಾವ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೋ, ಅವನ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಇರುವ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಒಹಿಸಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಎಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೋ, ಎಂತಹ ಪರಮಾಣವುಳ್ಳವನೋ, ಎಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೇ, ಎಂತಹ ಪರಮಾಣವುಳ್ಳವನೇ. ಆ ಆಕಾಶಕೃಪಾಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನೊಳಗೆ ಪ್ರಗಾ ಭೂದೇವಾಧಿಮಾನ್ವಿ ದೇವತೆಗಳು ಅಪ್ರಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಿಯು ವಾಚ ದುಃಖಾದಿಗಳ ಅಶ್ಯಂತಾಭಾವವುಳ್ಳವನು. (ಮತ್ತು ನಾಶ್ಯ ಇರಯಾ ಏಕಸ್ತೇರ್ಯಾತೇ, ಸ ವರ್ಧೇಶಾಸ್ತಾ ಹನ್ಯತೇ ಜೀವತ ವಾರ್ಧಿತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಿಗ ವಾರ್ಧಿತ್ಯಾದಿಗಳು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವತ ಸಂತಾರದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಿಯು ಸಂಹೃತನಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) (ಅಂತೂ ಆಕಾಶವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನ್ವಯವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಹೃತ್ಪದ್ವ್ಯಾಪ್ತ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. || ೫ ||

ವಿಶೇಷತತ್ವಾತಿಶ್ರಮಃ ಎಂದು ಜೀವದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಅನುಕೃತ್ಯಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಯಜ್ಞಾಘ್ರಾಪ್ರಾಪ್ತಕಂ ಸುಖಂ ಸ ಭಗವಾನ್ ಯದ್ವೃಷ್ಟಾಘ್ರಾದೀತ್ಯನುಖಮಿತಿ ವದಂತಿ ತದೇತತ್ತತ್ಪ್ರರೂಪಮಿತಿ ಮನ್ಯಂತೇ | ಅತಃ ಪೂರ್ವಪಾದವಿಶೇಷ್ಯವ ಪ್ರತಿಃ || ಪೂರ್ವಪಾದೋಕ್ತಯೋಜನಾ ಕು ಪ್ರಮ ಏವ || ೬ ||

ಅ || (ತಮಾತ್ಮತ್ವಂ ಯೇನುಪಶ್ಯಂತಿ ಭೀರಾಸ್ತ್ರೇಷಾಂ ಸುಖಂ ಶಾಶ್ವತಂ ನೇತರೇಷಾಂ ಎಂಬ ಉಪನಿಷದ್ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪುಬ್ಬದಿಂದ 'ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾಸಾಂ ಚೇತನಶ್ಚೇತನಾಸಾಂ' ಎಂದು ಪ್ರಕೃತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪರಾಮರ್ಶವು.) ಯಾರ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಸುಖವು ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು. (ತದೇತದಿತಿ ಮನ್ಯಂತೇಽನಿರ್ಜೀರ್ಣಂ ಪರಮಂ ಸುಖಂ | ಎಂಬಲ್ಲಿ) ಯಾವ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯಸುಖವೆನ್ನುತ್ತಾರೋ, ಆ ಅನಿರ್ದೇಶ್ಯಸುಖವನ್ನು ಈ ಪ್ರಕೃತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. (ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ತಮೇವ ಧಾಂತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಭಾಷಕತ್ವಾದಿ ಹೇತುಗಳು ಕೂಡಲಾರವು.) ಆದಕಾರಣ 'ತದೇತದಿತಿ ಮನ್ಯಂತೇ' ಎನ್ನುವ ಕೃತಿಯು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ್ಣುವಿಷಯಕವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ, ಜ್ಞಾನಿಸುಖವೇ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಭಾಧಕರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಯೋಜನೆ ಯಾದರೂ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲಕವೇ. (ಆದಕಾರಣ ಅನುಕೂಲ್ಯದಿಂದ ಗೃಹ್ಯವಾಣಶ್ಚವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು) || ೬ ||

ಲಿಂಗಾಪಕಾಶರಾಹಿತೈಶ್ಚೈವಮಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಾಮನಾಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಲಿಂಗಾಸಾಂ ಪರಮಾತ್ಮತ್ವವಕಾಶೋ ವಿದ್ಯತ ವಿವೇತಿ ತದ್ರಾಹಿತ್ಯಂ ಭ್ರಮ ಏವ || (೨) ನಾಮನಪ್ರತೀರೇವಾನವಕಾಶ ಇತಿ ಅಶಾನಶಬ್ದೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ || ೭ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಾಣವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕತ್ವ, ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಅವಕಾಶವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿ ವಿಷಯಕವೇ. (೨) ನಾಮನ ಕೃತಿಗೇನೇ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದವರಲ್ಲಿ ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ನಾಮನಕೃತಿಯೂ ವಿಷ್ಣುವಕವೇ. ಅಶಾನ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. || ೭ ||

ಶಾದ್ಯಗ್ನೈಷತಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಜ್ರಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ವಜ್ರ ಶಬ್ದಸ್ಯೋದ್ಯತತ್ವಸ್ಯ ಚ ವಿಷ್ಣಾವೇನಾವಕಾಶಃ | ಉದ್ಯಮತ್ವಮೇವೋದ್ಯತತ್ವಮಿತಿ || ೧೦ ||

ಅ || (ವರ್ಷಾಶಾತ್ ವಜ್ರಮುತ್ಪತ್ತೇ=ದುಪ್ಪರವನ್ನು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ವಜ್ರವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ಬಲದಿಂದ) ವಜ್ರ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ, ಉದ್ಯತತ್ವಲಿಂಗಕ್ಕೂ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಅವಕಾಶವು. ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಇತರರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಉದ್ಯತತ್ವವೆಂದರೆ—ಉದ್ಯಮಶ್ಚವು. (ಅಂದರೆ ಸರ್ವಜಗತ್ಯೈಕತತ್ವವು) (ಎವಂಥ ಏಕವಕಾಶವಾದ ವಜ್ರಶಬ್ದ ಉದ್ಯತತ್ವಲಿಂಗ ಇಥಿಗಳಿಂದ ವಜ್ರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. || ೧೦ ||

ಬಹುಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣಸಿದ್ಧಾಂತಕಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಅಯಂ ಪುರುಷ ಇತಿ ಸಂಸಾರೀ | (೨) ಆತ್ಮಶಬ್ದೋದಿತ ಏವ ವಿಷ್ಣುಃ | (೩) ಅತಃ ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂ ಸಂಸಾರಿಣ ಏವ || (೪) ಆದಿತ್ಯೇನ್ನೇತತ್ಪದಧಾರಣಂ ಬಾಹ್ಯಜ್ಯೋತಿಃ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾಪೇಕ್ಷಯೇತ್ಯಾದಿ | (೫) ಲೋಕಸಂಚರಣಂ ತು ಜೀವಮಾದಾಯ ತಸ್ಯೈವಾದುಃಖೇನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಹೃದ್ಯಂತಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಎಷ್ಟು ಪರವಾದರೆ 'ಆದಿತ್ಯಾದಿಜ್ಯೋತಿಃ ಸಮ್ರಾಟ್' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂವು ಯಾರಿಗೆ ಎಂದರೆ) ಈ ಜ್ಯೋತಿರಯಂ ಪುರುಷಃ ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನು ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನೇ. (ಎಕೆಂದರೆ ನೆ ತದ್ವಾಸಯತೇ ಸೂರ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನಿಗೂ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂವು ಕೂಡಲಾರದು.) (೨) (ಈ ಸಂಸಾರಿಜೀವನಿಗೆ ವಾಗಾದಿಗಳು ಶಾಂತ (ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರಿ) ಗಳಾಗುವಾಗ ಆತ್ಮೈವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂದು ಆತ್ಮ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಶಾನೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವ ಎಂದು ಹೇಳಲು, ಈತನು ಆತ್ಮ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಆತ್ಮನು ಯಾರೆಂದು ಕೃತ್ಸಿಸುವಾಗ ಯೋಜಯಂ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟು ಪರಿಶ್ವವು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಆತ್ಮೈವಾಸ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟು ವೇ. (೩) ಈ ಜ್ಯೋತಿರಯಂ ಪುರುಷಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪುರುಷ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನು ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯಾದಿ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಂವು ಸಂಸಾರಿ ಜೀವನಿಗೇನೇ. (ಆತ್ಮ ಕಲ್ಪವು ಎಷ್ಟು ಪರವಾದರೆ ಎಷ್ಟು ವಿಗೆ ಆಶ್ರಮಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವು ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆದಿತ್ಯೇನ್ನೇವ ಜಂದ್ರಮಾಸ್ಯೇವ ಎಂಬ ಅವಧಾರಣವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ) ಆದಿತ್ಯೇನ್ನೇವ ಇತ್ಯಾದಿ ಅವಧಾರಣವು ಬಾಹ್ಯ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿತ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ್ದು. ಇತ್ಯಾದಿ (೫) ಕರ್ಮ ಮರಣಾದಿರಹಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟು ವಿಗೆ ಕರ್ಮಫಲಬಂಧನವಾದ ಉಭಯ ಲೋಕ ಸಂಚಾರ, ಮೃತ್ಯು ರೂಪ ದರ್ಶನಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ) ಜೀವನನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಉಭಯ ಲೋಕ ಸಂಚಾರವಾದರೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೇನೇ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ದುಃಖ ರೀತವಿಲ್ಲದೇನೇ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಒಂದು ಲೋಕ ಸಂಚಾರವಾದರಾದ ಅನೇಕರಿಂಗಳೂ ಎಷ್ಟು ವಿನಿಂದ ಇತರರಲ್ಲಿ ಅವಶಾತವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ವೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. || ೧೧ ||

ಉಕ್ತಸ್ಯ ವಿರೋಧಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಆಕಾಶಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತಕಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಭರ್ವಪಕ್ಷಜ್ಞಿಯಕ್ಕೆ ಸಾವಕಾಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ವೈ ನಾಮೇತಿ ನಿರ್ಮಹಿತ್ಯಶ್ಚೇ ಪ್ರತ್ಯಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿಬಾಹುಲ್ಯಂ | (೨) ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಕಾಶಜ್ಯೋತ್ತಮಸಾಮಾನ್ಯತತ್ವಂ ವಿರುದ್ಧಂ || ೧೨ ||

ಅ || ವೈನಾಮ ಎನ್ನುವ ೨ ನಿವಾತಗಳು ಶ್ರೀ ಎಷ್ಟು ವು ನಾಮ ಕೂತಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಹಿತ್ಯಾಶನನ್ನು ವಲ್ಲಿ ಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದರೂ 'ವಿಕೋ ದಾಧಾರ ಭವಶಾಪಿ ವಿಶ್ವಾ' ಇದು ದೊಡ್ಡದಾದ ಪ್ರತಿಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯು ಒಂದು ಉಂಟೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. (೨) ಆಕಾಶೋ ವೈ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯೋರ್ನಿರ್ಮ

ಹಿತಾ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವನ್ನದ್ದೇಶಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಮರೂಪನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪ ವಿಧೇಯ ವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಳಿದೆ. ಹೈನಾಮ ಎಂಬ ೨ ನಿವಾತಗಳು ವಿಧೇಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಉದ್ದೇಶ್ಯರೂಪ ಆಕಾಶ ತಬ್ಬಕ್ಕೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾಮರೂಪ ನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪ ವಿಧೇಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು? ಎಂದರೆ) ೨ ನಿವಾತಗಳು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತವೆವೆಂಗೀಕರಿಸಿಯಾದರೂ) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಕಾಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ತೇ ಯದಂತಕಾ ತದ್ಭ್ರೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅನಾಮರೂಪತ್ವವು ವಿರುದ್ಧವು. (ಆದರೆ ನಾಮರೂಪ ಗಳುವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು.) ತದ್ಭ್ರೂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮ ತಬ್ಬವಿರೋಧವೂ ಬರುವುದು.) ಎಂತ ನಾಮಗೂಪಗವೆ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಕಾಶಕ್ಕೆ ನಾಮ ರೂಪಗಳುವನ್ನು ವುದು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು. ಎಷ್ಟು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅನಾಮಾ ಸೋಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾದರೂಪೋ ಭೂತವರ್ತನಾತ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಎಷ್ಟು ವೇ ಆಕಾಶದ ವಾಚ್ಯನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

|| ೧೨ ||

ಅರ್ಥಾತ್ರಥಾ ಗತಿಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾಯವನ್ನು ಸುಷುಪ್ತಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಬಂಧಿ ಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೧ || ಸುಷುಪ್ತೃತ್ಯಾಂತೋರ್ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭೇದೋಕ್ತೇರಸಂಗಿತ್ವಾದಿ
ಬೇದರಸ್ಯೈವೇತ್ಯರ್ಥಾದ್ಯೇದ ಏವ ಭವತಿ (೨) ಜೀವಸ್ಯ ತದಯುಕ್ತೇರೀಶೇ
ಸಾವಕಾಶತ್ವಾಚ್ಚ

|| ೧೩ ||

ಅ || (ಪ್ರಸ್ತಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವ ಅಸಂಗತ್ವರಿಂಗಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತದನ್ಯಥಾ ಅನುದರತ್ಯಾ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಭೇದವೆಂದು ಯಾವುದು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದೋ, ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಕೆಂ ದರೆ) ಸುಷುಪ್ತೃತ್ಯಾಂತ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾ ಸಂಕರಪ್ರತ್ಯಃ ಪ್ರಾಜ್ಞೇನಾತ್ಮನಾಃ ಸ್ವಾರೂಢಃ ಎಂದು) ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಸಂಗತ್ವವೂ ಪ್ರಸ್ತಾದಿ ದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಕೂಡುವುದರಿಂದಲೂ ಅನ್ಯಥಾ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೇದವೇ ಇರುತ್ತದೆ. (ಅರ್ಥಾತ್ ಅನ್ಯಥಾ ಅನುಪಪತ್ತಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ತಥಾ = ಭೇದದಿಂದಲೇ, ಗತಿಃ = ತಿಳಿಯುವಿಕೆ, ಅಭೇದದಿಂದ ಅಲ್ಲ) (೨) ಅಸಂಗತ್ವವು ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಈಶ್ವರನು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದುದರಿಂದಲೂ ಸ್ವಾತ್ಮ ತದಾರ್ಥಗಳು ಸತ್ಯಗಲಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಸ್ತಾದಿದ್ರಷ್ಟೃತ್ವವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ.

|| ೧೩ ||

ಸಮುಪ್ರಮೇತತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎತತ್ ತಬ್ಬದಿಂದ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಾತ್ರಥಾಗತಿಃ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯವನ್ನೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಧಿಕರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿ ಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವೇದೇನ ಗಮ್ಯತೇ ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಶಬ್ದೋ ವಿಷ್ಣುವೇವ ಯಜ್ಞತೇ
ಇತ್ಯರ್ಥಾದಿಪಶ್ಯೋಽಪಿ ತಸ್ಮಿನ್ನೇವ || (೨) ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ತಮಗಧಲಾಭಾನಾ
ಯುಕ್ತೇಶ್ವಯೋರ್ಭೇದೋಽರ್ಥಾದಾಪದ್ಭೃತೇ || (೩) ಉಕ್ತವಿರೋಧಶ್ಚ ತತ್ತ್ವವ |

(೪) ಭೇದಪ್ರತಿಪಾದುಲ್ಯಾತ್ || (೫) ತಲ್ಲಿಂಗಂ ಸ ಶಬ್ದಶ್ಚತುರ್ಮುಖೇನವಕಾಶ ಇತಿ ಚ
ಸಮಸ್ತಮೇತತ್ || ೧೪ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಣಃ - ವೇದದಿಂದ, ಅಣ್ಣತೇ = ಗಮ್ಯತೇ = ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬ ವೈಶ್ವಕ್ರಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಬ್ದವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಕೋಚ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಃ ಎಂದಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ = ಎಂದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರಭಾಗ ಸ್ವರ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಪರಮಮುಖ್ಯ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಸರ್ವವೇದ ವೇದ್ಯವಸ್ತುವು. ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ ಏಕ ನಿತ್ಯೋ ಮಹಿಮಾ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಸ್ತು ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿಯೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಃ ಎಂದದ್ದು.) ಆದಕಾರಣ ಅರ್ಥಾತ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಬ್ದ ಸಮಭಿವ್ಯಾಹಾರಾನ್ಯಥಾನುಪತ್ತಿಯಿಂದ ನಮಾಂತೇ ಇತ್ಯಪಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ವೈಶ್ವಕ್ರಿಯಿಂದ ಅಹಶಬ್ದವೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವು. ೨) (ಈ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವು ಚತುರ್ಮುಖನೆಂದಾದರೆ ಪಾಪಲೇಪವಿಲ್ಲ. ಇತ್ಯಾದಿರಿಂಗ ವಿದೋಧವೂ ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ವಿದೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ.) (ವಿಷ್ಣು ಚತುರ್ಮುಖರಿಗೆ ಅಭೇದವು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪಾಪಾಲೇಪಾದಿರಿಂಗವೂ ಪತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದವೂ ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿ ಸಾವಕಾಶವೂ ಚತುರ್ಮುಖಪರವೂ ಆಗಬಹುದು ಎಂದರೆ) (ವಿಷ್ಣು ಚತುರ್ಮುಖರಿಗೆ ಅಭೇದವೆನ್ನ ಕೂಡದು. ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಅಹಶಬ್ದ ಪಾಪಾಲೇಪಾದಿ ರಿಂಗಇವುಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಹ ಶಬ್ದಗಳು ಭಗವತ್ಪರಗಳೇ ಎಂದು ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಶ್ವಧರ್ಮನಿಷ್ಠಃ ಶತಜನ್ಮಭಿಃ ಪುನಾನ್ ವಿಶಿಂಹತಾಮುಂತಿ ಶತಃಪರಂ ಹಿ ಮಾಂ | ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಚತುರ್ಮುಖರಿಗೆ ಸರ್ವಾಥವಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಅರ್ಥಾತ್ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಎಂದರೆ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಭೇದವೇ ಯುಕ್ತವು) ೩) ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಹ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ರೂಢಿಯಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಪರತ್ವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸರ್ವಸ್ಯ ವತೀ ಸರ್ವಸ್ಯೇತಾನಃ ಸರ್ವಸ್ಯಾಧಿಪತಿಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಚನವು ಎರಡು ವಾಗುವುದೋ ಆದ ಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವೈಶ್ವಕ್ರಿಯಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಹಶಬ್ದಗಳು ವಿಷ್ಣು ಪರಗಳೇ. (೪) ವಿಶ್ವೋ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಭೇದಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬಹಳ ಇದ್ದ ಪ್ರಿಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣು ಚತುರ್ಮುಖರಿಗೆ ಭೇದವೇ. ಅವರಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸರ್ವಥಾ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ೫) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಷ್ಣು ಚತುರ್ಮುಖರಿಗೆ ಅಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಿಯುಕ್ತ ಪಾಪಾದ್ಯಲೇಪ, ನಿತ್ಯಮಹಿಮಾಪ್ರಾದಿರಿಂಗವೂ ಪತ್ಯಾದಿಶಬ್ದವೂ ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿಂಚರಿಗೆ ಅಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಿಯುಕ್ತ ಸಾವಕಾಶವೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ಅಂದರೆ ಆ ರಿಂಗ, ಶಬ್ದಗಳು ಚತುರ್ಮುಖಪರಗಳು ಆಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ವಿಷ್ಣು ಪರಗಳೇ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಎಲ್ಲವೂ ಉಕ್ತವಾಯ್ತು. ಶ್ವಲ್ಪವೇ ಅಲ್ಲ.

ಇತಿ || ಮುದಾಸಂದರ್ಶೀತ್ ಭಗವತ್ಪಾದವಿಶೇಷಿಕೇ || ಮುದ್ದ್ರಾಹ್ನಸೂತ್ರಾನ್ಯಾನ್ಯಾ
ಶ್ವಾಯವಿವರಣೇ ಪ್ರಕಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಸ್ತೋತುಃ | ಪಾದಃ

|| ಮುದಾಸಂದರ್ಶೀತ್ ಭಗವತ್ಪಾದಾನ್ಯಾಯಾಃ ವಿಶೇಷಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಸ್ಯಾನ್ಯಾ
ಶ್ವಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು -

೪ನೇ ಪಾದವು

ಈ ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ವವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಗೊಂಡ ಅನ್ಯಾಕ್ಷದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಮನ್ವಯವು. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. "ಸರ್ವಮಾನೈವಿರೋಧತ್ವ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇರಪ್ಯತ್ಯಾತಾ | ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧತ್ವ ವಿರೋಧಃ ಕಾರ್ಯತದ್ವತೋಃ | ಸ್ವೀಲಿಂಗತ್ವಂ ನಿಷೇಧತ್ವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಯುಕ್ತಯಃ | ದೋಷಾತ್ಯಪ್ಪುಷ್ಪಿ ನಿಯಮಃ ಕಬ್ಬಾರ್ಥಾನೇಕತಾ ತಥಾ | ಒಪ್ಪಾದಿಯುಕ್ತಯಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಪಿತಾ ಇಹ" || ಈ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತೇನೆ. ೧ನೇ ಅನುಮಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳಿಂದ ಆವಾದಿತಗೊಂಡ ಅನ್ಯತ್ವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಸಮನ್ವಯಸೂತ್ರ ಇವುಗಳಿಂದ 'ಅನ್ಯತ್ವಾತ್ಪುರುಷಃ ಪರಃ' ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದ್ವಂದ್ವ ಅನ್ಯಾಕ್ಷದಿಶಬ್ದವು ಒಪ್ಪಾದಿಯಾಗಿ, ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳೇವೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಮಾನೈವಿರೋಧಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ, ದೋಷಾತ್ಯಪ್ಪುಷ್ಪಿನಿಯಮಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯತ್ವ ಜೀವ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಪ್ರಧಾನ ಜೀವ ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು. ಅನ್ಯತ್ವಾತ್ಪುರುಷಃ ಪರಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಅವರತ್ವವೂ ಜೀವಾ ಏವತ್ತುದುಃಖನಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವಿಗಿ ಏವತ್ತುದುಃಖನಃ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವು ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದಲ್ಲಾ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಆದಕಾರಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಲಿಂಗವೇ ಅನ್ಯಾಕ್ಷದಿಶಬ್ದಗಳಾದ ವಾಚ್ಯಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ-ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ದೋಷಗಳು ಸುಖವೇ ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವ ನಿಯಮವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಮಾಕಾಶಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯಾಕ್ಷದಿಶಬ್ದವು ಒಪ್ಪಾದಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು, ಹೇಗೆಂದರೆ:-

ಮೂ || ಅವರತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮನಿಯಂತ್ಯತ್ವಂ ತತ್ರಾದಾತ್ಮ್ಯೇಚೇತಿ ದ್ವಿವಿಧಮವರತ್ವಾದಿ || (೨)
 ನಿರನಿಷ್ಕೋ ನಿರವದ್ಧಃ ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಶ್ಚತ್ವದ್ವೀಪ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾತ್ಯಪ್ಪುಷ್ಪಿ ನಿಯಮಾ ದ್ವಿಷ್ಣೋಃ | ಸಾಮಾನ್ಯ ಸರ್ವಾನಿ ಯಮಾವಿಶಂತೀತಿ ಶ್ರುತಿಬಲಾಚ್ಚ ನಿಯಂತ್ಯತ್ವ ಮೇವಾವರತ್ವಾದಿಕಮಿತ್ಯಾಪೇತತಿ || (೩) ಶ್ರುತಿದ್ವಯಸ್ಯಾಪಿ ನಿರವಕಾಶತ್ವಾತ್ || (೪)
 ಮೃತ್ಯುಕಬ್ಬಾದಿಷು ಪ್ರಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ | ಪ್ರಸಿದ್ಧತ್ವಾಚ್ಚ ಕರ್ತೃವ್ಯುತ್ಪತ್ತೇಃ | (೫) ತಮೇವ ಮೃತ್ಯುಮನ್ಯತಂ | ತಾಕ ದ್ವಯಂ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ವೈ ಹಿ ಪರಂ ಪರಾಯಣ ಮಿತ್ಯಾದೇಶ್ಚ || (೬) ಉಪಚಾರತ್ವಕಲ್ಪನಾಯಾರ್ಜ ಕ್ಲಿಷ್ಟತ್ವಾತ್ | ಪ್ರಮಾಣಾ ಛಾದಾಚ್ಚ || (೭) ಸಾಮಾನ್ಯಾದಿಶಬ್ದಾನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮವಿಷಯತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇ ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧಃ || ೧ ||

ಅ || || ೧ || ಅವರಾದಿಶಬ್ದ ಪ್ರತ್ಯುಕ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವು (೧) ಪರಸ್ಪರತತ್ವ ಅವರತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳ ನಿಯಮಾಕಾಶ (೨) ಅವರಾದಿ ವಸ್ತುಗಳ ತಾದಾತ್ಮ್ಯ (೩) ಛೇದ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವು. ಇದು ಉದಾಹರಣೆ ಗುಣಾ ಯುಕ್ತ ಕದ್ಲಿಗಳೇ ಸೋಧಧೀಯತೇ | ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿವು. (೪) ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕರ್ಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅವರತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯವೆನ್ನುವು. ಮತ್ತೆ

ಪರಶ್ವರತತ್ವ ಅನರತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಾ ನಿಯಾಮಕತ್ವದಿಂದಲೂ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯ ವನ್ನು ಎವರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿ. ನಿರನಿಷ್ಕೋ ನಿರವದ್ಯಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅವಾಚ ದೋಷಗಳ ಸಂಪರ್ಕವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ನಿಯತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಯದ್ವಾದಿವಂತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಬಲದಿಂದಲೂ ಪರಶ್ವರತತ್ವ ಅನರತ್ಯಾದಿ ಧರ್ಮಗಳ ನಿಯಾಮಕತ್ವವೇ ಅವರಾದಿ ಕಲ್ಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (೩) ನಿರನಿಷ್ಕೋ ನಿರವದ್ಯಃ ನಾಮಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಎಂಬ ೨ ಶ್ರುತಿಗಳೂ (ಅರ್ಥ ಸಂಕೋಚಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಮಾನ್ಯತೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡದು.) ಎರಡೂ ನಿರವಕಾಶಗಳೇ ಆಗಿವೆ. (೪) (ಅನ್ಯಗತ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರೇರಕನಲ್ಲಿ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಲ್ಪವು ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅನರತ್ಯಾದಿ ಕಲ್ಪಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತ ಪ್ರೇರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅವರಾದಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯತ್ವವು ಕೂಡಬಹುದಿತ್ತು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಮೃತ್ಯುಕಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳು ಅನ್ಯರ ಮಾರಕತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂಬುವುದು ಬಹು ಪ್ರಯೋಗಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ಬಹು ಪ್ರಯೋಗ ಸಿದ್ಧವಾದುದೇ ಮುಖ್ಯವು.) (೪) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅವರಾದಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯತ್ವ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ '೪ ಬದ್ಧಃ ಸ ದುಃಖೇ ಸ ಬಂಧಯತಿ ಸ ದುಃಖಯತಿ' ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸುವುದರಿಂದ ಬದ್ಧನೆಂದೂ, ದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ದುಃಖೇ ಎಂದೂ ಅನುಕೂಲವೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಅನ್ಯರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.) (೫) ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನೇ ಮಾರ್ಗವನ್ನಾಗಿಯೂ (ಕಂಸಾದಿಂದ) ಮೋಚಕನನ್ನಾಗಿಯೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ತಾಕ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಕರ್ತೃತ್ವಮನು, ಮುಖ್ಯಾತ್ಮಯನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅನ್ಯಗತ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಿಮಿತ್ತ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು ಇದೆ.) (೬) (ಮೃತ್ಯು ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳು) ಛಿಡ್ವಾಂತಗಳೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. (ಪ್ರಾಣಾದಿ ಸಿಂಹೋ ದೇವದತ್ತಃ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ದೇವದತ್ತನು ಸಿಂಹಕ್ಕೆ ಸದೃಶನು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಣಾ ಕಲ್ಪಿಸಿದ ಹೋಗಲಿ. ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ (ಅಂದರೆ ಮೂಲವನಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಾತ್ಮಕತ್ವವಾಗಲಿ, ಸಿಂಹ ನಿರ್ಮಾಣಕತ್ವವಾಗಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅರ್ಥದ ಹೇಳಿಕೆ) ದಾಧ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಛಿಡ್ವಾಂತಕತ್ವ (ಅಮುಖ್ಯತ್ವ) ಕಲ್ಪನೆಯು. ಇಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅಂಕತ (ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಛಿಡ್ವಾಂತಕತ್ವವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು.) (೭) (ಅವ್ಯಕ್ತಾತ್ಮರುಷಃ ಹರಿಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ) ಅವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೆ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ (ಅಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತ ಕಲ್ಪವೆಂಬವು ಭಗವಂತನೆಂದಾಗಿರಬೇಕೆಂದರೆ) (ಪುರುಷನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪರಸ್ಪರ ಅನಧಿಯಾಗಿ ಅವರತ್ಯಾದಿಗಳು ಬರುವುದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಅವ್ಯಕ್ತವು ನಿಶ್ಚಯವು, ಪುರುಷನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅಂತೂ ಅವ್ಯಕ್ತನಿಗಿಂತ ಪುರುಷನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೆಂದಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ತತ್ತ್ವಮುಕ್ತಾಭ್ಯಾಧಿಕೃತ ದೃಶ್ಯತೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸಮಕ್ರಮಣಗಳಿಂದಲೂ ವಿಶೋಧವು ಬರುವುದು. (ನಂತರ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅತನಿಗೆ ಅವರತ್ಯಾದಿಗಳು ಬರಬೇಕಾಗುವವು. ಆಗ ಸರ್ವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ವಿಶೋಧವು ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳೇ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯಗಳು, ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ ದೋಷಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ನಿಯಮದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತಾದಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವು, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು

|| ೧ ||

೨ನೇ ಹ್ಯೋತುರತತ್ವವಾಧಿಕಾರದಲ್ಲಿ ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ ಹ್ಯೋತುರಾಯಾಜೇತ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ ದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಹ್ಯೋತುರಾದಿ ಕಲ್ಪಗಳು ಭಗವಂತನನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೋ, ಸಮಾಧಿಗಳನ್ನೋ ಎಂದು ಕಂಕಯವು

ಬಂದರೆ ಆ ಕಟ್ಟುಗಳು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಭಗವಂತನನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಈ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಕವಾಗಿ, ವ್ಯುತ್ಪತ್ತೀರಪ್ಯತತ್ಯತಾ = ಅಪಯವತಃ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಹೇಳುವುದೂ ಅಶಕ್ಯವು, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟುರ್ಥಾನೇಕತಾ = ಕಟ್ಟುರ್ಥಗಳು ಅನೇಕ ಗಳಿವೆ, ಎಂಬ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ರೂಢೋ, ರೂಢಯೋಗೋ, ಮಹಾರೂಢೋ, ಮಹಾಯೋಗೋ, ಮಹಾರೂಢ
ಯೋಗೋ, ರೂಢೋಬಚಾರೋ, ರೂಢಲಕ್ಷಣೋಪಚಾರೋ, ಲಕ್ಷಣೇತಿ ಕಟ್ಟು
ವೃತ್ತಿಭೇದಾತ್, ರೂಢಿಪೂರ್ವಕತ್ವೇನ ಮಹಾಯೋಗವೃತ್ತ್ಯಾ ಪರಮೇಶ್ವರೇಃ
ಬಿಲಶಬ್ದವ್ಯುತ್ಪತ್ಯಪಪತ್ತಿಃ || ೨ ||

ಅ || (ಕಟ್ಟುರ್ಥಗಳು ಅನೇಕಗಳಿವೆ, ಎಂದುಪವಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ರೂಢ ಮೊದಲಾದ ೭ ಕಟ್ಟುಗಳ
ರೂಢಿ ಮೊದಲಾದ ವೃತ್ತಿ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. (ಅದರಲ್ಲಿ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಮಹಾ ರೂಢಿ
ಯೋಗವು. ಅನಂದಮಯಾದಿ ಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಮಹಾಯೋಗವು. ಹೀಗೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ
ಎರಡು ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಇತರರಲ್ಲಿ ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇತರ ವೃತ್ತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಇವುಗಳ (ಭೇದದಿಂದ
ಕಟ್ಟುರ್ಥಗಳು ಅನೇಕವಿಧವು.) ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಧಾಪ್ಯವ್ಯಾಖಾನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳ
ದೇವು.) (ಎಂಬ ಅಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟುಗಳೂ ಭಗವತ್ಪರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೇಮಃ ಮೊದಲಾದ
ಕಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಸ್ವೀಮಃ ಎಂದು ವಿಗ್ರಹವಾದರೆ ಭಗವನ್ನ ಮಗಳಿಗೆ ಅವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರವೆಂದು
ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಅಶಕ್ಯವಾಗುವುದು. ಇದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೇಮ ಮೊದಲಾದ
ಕಟ್ಟುಗಳು ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳತಕ್ಕವುಗಳು, ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು
ಒಂದರೆ—ಕಟ್ಟುರ್ಥಗಳು ಬಹಳ ಇದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಯೋತಿಷಾದಿಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ) ರೂಢ್ಯಾದಿ
ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಹಾ ಯೋಗ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಟ್ಟುಗಳು
ಪ್ರವೃತ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿಷಾಂ ಸ್ವೀಮಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ
ಕರ್ಮ ಕಟ್ಟುಗಳಿಗೂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ವೇಮಾದಿ ಕಟ್ಟುವಾಚ್ಯನೆಂದು
ಸಿದ್ಧಾಂತವು.) || ೨ ||

೩ನೇ ನಸಂಖ್ಯೋಪಸಂಗ್ರಹಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಪಂಚ ಪಂಚ ಜಞಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯ
ದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪಂಚಜಞಾದಿ ಕಟ್ಟುಗಳು ಎಷ್ಟು ಪ್ರತಿಪಾದಗಳಿಗೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—
ಎಷ್ಟು ವಾಚಕಗಳಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ವಾಚಕಗಳೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಈ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸಾಧಕವಾಗಿ
ಪರಿಪುರ ವಿರೋಧಃ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿಯೇ ಆಧಾರತ್ವ ಅಧೇಯತ್ವಗಳು, ಎಕತ್ವ ಬಹುತ್ವಗಳು ಹೀಗೆ ಪರಿಪುರ
ವಿರೋಧವು (ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಬಹುರೂಪತ್ವಂ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿವೆ, ಎಂಬ ಈನ್ಯಾಯ
ಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.)

ಮೂ || ಬಹುರೂಪತ್ವಾದಧಿಕರಣತ್ವಾಧೇಯತ್ವಾದಿ ತಸ್ಯೈವ ಯಾಜ್ಞತೇ || ೧ ||

ಅ || ಆ ಈಶ್ವರನಿಗೇನೇ ಬಹು ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅತನೊಬ್ಬನಿಗೇ, ಆಧಾರತ್ವ, ಅಧೇಯತ್ವ
ಎಕತ್ವ ಬಹುತ್ವ, ಸರ್ವಾತ್ರಯನಾದುದರಿಂದ ಈಶತ್ವ ಅಧೇಯತ್ವ ಇವುಗಳು ಕೂಡುತ್ತವೆ. (ವಿಲಕ್ಷಣ

ವಿರುದ್ಧ ಭರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸತಕ್ಕ ಬಹುರೂಪಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಐಕ್ಯವು ಅತನೋಬ್ಬನಿಗೆನೇ. ಇತರರಿಗೆ ಇಲ್ಲ.) (ಎಂತಹ ಪಂಚಜನ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕವುಗಳೆಂದಾದರೆ ಅಧಾರಕ್ಕೆ ಅಧೇಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಪಂಚಜನಾದಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯವಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ-ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕಾನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಅತನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧಾರಕ್ಕೆ, ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧೇಯಕ್ಕೆಗಳು. ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಅಧಾರಕ್ಕೆ ಅಧೇಯಕ್ಕಾದಿಗಳು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಂಚಜನಾದಿ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. || ೩ ||

೪ನೇ ಕಾರಣತ್ರೇನಿಚಾಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ವಂಭೂತಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳು ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತವೋ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿರೋಧಃ ಕಾರ್ಯತದ್ವಿತೋಃ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು, (ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬನಿಗೆನೇ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಭಾವವು ಕೂಡಲಾರದು. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಈಕಡೆ ವ್ಯಕ್ತವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಶೇಷಿಕಾ = ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷವು, ಎಂಬ ಸ್ವಾಯುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ವ್ಯಕ್ತೈವೇತ್ಯಯಾ ಕಾರ್ಯತ್ವಂಚ

|| ೪ ||

ಅ || ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಆಕಾಶ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದಾದರೆ ಅತನಿಗೆ ಅತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ವಂಭೂತಃ ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತವೋ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯತ್ವವು ಕಾರಣತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣವು ಒಂದೇಯಾಗಲಾರದೆಷ್ಟೆ. ಆದಕಾರಣ ಭೂತಾಕಾಶ ಭೂತವಾಯು ಮೊದಲಾದುದೇ ಆಕಾಶ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಕಾರಣತ್ವೇನ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವೇನ ವ್ಯಕ್ತಿಯು. ಹೀಗೆ ಕಾರಣತ್ವೇನ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯತ್ವೇನ ವ್ಯಕ್ತಿಯು. ಹೀಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಕಾಶ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಲ್ಪಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಕಾರ್ಯತ್ವಂಚ ಎಂಬುದಿದ್ದ ಹ ಕಲ್ಪವು ಅವ್ಯಕ್ತವೇತ್ಯಯಾ ಕಾರಣತ್ವಂ, ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಯುಳ್ಳವು.

ವಿ || ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪದಿಂದ ವಾಯು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾಗುವ ಕಾರಣ ವ್ಯಂಗ್ಯ ವ್ಯಂದಕ ಭಾವರೂಪ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಭಾವವು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಎಂತಹ ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯತ್ವವು ರೂಪಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು || ೪ ||

ಹೀಗೆ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಯುಗಳೂ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವೃತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ.

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದಕೀರ್ತಿ ಭಗವಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮುಖ್ಯಾಯಂ ವಿವರಣೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಹುತುಗಳಃ ಪಾದಃ | ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಸಮಾಪ್ತ. ||

ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಣೆಗಾಗಿ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣಪತಿನೇರಿತಃ |

ಹೃದಯೋಪಶಮನಂ ಕೇನ ಶ್ರೀಯುತಾಂ ಕಮಲಾಪತೀ ||

ಅನಂದಮಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ವೈದಿಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾಶನೇಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತಾದಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಿರೋಧಗಳಿಗೂ ಯುಕ್ತಿಯು ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಯ್ತು. ಆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ೧ನೇ ಪಾದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಯಂಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಪ್ರಕಾಶ ಸಮಾಪ್ತದ್ವೈತಃ ಕೃತಿಸಾಮ್ಯಂ ಬಲೋದ್ಯಮಃ | ಸರ್ವಾನುಸಾರೋ ಅಥೌತಾ ವಿಶೇಷಾದರ್ಶಸಾಫಲೇ | ಇಷ್ಟಾಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ನಿಯಮಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇನ ಯುಕ್ತಯಃ | ಏತಾ ಏವ ಕೃತಿಬಲಾಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯ ನಿಯಾಮಿನಃ || ಎಂದು.

ಸ್ವೈತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತಗಳ ವಿವಾದದಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕಾಶ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೬೦ | ರುದ್ರಾದ್ರೀನಾಂ ಸಕಾಶಾದ್ವಿಷ್ಣಾದ್ರೀನಾಮೇವಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ |

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನುಸಾರಿತ್ವಾತ್

|| ೧ ||

ಅ || (ರುದ್ರಾದ್ರಿಗಳು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹಿತೋಪದೇಶಕರಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರಿಯುಳ್ಳವರು ಅದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿರುವ ಶಾಕುಪತಾದಿಸ್ವೈತ್ಯಗಳು ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲಗಳಾಗಿ ತಿರುವಳಾತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಸ್ವೈತ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಕೃತಿಗೆ ಅವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಕೃತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ—ವಿಷ್ಣ್ವಾದ್ರಿಗಳು ಮಾಡಿರುವ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಸ್ವೈತ್ಯಗಳು) ಕೃತಿ ಸಂವಾದವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಕೃತಿಮೂಲಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದ್ರಿಗಳಿಗಿಂತ ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದವರಿಗೇನೇ ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಇರುವುದರಿಂದ (ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಯು) ಏವಂ ಹ ವೈಷ್ಣವಸ್ವೈತ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ರಾದಿ ವಿಷ್ಣ್ವಾದ್ರಿಗಳು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ನಿರವಕಾಶಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳೆಂದಲೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕಗಳಾದ ಕೃತಿಯೆಂದಲೂ ಶಾಕುಪತಾದಿಸ್ವೈತ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕರ್ತನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. || ೧ ||

೨ನೇ ನವಲಕ್ಷಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪ್ರಮಾಣವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತ ಎಂದು ಹ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದಿರುತ್ತ ಭರ್ಮಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸತಕ್ಕ ಬಹುರೂಪಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ರಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಆತನೊಬ್ಬನಿಗೆನೇ. ಇತರರಿಗೆಲ್ಲ.) (ಎವಂಥ ಪಂಚಜನ ಮೊದಲಾದ ಕಬ್ಬುಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕವುಗಳೆಂದಾದರೆ ಅಧಾರಕ್ಕೆ ಅಧೇಯತ್ಯ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಪಂಚಜನಾದಿ ಕಬ್ಬುವಾಚ್ಯವಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ-ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅನೇಕಾನೇಕ ರೂಪಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಆತನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧಾರತ್ವ, ಒಂದಕ್ಕೆ ಅಧೇಯತ್ವಗಳು. ಒಬ್ಬನಿಗೇ ಅಧಾರತ್ವ ಅಧೇಯತ್ವಾದಿಗಳು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿರೋಧವು ಪ್ರಕೃತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪಂಚಜನಾದಿ ಕಬ್ಬುವಾಚ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. || ೩ ||

೪ನೇ ಕಾರಣತ್ರೇನಣಾಕಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ವಂಧೂತಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಆಕಾಶ ಮೊದಲಾದ ಕಬ್ಬುಗಳು ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತವೋ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಆಕಾಶಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿರೋಧಃ ಕಾರ್ಯಾತ್ ದೃಶೋ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು, (ಅಂದರೆ ಒಬ್ಬನಿಗೇನೇ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಭಾವವು ಕೂಡಲಾರದು. ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಾಧಕವಾಗಿ ಈಶ್ವರವ್ಯಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿ ವಿಶೇಷತಃ= ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷವು, ಎಂಬ ಸ್ವಾಯಂಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ವ್ಯಕ್ತೃಪ್ರೇಕ್ಷಯಾ ಕಾರ್ಯತ್ವಂಚ

|| ೪ ||

ಅ || ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಆಕಾಶ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಬ್ಬುಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದಾದರೆ ಆತನಿಗೆ ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ವಂಧೂತಃ ಆಕಾಶಾದ್ಯಾಯಃ | ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ | ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯತ್ವವೂ ಕಾರಣತ್ವವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯವೂ ಕಾರಣವೂ ಒಂದೇಯಾಗಲಾರದ್ದೆ. ಆದಕಾರಣ ಛೇದಾಕಾಶ ಭೂತವಾಯು ಮೊದಲಾದುದೇ ಆಕಾಶ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಬ್ಬುಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ರೂಪಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಿಧವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯತ್ರೇನ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಕಾರಣತ್ರೇನ ವ್ಯಕ್ತಿ, ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾರ್ಯತ್ರೇನ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ರೇನ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕಾರಣತ್ರೇನ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯತ್ರೇನ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಅನಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆಂಬ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಕಾಶ ವಾಯು ಮೊದಲಾದ ಕಬ್ಬುಗಳಿಂದ ವಾಚ್ಯನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಕಾರ್ಯತ್ವಂಚ ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ಹ ಕಬ್ಬುವು ಅವ್ಯಕ್ತವೇವೆಯಾ ಕಾರಣತ್ವಂ, ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಯುಳ್ಳವು.

ವಿ || ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಆಕಾಶಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪದಿಂದ ವಾಯು ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾಗುವ ಕಾರಣ ವ್ಯಂಗ್ಯ ವ್ಯಂಜಕ ಭಾವರೂಪ ಕಾರ್ಯ ಕಾರಣ ಭಾವವು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳಿದ್ದರಿಂದ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಎವಂಥ ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯತ್ವವು ರೂಪಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಕಾರಣತ್ವವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು || ೪ ||

ಹೀಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಯಂಗಳು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರಣೆಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ.

ಇತಿ || ಮುದಾಸಂದೇಹೇಫ ಭಗವಾನ್ಮಾತುರ್ಯಾ ವಿರಹಿಕೇ || ಮುಖ್ಯಾಯಾ ವಿವರಣೇ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ | ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯಶ್ಚ ಸಮಾಪ್ತಃ ||

ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಪ್ರೇರಣೇಣ ಶ್ರೀಪ್ರಾಣಪತಿನೇರಿತಃ |

ಹೃದಯೋಪಮಹಂ ಕೇನ ಶ್ರೀಯುತಾಂ ಕಮಲಾಪತೀ ||

ಅನಂದಮಯ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ವೈದಿಕಶಬ್ದಗಳ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾಶನೇಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಆ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳಿಗೆ ಯುಕ್ತಾದಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತವಿರೋಧಗಳಿಗೂ ಯುಕ್ತಿಯು ಮೂಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಯ್ತು. ಆ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ೧ನೇ ಪಾದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಯಂಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಪ್ರಕಾ ಸಮಾಖ್ಯಾದೃಷ್ಟಿಃ ಕೃತಿಸಾಮ್ಯಂ ಬಲೋದ್ಯಮಃ | ಸರ್ವಾನುಸಾರೋ ಲಭುತಾ ವಿಶೇಷಾದರ್ಶನಾಫಲೇ | ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಶ್ಚ ನಿಯಮಃ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷೇಸು ಯುಕ್ತಿಯಃ | ಏತಾ ಏವ ಕೃತಿಬಲಾಃ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯ ನಿಯಾಮಿನಃ || ಎಂದು.

ಸ್ವೈಕ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮತಗಳ ವಿವಾದದಿಂದ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೬೦ | ರುದ್ರಾದಿನಾಂ ಸಕಾಶಾದ್ವಿಷ್ಣಾದಿನಾಮೇವಾಪ್ರಕೃತಂ |

ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರಿತ್ವಾತ್

|| ೧ ||

ಅ || (ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಹಿತೋಪದೇಶಕರಾಗಿ ಸರ್ವಜ್ಞರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಪ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಅದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರು ಮಾಡಿರುವ ಶಾಕುಪತಾದಿಸ್ವೃತಿಗಳು ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲಗಳಾಗಿ ಶಿರವಶಾತಗಳಾಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಆ ಸ್ವೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾ ಮಾಣ್ಯವೇ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಕೃತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಬಂದರೆ—ವಿಷ್ಣಾದಿಗಳು ಮಾಡಿರುವ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ವೃತಿಗಳು) ಶ್ರುತಿ ಸಂವಾದ ವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಕೃತಿಮೂಲಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಕ್ಕಿಂತ ವಿಷ್ಣು ಮೊದಲಾದವರಿಗೇನೇ ಅತ್ಯಂತ ಅಪ್ರತ್ಯವು ಇರುವುದರಿಂದ (ಅಪ್ರತ್ಯವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಯು) ಏವಂ ಚ ವೈಷ್ಣವಸ್ವೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಮಾತ್ರರಾದ ವಿಷ್ಣಾದಿಗಳು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ನಿರವಶಾತಗಳಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯಕಗಳಾದ ಕೃತಿಯಿಂದಲೂ ಶಾಕುಪತಾದಿಸ್ವೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು ಒರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬಂದೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕರ್ತನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. || ೧ ||

೨ನೇ ನವಲಕ್ಷಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣಗಳೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪ್ರಮಾಣವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅಲ್ಲಿ ಸಮಾಖ್ಯಾ ಎಂಬ ಶ್ವಾಯದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ರುದ್ರಾದಿ ಸ್ತುತಿಸಾಮ್ಯಂ |

ಕಿಂಕು ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಮ್ಯಮೇವ ನಿರವೇಕ್ಷತ್ವಾತ್

|| ೨ ||

ಅ || (ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡಿರುವ ವಾಕುಪತಾದಿ ಸ್ತುತಿಗಳು ಅವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಹೇಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಕಾರೀರ್ಯಾ ಯೋಜಿತ ವೃತ್ತಿ ಕಾಷುಃ ಕಾರೀರ್ಯಾದಿ ಯಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ವೃತ್ತಾದಿಗಳು ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿದ್ಯಮಾನಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕವುಗಳಾದುದರಿಂದ) ಕೃತಿಗಳಿಗೂ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ತುತಿಗಳಿಗೂ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಸ್ತುತಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವಿಹುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಕೃತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ-ಸಾಕ್ಷಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ನಿಯತವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕೃತಿಗಳಿಗೂ, ಕೃತಿಮೂಲಕಗಳಾದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಸ್ತುತಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ನಿಯತವೇ. (ರುದ್ರಾದಿ ಸ್ತುತಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ) ಕರ್ತೃಗುಣ ಪ್ರಮಾಣಾಂತರಸಂವಾದ ಫಲ ಸಂವಾದ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವತಃ ಅವ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾದುದರಿಂದ. ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಮ್ಯವೇ. (ವಕ್ರವಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದರೆ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದು. ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವಾದ ದೇವದಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ನಿತ್ಯವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ದೋಷ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಿಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದಂತೆಯೇ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು. ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿ ಸ್ತುತಿಗಳಿಗಾದರೂ ಕೃತಿಗಳೆನುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು. ಅದಕಾರಣ ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯುಕ್ತವು) || ೨ ||

ನೇ ಅಭಿಮಾನ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅದೃಷ್ಟಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಮೃದಾದೀನಾಂ ವಚನಾದ್ಯದೃಷ್ಟಿಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದ್ಯಮಾಣ್ಯಕಾರಣಂ || (೨) ಅಪಿ ಕು ವಚನಾದಿ ಕಲ್ಪಾಯಾಃ ದೇವತಾಯಾಃ ಮೃದಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವದ್ವ್ಯೇತಿತ್ಯವ

|| ೩ ||

ಅ || ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಗಳಾದ ಮೃತ್ ಬಲ ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಜಡಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಮೃದ ಬ್ರವೀತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಚನ ಅಕ್ಷಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕಾಣದಿರುವಿಕೆಯು ಮತ್ತು ವಚನ ಅಕ್ಷಣಾದಿಗಳ ಅಧಾವದೃಷ್ಟಿಯು (ಕರ್ಗಾತ್ಮಕಾರೀನ ಮೃದಾದಿಕಂ ವಕ್ರತ್ಯಾದ್ಯದೃಷ್ಟೇತಂ ನ ಭವತಿ ಐದತ್ಯಾತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮೃದಾದಿಕತ್ = ಸ್ಪಷ್ಟಿಯ ಅದಿಕಾಲದ್ದರಿತಕ್ಕ ಮೃದಾದಿಗಳು ವಕ್ರತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವುಗಳೂ ಜಡವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮೃದಾದಿಗಳಂತೆಯೇ, ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿ) ಮೃದಬ್ರವೀತ್ ಅಘೋಬ್ರವತ್ ತಾ ಅಹ ವಕ್ಷಂತ ಕಕ್ಷೀಣ ವಕ್ಷಂತ, ಓಷಧಯ ಸಂಪದಂತೇ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಅಂತಹ ಕೃತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಎಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಅದೃಷ್ಟಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೃದಾದಿಗಳಿಗೆ ವಚನಅಕ್ಷಣಾದಿಗಳ ಅದೃಷ್ಟಿಯು) ವಚನ ಅಕ್ಷಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ವಕ್ರತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾಣಯುಕ್ತವಾದ ತರೀರಾದಿಗಳುಳ್ಳ ವದಾದ್ಯಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮೃದಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯ

ಶ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆಯೇ ಸರಿ. (ಅಂತೂ ನೇಡವು ನಿರ್ದೋಷ ವಾಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವನು ಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಿತವೇ. ಆದಕಾರಣ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವು) (ಎವಂಥ ಅಚೇತನಗಳಿಗೆ ವಚನ ಈಕ್ಷಣಾದಿಗಳ ಅದೃಷ್ಟಿಯು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವು. ನಿರ್ದೋಷ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅವನು ಮಾಣ್ಯದ ಅದೃಷ್ಟಿಯು (ಅವನು ಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವು. ಎವಂಥ ಮೃದಬ್ರವೀತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಮೃದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದರು, ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ಹೇಳಿದ ಜಡತ್ವಾದಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ

|| ೩ ||

೪ನೇ ಅಸದೃಶರಣದಲ್ಲಿ 'ಯತೋದಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ. ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಾಹ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತವದಸತೋಽಸಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತಂ ಶ್ರೂಯಂತೇ ಇತಿ ಸಾಸ್ತಿ |

ಸೋಽಪಚ್ಛಿದ್ಧೋ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವದೇವ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕಃ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಸಾಮ್ಯಂ || ೪ ||

ಅ || ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತವು ಶ್ರುತವಾದ ಹಾಗೆ 'ಅಸದೇವೇದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಸತ್ತಿಗೂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತವು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. (ಅಂತೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಅಸತ್ತಿಗೂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತವನ್ನು ಶ್ರುತವಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತವಾದಿಗಳು ಎನ್ನುವುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತ ಸಾಮ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ('ಅಥಕಸ್ಯಾದುಹ್ಯತೇ ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸಿನ್ ಗುಣಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಬಲದಿಂದ) ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವು ಹೇಗೆ ಭಗವದ್ವಾಚಕವೋ ಹಾಗೆಯೇ, ('ತದ್ವಾ ವತದಾಸೀತ್ ಇತ್ಯಾತ್ ನ ಹ್ಯಾಸಾದಯತಿ ಕಶ್ಚನ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ಬಲದಿಂದ 'ಅಸದೇವ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆ) ಅಸಚ್ಚಿದ್ರೂಪ ಬ್ರಹ್ಮವಾಚಕವು. ಆದಕಾರಣ ಅಸದೇವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಯತೋ ವಾ ಇಮಾನಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಮ್ಯವೇ (ವಿಶಾರ್ಥಶ್ರುತವಾದಕತ್ವವೇ) ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯುಕ್ತವೇ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

|| ೪ ||

೫ನೇ ಭೇದಾತ್ಮಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟ್ಯುಕ್ತವತ್ವವು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಬರೋಗ್ರವಚಃ ಶ್ರುತಿಯು ಬಲದಿಂದ (ಉದ್ಭವಃ) ಜ್ಞಾನವು ಯಸ್ಯ ಜೀವೇತ್ಯದೈತ್ಯ್ಯ ಎಂಬ ವೈಶ್ವಕ್ತಿ ಯಿಂದ ಜೀವೈತ್ಯದೈತ್ಯ್ಯವು ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಕರ್ಮಾಣಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯಶ್ಚ ಆತ್ಮಾಪರೇತ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಖಿಕೀಭವಂತೀತಿ ಶ್ರುತಿ ಬಲಾನ್ವೈತ್ಯಂ | ತಿಂಕು ಭೇದಾಪಾದಕಮೇವೈತತ್ (೨) 'ಧಿರಂಜನಃ ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಚ್ಯತೆ' 'ಪರಾಶರಂ ಪುರಿಶಯಂ ಪುರುಷಮುಚ್ಯತೆ ದಿವ್ಯಮಿತಿ ಸಘ್ನಿಹಿತ ವಾಕ್ಯಬಲಾತ್ (೩) ಖಿಕೀಭಾವಶಬ್ದಸು ಸಾಮಾನ್ಯೋಽಸಿ ಭವತಿ || (೪) ಖಿಕೀಭೂತಾ

ಏ ಸಾ ಸೇವಾ ಪಾಂಡವಾನಭ್ಯವರ್ತತೇತಿವತ್ || (೫) ಯಥೋದಕಂ ಕುದ್ದೇ
ಕುದ್ದಮಾಸಿಕ್ತಂ ಶಾದ್ಯಗೇವ ಭವತಿ | ಏವಂ ಮುನೇರ್ವಿಜಾನತ ಆತ್ಮಾ ಭವತಿ
ಗೌತಮೇತಿ ವಾಕ್ಯಾಂಕರಾಚ್ಚ || ೫ ||

ಅ || ೧) ಕರ್ಮಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಪುಷ್ಕರನು, ಜ್ಞಾನಮಯನಾದ ಜೀವನೂ ಎಲ್ಲರೂ ನಾಶರಹಿತ
ನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ಎಂಬ ಕೃತಿಯ ಬಲದಿಂದ ಜೀವೈಶ್ವರೈಕ್ಯವು. (ಅಂತೂ
ಜೀವಾಭಿವ್ಯಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿರುವ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎನ್ನುವ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಈ ಕರ್ಮಾಣಿ ಎಂಬ ಕೃತಿವಾಕ್ಯವು ಜೀವೈಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದವನ್ನೇ
ಸಮರ್ಥಿಸುವುದು, (ಹೇಗೆಂದರೆ ಏಕೀಭವಂತಿ ಎಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಮುಕ್ತಿ ರೂಪ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾರೆ.
ಅರ್ಥವಾ ಏಕಮತಿರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮತಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವರಾಗಿರು
ತ್ತಾರೆ ಎಂದರ್ಥವು.) ೨) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏಕೀಭವಂತಿ ಎಂದು ಇದ್ದಂತೆ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ?
ಎಂದರೆ) 'ದೋಷರಹಿತನಾಗಿ ಉತ್ತಮಸಾಮ್ಯವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಐಕ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವು
ದಿಲ್ಲ.) ಉತ್ತಮೇಶ್ವರನಾದ ಸರ್ವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವ ಲೋಕವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ
ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎನ್ನುವ
ಸನ್ನಿಹಿತವಾಕ್ಯಬಲದಿಂದ 'ಕರ್ಮಾಣಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿವಾಕ್ಯವು ಭೇದವನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡು
ತ್ತದೆ. (ಬರೋದ್ರವಃ = ಕೃತಿಸಾಮ್ಯಭೇದದ ಉದ್ಭವಃ = ಜ್ಞಾನವು ಯತ್ಯಜೀವೇ
ಪ್ರಸಿದ್ಧಭೇದಕ್ಕೆ ಎಂಬ ವೈಶ್ವತ್ತಿಯಿಂದ = ಜೀವೈಶ್ವರ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಥಾಯವು.) (೩) ಏಕೀ
ಭವಂತಿ ಎಂಬ ಏಕೀಭಾವತತ್ವವಾದರೂ (ಪ್ರರೂಪೈಕ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪ ಅರ್ಥ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಸವಾಸದಲ್ಲಿ
ಮುಕ್ತರೂಪ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಏಕ ಮನಸ್ಸರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.) (ಏಕೀಭಾವ ತತ್ವವು ವಾಕ್ಯಭಿಲೇಖವಾಗಿ
ರುವ ಒಂದು ತತ್ವವಾದುದರಿಂದ ಅಂತರಂಗ (ಪ್ರಧಾನ)ವಾದುದಾಗಿದ್ದು ಸಾವಕಾಶ (ಅರ್ಥಾಂತರಂಗ)ವಾಗಿ
ರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಲ್ಲ. ನಿರಂಜನಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಸನ್ನಿಹಿತ ವಾಕ್ಯವಾದರೂ ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವುದ
ರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾಗಿದೆ.) (೪) ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯ ವಸ್ತುತ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೀಭಾವತತ್ವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು
ತೋರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯವು ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಏಕಮತ್ಯದಿಂದ ಪಾಂಡವರನ್ನು ಎದುರಿಸಿತು.
ಎಂಬುದಂತೆ. (೫) ಹೀಗೆ ಅಂತರೋದಕತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಬಾಹ್ಯ ಉಪಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ)
ಕುದ್ದವಾಂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ನೀರು ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಅಂತಹುದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. (ವೃದ್ಧಿಯು ಕಾಣುವು
ದರಿಂದ ಆದೇವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ.) ಒಗೆಯೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಮುನಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕತೆಯಾದ ಜಿತುರ್ಮುಖನು
ಕೂಡ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸದೃಶನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ. (ಇತರರು ಸ್ವದರೋ ಆಗುವರು.
೮) ಸ್ವಾಮ್ಯ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವತಃರಾಸಿದ್ಧ.) ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಾಂತರ ಬಲದಿಂದಲೂ. (ವಿವೇಕ
ಜೀವೈಶ್ವರರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲವರಿಂದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃ
ತ್ಯವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯುಕ್ತವೇ)

|| ೫ ||

೬ನೇ ಅರಂಭಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಟಪಟಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡದೇಕಾದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಧನಗಳ
ಅಪೇಕ್ಷೆಯುಂಟಿದೆ. ಆದರೆ ಈಶ್ವರನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸ್ವಪ್ನಿಯು ಅಲೌಕಿಕವು. ಅದಕಾರಣ ಜಗತ್ತಿನ
ಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇದೆಯೇ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ
ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇದೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ
ಸರ್ವಾಶುಸಾರಃ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಸಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಲೌಕಿಕಸರ್ವಕಾರ್ಯಾನುಸಾರೇಣಾಕರ್ಷಕಂತ್ರತ್ವಂ ಸರ್ವಾನುಸಾರಃ ||
 (೨) ಕಿಂಕರ್ಣ ಕದ್ವೈಲಕ್ಷಣೈನ ಸರ್ವಕರ್ಷಕವಿಲಕ್ಷಣಸರ್ವಶಕ್ತಿತ್ವಮೇವಾಕೇಷ
 ಯುಕ್ತಿಪ್ರತ್ಯನುಸಾರಃ | 'ಏಷ ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ' ಇತ್ಯಾದಿಪ್ರತೀತಿಃ || (೩) ಯುಕ್ತಿಮಾತ್ರಾ
 ಚ್ಛ್ರುತಿಯುಕ್ತಾ ಹಿ ಯುಕ್ತಿರ್ಬಲವತೀ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಲೌಕಿಕಗಣಾದ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಉಪಾಧಾನಾದಿಭೂತ
 ಪ್ರಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾನುಸಾರವು.
 ಎಂತೂ ಲೌಕಿಕ ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಗಳಂತೆಯೇ ತ್ರೀಹರಿಯು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯವೂ ಕಾರ್ಯವಾಗಿರುವುದ
 ರಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) ಮತ್ತೆ (ಅದಕ್ಕೆ
 ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸರ್ವಾನುಸಾರಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.)
 ಲೌಕಿಕ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೇನೇ)
 ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕುರಿತು ಕುಲಾಲಾದಿ ಸರ್ವಕರ್ಷಕಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ
 ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ, ಸಾಧನಾಂತರಗಳ ನಿಯಮನಾದಿರೂಪವಾದ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಯಿದೆ ಎಂಬುವುದೇ ಸರ್ವಯುಕ್ತಿ
 ಪ್ರತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. 'ಏಷ ಸರ್ವೇಶ್ವರಃ ಏಷ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವರಿಗೂ ಏಯಾಮು
 ಕ್ಷು, ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಪರಶಂತೋ ಹೃದೇಶ್ವೇತ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಕಿಮಪೇಕ್ಷತೇ || ಪರಾಧೀನನಾದವನು
 ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿಯಾನು, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಿಗೆ ಇತರಾಪೇಕ್ಷೆಯು ಏತಕ್ಕೆ? ಇದು ಬೋಧಲಾದ
 ಪ್ರತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಿಗಳಿಂದ (ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಪರಾಧೀನತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರತೆ, ಸಾಧನವಸ್ತುಗಳಿಗೂ
 ಸತ್ತಾಪ್ರದತ್ವ ಬೋಧಲಾದವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. (೩) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದ ಕೇವಲಯುಕ್ತಿಗಿಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತೀಯ
 ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಬಲವು. (ವಸ್ತುತಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯು ಬಾಧಿತವಾಗಿರು
 ವುದರಿಂದ ಯುಕ್ತಿಯೇ ಅಲ್ಲ) (ಎವಂಶ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯೇ
 ಇಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಸರ್ವಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡುತ್ತಾನೆ. || ೩ ||

೭ನೇ ಇತರವ್ಯವಧೇಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯುಕ್ತವೋ ಅಯು
 ಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.
 ಅದರಲ್ಲಿ ಲಭತಾ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಟೀಶ್ವರತ್ವಾಗೇನ ಜೀವಸ್ಮೈವ ಕರ್ತೃತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇ ಕಲ್ಪನಾಲಾಭವಂ (೨)
 ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ತೇಣಾಕಲ್ಪನಾತ್ | ಅಶ್ರುತಜೀವಕರ್ತೃತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇಣ ಗೌತವಮೇವ |
 (೩) ತದಭಾವಃ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ ಲಭತಾ || (೪) 'ನಾನ್ಯಃ ಕರ್ತಾ ಸ ಹಿ ಸ್ವತಂತ್ರಃ' ಪರ
 ಮಾತ್ಮನಃ ಹರಿರಿತ್ಯಾದೇಶ್ಚ || (೫) ಅಭೇದಪಕ್ಷಸ್ತು ನಿರಾಕೃತಃ | ಪ್ರತ್ಯನುಭವ
 ವಿರೋಧಾತ್ || ೩ ||

ಅ || (೧) (ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮಹದಾದಿಸಕಲಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.
 ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅತನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪನಾ
 ಗೌತವವು ಬರಲೇಬಾರುವುದು.) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನಂಗೀಕರಿಸದೆ ಜೀವನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿ

ದರೆ ಕಲ್ಪನಾಲಾಭವವು. ಧರ್ಮ (ಪರಮಾತ್ಮರೂಪಕರ್ತೃ)ಯನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಧರ್ಮ (ಸಿದ್ಧನಾದ ಜೀವನಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃತ್ವ) ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಲಭವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಜೀವನೇ ಘಟಿಪಟಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವವನೆಂಬುವುದು ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ.) (ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೂ ದೇವಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಅದೃಶ್ಯತ್ವ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗದಿದ್ದರೂ ಆತನನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ ಎಂದರೆ ಆದಾಗ್ಯೂ ಆತನು ಮಹದಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕರ್ತನೆಂದಾಗಲಿ, ಘಟಿ ಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಕರ್ತನೆಂದಾಗುವುದು ದೇಡ. ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆತನೇ ಕರ್ತನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಗೌರವವು ಬರುವುದು. ಘಟಿ ಪಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಕರ್ತನಲ್ಲ, ಜೀವನೇ ಕರ್ತನೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಕಲ್ಪನಾಲಾಭವವು.) ಎಂದರೆ ಹೀಗೂ ಹೇಳಬಹುದು. (ವಿಕೇಂದರಿ ಲಭಿತಾ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) (ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದೆ ಬಹುಧಾ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೇನೇ ಕಲ್ಪನಾಗೌರವವು ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಘಟಿ ಪಟಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೆಂಬುವುದು) ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಇಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗೌರವವೂ ಇಲ್ಲ.) ಜೀವನೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಮಹದಾದಿಗಳನ್ನೂ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುವವನೆಂಬುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತವಾಗದಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆಂದರೇ ಗೌರವವು. (೩) (ಅತ್ಯಂತ ಕರ್ತನೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಗೌರವವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ) ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಕರ್ತನೆಂಬುವುದು ಕೃತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಪ್ರಕೃತ್ಯವು ಇಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕರ್ತನೆಂಬುವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಲಭಿಸುವವು. (೪) ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಯಾರೊಬ್ಬನೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ಥಿ ಕರ್ತನಲ್ಲ. ಆತನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು. ಇತರರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಲ್ಲದೇನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಉತ್ತಮೋತ್ತಮನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪಾನ್ಯ. ಕರ್ತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಿಂದ (ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನೆಂದೂ ಜೀವನು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.) (೫) (ಹಾಗಾದರೆ ಕೃತಿಯು ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅಹಂಕರೋಮಿ ಇತ್ಯಾದ್ಯವುಭವವು ಜೀವನು ಕರ್ತನೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವತಂತ್ರಗಳಾದ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ತಕ್ಕವಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಕೃತಿ ಅನುಭವ ಅನ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವೇತ್ಯರಂಗಿ ಅಭೇದವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಎರಡೂ ತೊಡುತ್ತದೆಂದರೆ ಜೀವೇತ್ಯರಂಗಿ ಅಭೇದವೆಂಬ ಪಕ್ಷವು ಭೋಕ್ತೃಪಕ್ಷೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನಿರಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಅನುಭವವು ಪರಾಧೀನನಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದು. (ಆದ್ದರಿಂದ ದ್ವಾ ಸುಹರ್ತಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳೂ, ಅಹಂಕರೋಮಿ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನುಭವಗಳೂ, ಇವುಗಳ ವಿರೋಧಗಳೂ ಬಹುತ್ವವೆ. (ಆದುದರಿಂದಲೂ ಜೀವೇತ್ಯರಂಗಿ ಅಭೇದವೆಂಬ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವು.) (ಆಂತರಿಕ ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪಕ್ಷವೇ ಲಭಿಸುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಕರ್ತನೆಂಬುವುದು ಕೃತಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವು

|| ೭ ||

ಆದರೆ ಕೃತ್ಯಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಪ್ಪತ್ತಿ ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದಕೂ ವಿಕೇಷಾದರ್ಶನಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖ || (೧) ಕಷ್ಟೀಕಸಮುಧಿಗಮ್ಯತ್ವ ಸರ್ವಕೃತ್ಯಾದೀಣಾಂ ವಿಕೇಷಾಣಾಮದರ್ಶನಾತ್ ಜೀವೇ(೨)ನ ಜೀವಾದ್ವಿಕೇಷಾದರ್ಶನಂ ಪರಮೇಶ್ವರೇ | ವಿಕೇಷ ಕೃತೀರೇವ || ೮ ||

ಅ || (೧) (ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಬ್ಬಮೂಲಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ) ಮಗಾದಿ ಸದಾಕರಮಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು, (ಆತ್ಮನಿ ಚೈವಂ ವಿಚಿತ್ರಾಶ್ಚ ಹಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವ ತತ್ವಾದಿಗಳುಳ್ಳವನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಗಳು ಜೀವರಲ್ಲಿ ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾಪಕಗಳಾದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ರೂಪ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ (ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವ ಕರ್ತನು.) (೨) (ಹಾಗಾದರೆ ಜೀವರಂತೆ) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತ್ಸ್ನ ಪ್ರಸಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಜೀವರಲ್ಲಿಲ್ಲದಿರುವ ವಿಶೇಷಗಳು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಮತ್ತೆ ವಿಶೇಷ ದರ್ಶನವಿದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) (1) ನಾನೇದವಿನ್ಮನುತೇ ತಂ ಬೃಹಂತಂ ವೇದಗಂ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನು ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. (2) ವಿಚಿತ್ರತಕ್ತಿ. ಪುರುಷಃ ಪುರಾಣಃ' ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಲೋಕವಿಲಕ್ಷಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಬೇರೆ ಯಾರಿಗೂ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ತೋತ್ರಗಳ ದಿವ್ಯವೆಂದ, ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೇವಲ ಅಗಮಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವವುಗಳು. ಜೀವರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಜೀವರ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯವು ಯುಕ್ತವೇ. || ೨ ||

೯ನೇ ನಪ್ರಯೋಜನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಈಶ್ವರನು ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅಥಲಂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವೋಕ್ತೃತ್ವೇ ಕಾರಣಂ | (೨) ಅಶೇಷಕರ್ತೃತ್ವಾಪಾದಕಶ್ಚ | ಫಲಾಪೇಕ್ಷೀತ್ವಪೂರ್ಣತ್ವಾದೇವ ನ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ಕಶ್ಚಿ | (೩) ಇತರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣತ್ವಾದೇವಾನಂತಕಶ್ಚಿತ್ವಾದಿಲಯ್ಯವ ಕರ್ತೃತ್ವಂ || ೯ ||

ಅ || (೧) (ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆಶ್ಚರ್ಯಮನಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು) ಒಡಂಬಟ್ಟಿರಿ ಕರ್ತೃತ್ವವೇ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಸುತರಾಂಕೂಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದೇ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಕವು, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವು. (ಎಕಶ್ಚಿಂದರೆ ಅಥಲಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಈಶ್ವರನು ಕರ್ತನಲ್ಲ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಕವಾಗಲಾರದು ಮತ್ತೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತೆಯೆಂಬುದನ್ನೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೇ ತಿಳಿಸುವವನು ಅಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಆತನಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿ ರೂಪವಾದ ಕಶ್ಚಿಯುಂಟಿರುವುದಿಲ್ಲ (೩) ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಪೂರ್ಣತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಅನಂತಾನಂತ ಕಶ್ಚಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದಲೇ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ.

ವಿ || (1) ಈಶ್ವರಃ ಸರ್ವಕರ್ತಾ ಅನಂತಕಶ್ಚಿಮತ್ತಾತ್ ವ್ಯತಿರೇಕೇಣ ದೇವದತ್ತವತ್ = ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವಕರ್ತನು. ಅನಂತಾನಂತ ಕಶ್ಚಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ವ್ಯತಿರೇಕವಿಂದ (ಕಾಳ್ಕೆ ಹೇತುಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ದೇವದತ್ತವಂತೆ. ಈ ಹೇತುವಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾಸಿದ್ಧಿಯು (ದತ್ತದಲ್ಲಿ ಹೇತುವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.) (2) ಈಶ್ವರಃ ಅನಂತಕಶ್ಚಿಃ ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ = ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅನಂತ

ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು. ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣನಾದವನಿಗೆ ಅನಂತಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಆ ಪೂರ್ಣನಾದವನಿಗೇನೇ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಾದಿಶಕ್ತಿಗಳಾವವು. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಗೆ ಅಪೂರ್ಣ ಶಕ್ತಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವವು ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಏನಂತ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು. ಹೀಗೆ ಫಲಾಭಾವವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಯು || ೯ ||

೧೦ನೇ ದೈವವ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರೂ ಇಷ್ಟಾಸಿದ್ಧಿಃ=ಇಷ್ಟವಾದ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವಕ್ಕೆ ಅಸಿದ್ಧಿಯು, ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನೇತೃತ್ವ ಪೂರ್ಣತ್ವಾಸಿದ್ಧಿಃ | ಕರ್ಮಸಾಪೇಕ್ಷತತ್ವೇನೀಶತ್ವಮನವೇಕ್ಷತೇ ಶ್ರುತೇ ರಪ್ರಾಮಾನ್ಯಮಿತಿ || (೨) ಕರ್ಮಣೋಪರಿ ತದಧೀನತ್ವಂ | (೩) ತಥಾಽಪಿ ತದನುಸಾರೇಣ ಫಲದಾನವಿಮೃತಂಗಳೀಕಾರ ಏವೇಷ್ಟಶ್ರುತಿಪ್ರಾಮಾನ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) (ಯುಕ್ತಿವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ) ಸರ್ವಕರ್ತೃನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪೂರ್ಣಕರ್ತೃತ್ವವು (ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು) ಸಿದ್ಧಿ ಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವಕರ್ತೃನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತಿ ವರುದ್ದವು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಯಾಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ, ಆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವೇಕ್ಷಿಸದೇನೇಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೋ (1) ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಕರ್ಮಾಪೇಕ್ಷೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ನಿಯಮವಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡಲಾರದಷ್ಟೆ.) 2) ಅಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವೇಕ್ಷಿಸದೇನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾನ್ಯ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. (ಮತ್ತು ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸುಖದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ದೈವವು ನೈಫರ್ಯಗಳೆಂಬ ೨ ದೋಷಗಳು ಬರಬೇಕಾಗುವವು. ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸದೇನೇ ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿಯಾಗಗಳು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನಗಳಾಗದೆ ದೋಷದೀಕಾಗುವವು. ಅಂತಹ ಯಾಗವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವರ್ಗ ಕಷ್ಟ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ್ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾನ್ಯವು ಬರುವುದು, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) ಏಕೆಂದರೆ ಇಷ್ಟಾಸಿದ್ಧಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ವೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡೇ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಆದರೆ ಆ ಅವೇಕ್ಷ್ಯವಾದ ಫಲ ಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವು. (ಆದಕಾರಣ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ.) (೩) ಯದ್ವಾಪಿ ಆ ಕರ್ಮವೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಧೀನವೇ ಎಂದಾದರೆ ಕರ್ಮದ ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ಕರ್ಮದ ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೇ ಆಗುವುದು.) ಆದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಯಾಯ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮುಸರಿಸಿಯೇ ಕುಫಲಕುಫಲ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದೇನೀಕಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೇನೇ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾನ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿ ಸದೆ ಮೋಗುವುದು. (ಏನಂತ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸದೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು

ಹೇಳದರೆ ಪ್ರತಿಪಾದನಾಂಶ ರೂಪ ಇಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಎಂದೇ ಒಪ್ಪಬೇಕು. ಅಂತೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅವರವರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅವರವರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ವೈಕಲ್ಯದಿಂದ ದೋಷಗಳಿಲ್ಲ. ಅವೇಕ್ಷ್ಯವಾದ ಕರ್ಮವೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಧೀನವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಯ ಶಂತ್ಯದೋಷವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದಶ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವಜಗತ್ಪತನು ಎಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೇ || ೧೦ ||

೧೧ನೇ ಸರ್ವಧರ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಿಯಮಃ= (ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು) ಎಂಬ ವ್ಯಾಯವವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಸರ್ವೇ ಚೇತನಾ ಅಪೂರ್ಣಗುಣಾ ಇತಿ ನಿಯಮೋ ನ | (೨) ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಗುಣತ್ವನಿಯಮಾತ್ (೩) ಅಪೂರ್ಣೋತ್ಪತ್ತಯಂ ಜೀವಸಂಘೋತ್ಪತ್ತಿಃ ಪೂರ್ಣೋ ಹರಿಯಾಃ ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ತದ್ಭವ | ನ ಹಿ ಸ್ವತಂತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿಪೂರ್ಣತಾಂ ಕಾಮಯಾತ ಪೂರ್ಣೋ ಯದಿ ಸ್ಯಾದಸ್ವತಂತ್ರಃ ಕಾತಸ್ತಃ ಇತಿ ಪ್ರತೀತಿಃ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಎಲ್ಲಾ ಚೇತನರೂ ಅಪೂರ್ಣಗುಣಗಳುಳ್ಳವರು ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು. (ಅಂತೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ಚೇತನನಾದುದರಿಂದ ಅಪೂರ್ಣ(ಗುಣಪೂರ್ಣವಲ್ಲ)ನೆಂದೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಜಗತ್ಪತನೇಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ವಿಠೇಂದರಿ) (ನಿಯಮಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು. (೩) ಅದನ್ನು ಶ್ರುತವಾದಿಸತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವು ಅಪೂರ್ಣವು. ಸರ್ವಧಾ ಸ್ವತಂತ್ರವಲ್ಲ, ಇದು ಸರ್ವಾನುಭವಸಿದ್ಧವು. ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತಾನೋ, ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವಗುಣ ಪೂರ್ಣನೇ, (ಹಂಃ ಪೂರ್ಣಃ ಸ್ವತಂತ್ರತ್ವಾತ್ ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು.) ಯಾತ್ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಪೂರ್ಣತ್ವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಗಳು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳೆಂದು ಕ್ತವಾಯ್ತು. ಸದ್ಭವಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಗಳು ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕಗಳೇ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ತನಗೆ ಅಪೂರ್ಣತ್ವವನ್ನು ಸರ್ವಧಾ ಇಷ್ಟಕಾರಣನೋ, ಅದಕಾರಣ ಪೂರ್ಣನೇ. ಜೀವನು ಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದರೆ ಅಸ್ವತಂತ್ರನು ಬೇಕೆಂದಾನು, ಎಂಬ ಪ್ರತಿಯಾದ (ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣತ್ವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ನಿಯತವು. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆನೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿ ಕಾರಣ ಸರ್ವ ಜಗದ್ವಸ್ತಾದಿ ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ) || ೧೧ ||

ಇತಿ ತ್ರೇಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವದ್ಭಾವವಿರಚಿತೇ ತ್ರೇಮದ್ಭಕ್ತಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ಶ್ಚಾಯವಿವರಣೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ

ತ್ರೇಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವದ್ಭಾವಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಭಕ್ತಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ಶ್ಚಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು.-

ಸಮಯಪಾವದರೀತಕೃ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಕಂಗ್ರಹಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಮೂ || ಉಕ್ತವಿರೋಧಿನಶ್ಚ ತ್ವಮಯಸಿದ್ಧಾಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಾಃ |

ತದ್ವಿರೋಧಿನೋಽಸ್ಯೇ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾ ಏವ

|| ೧ ||

ಅ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ, ಅಯಾಯ ಸಾಂಖ್ಯ ಚಾರ್ವಾಕ ಮೊದಲಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳೆಂದು ಪ್ರೇಕ್ಷಿತಗಳಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯಗಳು, ಅವುಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳು ಈಶ್ವಕಾರ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಅಂದರೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯಗಳೂ, ಆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧಿಗಳಾಗಿ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳೂ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ದೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅಂಶೂ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಿಲ್ಲ

|| ೧ ||

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದಕೀರ್ತ ಭಗವತ್ಪಾದವಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾಃ ಪಾದಃ |

ತ್ರೀಮದಾನಂದಕೀರ್ತ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯಾಕು ವಿರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು-

೩ನೇ ಪಾದ

ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಭೂತಾದಿವಿಷಯಕ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧ ಪರಿಪಾಠಕ್ಕಾಗಿ ಈ ೩ನೇ ಪಾದವು ಶ್ರುತ್ಯಂತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನುಭೂತಿ ಯುಕ್ತಿ, ಬಹು ವಾಗ್ವೈಲೋಮ್ಯಂ ಚ ತತೋಽಧಿಕಂ | ಏತತ್ಸರ್ವಂ ಸಕಸ್ಯಾನ್ಯಮ್ ದ್ವಾರವೈ ಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ಚ | ದೃಷ್ಟಯುಕ್ತ ಸುಸಾರಿತ್ವಮುಕ್ತಾನ್ಯಾರ್ಥಾವಿರೋಧತಃ | ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನಾಮ್ ಸ್ವೀಕಾರೇ ಬಹುವಾಕ್ಯಾನುವರ್ತಿತಃ | ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿತ್ವಂ ನೇವಸಾಮ್ಯಮನಾದಿತಾ | ತತ್ರ ತತ್ರ ಪಂಚಾನಂ ಗುಣಸಾಮ್ಯಕೃತೀ ತಥಾ | ಉಪ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವಂ ಸ್ವಗುಣಾನನುಭೂತೃ ಶ್ಚ ಕಲ್ಪಿನೇ | ನಾಪಾಕೃತಿಶ್ಚ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಾಃ | ವ್ಯವಸ್ಥಾನುಪ ಪತ್ತಿಶ್ಚ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮನುಸಾರಿತಾ | ಮುಖ್ಯತಾ ತತ್ತಮತ್ತ್ವಂಚ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹಃ | ಸತ್ಯಾದಿರೀತತತ್ತಿಶ್ಚ ಸರ್ವವಾಚನವಿರೋಧಿತಾ | ಅಭೇದ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಸುವ್ಯಕ್ತೀ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಪ ಲಯಯಃ | ವಿಶೇಷಕಾರಣಂ ಚೇತಿ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಿಕಾಃ | ಎಂದು ೧ನೇ ವಿಷಯದಧಿಕರಣ ದಲ್ಲಿ 'ಅತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ವಂಭೂತಃ' ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಶಿಯಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟಿತು. ಅನಾದಿವಾ ಅಯಮಾಕಾಶಃ' ಆಕಾಶವು ಅನಾದಿಯಾದುದು, ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟಿ ತಕ್ಕುದೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು, ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತಿ ಯುಕ್ತಿ, ಬಹುವಾಗ್ವೈ ಲೋಮ್ಯಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಿಷಯಕ ಉಪ್ಪತ್ತಿಮತ್ತ್ವೇನು ಭೂತಿಯುಕ್ತಿ ಬಹುವಾಗ್ವೈರೋಧೋಽಸ್ತಿ ||
 (೨) ವ್ಯವಸ್ಥಾಯೋಗಾತ್ || (೩) ಅವಕಾಶಮಾತ್ರಸ್ಯಾವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವತ್ವಾದನುಪ್ಪತ್ತಿ ವಚನಾನಾಂ ತದ್ವಿಷಯತ್ವಂ | ಉಪ್ಪತ್ತಿವಚನಾನಾಮನಿತವರ್ಣ ಭೂತಕದಭಿಮಾನಿ ಶರೀರ ವಿಷಯತ್ವಂ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷವತ್ತ್ವ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯತ್ವಂ ಚೇತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ||
 (೪) ಆಕಾಶೋ ನೀಲಿಮೋದೇಶಿ ನ ಪ್ರದೇಶಃ ಕಥಂಚನಿಅಭಾವೋ ಹಿ ಪ್ರದೇಶಸ್ಯ ನ ಹೃತ್ಪ್ರಾಭಾವ ಇತ್ಯಪಿ | ಇತಿ ಪೈಂಗಿಕೃತೇಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅವಕಾಶ ರೂಪವಾದ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವು ದ್ದು ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಿಕರ ಅಪುಭವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬುವುದು ಅನುಭವ ವಿರುದ್ಧವು. ಹಾಗೆಯೇ ವಿಷಯ ಅನುಪ್ಪತ್ತಿಮತ್ ವಿಭುತ್ಯಾತ್ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್ = ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವು ದಿಲ್ಲ, ವಿಭುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಲದಂತೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಯುಕ್ತಿ ವಿರೋಧವು. ಅನಾದಿವಾ ಅಯಮಾಕಾಶಃ ಇದು ಕೂಡಲಾದ ಬಹುಕೃತಿ ವಿರೋಧವು. (ತಥಾ ಚ ಅನುಭವಾದಿಗಳ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವ ಕೃತಿಯಂತೆ ಜಗತ್ಪ ತ್ಯಕ್ತ ಪ್ರತಿದಾದಕ ಕೃತಿಯೂ ತ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವು ದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು) ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಆಕಾಶೋಪ್ಪತ್ತಿ ಕೃತಿಗೆ ಆಕಾಶದದ ಅರ್ಥ ಭೂತ ಗಳಾದ ಭೂತಾಕಾಶಾದಿವರ್ವಿಷಯಕತ್ವವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವವು. ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಕೃತಿಗೆ ಆಕಾಶ ದದ ಅರ್ಥಭೂತವಾದ ಅವ್ಯಕ್ತತಾಕಾಶರೂಪ ವಿಶದೇಶ ವಿಷಯಕತ್ವವು

ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಎಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (೩) (ಹೇಗೆಂದರೆ) ದಿಗ್ವಿಜಯವಾದ ಅವಕಾಶವು ಅವ್ಯಾಕೃತ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ನಿರ್ವಿಚಾರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ 'ಅಸಾದಿವಾರ್' ಅವಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನುಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಚನಗಳು ಅವಕಾಶ ಪದಾರ್ಥದ ವಿಶೇಷವಾದ ಅವ್ಯಾಕೃತಕಾರಕ ವಿಷಯಗಳಾಗಿ. ಹೀಗೆ ಅಸಾದಿಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕೃತಿಗೆ ಅಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು. ಅತ್ಯಂತ ಅವಕಾಶಸ್ಥಂಭೂತಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪ್ಪತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಚನಗಳು ಅವಕಾಶಕ್ಕೆ ನೀಲ ವರ್ಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನುಮಿತವಾದ ಉಪ್ಪತಿಯುಳ್ಳ ಭೂತಾಕಾರ, ಅದಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಿನಾಯಕ, ಉಪ್ಪತಿಯುಳ್ಳ ಜಡಕಂಠ, ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವಕಾಶ, ತದಭಿಮಾನಿ, ಭೂತ, ತದಭಿಮಾನಿ ರೂಪಗಳಾದ ಅವಕಾಶಪದವಾಚ್ಯಗಳಾದ ಸಾಲ್ಯ ಕೂಡ ಪರಾಧೀನ ವಿಶೇಷ ಮಾತ್ರರೂಪವಾದ ಉಪ್ಪತಿಯುಳ್ಳವುಗಳು. ಹೀಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು. (ಇದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಅವಕಾಶಸ್ಥಂಭೂತಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪ್ಪತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅವಕಾಶ ಶಬ್ದವು ಸರ್ವವಿಷಯಕವು. ಅಸಾದಿವಾರ್ ಅಯಮಾಕಾಶಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಅವಕಾಶ ಶಬ್ದವು ಅವಕಾಶಪದವಾಚ್ಯವಾದುದನ್ನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ವಿಷಯಾಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಅವ್ಯಾಕೃತಕಾರಕವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಕ್ರಿಯಾಯುಕ್ತ) ೪) ಭೂತಾಕಾರಕ್ಕೆ ನೀಲ ವರ್ಣವಿದ್ದ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ದಾಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಭೂತಾಕಾರವು ನೀಲರೂಪವುಳ್ಳದ್ದು. ಅವಕಾಶವು ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಕ ರೂಪದಿಂದ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವುದಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪತಿಯಿದೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಅವಶ್ಯಕವು. ಅವಕಾಶರೂಪ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಗಭಾವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಉಪ್ಪತಿಯುಳ್ಳವೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಅವಕಾಶವು ತೋರುವಾಗ ಅತ್ಯಂತ ಅವಕಾಶ ಸಂಪತ್ತಿ ಅನುಭವವು. ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೋಗಿ ಅಶ್ರಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಅವಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯು ಇರುವುದು. ಈ ಎರಡೂ ತೋರಿದ ಕೇವಲ ನಿರಾಶ್ರಯವಾಗಿ ಅವಕಾಶವು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೇ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲ. (ಅವಕಾಶವು ಅಶ್ರಯವು ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ದೇಶವನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ದೇಶರೂಪ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ ಎಂತ ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗುತ್ತದೆ.) ಎಂಬ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಭೂತಾಕಾರಕ್ಕೆ ನೀಲವರ್ಣವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (ಎಂತಹ ಅವಕಾಶೋಪ್ಪತಿ ಅನುಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಆ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೇಷ್ಠಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶದ ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರಕೃತವು ಯುಕ್ತವು

|| ೧ ||

೫ನೇ ಮಾತೃಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ 'ತಾಸಾಂ ವಾಯುರ್ದಶಃ' ಸಾ ವಾ ಬಿಷಾ ದೇವತಾಃವಾದಿಯೋಽಯಾ ಪವತೇ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳ ವಿಶ್ವಕವತ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಯ್ತು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೇ ಇದ್ದು ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಉಪ್ಪತಿಯುಳ್ಳವನೇ ಅಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆತನೂ ಉಪ್ಪತಿಯುಳ್ಳವನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಂಡ ವಿಶ್ವವರ್ಗ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ತತೋಧಿಕಮೇತತ್ಸರ್ವಮನುಭೂತ್ಯಾದಿ ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ವಾಯುಶ್ರುತ್ವಾವಿತಿ, (೨) ಸ ವಾಯೋರೇವಾನುಪ್ಪತ್ತಿಪುಪಪತ್ತಿಃ || (೩) ವಾಯೋರೇವಾನುಪ್ಪತ್ತಿನುಪಪತ್ತಿಃ || (೪) ಪದಧೀನವಿಕೇಷವತ್ತ್ವಮಾತ್ರಂಹ್ಯುಪ್ಪತ್ತಿಃ || (೫) ತದಭಾವ ಉಭಯೋಃ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ, ವಿರುದ್ಧಮೇವ | ಸರ್ವೋತ್ತಮಶ್ಚಾನುಪಪತ್ತಿಃ || (೬) ಉಭಯೋರಪಿ ಪದಧೀನತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚಾನುಭೂತರೋಧೇ. ಅನನುರೋಧೇಶು

ನ ಸರ್ವೇಶ್ವರ್ಯಂ || (೭) ಜ್ಞಾನಾವಿಸ್ತೃತ್ಯಾ ವಾಯುವನಿ ವ್ಯವಸ್ಥೇತ್ಯತಿದೇಶಃ ||
(೮) ಅನುಪಪತ್ತಿಸ್ತು ತತ್ಪ್ರಾಪಿಕಾ | (೯) ಪರಾಧೀನವಿಕೀಪವತ್ತ್ವಮಾತ್ರಂ ತ್ವನ್ಮಾ,
ಕೃತಾಕಾಶಸ್ಯ ತದಭಿಮಾನಪ್ರಕೃತೇಶ್ಚ ಸಮಮೇವ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವಿಗೆ ಉತ್ತತಿಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವಿಯದಧಿಕರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಭವ ಯುಕ್ತಿ ಬಹುಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (ಅಂದರೆ ಆಕಾಶವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ವಾಯುವಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಗೆ ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಗೌಣಾರ್ಥವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಆಕಾಶಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವಿಗೂ ಉತ್ತತಿ ಅನುತ್ಪತ್ತಿಗಳಿದ್ದರೆ 'ಅಥ ಹ ನಿತ್ಯಾಶ್ಚಾನಿತ್ಯಾಶ್ಚತೇಜೋಽಬಿನ್ಯಾನ್ಯಾಕಾಶ ಇತಿಶಾನ್ಯನಿತ್ಯಾನಿ' ಎಂದು ತೇಜಸ್ಸು, ನೀರು ಪೃಥಿವೀ, ಆಕಾಶ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ ವಾಯುವಾರ್ವಾಣಿ ನಿಕೃತ್ಯ ಎಂದು ವಾಯುವಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ವಾಯುವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಗೌಣ ಪದವರೆ ಪೂರಕಮಾತ್ರ ವಿಷಯವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗೆ ಉತ್ತತಿಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವಾಯುವಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಹೇತನರ ಸಾದ್ಯವೇ ಬರುವುದರಿಂದ ಅಥ ಜೀವನಾಶ್ಚ ಜೀವಿನಾಶ್ಚ ತೇಜೋಽಬಿನ್ಯಾನ್ಯಾಕಾಶ ಇತಿ ಶಾನ್ಯಜೀವಿನಾಶಿ' ಎಂದು ತೇಜಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಜೀತನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿ 'ವಾಯುವಾರ್ವಾಣಿ ಜೀವಿನಾಶಿ' ವಾಯುವೇ ಅಂತಯುತಜೀವನನು, ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಮತ್ತು 'ಕುವಿದಂಗೆ ನಮಸಾ ಯೇ ವೃಧಾಃ' ಎಂಬುವ ಪುಕ್ಕು ನಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವದೇವೋಪಾಸ್ಯತ್ವವೂ ಉತ್ತತಿಯಿದೆ, ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಕೂಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಮತ್ತು ಆತನಿಗೆ ಉದಯ ಅಸ್ತಮಾನಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಉತ್ತತಿಯು ಹೇಗೆ ಶಾನ ಕೊಡಬಹುದು. ಇಂತಹ ಮಹಾಮಹಿಮೋಪೇತನಾದ ವಾಯುವಿಗೆ ಉತ್ತತಿಯಿದೆ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಆಕಾಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಭವ ಯುಕ್ತಿ ಬಹುಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಅಂದರೆ ವಾಯುವಿಗೆ ಉತ್ತತಿಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವಾಯುವಿನೋತ್ಪತ್ತಿಮಾನ್ ಪರಮನಿತ್ಯತ್ವಾತ್ ಪರಮ ಜೀವನತ್ವಾತ್ ವಾಯುವು ಹುಟ್ಟುವವನಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯನಿತ್ಯನಾದಪ್ರಯುಕ್ತ, ಮುಖ್ಯಜೀವನನಾದುದರಿಂದ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ 'ಸಾ ವಾ ಏಷ ದೇವತಾಃಸಾದಿಯೋಗ್ಯಯಂ ಪವತೇ' 'ಯಸ್ಯ ಶಾದಿನರ್ ಮಧ್ಯಂ' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ ವಿರೋಧವು. ಎಂಬ ಅನುಭವಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಒರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿಗೆ ಉತ್ತತಿಯು ಕೂಡದಿರುವಕಾರಣ ವಾಯುವು ಹುಟ್ಟುವದನು ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನೂ ಜಗತ್ಪತನು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಅಗಾಧಾರಣನೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ ಭೂವಗತ್ಯವು (೨) ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ ಅನುಪಪತ್ತಿ ವಾಯುವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬುದು ಕೂಡದಿರುವುದು) ಎಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉತ್ತತಿಯು ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯು ಪರಬ್ರಹ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದು. ವಾಯುವಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಅಲ್ಪಕತ್ತಿಯಿರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಮುಖ್ಯ ವಾಯುವಿಗೆ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು (೮)ಂದ ಉತ್ತತಿಯು ವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ (೩) (ಮತ್ತು ವಾಯುವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಾಯುವೇ ಅನಾದಿಯೇ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ಅನಾದಿಯೇ, ಗನೇಶ್ಚಂದ್ರಿ) (ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅನಾದಿಯು ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದ) ವಾಯುವಿಗೆ ನೇ ಉತ್ತತಿಯು, ಆತನೇ ಅನಾದಿಯು ಎಂಬುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (೪) ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ಅನಾದಿಯು ಎಂಬುದ ಕಡದ್ದು) ವಾಯುವಿಗೆ ಉತ್ತತಿಯೆಂದರೆ ಶೇವಲ ಪರಾಧೀನ ವಿಕೀಪರಾಧರಾದ ವಾದುದು, ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ ಅಷ್ಟೆ. (೫) ಅಂತಹ ಪರಾಧೀನವಿಕೀಪ ರಾಧರೂಪವಾದ ಉತ್ತತಿಯನ್ನ

ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಯು ಶ್ರೀ ಹರಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸರ್ವಸ್ವಾತ್ಮಕವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಅದಾದರೂ ಇಬ್ಬರಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮವು ಕೂಡುವುದೇ ಇಬ್ಬರಾದ ಕಾರಣ ವಿದ್ಯದೇ ಆಗಿದೆ. (ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ.) (೬) ಮತ್ತು ವಾಯು ವಿಷ್ಣು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಸ್ಪರ ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಾಮಕ ಭಾವವಿದ್ದರೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಪರಾಧೀನವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಾಮಕ ಭಾವವಿಲ್ಲವಾದರೆ ವಾಯುವಿಗೆ ಭಗವನ್ನಿಯಾಮಕವಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ, ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ವಾಯು ನಿಯಾಮಕವಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಅವಿಭಕ್ತವಾಗಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮವು ಕೂಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. (೭) ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಕ್ತವಾದ ವೃತ್ತಿರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರವಾಹತವಿಷ್ಟು ಕಿರುಬಿಡುವ ಕಾರಣ ವಾಯುವಿಗೂ ಕರೀರಾದಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಸ್ವರೂಪವು ಕುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆಗಾಶ ಪವನಾಚ್ಯವಾದ ದೇವತೆಯಂತೆ ಪ್ರವಾಹತಃ ಸ್ವರೂಪಾತಿರಕ್ತವಾದ ವೃತ್ತಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅನುತ್ಪತ್ತಿ ಕೃತವಾದಳ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಕಾರಣ (ವಿಕೀನ ಋಷ್ಯಾಋಷ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿವಚನೇನ, ಎಂಬ) ಅತೀದೇವತೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (೮) (ವಾಯುವಿನ ಕರೀರಾದಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ. ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಎಂಬುವುದು 'ಅಭ್ಯಾಸಾನ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಾಂತಿ ಜಾನಾನ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಮಾಂತಿ ಚ ಪ್ರಾಣಾಃ' ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಅನುತ್ಪತ್ತಿವೈಕೃತ್ಯಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಾಯುವಿಗೆ) ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅನುತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. (೯) ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿಗೆ ಪರಾಧೀನವಿರೇಕವಿದೆ, ಎಂಬುವುದೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅನುತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ವಿವರಿಸಬಹುದು. ಅಂತಹ ಪರಾಧೀನ ವಿಕೀಕವತ್ವಮಾತ್ರವು ದೇಹಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಅವ್ಯಾಕ್ಯತಾಕಾಶ (ಅವಕಾಶ) ಚಕ್ಷುಸ್ಕರಿಗಳಿಗೂ ಸಮವೇ ಆಗಿದೆ. (ಅಂತಹ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮುಖ್ಯಾನುತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವ್ಯಾಕ್ಯತಾಕಾಶ ಚಕ್ಷುಸ್ಕರಿಗಳಿಗೆ ಅಪೂರ್ವವೈಕೃತ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೇ.) (ವಿವೇಕ ವಾಯುವಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅನುತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೇ.

|| ೨ ||

೨ನೇ ಅಂಶವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅಸತಃ ಸದಜಾಯತ' ಸದೇವ ಸೋಮೋದಮಗ್ನು ಅಸೀತ್' ಅತ್ಯಂತ ಸತ್ಕೃತವಾದ ಅದಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ ಎಂಬುದೇ ಇತ್ತು. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳ ವಿಶ್ವಕವತ್ತಿಯಿಂದ ಸತ್ ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಸತ್ಸಾಧ್ಯವ್ಯಾಪ್ತವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಗೆ ಆಕಾಶಾದಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವು ಎಂದು ತೇಜದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚ ಸತಃ ಪರಾಧೀನವಿಕೀಕವತ್ವಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್

|| ೩ ||

ಅ || ಸತ್ಕಲ್ಪವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿಗೆ ಪರಾಧೀನ ವಿಕೀಕವತ್ವ ರೂಪವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಉಂಟೇ ಉಂಟು. (ಪರಬ್ರಹ್ಮವು ಅಸಾದಿಯೆಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ಅಸಾದಿಭೂತಗಳಾದ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಂತೆ ಸ್ವರೂಪವ್ಯಾಪ್ತವಾದ' ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ಪರಾಧೀನ ವಿಕೀಕವತ್ವ

ಕೂಲವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಕೃತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆಕಾಶವಾಯುಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು) ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ವಿಕೇಂದರಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಥಾಪನೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಆಕಾಶವಾಯು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವಂತ್ರ ಗಳಾದುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಾದರೂ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಆತನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಆಕಾಶಾದಿಗಳ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೇ. || ೩ ||

೪ನೇ ತೇಜೋಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ, 'ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ' ವಾಯುವಿನಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, 'ತಪೋ ಜೋಃಸೃಷ್ಟಿಃ' ಬ್ರಹ್ಮನು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ವಕಲ್ಪತೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದಕ್ಕೂ ದ್ವಾರವೈಯರ್ಥ್ಯಂ (ದ್ವಾರಕಾರಣಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಿಷ್ಣೋರೇವ ತೇಜಸಃ ಉತ್ಪತ್ತೌ ದ್ವಾರಕಾರಣವೈಯರ್ಥ್ಯಮೇವ ||

(೨) ದ್ವಾರಮನುಸೃಷ್ಟ್ಯವ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರವೃತ್ತೇಃ || ೪ ||

ಅ || (೧) ವಾಯೋರಗ್ನಿಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯು ವಾಯುದ್ವಾರಾ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು, ಎಂದು ಹೇಳುವವನೊಡನೆ (೧) ಬ್ರಹ್ಮನು ವಾಯುವಿನ ಆಶೇಶ್ರೇಯೋದೇನೇ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೋ. ಅಲ್ಲವೋ? ಕಲ್ಪನಲ್ಲವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ಇವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಕಾರಣತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ವಾಯುವಿನ ಆಶೇಶ್ರೇಯೋದೇನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪನೆಂಬ ೧ನೇ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ಆಶೇಶ್ರೇಯೋದೇನೇ ವಿಷ್ಣುವು ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆವೆಂದಿರಬೇಕೆಂದರೆ ವಾಯುರೂಪದ್ವಾರ ಕಾರಣವು ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ. ವಿವಂಶ ದ್ವಾರಕಾರಣಕ್ಕೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸಿಗೆ ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರೂ ಕಾರಣರು, ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನು ಎಂಬುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು) ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ವಿಕೇಂದರಿ ಅನುಸಾರಿತಾ— (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ದ್ವಾರಕಾರಣವನ್ನು ಅನು ಸರಿಸಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು) (ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದುದಕ್ಕೆ ವಾಯು ಮೊದಲಾದವರು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣರಾಗದಿದ್ದರೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಾಯು ಮೊದಲಾದದ್ದಾರ್ಥದ್ವಾರಕಾರಣ ವನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ (ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಚೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಕೃತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ವಿವಂಶ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗದಿದ್ದರೂ ಅನುಭವ ಮಾಡಲಿಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಕಲ್ಪತಾದಾಗ್ಯೂ ವಾಯಾದಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಕೃತ್ಯಾದಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕಾರಣ ೨ತನೊಬ್ಬನೇ ಮುಖ್ಯತೆ; ಸರ್ವಕಳನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೇ. || ೪ ||

೫ನೇ ಅಲಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೀರಾಶಃ = ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಜಲವು ಹುಟ್ಟಿತು, ತದಭೋಗಸೃಷ್ಟಿಃ = ಬ್ರಹ್ಮನು ಜಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ವಕಲ್ಪತೆಯಿಂದ ಜಲವು ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಬ್ರಹ್ಮ

ನಂದರೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಯುಕ್ತನುಸಾರಿತ್ವಂ=(ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನನು-
ಸರಿಸುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ತೇಜಸ ಏವಾಪಾಮುತ್ಸತ್ಯಂಗೀಕಾರೇ ಭರ್ಮಾಶ್ವೇದಾದಿದೃಷ್ಟ್ಯನು
ಸಾರ ಇತಿ ಗುಣಾಧಿಕೃತಂ || (೨) ಮುಖ್ಯಾರ್ಥಪರಿತ್ಯಾಗಪ್ರಾಪ್ತೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) ದ್ವಾರಕಾಕಣತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ತೇಜಸ್ಸಿನ ದ್ವಾರಾ ಜಲವನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳದೆ) ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಜಲವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ
ತಾಪದಿಂದ ಬೆವರು ಬೊದಲಾದುವುಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಯೆಂದು ಕಂಡದ್ದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು
ಅಪುಸರಿಸಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು. (ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲಕವಾದ ಮುಖ್ಯಾಂಶ: ಅಪ: ತೇಜಸೋ
ಪಾಯಂತೇ ಅಪ್ಪಾತ್ ಸ್ವೇದಾದಿವತ್ = ಜಲವು ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಜಲವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ. ಬೆವ-
ರಿನಂತೆ, ಎಂಬ ಯುಕ್ತೃಮಸರಣವು) ಹೀಗೆ ಅಗ್ನೀರಾಹ: ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ
ಕೂಡುವಿಕೆ ಎಂಬ ಗುಣ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು. (ಎವಂಶ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲಕವಾದ ಯುಕ್ತಿ
ಇವುಗಳ ಅಪುಸರಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜಲವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು, ಆದಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನು
ಸರ್ವಕಾರಣವಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (೨) ಎಕಂದರೆ ಮುಖ್ಯತಾ = ಮುಖ್ಯತ್ವವು,
ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ = ಈ ಹರಿಯು ಇವೆಲ್ಲ
ವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಕರ್ತಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ವೈ ವಿಷ್ಣು: = ಸಮಸ್ತಕ್ಕೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಕರ್ತನು, ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿರತಕ್ಕ ಸರ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಂಕುಚಿತವಾದ ಸರ್ವ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು.
(ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಅಗ್ನೀರಾಹ: ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಅಗ್ನಿಗೆ ದ್ವಾರಕಾವಣತ್ವ
ವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಸಾರಕಾರವು. ಅಂತೂ ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ = ಈ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುವನ್ನು
ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸರ್ವ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು
ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವು) || ೫ ||

ಒನೇ ಪೃಥಿವ್ಯಧಿಕರಣದ್ದು 'ತಾ ಅಪ ಏವಂಶ ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾ ಮು ಪ್ರಜಾಯೇಮಹೀತಿ' ತಾ
ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ = ಜಲಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಸುವೆಂದಾಶೋಚಿಸಿ ಅನ್ನವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವು, ಅದ್ವೈತ: ಪೃಥಿ-
ವೀ = ಜಲಗಳಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯು ಹುಟ್ಟಿತು. ಎಂಬವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ವತೀವ್ರತೆಯಿಂದ (1) ಜಲವು ಅನ್ನಕ್ಕೆ
ವ್ಯಾಪಕಾರಣವೋ, (2) ಅಥವಾ ಪೃಥಿವಿಗೋ, ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಒಂದರೆ ಜಲವು ಪ್ರಥಿವಿಗೂ ಕಾರಣ
ವಲ್ಲ, ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲ, ಎಂದು ಭಾರ್ವಹವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಾನ್ಯಾರ್ಥಾವಿರೋಧತ: ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಮ
ಸ್ವೀಕಾರೇ ಒಹುವಾಕ್ಯಾನುವರ್ತಿತಾ = ಅನ್ನಶಬ್ದವು ಅನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅನ್ನವೆನ್ನುವ
ಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅನೇಕ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅಪುಸರಣವು, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು
ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಫಲಾದ್ವೈವಾ ಅನ್ನಮುತ್ಪದ್ಯತ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾನ್ವಾಖ್ಯಾನ್ಯಾರ್ಥಾವಿರೋ-
ಧೇನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾಪ್ತನಾಮ ಸ್ವೀಕಾರೇ ಬಹುವಾಕ್ಯಾನುವರ್ತಿತೇತಿ ಗುಣ|| ಅನ್ನಶಬ್ದ ಸ್ಯ
ಪ್ರಯೋಗಬಾಹುಲ್ಯಾತ್ಪೃಥಿವ್ಯಾಮಹಿ ಕ್ರಿಮತ್ಪಾತ್ | ಅಧಿಕಾರಾದೀನಾಂ
ಏಕವಕಾಶತ್ವಾಚ್ಚ | ಬಹುವಾಕ್ಯಾನುರೋಧೋಽಪ್ಯಕ್ರಿಯೇತಿ || ೬ ||

ಅ || (ಜಲವು ಪೃಥಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಅನ್ನಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳು. ನಿರವಕಾಶಗಳೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. 'ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ' 'ತಾ ಆಪೋಃಸ್ತಮಸೃಜಂತ' 'ಅದ್ವ್ಯೀವಾಃಸ್ತಮುಪ್ಪದ್ಯತೇ' = ಜಲಗಳಿಂದ ಅನ್ನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ಲೋಕಿಯು ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.) ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಅನ್ನ ಎಂಬ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಾರ್ಥ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀಂಶ ಛಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀವಾಚಕತ್ವವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ನ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ತಪ್ಪಾದ್ದಕ್ಕಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿನ ಭೂಯುಷ್ಯಮನ್ನಂ ಭವತಿ ಅದ್ವ್ಯೀ ಏವ ತದ್ವ್ಯಸ್ಮಾದ್ವ್ಯಂ ಜಾಯತೇ | ಇದು ಮೊದಲಾದ ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೀಧಾ ವಿಧೀಯತೇ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ನ ಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕ ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಗುಣವಿಲಭಿಸುತ್ತದೆ. (ಮತ್ತು ಪೃಥಿವೀ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಅನ್ನ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದ್ವ್ಯೀ ಪೃಥಿವೀ ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ಸಾವಕಾಶವು ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಜಲದಿಂದಲೇ ಅನ್ನದ ಸೃಷ್ಟಿಯೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದ್ವ್ಯೀ ಪೃಥಿವೀ ಪೃಥಿವ್ಯಾ ಓಷಧಯಃ | ಓಷಧೀಭ್ಯೋಃಶ್ಚಂ, ಜಲದಿಂದ ಪೃಥಿವಿಯು, ಪೃಥಿವಿಯಿಂದ ಓಷಧಿಗಳು, ಓಷಧಿಗಳಿಂದ ಅನ್ನವು ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ಅಂತೂ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ಲೋಕ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆನ್ನುವುದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಛೇದವನ್ನೇ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ರಂ=ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ, ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಅಪಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಆನ್ನಂ, ಪೃಥಿವೀ ವಾ ಅನ್ನಂ, ತಾ ಆಪೋಃಸ್ತಮಸೃಜಂತ ಪೃಥಿವೀ ವಾ ಅನ್ನಂ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಪೃಥಿವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಬಹುಧಾ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ: ಬಹು ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು (ಆದಕಾರಣ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಪೃಥಿವೀಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಜಲವು ಪೃಥಿವೀಗೇನೇ ದ್ವಾರಕಾರಣವು.) (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂದ್ರಾಂ ಪೃಥಿವೀಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ.) (ಮತ್ತು ತಶ್ಚೇಜೋಃಶ್ಚಾಹತ, ತದಪೋಃಸೃಜತ, ತಾಸಾಂ ಶ್ರಿದೃತಂ ಶ್ರಿದೃತಮೇಳೈಕಾದುಕರೋತ್ ಬ್ರಹ್ಮನು ಆಗ್ನಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು, ಜಲವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಮೂರು ಮೂರರಿಂದ ಯುಕ್ತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಭೂತಾಧಿಕಾರವು. (ಶಂಕ್ಷುರ್ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯ ಊಷವಾದ ಪೃಥಿವೀಯ ಲಿಂಗಾದಿಗಳು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಅನ್ನದಲ್ಲಿ) ನಿರವಕಾಶಗಳೂ ಆಗಿವೆ. (ಆದಕಾರಣ ತಾ ಅನ್ನಮಸೃಜಂತ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಪೃಥಿವೀಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.) ಅದ್ವ್ಯೀ ವಾಃಸ್ತಮುಪ್ಪದ್ಯತೇ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪವು ಪೃಥಿವೀ ಪರವೇ ಆಗಿದೆ. ತದೇವ ಭೂಯುಷ್ಯಮನ್ನಂ ಭವತಿ, ಅನ್ನಮಶಿತಂ ತ್ರೀಧಾ ಭವತಿ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪಾರ್ಥವೆಂದರ್ಥವು. ಹೀಗೆ ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳ ಅನುಸರಣವು, ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವುದು. (ಛೇದವನ್ನಲ್ಲ ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳ ಅನುಸರಣವಿಲ್ಲ.) (ಎನಂತೆ ಅನ್ನ ಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಪೃಥಿವೀಯಲ್ಲಿಯೂ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನ್ನ ಶ್ಲೋಕಿಯು ಪೃಥಿವೀ ಪರವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಶ್ಲೋಕವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಕಾರಣ ಜಲವು ಪೃಥಿವೀ ಕಾರಣವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ರೀತಾರ್ಥವಾಗಿ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ದ್ವಾರೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಜಗತ್ಪನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು.

೭ನೇ ತಪೋಧ್ಯಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯಧಿಸಂವಿತಂತಿ, ಜೀವರು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ರುದ್ರೋ ಮಾವಿಶಾಂತತಃ = ರುದ್ರನೇ ಅಂತಃಕರ್ಮನೊಂದರೇ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಿಶ್ರುತವತ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಿಭೂತ ಅಧಿದೈವಗಳು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾಳೋ, ರುದ್ರನಿಂದಲೋ ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ರುದ್ರನಿಂದಲೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯನುಸಾರಿತ್ವಂ ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸಂಹಾರಕರು ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕನಿಂದ ಇತರರೇ ಸಂಹಾರಕರೆಂದು ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನೇ ಅನುಸರಣವು. ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚ ರುದ್ರಾದೀನಾಂ ಲಯಕಾರಿತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇ ಪಿತುರನ್ಯಸ್ಯೈವ ಮೂರಕತ್ವದೃಷ್ಟೇ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿತ್ವಮಿತಿ ಗುಣಃ | ಲೋಕಪಿತೃನ್ನೈರೂಪ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣೋರ್ಯಥಾ ವಾಕ್ಯಮಂಗೀಕಾರೋಪಪತ್ತೇ | ಅನ್ಯಥಾ ನ ವಿಷ್ಣೋರನ್ನೋ ವಿಲಯಾತ್ಯನ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರನ್ನೋ ವಿಮುಕ್ತಿದಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿವಿರೋಧಾತ್ | ರುದ್ರಸ್ಯ ತು ಕೃತಿ ಸ್ವಂಹಾರದ್ವಾರಶ್ವೇನ್ನೇವ ತದ್ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ || ೭ ||

ಅ || (1) ರುದ್ರ ಯಮ ಮೊದಲಾದವರು ಮೂರಕರು ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಾರಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತೃಭೂತನು) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕನಿಂದ ಇತರರೇ ಮೂರಕರೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾದುದನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಆಯ್ತು. ಎಂದು ಗುಣವು ಎಂಬುವುದು (ಅಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನನುಸರಿಸಿ ಪೃಥ್ವೀತರನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಇತರರಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳೇ ಸಂಹಾರಕರೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ, ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸಂಹಾರಕನು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು) ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಎಕೆಂದರೆ ವೈಷ್ಣವ್ಯಂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಲೋಕ ಪಿತೃಗಳಿಂದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀ ಪರಿಯು ಅಹಂಕಾರಾದಿ ದೋಷರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪಿತೃಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವು, ಅದರ್ಶವು ಇದಂ ಸರ್ವಂ ವಿರಾಜಯಂತಿ = ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಜ್ಞಾಪಾತಾ ಚ ಸಂಹಾರಾ ಸ ವಿಶೋ ದರಿರೀಶ್ವರಃ' ಶ್ರೀ ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನು, ರಕ್ಷಿಸುವವನು, ಕೇಶವನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಕೃತಿಯೊಳಗೆ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅಂಶಮಿಡದೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಸಾರಿ. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವ ಸಂಹಾರಕನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ನಾಶಮಾಡುವವನಲ್ಲ, ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಮೋಕ್ಷಕೊಡುವವನೂ ಇಲ್ಲ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. ರುದ್ರಾದಿಗಳು ಸಂಹಾರಕರೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೆಲವು ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಅವರು ದ್ವಾರಕಾರಣದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಹೀಗೆ ಆ ವಾಕ್ಯಗಳು ಸಾವಕಾಶ ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಅಂತೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪಿತೃಗಳಿಗಿಂತ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೊಬ್ಬನಿಗೇನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.) || ೭ ||

೮ನೇ ವಿಶಯಾರ್ಥಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ ಏನ ಹೀದಂ ಪರಾತ್ಮವಾದುದ್ದಕ್ಕೇ ಕ್ರಮಾದ್ವಿಲೀಯತೇ, ಅಕ್ಷರಂಪ್ರಕಾಶೇವ ಸರ್ವಮುಪ್ಪದ್ಯತೇ ಕ್ರಮಾತ್ | ವೈಶ್ವದಾದ್ವಿಲಯಕ್ರ್ಮ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತವತ್ತಿಯಿಂದ ಅಧಿಭೂತಾದಿಗಳು ಉಕ್ತ ಶ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾಳೋ? ವೈಶ್ವಮದಿಂದಲೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಉಕ್ತ ಶ್ರಮದಿಂದಲೇ ಲಯ

ಮೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿತ್ವಂ (ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಲೋಕಾನುಸಾರಿತ್ವಂ | ಕ್ರಮಾದುತ್ತದ್ಯತೇ ಕ್ರಮಾದ್ವಿಲೀಯತೇ, ಕ್ರಮೇಣೈವೋತ್ತತ್ತಿವಿಲಯತ್ಯ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಹ್ಯಸ್ಯೋತ್ತತ್ತಿಲಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಲೋಕಾನುಸಾರಿ ಬಹುಪ್ರತ್ಯನುರೋಧಪ್ಪ ಯಥೋತ್ತತ್ತಿಲಯೇ | (೨) ದ್ವಿವಿಧಃ ಕ್ರಮ ಉದ್ವಿಗ್ನೋ ವೈತ್ಯಕ್ರಮೋನುಕ್ರಮಸ್ತಥಾ | ಸ್ವಸ್ವಾವನ್ಯೋ ಲಯೇ ಚಾಸ್ಯ ಇತಿ ವೇದವಿದೋ ವಿಮಾ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ (೩) ಕ್ರಮವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾದ್ವೈರೂಪ್ಯಂ ಬಹು ಪ್ರಕಾರತ್ವಂ ಕ್ರಮಸ್ಯ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವಿಕೆಯು (ಅಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮ ವನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ಲಯವು ಪ್ರಾಯಶಃ ಕಂಡದೆ) ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಲಯವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿಯೇ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಮತ್ತೆ ಲಯವು. ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಈ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜನ್ಮ ಲಯಗಳು ಇದು ಮೊದಲಾದ ಲೋಕಾನುಸಾರಿ ಗಳಾದ ಬಹುಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು. (ವಿವಿಧ ಲೋಕದೃಷ್ಟಾನುಸಾರಿ ಯಾದ ಕ್ರಮಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧದಿಂದ ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಕೆಂದರೆ—ವೈರೂಪ್ಯಂ (ಲೋಕ ಪಿತ್ಯಗಳಿಂದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅಧಿಭೂತಾದಿಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ, ಲೋಕಾನುಸಾರಿಗಳಾದ ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಕ್ರಮವು, ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಅನುಕ್ರಮ ಭೇದದಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಮಾದ್ವಿಲೀಯತೇ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಪರವಾಗಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿದೆ. (೨) ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಅನುಕ್ರಮ ಎಂದು ಕ್ರಮವು ೨ ವಿಧವು. ಕೃಷ್ಣಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಕ್ರಮವು, ಲಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ, ಹೀಗೆ ವೇದಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಕ್ರಮವು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವಿದೆ. ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು. ಅಂತೂ ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಅನುಕ್ರಮ ಭೇದದಿಂದ ಕ್ರಮವು ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕ್ರಮವಾಕ್ಯವು ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಪರವಾಗಿ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಲಯವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಬಹುವಾಕ್ಯಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯವು ಸಾವ ಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ರಮವು ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವು (ವಿವಿಧ ಕ್ರಮವು ವೈತ್ಯಕ್ರಮ ಅನುಕ್ರಮ ಭೇದದಿಂದ ಬಹುಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೈತ್ಯಕ್ರಮದಿಂದ ಲಯವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತನೆಂಬುದು ಯುಕ್ತವು || ೮ ||

೪ನೇ ಅಂಶರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕವಾದೀವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ, ಪ್ರಾಣಾನ್ಮನೋ ಮನಸಕ್ತ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಯಜ್ಞೇದ್ವಾಹ್ನಸೀ ಪ್ರಾಜ್ಞತ್ವದ್ಯಜ್ಞೇಜ್ಞಾನ ಆತ್ಮನಿ, ಎಂಬ ರಿಂಗದರ್ಶನ ಇತಿ ಗಳಿಂದ (೧) ಅಧಿಭೂತಾದಿಗಳೂ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾಳೋ. (೨) ಕೆಲವು ಧರ್ಮಗಳು ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾಳೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೆ ವೈತ್ಯಕ್ರಮದಿಂದ ಲಯವಲ್ಲ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ಕೆಲ

ವರಿಗೆ ವೈಶ್ಯಮದಿಂದಲೂ ಲಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕದೈವ್ಯನುಸಾರವು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕೇಶಾಂತ್ಯಮಾಲ್ಪಯಾಃ ಕೇಶಾಂಚಿದ್ವೈಶ್ಯಮಾಲ್ಪಯಾಃ ಇತ್ಯಂಗೀಕಾರೇ ಲೋಕದೈವ್ಯನುಸಾರಾದಂತರಾ ವಿಜ್ಞಾನಮನಸೀ ವೈಶ್ಯಮಃ | (೨) ಸರ್ವಂ ವಾ ಏಕತ್ವಮಾದುತ್ಪದ್ಯತೇ ಕ್ರಮಾದ್ವಿಲೀಯತೇ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ ಸರ್ವಸ್ಯಾಪಿ ವೈಶ್ಯಮಾಲ್ಪಯೇ ಸಂಗ್ರಹಾತ್ (೩) ತಲ್ಲಿಂಗಸ್ಯ ತು ಚರಾಚರ ವೈಪಾತ್ಯಯವಿಜ್ಞಾನಾದಿ ವಿಷಯಶ್ಚೇನ್ನೈವ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ || ೯ ||

ಅ || (೧) ಕೆಲವರಿಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಲಯವು. ಕೆಲವರಿಗೆ ವೈಶ್ಯಮದಿಂದ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದ್ದವಾದುದನ್ನು ಅವಿಸರಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಗುವುದು. (ಹೇಗೆಂದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಏಕನ ಇದಿರು ಹುಗನಿಗೂ, ಮಗನ ಇದಿರು ಏತನಿಗೂ ಮರಣವು ಕಂಡದೆ) ಆದಕಾರಣ ವಿಜ್ಞಾನತತ್ವ ಮನಸ್ತತ್ವಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವೈಶ್ಯಮದಿಂದ ಲಯವು. (ವಿಜ್ಞಾನತತ್ವ ಮನಸ್ತತ್ವಗಳಿಗಾದರೂ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ಮನೋ ಮನಸತತ್ವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂದು ಮನಸ್ತತ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ವಿಜ್ಞಾನತತ್ವಕ್ಕೆ 'ಯಚ್ಚೇದ್ವಾಹ್ಮನಸೀ ಪ್ರಾಪ್ತಸ್ತದ್ಯಚ್ಚೇದ್ವಾಹ್ಮನ ಆತ್ಮವಿ' ಎಂದು ಮನಸ್ತತ್ವದ ಲಯವಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಲಯವನನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ತದವ್ಯಥಾನುಪಪತ್ತಿ ರೂಪಲಿಂಗದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿಮೇ ಲಯವು) (ಎವಂಶ ಲೋಕ ದೈವ್ಯನುಸಾರ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕೃತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೃತಿ ಬಲದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉಚಿತವಲ್ಲ, (ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹಃ = ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಸಂಗ್ರಹವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಸಮಸ್ತವಿದಾರ್ಥಗಳೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ವೈಶ್ಯಮದಿಂದ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ವಿದಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ವೈಶ್ಯಮದಿಂದ ಲಯವು ಸಂಗ್ರಹೀತವಾಗಿದೆ. ವಿಜ್ಞಾನತತ್ವ ಮನಸ್ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಲಯವೆಂದು ಸಾಧಿಸ ತಕ್ಕ ಕೃತಿಯಾನುಭವಾನುಪಪತ್ತಿ ರೂಪಲಿಂಗವು. ಚೇತನ ಅಚೇತನ ರೂಪಗಳಾದ ವಿಜ್ಞಾನ ಮನಃಪದ ಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವ ತತ್ವ ಭಿನ್ನಗಳಾದ ವಿಜ್ಞಾನ ಮನಸ್ಸುಗಳನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಸಾವಕಾಶ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸತತ್ವ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂಬ ಕೃತಿಯಾದರೂ ಚೇತನಾಚೇತನ ವಿಷಯಕವಾದ ವೃತ್ತಿ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಮನೋರೂಪವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಯೇ ಸಾವಕಾ ಶವಾಗುತ್ತದೆ. (ಎವಂಶ ಸರ್ವಂ ವಾ ಎಂಬ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವೈಶ್ಯಮದಿಂದಲೇ ಲಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿ ಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವೇ || ೯ ||

೧೦ನೇ ನಾಶ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಕೋಪಿತ್ಯಾಶಾಂ, ಅಂತಸ್ತಮಸಿ ವಿಲೀನಃ ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳ ವಿಶೋಧದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಲಯವಿದೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಲಯವಿದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಜೀವಸಾಮ್ಯಂ—ಜೀವರಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ತ ಚ ಚೇತನಶ್ಚೇತನ ಸಾಮ್ಯಾದ್ವಿಶ್ಲೇಷೇನ ವೇದಲಯಃ || (೨) ಸರ್ವೇ ವಾ ಏಕೇ ಚಿದಾತ್ಮಾಹೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವೈವಮನುಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಶ್ಲೇಷದುದರೇ ಸಂವಿಕಂಡೀಕ

ಎರಡನೇ ಅಧ್ಯಾಯ

ಕಸ್ತೂರದೇ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹಸಾದಿಶ್ರುತಿಭೋಗ ನಿತ್ಯತ್ವಾವಗಮಾತ್ಪ್ರದೇಹಸ್ಯ |
ಅಶ್ರುತತ್ವಾಚ್ಚಾನ್ಯಥಾ || ೧೦ ||

ಅ || ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಜೀತನನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀತನಶ್ರೇಣಿ ಜೀವರಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿಧವ್ಯಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ದೇಹಲಯವಿದೆ. (ಅಂದರೆ ವಿಷ್ಣುರ್ಲಯವಾನ್ ಜೀತನತ್ವಾತ್ ಜೀವವತ್=ಜೀವ ನಂತೆಯೇ ಜೀತನನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವು ದೇಹನಾಶವುಳ್ಳವನು, ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು.) (ತಥಾ ಚ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಶ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಉಪಶ್ರಿಯುಳ್ಳವನು ಹೇಳಿದಾಗ್ಯೂ ಸರ್ವಶ್ವತಂತ್ರನಾದ ವನಿಗೆ ಶ್ರೀಜೆಯಿಂದ ಕರೀರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಪರಿತ್ಯಾಗವು ಕೂಡಬಹುದಷ್ಟೆ.) (ಎನಂತೆ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜೀವರ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜೀವರಂತೆ ನಾಶವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಬಲವಾದ ಲಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಕೃತಿಯೋಧದಿಂದ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಕೃತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಕೃತಿ ಬಲದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಸಂಗ್ರಹಾತ್ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಉದರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನರಿಗೂ ಪ್ರವೇಶವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನರೂ ಚತುರ್ಮುಖನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಉದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉದರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಜೀತನರೂ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕ ಕೃತಿಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹವು ಅನಾದಿಫಲವೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇಹವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದಾದರೆ ಪ್ರಲಯಕಾಲ ದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜೀತನರು ಆತನ ಉದರದೊಳಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆಂಬುವುದು ಕೂಡದೆ ಹೋದೀತು, ಮಾತ್ರವಲ್ಲ. ಅನ್ಯಥಾ=ದೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅಂದರೆ) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇಹಕ್ಕೆ ನಾಶವಿದೆ ಎಂದು) ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕೃತವಾಗ ರಿಲ್ಲ. (ಎನಂತೆ ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಜೀತನರು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡು ತ್ತಾರೆಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂತಸ್ತಮಸಿ ನಿರೀನಃ ಎಂಬ ಕೃತಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಕೃತಿ ಯಿಂದ ಆಚ್ಛಾದಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆನ್ನುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀತನಶ್ವ ಯುಕ್ತಿಯು ಪ್ರತಿವಿರೋಧದಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ದೇಹವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಸ್ವತ್ವ ಕೃತಿಯು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಲಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ನಿತ್ಯತ್ವದೇ (ಲಯಾಧಾವದೇ) ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವು) || ೧೦ ||

೧೧ನೇ ಜ್ಞಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾಸಾಂ' 'ಸರ್ವ ಏಕೇ ಚಿದಾತ್ಮನೋ ವೈಚ್ಛರಂತಿ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳ ವಿರೋಧದಿಂದ ಜೀವನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಹುಟ್ಟು ವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಕಾಂ (ಜೀವನಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ತ ಚಾಪಾದಿತ್ವಾದ್ಜೀವಸ್ಯ ಪರಾಧೀನವಿರೀಷಾಪ್ರಾಪ್ತಿಃ || (೨) ಇದಂ ಸರ್ವ ಮಸೃಜತೇತಿ ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಗೃಹೀತತ್ವಾತ್ | ಪರಾಧೀನ ವಿರೀಷವತ್ತ್ರೈಘ್ಯನಾದಿತ್ವಸ್ಯ ವಿರೋಧಾತ್ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಜೀವನು ಅನಾದಿಯಾದುದರಿಂದ (ಪೂರಣತಃ ಉಪಶ್ರಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ಆತನಿಗೆ ಪರಾಧೀನ ವಿರೀಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. (ಎನಂತೆ ಜೀವನು ಅನಾದಿನಿತ್ಯನಾದುದರಿಂದ ಉಪಶ್ರಿಯು ಕೂಡ

ದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) ಎಕೆಂಗೆರೆ (೨) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿದನು, ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಜೀವನೂ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. ಹೀಗೆ ಆತನಿಗೆ ಪರಾಧೀನ ವಿಶೇಷವತ್ತರೂಪವಾದ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಜೀವತ್ವರೂಪವು ಅನಾದಿವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಅಂಥೂ ಜೀವನಗೂ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆತನಿಗೆ ಸರ್ವ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವು. || ೧೧ ||

೧೨ನೇ ಉಕ್ತಾಂತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಜ್ಯಾತ್ಯಾ ನಃ' 'ಅಣುರ್ಜ್ಯೇಷ ಆತ್ಮಾ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳ ವಿವಾದದಿಂದ (1) ಜೀವನು ವ್ಯಾಪ್ತನೋ, (2) ಅಣುರೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವತತ್ತ್ವ ಪರಿಜ್ಞಾನಂ-ಜೀವನಿಗೆ ಆವಾಸ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸರ್ವದೇಹಸ್ವರ್ಗಜ್ಞಾನಾದ್ರಸಾದೀನಾಂ ಚ ತತ್ರ ತತ್ರ ಪರಿಜ್ಞಾನಾ ಜ್ಜೀವಸ್ಯಾನುತ್ವಂ (೨) ಉಕ್ತಾಂತ್ಯಧಿಕರಣಾದೇ | ಆದಿಶಬ್ದೇನ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೇಜೋ ರೂಪೇಣ ವ್ಯಾಪ್ತಾ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಜ್ಞಾನೋಪಪತ್ತಿಃ | ಅತೋಽಣುತ್ವಮನುತ್ವಂ ಜೀತಿ ಭಾವಃ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಗಜ್ಞಾನವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಆವಾಸ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ ಮೊದಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಷ್ಠಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಳೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಸಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅಣುತ್ವವಿಲ್ಲ ('ವಿವಂ ಜಾತ್ಯಾತ್ಯಾತ್ಮ್ಯಾಂ' ಎಂಬುದಿ ದೇಹ ಪರಿಮಾಣವು ನಿರ್ದತ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಪರಿಶೇಷತಃ ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಗತ್ಯಾದಿ (ಗಮನಾಗಮನಾದಿಗಳು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವನಿಗೆ ದೇಹದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಮೂಲೋಪಾಂತರಗಮನ, ಲೋಕಾಂತರದಿಂದ ಆಗಮನ, ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇವು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನು ಅಣುವೇ (೨) ಗತ್ಯಾದಿ ಎಂಬ ಅನುನ್ಯಾಪ್ತಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಅದಿಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೇಜೋರೂಪವಾದ ಚಿದ್ಗುಣದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಎಳೆಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಋಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರೂಪತಃ ಅಣುತ್ವವೂ ಚಿದ್ಗುಣದಿಂದ ದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ೨ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಅವ್ಯಮಾನ್ಯವಿಲ್ಲ. || ೧೨ ||

೧೩ನೇ ವ್ಯಾಪ್ತೀಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸ ನಿಶ್ಕ್ಯೋ ನಿರವಯವಃ ಸ ವಿಶಧಾ ನ ಸಪ್ರಧಾ' ಸ ಪಂಚಧಾ ಸಪ್ರಧಾ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷದಿಂದ ಜೀವನು ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವನೋ ಅನೇಕರೂಪವುಳ್ಳವನೋ ಎಂದು ಪಂಚಯವು ಬಂದರೆ ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಗುಣ ಸಾಮ್ಯಂ=(ಜೀವನಿಗೆ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಜೀವಸ್ಯ ಲಯರೂಪತ್ವಸಕ್ತಾವೀರೀನ ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ || (೨) ಈಶ ಶಕ್ತ್ಯೈವ ಲಯರೂಪತ್ವಾದೇ || || ೧೩ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರಿಗೆ ಅನೇಕರೂಪಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ, ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಿಂದ ಗುಣಸಾಮ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. (ಆದುದರಿಂದ ಒಂದೇ ರೂಪವುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳುವ ಸಮ್ಯಕ್ತವಾದ ಕೃತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧಬರುವುದು. ಅನೇಕರೂಪಗಳಿವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಕೃತಿಗೆ ಅವ್ಯಾವಾಣ್ಯವು ಬರುವ ಕಾರಣ ಕೃತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಪ್ಲವವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆಂಬುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) (೨) ಯೋಗಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಬಹುರೂಪತ್ವಾದಿಗಳು ಯೋಗಾರಾಧಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯ ಅಧೀನಗಳಾಗಿವೆ. ಒಂದೆಂದಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರ ಗಮನಾದಿಗಳೂ ಕೂಡುತ್ತವೆ. ಅಂತೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಬಹುರೂಪಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ ಬರುವಕಾರಣ ಗುಣಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಸ್ವರೂಪತಃ ಏಕರೂಪನು, ಅಂತಃ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು, ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧ ವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಪ್ಲವವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವೇ. || ೧೩ ||

೧೪ನೇ ಪೃಥಗಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತತ್ತಮುಸಿ, ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತಿನಿತ್ಯೋ ನಿತ್ಯಾಣಾಂ ಜೀತನಶ್ಚೇತ ಪಾಪಾಂ, ದ್ವಾ ಸುಪರ್ಣಾ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷತೆಯಿಂದ (೧) ಜೀವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಭಿನ್ನನೋ (೨) ಅಭಿನ್ನನೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅಭಿನ್ನನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೃತಿಃ = ತತ್ತಮುಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಯು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕೃತ್ಯಾ ಜೀವೇಶ್ವರೈಶ್ಚಂ | (೨) ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧಾತ್ (೩) ಕೃತೇಃ ಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕಾದಿನಾ ಸಾವಕಾಶತ್ವಾತ್ (೪) ಬಹುವಾನವಿರೋಧೇ ಏಕಸ್ಯ ದೌರ್ಬ ಲ್ಯಾಚ್ಚ | (೫) ಧರ್ಮಿಗ್ರಾಹಿವಿರೋಧಾಚ್ಚ || ೧೪ ||

ಅ || (೧) ತತ್ತಮುಸಿ, ಅಹಂಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತಿನಿ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಏಕೈಕ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ದೇಶಕೂಡದು. (ಎಕೆಂದರೆ) ಸರ್ವಮಾನವಿರೋಧಿತ್ವ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೨) ಏಕೈಕತೆಯು ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ವಿರುದ್ಧವು. (೩) (ಕೃತಿಗಳು) ಅವಿರುದ್ಧವಾಗಲಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಾವಾಣ್ಯ ಶಂಕಾಕಲಂಕಿತ ವಾಗಲಾರವು. ಅದಕಾರಣ ತತ್ತಮುಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಕೃತಿಗಳು ಸಾದೃಶ್ಯ ರೂಪ ಏಕೈಕದಿಂದಲೂ ವರೇಣ ವ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಏಕೀ ಭವಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಸ್ವಾನ್ವೈತ್ಯ ಮತ್ಯೈತ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಾವಕಾಶಗಳುಗುತ್ತವೆ. (೪) ಭೇದವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸುವ ಅನೇಕ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವಿರುವಾಗ ಅಭೇದ ಕೃತಿವಾದವೆಂದು ತೋರುವ ಕೃತಿ ರೂಪ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ದುರ್ಬಲವೆಂದೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ನಬೇಕು. (೫) ಮತ್ತು ಜೀವ ಹತ್ತರರಿಂಬ ಧರ್ಮಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವ ಅನೇಕ ಅಗಮಗಳು ಜೀವೇಶ್ವರರು ಪರ ಶ್ವರ ಭಿನ್ನರೆಂದೇ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತವೆ. ಅಂತೂ ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೂ ವಿರೋಧವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಜೀವನು ಹತ್ತರರಿಂದ ಏಕೈಕವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಭಿನ್ನನಾಗಿಯೇ ಇರು ತಾನೆ.) || ೧೪ ||

೧೫ನೇ ಯಾವಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ ಅಯಮಭ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ, 'ಅನಂತ್ಯಾಯ ಶಬ್ದೇ' ಎಂಬ ಕೃತಿಗಳ ವಿರೋಧದಿಂದ ಜೀವನು ನಿತ್ಯನೋ, ಅನಿತ್ಯನೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅನಿತ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಮುಕ್ತಂ = (ಅವನವಿಕೃತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚೋಕ್ಷತ್ತಿಮತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿನಾಶಿತ್ವಂ ಜೀವಸ್ಯ | (೨) ಅನಿತ್ಯತ್ವೇ ತದಭೀಷ್ಯ
ನೋಕ್ಷಾದ್ಯಸಿದ್ಧೀಃ | (೩) ನಹಿ ಪರಾಧೀನವಿಶೇಷವತ್ಪ್ರಮಾತ್ರೇಣ ವಿನಾಶಿತ್ವಂ |
ತಾದೃಶಾನಾಮೇವ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿವಿರೋಧಾತ್ || ೧೫ ||

ಅ || (೧) ಜ್ಞೋತವ್ಯವ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುವುದರಿಂದ ವಿನಾಶ
ವಿದೆ. (ವಿವಂಚ ಜೀವನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನಿತ್ಯತ್ವವು, ಎಂದು ಯುಕ್ತಿ ಸಹಿತವಾದ ಅನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನು
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ
ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪರ್ವತ್ಯವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು) ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.
(ಏಕೆಂದರೆ ಅಭೀಷ್ಠಾಸಿದ್ಧಿ (ಇಷ್ಟವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.)
(೨) ಜೀವನು ಅನಿತ್ಯನೋದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಮೋಕ್ಷಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿ ಸದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವವು.
ವಿನಾಶದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಸ್ವರೂಪೋತ್ಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ಯಾವುದು ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ, ಅದನ್ನು ಜ್ಞೋತವ್ಯವೆವ
ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.) ಯಾವುದು ಜ್ಞೋತವ್ಯವೆವ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪರಾಧೀನ ವಿಶೇಷಲಾಭ ರೂಪ
ವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಜೀವನಿಗೆ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದು ವಿನಾಶದಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) (೩)
ಪರಾಧೀನ ವಿಶೇಷ ಲಾಭರೂಪ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳವರಿಗೇನೇ ಅವಿನಷ್ಟ ಏವೋತ್ಪದ್ಯಂತೇ ನ ವಿನಶ್ಯಂತಿ
ಕದಾಚನ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧ ಬರುವುದರಿಂದ (ವಿನಾಶ ಹೇಳಲಾಗದು.) (ಅದಕಾರಣ ನಿತ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ
ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪರ್ವತ್ಯವು ಯುಕ್ತವು)
|| ೧೫ ||

೧೬ನೇ ಪುಂಸ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಸಹ ದೇವೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈಃ' ಸ ಅನಂದಃ ಸಬಲಃ
ಸ ಓಜಃ 'ಸ ದುಃಖಾದ್ವಿಮುಕ್ತಃ ಅನಂದೀ ಭವತಿ ಸೋಽಜ್ಞಾನಾದ್ವಿಮುಕ್ತೋ ಜ್ಞಾನೀಭವತಿ
ಸೋಽಬಲಾದ್ವಿಮುಕ್ತೋ ಬಲೀಭವತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಾದಿ
ರೂಪನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿರೂಪನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ
ಸ್ವಗುಣಾನನುಭೂತಿಃ ಜ್ಞಾನ ಅನಂದ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅನುಭವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸ್ವಗುಣಾನನುಭೂತ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಾದೀಣಾಂ ಸಾಮಸ್ಯೇ
ನಾಭಾವಃ || (೨) ಪೂರ್ವಮವ್ಯಕ್ತಾಣಾಂ ಪಶ್ಚಾತ್ಪನ್ನಯ್ಯಕ್ತಾಭವತ್ತೇಃ || ೧೬ ||

ಅ || (೧) ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ ಅನಂದ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಗುಣಗಳ ಅನುಭವ
ವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸ್ವರೂಪನಲ್ಲ. (ಹಾಗಾದರೆ ಮುಕ್ತಿ
ಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಗುಣಗಳ ಅನುಭವವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಒಸಿದ್ಧವಷ್ಟೆ. ಯುಕ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಅನುಭವವಿಲ್ಲ
ವೆನ್ನುವುದು ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಪ್ರತಿಬಂಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸ್ವರೂಪತ್ವವಿಲ್ಲ
ವೆನ್ನುವುದು ಬರಲಾರದು ಎಂತ ಇಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ಪೂರ್ವಜ್ಞಾನಾದೀಣಾಂ
ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಂಧವಶಾತ್ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ
ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ, ಎಂತ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬರಲಾಗದು. ಜೀವ

ಸ್ವರೂಪವು ಅಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ ಸ್ವರೂಪಗುಣಗಳಿಗೆ ಯಾವುದರಿಂದ ಅನುಭವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತೀರೋ, ಅಂತಹ ಪ್ರತಿಬಂಧಕಕ್ಕೆ ಅನುಪಮತ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಅನಂದಾದಿರೂಪತ್ವವು ಇದೆ ಎಂತ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಾರದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿರೂಪತ್ವಾಭಾವವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು) ಅನುಭವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ, ಅದಕಾರಣ ಅನಂದಾದಿ ಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಎಕೆಂದರೆ-ಸುವ್ಯಕ್ತಿಃ=(ಜಿನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಯುಕ್ತಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಸಂಸಾರಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಅಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅವ್ಯತನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ ಅನಂದ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾದ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಜ್ಞಾನನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಜಿನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಮುಕ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಜೀವರ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ ಅನಂದ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಗುಣಗಳು ಜಿನ್ನಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಅವ್ಯತಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾಡಲು ಅನುಭವವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು ಜಗತ್ಕಾರಣನೆನ್ನುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) || ೧೬ ||

೧೭ನೇ ಕರ್ತೃತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನಾನ್ಯಃ ಕರ್ತಾ' 'ಯಶ್ಚರ್ಮ ಕಾರುತೇ ತದಭಿಸಂಪದ್ಯತೇ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಕರ್ತನೋ, ಅಲ್ಲವೋ? ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಕರ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಕಲ್ಪನಂ=(ಅಲ್ಪವಾದುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚೇಶ್ವರಸ್ಯೈವ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಕಲ್ಪನಾಲಾಘವಂ | (೨) ಜೀವಸ್ಯಾಕರ್ತೃತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರನೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ | ತಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಸಿದ್ಧೇಶ್ಚ || ೧೭ ||

ಅ || (೧) 'ಇತರ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೇನೇ ಇತರಾವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿ ಒಬ್ಬನಿಗೇನೇ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಪವಾದುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ, (ಹೀಗೆ ಯುಕ್ತಿಸಹಿತವಾದ ಅಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) (ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಿಃ=(ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಯು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಕರ್ತೃತ್ವವಿಲ್ಲವಾದರೆ, ಪ್ರಾತಸ್ಸಂಧ್ಯಾಮುಪಾಸೀತ, ನ ಕುರಾಂ ಪಿಚೇತ್' ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧ ರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನ್ಯರ್ಥವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಜೀವರಿಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದೆ, ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವಿಧಿ ನಿಷೇಧ ರೂಪವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. ಚ=ಅನುಗ್ರಾಹಕ ಕರ್ತಾ ಸಹಿತವಾದುದೇ ಸಾಧಕವು. (ಅಂತೂ ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವವಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕವು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವು || ೧೭ ||

೧೮ನೇ ಅಂಶಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಶಾ ಏವ ಹೀಮೇ ಜೀವಾಃ 'ನೈವಾಂಶೋ ನ ಸಂಬಂಧಃ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಈಶ್ವರನ ಅಂತನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ

ಜೀವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಂಶನೆಂದೂ ಅನಂಶನೆಂದೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು., ಅದ ರಲ್ಲಿ ನಾನಾಶ್ರುತಿಃ (ಅನೇಕ ವಿಧ ಶ್ರವಣವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ನಾನಾಶ್ರುತೇರಪ್ರಮಾಣ್ಯಂ || (೨) ದೃಷ್ಟಭೇದಾನುಸಾರೇಣ ತೇಷಾ ಮುರ್ಛಾಪೇಷತೇಃ || (೩) ಅಪ್ರಮಾಣ್ಯಕಲ್ಪನಸ್ಯ ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಮೂಲತ್ವಾತ್ ||
|| ೧೮ ||

ಅ || (೧) ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ೨ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಅಥವಾ ನಿಯಮದಿಂದ ಅಂಶತ್ವ, ಅನಂಶತ್ವಗಳೆಂಬ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪರ ಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥತ್ವರೂಪ ಅನೇಕತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ ೨ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅಪ್ರ ಮಾಣಗಳಾದುದರಿಂದ ಸ್ತುತಿಪಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ) ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಷಯಯುಃ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸು ತ್ತಾರೆ.) ಜೀವೇಶ್ವರರ ಭೇದವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಅಂಶತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿ ಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಂಶತ್ವ ರೂಪವಾದ ಅಭೇದವೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಏತಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದರೆ) ವೇದವು ಆಪಾರುಷೇಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಕ್ಕೆ ವಕ್ತೃವಿನ ವಿಪರೀತಜ್ಞಾನ ಮೂಲಕತ್ವವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡಲಾರದು. ವಕ್ತೃವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ (ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದ) ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಾ ಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. (ಅದಾದರೂ ಆಪಾರುಷೇಯವಾದ ವೇದದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿರುವುದ ರಿಂದ ಜೀವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಂಶನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಭಿನ್ನಾಂಶನೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಪಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ) || ೧೮ ||

೧೯ನೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ರೂಪಂ ರೂಪಂ ಪ್ರತಿರೂಪೋ ಬಭೂವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧಸಂಹಾರಪ್ರಕರಣವಾದುದರಿಂದ ನ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರತಿಬಿಂಬಃ = ಜೀವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಲ್ಲ, ಎಂದನುಮಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರತಿ ಬಿಂಬನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವೈಚಿತ್ರ್ಯಮನುಭಾಸತ್ವೇ ಕಾರಣಂ | (೨) ಜೀವಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯತ ಆಭಾಸತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಾದ್ಯಷ್ಟಾದ್ವೈಚಿತ್ತ್ವೋಪಪತ್ತೇಃ || ೧೯ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರಿಗೆ ಸುರ ಅಸುರ ನರ ತೀರ್ಯಕ್ತ್ವಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಿತವಾದ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಜೀವರು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಲ್ಲ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು. (ಏನಂಚ ಜೀವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಿಚಿತ್ರ್ಯವಾದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ, ಜೀವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬನೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಪಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ) ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಏಕೆಂದರೆ) ವಿಶೇಷ ಕಾರಣಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅಂದರೆ ಜೀವತ್ವ ರೂಪದಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದಾಗ್ಯೂ ಅಸಾದಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯಾ ಕರ್ಮಾದಿ ರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಾ

ದೃಷ್ಟರೂಪವಾದ ಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಕೂಡುವುದು. (ಏಕಂಚ ವಿಶೇಷಕಾರಣದಿಂದ ಜೀವರಿಗೆ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವು || ೧೯ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವದ್ವಿಜಯವಿವರಣೆ
ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ |

ಶ್ರೀಮನ್ನಾತ್ಮಯ ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು

ಇಂದೀವರದಲಶ್ಯಾಮನಿಂದಿರಾನಂದವರ್ಧನಂ |
ವಂದೇ ನಂದಸುತಂ ಸಾಂದ್ರಾನಂದಸುಂದರವಿಗ್ರಹಂ ||

|| ೨೦ ||

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ವಿಷಯಕಗಳಾದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಗಳಾದ ಪ್ರಬಲಯುಕ್ತವೇತಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪರ ಸ್ಪರ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪಾದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. (೧) ತತ್ತ್ವಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವಚ್ಛುತಿಃ (೨-೩-೪-೫) || ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯೈರಾಪ್ಯ, (೬-೭) ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ (೮) ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಃ | (೯-೧೦) ದೃಷ್ಟಾಯುಕ್ತಿಃ (೧೧) ಸಮಾನತ್ವಂ (೧೨) ಕರ್ತೃಶಕ್ತಿ ವಿಮಿಶ್ರಿತಾ (೧೩) | ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಷು ಸುನಿರ್ವಿತಾಸ್ತು ತಾದೃಶಾಃ | ಯುಕ್ತಯೋ ನಿರ್ಣಯಸ್ಯೈವ ಸ್ವಯಂ ಭಗವತೋದಿತಾಃ || ಎಂದು.

೧ನೇ ಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಾಣಾ ಏವೇದಮಗ್ರ ಆಸುಃ' 'ಅಥ ಪ್ರಾಣಾ ಏವಾನಾದಯಃ' 'ಏತಸ್ಯಾಜ್ಞಾಯತೇ ಪ್ರಾಣಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವಚ್ಛುತಿಃ = (ಸ್ವಪ್ನ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಾಣಾನಾಮುತ್ತತ್ಯಂಗೀಕಾರೇ 'ಪ್ರಾಣಾ ಏವಾನಾದಯಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವದ್ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯಿರೋಧಃ | (೨) ಆತ್ಮೈವೇದಮಗ್ರ ಆಸೀತ್ ಪ್ರಾಣ ಮಸೃಜತ್' ಸ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಇತ್ಯಾದಿವಚನಾದನಾದಿತ್ಯ ಏವ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧಾತ್ | (೩) ಇದಂ ಸರ್ವಮಸ್ತಜತೇತಿಸಾಮಾನ್ಯವಚನಸ್ಯಾಧಿಕ್ಯಂ ಸಿದ್ಧಾಂತೇ | ವಿಶೇಷಮಾತ್ರಶ್ರುತೇಃ ಸಕಾಶಾತ್ ಉಭಯಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಾತ್ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಉತ್ತತಿಯಿದೆ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಪ್ರಾಣಾ ಏವಾನಾದಯಃ = (ಪ್ರಾಣಗಳೇ ಅನಾದಿಗಳು) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನಾದಿತ್ವರೂಪ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತವಾದಿಸುವ 'ಪ್ರಾಣಾ ಏವ' ಎಂದು ಪ್ರಾಣ ರೂಪ ಅರ್ಥ ವಿಶೇಷವನ್ನಧಿಕರಿಸಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು. (ವಿವಂಚ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದಾಗ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥ ವಚ್ಛುತಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪರವಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಳಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಇದ್ದನು, ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು, ಆ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ (ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ) ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆನೇ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು. (ಅಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೈವ ಎಂದು ಅವಧಾರಣವಿದ್ದು ದರಿಂದಲೂ ಇತರರಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ವವನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದುದರಿಂದಲೂ 'ಅಸೃಜತ್' ಎಂದು ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉತ್ತತಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಣಂ, ಪ್ರಾಣಾನ್ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ವಿಶೇಷವನ್ನಧಿಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರವೃತ್ತವಾದುದರಿಂದಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವಪ್ನಾರ್ಥವುಳ್ಳ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಅನಾದಿತ್ವ ಏವ ಎಂಬುದ್ದ ಏವ ಕಾರದಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ವಶ್ರುತವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ

ಆವಿರೋಧಿಯು: (೨) ಇದಂ ಸರ್ವಮಸೃಜತ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಾಂತ ದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವು. (ಇದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ) ವಿಶೇಷಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಯ ಸಕಾಶದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪವಾದ ಅನಾದಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಸಾಮಕಾಶವಾದ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವಿದೆ. (ವಿನಂಶ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸೂತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥವುಳ್ಳ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವು.) || ೧ ||

೨ನೇ ತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಏತಸ್ಮಾಜ್ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಮನಃ' ಎಂದೂ, 'ದ್ವಿಧಾ ಹೈವೇಂ ದ್ರಿಯಾಣಿ ನಿತ್ಯಾನಿ ಚಾನಿತ್ಯಾನಿ ಚ | ತತ್ರ ನಿತ್ಯಂ ಮನೋಽನಾದಿತ್ಯಾತ್' ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿತ್ಯ ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ೨ ವಿಧವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಅನಾದಿಯಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯವು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧ ದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ನಿತ್ಯವು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿವೈರೂಪ್ಯಂ (ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವು) ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ನಿತ್ಯಂ ಮನೋಽನಾದಿತ್ವಾದಿತಿ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧಃ || (೨) ಏತಸ್ಮಾ ಜ್ಜಾಯತೇ ಪ್ರಾಣೋ ಮನಃ ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚೇತಿ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತೇಃ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ನಿತ್ಯಂ ಮನೋಽನಾದಿತ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು. (ಅಂತೂ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯ ವಿರೋಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅನಾದಿತ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ) (ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಎಂಬುವುದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) (ಮನಸ್ಸು ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ) ಈ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣ ಮನಸ್ಸು ಸಮಸ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. (ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಅದರಿಂದಲೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮನಸ್ಸು ಅನಾದಿಯೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವು) || ೨ ||

೩ನೇ ತತ್ವಾರ್ವಕತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಮನಸ್ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ' 'ನ ಹೈವೋತ್ಪದ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತಪ್ರತಿಯಿಂದ ವಾಗ್ಗಿಂದ್ರಿಯವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ, ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಾಗ್ಭಾವ ನಿತ್ಯೇತಿ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧಃ || (೨) ಮನಸೋ ವಾ ವ ವಾಗ್ಭಾವದೈತ ನಾಚೋ ವ್ಯಾಹರಣಮಿತಿ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತೇಃ || ೩ ||

ಅ || (ವಾಗ್ಗಿಂದ್ರಿಯವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ವಾಕ್ ನಿತ್ಯವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು. (ವಿನಂಶ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಗ್ಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ

ಅನಾದಿತ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವಾಗ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿವೈರೂಪ್ಯಂ ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಪರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ವಾಗ್ಗಿದಿಯವು ಅನಾದಿಯು ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ) ಮನೋರೂಪ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ವಾಗ್ಗಿದಿಯವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ವಾಗ್ಗಿದಿಯದಿಂದ ವಾತನಾಡುವಿಕೆಯು. ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತದೆ. (ವಾಗ್ಗಿದಿಯವು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ವಾಗ್ಗಿದಿಯವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ವಾಗ್ಗಿದಿಯಸ್ಯ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಸನ್ನಿಧಿಯೋಗ್ಯತಾ | ಉತ್ಪತ್ತಿಮರ್ಪಣೋಪಾಸ್ಮಾನ್ನ ನಿತ್ಯತ್ವಂ ಕುತಶ್ಚನ || ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಾಗ್ಗಿದಿಯಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವ ಅನಿತ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏನು ಚ ಇಂತಹ ಪ್ರಮಾಣ ಸಹಿತವಾದ ಪ್ರಬಲ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಾಗ್ಗಿದಿಯಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಜಗತ್ಕರ್ತನೆನ್ನು ವುದು ಯುಕ್ತವು.) || ೩ ||

೪ನೇ ಸಪ್ತಗತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಭವಂತಿ ತಸ್ಮಾತ್' 'ದಶೇಮೇ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಆತ್ಮೈಕಾದಶಃ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ವತಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ಏಕೋ, ಅಥವಾಹತ್ತೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ, ಪ್ರಾಣಗಳು ಏಕೇ. ಹತ್ತೇ ಎಂದು ಸಂಖ್ಯಾನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿವೈರೂಪ್ಯಂ ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚ ದಶೇಮೇ ಪುರುಷೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಆತ್ಮೈಕಾದಶಃ ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಭವಂತಿ ತಸ್ಮಾದಿತಿ ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷ ಶ್ರುತ್ಯೋರೇವ ಪರಸ್ಪರಂ ವಿರೋಧಃ ಗುಹಾಶಯಾಂ ನಿಹಿತಾಃ ಸಪ್ತಸಪ್ತೇತಿ ಸಪ್ತಭಾವಸ್ಯ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯವಿಷಯತ್ವೇನ ವಿಶೇಷಿತತ್ವಾ ಕ್ಸಂಖ್ಯಾಶ್ರುತ್ಯೋರ್ವಿಷಯವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾತ್ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಪುರುಷನಲ್ಲಿ ಈ ಹತ್ತು ಪ್ರಾಣ (ಇಂದ್ರಿಯ)ಗಳು, ಆತ್ಮನು ೧೧ನೇಯವನು., ಆತ್ಮನಿಂದಲಪ್ರಾಣಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು, ಏಳು ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೇನೇ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವು. (ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಬರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಜಗತ್ಕರ್ತೃತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿ ವೈರೂಪ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತಪರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) (ಸಂಖ್ಯಾಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧದಿಂದ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಚರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ, ಚಕ್ಷುರ್ನೇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಏಳು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಮನಸ್ಸು. ಬುದ್ಧಿ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿಗಳು ಐದು, ಹೀಗೆ ೭ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು. ಹೀಗೆ ವಿಷಯಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ಸಪ್ತ ಪ್ರಾಣಾಃ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದು ಏಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದರೆ) ಗುಹಾಶಯಾಂ=ಗುಹಾಹೃದಯವು; ಆಶಯಃ= ಸ್ಥಾನವು ಯಾವ ಬುದ್ಧಿಗೋ, ಅಂತಹ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಶ್ರೋತ್ರ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ಸ್ಪರ್ಶನ ರಸನ ಘ್ರಾಣ ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿ ರೂಪಗಳಾದವು, ಪ್ರತಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಏಳುಏಳು ನಿಹಿತಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತತ್ವಸಂಖ್ಯೆಯು ಜ್ಞಾನಸಾಧನವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲರಿತಕ್ಕಾದ್ದರಿಂದ ವಿಶೇಷಣ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಖ್ಯಾವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಗಳು ಎಲಕ್ಷಣ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಕರ್ತೃತ್ವವು ಯುಕ್ತವು.) || ೪ ||

೫ನೇ ಅಣ್ಣಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ದೀವೀವ ಚಕ್ಷುರಾತಕಂ' 'ಅಣುಭಿಃ ಪಶ್ಯತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತಿ ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತಗಳೋ, ಅಣುಗಳೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಅಣುಗಳೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿವೈರೂಪ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಪರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ದೀವೀವ ಚಕ್ಷುರಾತಕಮಿತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಾಽಪ್ಯ ವಿಶೇಷವಾಚಕ ಶ್ರುತಿನಿಶೋಧಃ |
(೨) ಅಣುನಿ ವಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತೇಷಾಂ ಪ್ರಕಾಶೋ ವ್ಯಾತತಃ ಇತಿ ತತೋಽಪ್ಯೇಣಾ
ತ್ವನಾಚಕ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿನಿರೋಧಾತ್ || ೫ ||

ಅ || (೧) (ಪ್ರಾಣಗಳು ಅಣು ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ) ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯವು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿ ರೂಪ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು. (ಅಣುವೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರ್ಣಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ವ್ಯಾಪ್ತನು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವಾಗಿ ಚಕ್ಷುಸ್ಸು ವ್ಯಾಪ್ತ ವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾಯ್ತು. ಅತಿ ಸುದೃಢವಾದುದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಾಂತೀ ಕರಿಸುವುದು) (ಎವಂಚ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿವಿರೋಧದಿಂದ ಅಣುತ್ತವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಣುತ್ತ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) (ಪ್ರರೂಪತಃ ಚಕ್ಷುರಂದ್ರಿಯಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತಗಳು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ) ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಣುಗಳೇ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾಶವು ಮಾತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂದು (ದೀವೀವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಣುತ್ತವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ) ದೀವೀವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಿಂತಲೂ ಅಣುತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (ಅಂತೂ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಣುಗಳೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿವಸ್ತುವು ದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ) || ೫ ||

೬ನೇ ತ್ರೇಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನೈಷ ಪ್ರಾಣ ಉದೇತಿ' ಆತ್ಮತ ಏಷ ಪ್ರಾಣೋ ಜಾಯತೇ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿದೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇ ಹವು ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ 'ಯತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಪ್ತರಿತ್ಯಾಗ ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾರಣಂ ತಥಾ | ತಸ್ಮೋತ್ಪತ್ತಿ
ನ್ಯುತಿಶ್ಚೈವ ಕಥಂ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಯುಜ್ಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವಚನಾನ್ಮುಖ್ಯ
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ನೋತ್ಪತ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ | (೨) 'ಮಹತ್ತ್ವಾನ್ನಹತಾಂ ವಿಷ್ಣುಃ ಕರ್ತಾ
ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಚೈಕರಾಟ್' | ಕಿಂನಾಮ ನ ಸೃಜೇದೇಷ ಯೇನ ಶಕ್ತೀದಮಾವೃತಮಿತಿ
ಶ್ರುತೇಸ್ತತೋಽಪಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಯುದೇವರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೋ, ಪರಿತ್ಯಾಗವೇ ಮರ ಣವೋ, ಅಂತಹ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಮರಣವೂ ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ? ಇದು ಮೊದಲಾದ

ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಪಾದಿಸುವ ವಚನವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. (ನಿವಂಚ ಸಮಸ್ತ ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿ ಕಾರಣತ್ವ ರೂಪವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯರೂಪ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೊಡೆರುವ ಅನಾದಿತ್ಯ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧದಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಶ್ರುತಿವಾದಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀಷ್ಠರಾದವರಿಗೂ ಶ್ರೀಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಲ್ಲತನು. ಆತನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು. ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಈ ಇಡೀ ಜಗತ್ತೂ ವಶೀಕೃತವೇ ಆಗಿ ದೆಯೋ, ಇಂತಹ ವಿಷ್ಣುವು ಯಾವುದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಾರನು? ಸರ್ವವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿ ಮಾಡಿಯೇ ಮಾಡು ತ್ತನೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಮಹಾತ್ಮ್ಯಯುಕ್ತವಾಯ್ತು. (ಲಂಕಾ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋತ್ಪಾದಕತ್ವರೂಪ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಉತ್ಪತ್ತಿವಾದವನ್ನುವುದು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರಾಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವು) || ೬ ||

೭ನೇ ಚಕ್ಷುರವ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ನ ಪ್ರಾಣಃ ಕಿಂಚಿದಾಶ್ರಿತಃ' ಪ್ರಾಣನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಕೊಂಡಿಲ್ಲ. 'ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈತದ್ವೇದೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಃ ಪರವಶೇ ಸ್ಥಿತಃ' ಇಡೀ ಜಗತ್ತು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಆಧೀನವು. ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಆಧೀನದಲ್ಲಿರುವವನು, ಎನ್ನುವ ವಿಪ್ರಲಪ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನು ಸ್ವತಂತ್ರನೋ, ಪರತಂತ್ರನೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸ್ವತಂತ್ರನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. 'ಯದಾಶ್ರಯಾದಸ್ಯ ಚೇಷ್ಟಾ ಸೋಽನ್ಯಂ ಕಥಮುಪಾಶ್ರಯೇತ್' । ಯಥಾ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ ಥಾ ರಾಜಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಕಾಶ್ರಯೋ ಭವೇತ್ । ಯಾವ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಚೇಷ್ಟೆಯಾಗುತ್ತದೋ ಆತನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನನ್ನು ಹೇಗೆ ಆಶ್ರಯಿಸಿಯಾನು? ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಂತೆ ರಾಜನು ಸಮಸ್ತರಿಗೂ ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯನಾಗುವನು, ಎಂದು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಚೇಷ್ಟಕತ್ವರೂಪ ವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿದ 'ಪ್ರಾಣಾದಿವಿರಾಸೀತ್ ಪ್ರಾಣೋ ಭತ್ತೇ ಪ್ರಾಣೇ ಲಯ ಮಭ್ಯುಪೈತಿ ನ ಪ್ರಾಣಃ ಕಿಂಚಿದಾಶ್ರಿತಃ = ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿತು, ಪ್ರಾಣನು ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಆತನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆ, ಪ್ರಾಣನು ಯಾರನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಆಗ್ನಿವೇಶ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಖ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯು ಇದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಸರ್ವಂ ಹ್ಯೇವೈತತ್ಪರಮೇವತಿಷ್ಠತೇ ಪ್ರಾಣಶ್ಚ ಪ್ರಾಣಾಶ್ಚ ಪ್ರಾಣೇನಶ್ಚ ಸ ಏಕ ವಸ್ತುತಾನ್ವಯತತ್ಯನ್ವಯತಿ ವಶೀಕರೋತಿ ಎಂಬ ಗೌಪವನ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕ ರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಪ್ರಾಣನೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ವನೆಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. ಸರ್ವಕರ್ತಾಽಪಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಾಣಃ ಪರಮಾಧಾರತಃ ಸ್ಥಿತಃ । ಕಥಮೇ ವಾನ್ಯಥಾ ಸ ಸ್ಯಾದ್ಯತೋ ನೈವೇಶ್ವರದ್ವಯಂ" ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಸರ್ವಕರ್ತನಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀಹರ ಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಬ್ಬರು ನಿಯಾಮಕರೆಂಬುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡ ಲಾರದಷ್ಟೆ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯೋಕ್ತಿಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಇಬ್ಬರು ಸ್ವತಂತ್ರರು ಎಂಬುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿರು ವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅವಾಂತರ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು. ಮಹಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾಖ್ಯ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು ವಿಷ್ಣು ವಿಗೆನೇ. ಅಂತೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಪರತಂತ್ರನೇ. ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರಾಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ || ೭ ||

೮ನೇ ಪಂಚವೃತ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸರ್ವೇ ವಾ ಏತೇ ಮುಖ್ಯದಾಸಾಃ | ಮುಖ್ಯಸ್ಯವ ಸ್ವರೂಪಾಣಿ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತಪತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ದಾಸರೋ, ಸ್ವರೂಪರೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ, ಭೃತ್ಯರೇ, ಅಥವಾ ಸ್ವರೂಪರೇ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಃ=(ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು) ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಾಣಾದಿಪಂಚಕಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣತ್ವಾನ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣವೃತ್ತಿತ್ವಮೇವ ||
(೨) ಅಶೇಷ ಗುಣಪೂರ್ಣಾನಿ ಮುಖ್ಯರೂಪಾಣಿ ಪಂಚ ಚ | ತದ್ದಾಸಾಃ ಪಂಚ ಚಾನ್ಯೇಷಿ ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಸದ್ಗುಣೈರ್ಯುತಾಃ | ಇತಿಶ್ರುತೇನುರ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯ ತತೋಽಪಿ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣತ್ವಾತ್ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನ ವ್ಯಾನ ಉದಾನ ಸಮಾನ ಎಂಬ ಐವರಿಗೂ (ಸರ್ವರ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ) ಎಪ್ಪತ್ತ ಎರಡು ಸಹಸ್ರ ೭೨೦೦೦ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಉರ್ವ್ವ ಅಧಃ ವಾಘ್ಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ) ಸಂಚರಣ ರೂಪ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ವರೂಪತ್ವವೇ. (ದಾಸತ್ವವಲ್ಲ) ಸರ್ವೇ ವಾ ಏತೇ ಮುಖ್ಯದಾಸಾಃ ಪ್ರಾಣೋಽಪಿ ನೋ ವ್ಯಾನಃ ಉದಾನಃ ಸಮಾನಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ದಾಸರಿಗೂ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಗಳಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಸಾಮ್ಯವು ಬರುವುದರಿಂದ ದಾಸತ್ವವೇ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. 'ಪ್ರಾಣಾಪ್ರಾಣಾದಯಶ್ಚೇವೇ ಮುಖ್ಯದಾಸಾ ಯತೋಽನಿಶಂ | ಅತಸ್ತದಾಜ್ಞಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಸ್ವಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವತೇ' ಎಂಬ ಸ್ಮೃತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸ್ವಾಮಿಭೃತ್ಯಭಾವವನ್ನು ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಸ್ವರೂಪತ್ವವನ್ನಂಗೀಕರಿಸುವಾಗ ದಾಸತ್ವ ಶ್ರುತಿಸಾದೃಶ ಶ್ರುತಿಯು ಅಸ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತಸದ್ಗುಣಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಐದು ರೂಪಗಳೂ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳು. (ಅಂದರೆ ದಾಸರಿಗಿಂತ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಸ್ವರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳು) ಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಐವರು ದಾಸರೂ ಸದ್ಗುಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರೆ. ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ದಾಸರಿಗಿಂತಲೂ ವ್ಯಕ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳಿವೆ. (ಅಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ದಾಸರಾದ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳಿದ್ದರೂ ಸ್ವಾನಿ ಕರ್ಮಾಣಿ ಕುರ್ವತೇ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅಜ್ಞೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಣನಾದಿವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರು. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಸಾಮ್ಯವು ಬರಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ದಾಸರಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಾಣಾದಿ ಐದು ಸ್ವರೂಪಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕ ವ್ಯಕ್ತ ಸದ್ಗುಣಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಧಿಕವು ಕೂಡುವುದು. ಅಂತೂ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ದ್ವಿರೂಪತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ದಾಸತ್ವ ಸ್ವರೂಪತ್ವ ರೂಪ ವಿಶೇಷಗಳೆರಡೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವು.) || ೮ ||

೯ನೇ ಅಣ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಏವಾಧಸ್ತಾತ್ ಅಣುನೈತತ್ಸೃಜ್ಯತೇ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತಪತ್ತಿಯಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ವ್ಯಾಪ್ತನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಯುಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸರವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾಣಾಕ್ಯೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ 'ಮಹಾನ್ಯೈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋ ಯೇನ ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಚರಾ ಚರಂ' ಇತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾಯುಕ್ತಿಃ || (೨) ಅಣುರ್ನ್ಯೈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೋ ಯಃ ಉತ್ಪ್ರಾಂತಿ ಮಾದೀಭಿತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾಯುಕ್ತೇರನಣುತ್ವೇ ಪ್ರಾಣಸ್ಯ || ೧೯ ||

ಅ || (೧) ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಣುವೆಂದಾದರೆ ಯಾವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ಚೇತನ ಅಚೇತನಾತ್ಮಕ ಸರ್ವಜಗತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿಯೋ, ಅಂತಹ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ವ್ಯಾಪ್ತನೇ, 'ಸಪ್ತಸ್ಕಂಧ'ಗಳತೋ ಲೋಕಾನ್ ಯೋ ದಿಭಿರ್ತಿ ಮಹಾಬಲಃ | ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಯಾವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಸರ್ವಲೋಕಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾನೋ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸಕಲ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು ಕೂಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಅಂತೂ ದೃಷ್ಟವಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಕತ್ವವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಣುವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) ಪ್ರಾಣನು ಅಣುವಲ್ಲ ವ್ಯಾಪ್ತನೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಯಾವ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಪಾಂತನಾಗುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಅಣುವೇ, ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣ ದೃಷ್ಟವಾದ ಅಣುತ್ವವು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು (ದೇಹದಿಂದ ಹೊರಗಿರುವ ಮುಖ್ಯ ವಾಯು ರೂಪದಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ವ್ಯಾಪ್ತನು. ದೇಹದೊಳಗೆ ಇರುವ ರೂಪದಿಂದ ಅಣುವು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ರೂಪ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಅಣುತ್ವವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವು.) || ೧೯ ||

೧೦ನೇ ಜ್ಯೋತಿರಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಜೀವಸ್ಯ ಕರಣಾನ್ಯಾಹುಃ ಪ್ರಾಣಾನೇತಾಂ ಸ್ತು ಸರ್ವಶಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ಪ್ರದ್ವಿತಗಾ ಏತೇ ದೃಶ್ಯಂತೇ ಸರ್ವದೇಹಿಷು ||' 'ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ನಾ ಏತಾನಿ ಕರಣಾನಿ ಚಕ್ಷುಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಮನೋ ವಾಗಿತಿ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ರುತಿಸತ್ತಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜೀವನಿಗೆ ಕರಣಗಳೋ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕರಣಗಳೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ಕರಣಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಯುಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ಜೀವಾಕರಣತ್ವೇ ದೃಷ್ಟ್ವಾಯುಕ್ತಿಃ (೨) ಕೃಚಿದತಸ್ತಶತ್ತ್ವ ಸ್ಯಾಪಿ ದೃಷ್ಟತ್ವಾತ್ | (೩) 'ಯಶ್ಚಕ್ಷುಷಿ ತಿಷ್ಠನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾಯುಕ್ತೇರೀಶಾ ಧೀನತ್ವಾಂಗೀಕಾರೇಲೌಕಿಕದೃಷ್ಟೇಸ್ತೀಶೇನೈವ ಜೀವಾನುಸಾರಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರೋಪಪತ್ತೇಃ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜೀವರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಗಳಲ್ಲವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ (ದೇವದತ್ತನಿಗೆ ಕುತಾರದಂತೆ) ಜೀವರ ಅಧೀನಗಳೆಂದು ಅನುಭವದಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದುದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (ಅಂತೂ ಜೀವಕರಣತ್ವವಿಲ್ಲವಾದರೆ ದೃಷ್ಟವಾದುದು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕರಣತ್ವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೇ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಯುಕ್ತಿಃ ಎಂಬುವು ದನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನಿರಾಸಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಛಾಂದಿನಿಂದ ಅನಾಘೇಯವಾದುದನ್ನು ಮೂಸುವುದರಿಂದಲೂ, ಕಚ್ಚು ಬಾರದೆಂದು ಇರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಚ್ಚುವುದರಿಂದಲೂ) ಕೆಲವು ವಿಷಯವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜೀವರ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲವೆಂದೂ ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಗಳಲ್ಲ. (ಜೀವಪ್ರಯೋಜ್ಯಗಳೆಂದಾದರೆ ಸರ್ವತ್ರ ಜೀವರ ಅಧೀನಗಳೇ ಆಗಿರಬೇಕಿತ್ತು.)

(ಕರಣಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ) ಯಾವನು ಚಕ್ಷುಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೋ (ವಾಗಿದ್ರಿಯ ದಕ್ಷಿಣಾಶ್ರಯೋ) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಿತವಾದುದು ಶ್ರೀ ಈಶ್ವರ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಗಳೆಂದೋ ಕರಣದ್ದರೆ ಕೂಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಲೌಕಿಕರಿಗೆ ಕೃಚಿತ್ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜೀವರ ಅಧೀನಗಳೆಂದು ಕಾಣುವುದು (ಪಿಶಾಚಾವಿಷ್ಣುಚೇತನರು ದೊಡ್ಡ ಭಾರವನ್ನು ಹೊರುವಂತೆ) ಜೀವಾನುಸಾರಿಗಳಾಗಲಿ, ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (ತಥಾ ಚ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ನಿಯಮೇನ ಜೀವರ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲ. ಇದಮಹಂ ಚಕ್ಷುಷಾ ಪಶ್ಯಾಮಿ ಎಂದು ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೂ ಕೃಚಿತ್ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕೃಚಿತ್ ಕಾಣುವುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆಜ್ಞಾಗ್ರಹದಿಂದ) (ಅಂತೂ ದೃಷ್ಟವಾದುದೂ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕರಣತ್ವವನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ || ೧೦ ||

೧೧ನೇ ತ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ “ಅಥೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರಾಣಾ ನಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪ್ರಾಣಾ ಹೀದಂ ದ್ರವಂತಿ” ದ್ವಾದಶೈವೇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುರ್ಮನೋಬುದ್ಧೀ ತು ದ್ವಾದಶೇ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಿಯಿಂದ ೧೩ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವ ವಿದೆಯೋ, ೧೨ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೇನೇ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ೧೩ ಪ್ರಾಣಗಳೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೧೨ ಪ್ರಾಣಗಳೇ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ತ್ವಂ = (ಈಶಸಾಮ್ಯವು) ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚೇಶವಶತ್ಪ್ರಸಾಮ್ಯಾನ್ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯಸಾಮ್ಯಂ || (೨) ಯದಸ್ತಿದ್ಧಿದಂ ಸರ್ವ ಮಧ್ಯಾಥೋತೇ | ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈತದ್ವಶೇ ಸರ್ವಂ ತ್ರಿದಿವೇ ಯತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ | ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇರಿಶಸಾಮ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಭಾವಾತ್ | (೩) ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈತದ್ವಶೇ ಸರ್ವಂ ಪ್ರಾಣಃ ಪರವಶೇ ಸ್ಥಿತಃ | ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಮಧ್ಯಮತ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ || ೧೧ ||

ಆ || (ಪ್ರಾಣಾ ಹೀದಂ ದ್ರವಂತಿ' ಎಂದು ಇದಂ ದ್ರವಣಾಖ್ಯ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಪೌಷ್ಕಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಣಪದವಾಚ್ಯಗಳಾದ ೧೨ ಇಂದ್ರಿಯ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಇವರಿಗೆ ಇದಂ ದ್ರವಣವು (ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಹೋಗುವಿಕೆ) ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ೧೩ ಪ್ರಾಣಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನತ್ವವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ (ಇಂದ್ರಿಯತ್ವಾದಿಗಳಿಂದ) ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು. (ಅಂತೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೂ ಚಕ್ಷುರಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ೧೩ ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವರೋಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ೧೨ ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ) ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಈ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿಯೇ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಸುರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದುದು ಎಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಣನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇದೆ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಸುರ್ಗಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಕಲಪದಾರ್ಥ ನಿಯಾಮಕತ್ವರೂಪವಾದ ಧರ್ಮದಿಂದ ಈಶ್ವರಸಾಮ್ಯವೂ ಇದೆ. (೩) (ದ್ವಾದಶೈವೇಂದ್ರಿಯಾಣ್ಯಾಹುಃ ಪ್ರಾಣೋ ಮುಖ್ಯಸ್ತ್ವನಿಂದ್ರಿಯಂ | ದ್ರವಂತಂ ಹೀಂದ್ರಿಯಾಣಾಂತು ನಿಯಂತಾ ಪ್ರಾಣ ಏಕರಾಟ್ || ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ೧೨ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರ

ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ) ಸರ್ವ ಜಗತ್ತು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿದೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಶ್ರೀ ಹರಿಗೀತ ೯೪ನನು. ಇತರರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು, ಹೀಗೆ) ಮಧ್ಯಮತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಎನಂಚ ತಾನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯನಾದರೂ ಇತರ ನಿಯಾಮಕತ್ವ ಕೂಪವಾದ ಕಿಂಚಿತ್ ಈಶ್ವರ ಸಾಮ್ಯವೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಸರ್ವ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯನಾದ ಈಶ್ವರನಿಂದ ಕಾರಯತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಾಮ್ಯವಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ೧೨ ಪ್ರಾಣಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿ ಸಮನ್ವಯದಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯವು ಯುಕ್ತವು. || ೧೧ ||

೧೨ನೇ ಸಂಜ್ಞಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ವಿರಿಂಚೋನಾ ಇದಂ ವಿರೇಚಯತಿ' 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಪರಮ ಇತಿ ಪರಮಾದ್ಧ್ಯೇತೇ ನಾಮರೂಪೇ ವ್ಯಾಕ್ರಿಯೇತೇ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಿರಿಂಚನು ಶರೀರಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೋ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕರ್ತೃಶಕ್ತಿ = (ಶ್ರೀ ಹರಿಗೀತೇ ಕರ್ತೃತ್ವ ಶಕ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

೩.

ಮೂ (೧) ನ ಚ ವಿರಿಂಚಸ್ಯಾಪಿ ಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತೇಃ ಸ ಏವ ಶರೀರಾದಿ ಪ್ರಸ್ಥಾ, (೨) 'ತ್ರಿವಕ್ತ್ರಿಯಾ ಯತೋ ವಿಷ್ಣೋ ರೂಪಂ ಚ ತದವೇಕ್ಷಯಾ | ಕೂಪಾಪೇಕ್ಷಂ ತಥಾ ನಮು ವ್ಯವಹಾರಸ್ತದಾತ್ಮಕಃ | ಅತೋ ರೂಪಸ್ಯ ನಾಮ್ನಶ್ಚ ವ್ಯವಹಾರಸ್ಯ ಚೈಕರಾಟ್ | ಹರಿರೇವ ಯತಃ ಕರ್ತಾ ಪಿತ್ವಾತೋ ಭಗವಾನ್ತಭಃ ಇತ್ಯಾದೇಶಸ್ತಸ್ಯೇವ ಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತೇಃ ವಿರಿಂಚಸ್ಯ ತದ್ವಾರತಯೈವೋಪೇತತಃ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿ ದೇಹಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವನು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ದ್ವಾರಭೂತನಾಗಿಲ್ಲ. (ಅಂತೂ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಕರ್ತೃತ್ವಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ 'ವಿರಿಂಚೋ ನಾ ಇದಂ ವಿರೇಚಯತಿ' ಎನ್ನುವ ಪ್ರಬಲ ಶ್ರುತಿವಿರೋಧದಿಂದ 'ಅಥ ಕಸ್ಮಾದುಚ್ಯತೇ ಪರಮ ಇತಿ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪ್ರತ್ಯವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂಬುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಎಕೆಂದರೆ) ಯಾವ ವಸ್ತು ಪಿನ್ನಿದಲೇ ತ್ರಿಭುಕ್ತರಣವೋ (ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ರೇಷಸ್ಥಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಯೇ ಸಕಲ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದೋ, ಅದ ನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ರೂಪದ ಸೃಷ್ಟಿಯೋ, ರೂಪವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ನಾಮಸೃಷ್ಟಿಯೋ, ನಾಮರೂಪಾತ್ಮಕವಾದುದು ವ್ಯವಹಾರವೋ, ಅದಕಾರಣ ರೂಪಗಳಿಗೂ ನಾಮಗಳಿಗೂ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ. ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಭಗವಂತನೇ ಸರ್ವಕರ್ತನೋ ಅದಕಾರಣ ಪಿತನೆನ್ನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳದ್ದೆಕೆಯಿಂದ ಆ ವಸ್ತುವಿಗೇನೇ ಮುಖ್ಯತಃ ಸೃಷ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು. ಚತುರ್ಮುಖನೂ ಕರ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ದ್ವಾರ ಅವಾಂತರ ಕಾರಣವು ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ (ಅದಕಾರಣ ವಸ್ತುವಿಗೇನೇ ಜಗತ್ಕಾರಣವು ಯುಕ್ತವು.) || ೧೨ ||

೧೩ನೇ ಮಾಂಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅದ್ಭೂತ' ಹೀದಮಾತ್ಮದೃಶೇ ಅಪೋ ವಾ ವ ಮಾಂಸಂ' 'ಪೃಥಿವೀ ಶರೀರಂ' ಸೋಽಗ್ನೇರ್ವೇವಯೋನ್ಯಾಃ ಅಹುತಿಭೋಗ್ಯ ಹಿರಣ್ಯಶರೀರಃ' 'ಇಮಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ದೇವತಾಃ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಶ್ವತತ್ವಯಿಂದ ದೇಹವು ಜಲೀಯವೋ, ಸಾರ್ಥವೋ, ತೈಜಸ್ಯವೋ, ಪೃಥಿವ್ಯಪ್ರೇಷಸ್ತುಗಳ ಸ್ವರೂಪವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ, ಜಲೀಯವೇ ಪಾರ್ಥವವೇ, ತೈಜಸ್ಯವೇ ಎಂದಾಗಲೀ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಭೂತತ್ವಯಾತ್ಮಕವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಮಿಶ್ರತಾ (ಪರಸ್ಪರ ಮಿಶ್ರಿಭಾವವು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮಿಶ್ರಿತತ್ವಾದ್ಭೂತಾನಾಂ ಮಿಶ್ರತಾಯಾಮಿಶೇಷಃ | (೨) 'ಅನ್ನಮತಿತಂ ಶ್ರೇಢಾ ವಿಧೀಯತೇ' ಇತ್ಯಾದಿನಾ ಮಿಶ್ರತಾಯಾಮಿಶಿ ವಿಶೇಷೋಕ್ತೇಃ | (೩) 'ಸರ್ವಂ ಚ ಭೌತಿಕಂ ಮಿಶ್ರಂ ಮಿಶ್ರತ್ವೇಽಪಿ ವಿಶೇಷಿತಾ | ಭೌಮಂ ಮಾಂಸಮ್ ಸೃಗ್ವಾರಿ ತೇಜೋ ಮಜ್ಜಾ ವಿಶೇಷತಃ || ಇತ್ಯಾದೀಶ್ಚ || ೧೩ ||

ಅ|| (೧) ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪೃಥಿವೀ ಜಲ ತೇಜೋರೂಪಗಳಾದ ಭೂತಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಮಿಶ್ರಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಮಿಶ್ರತ್ವವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ 'ಅಪಶ್ಯರೀರಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶರೀರವು ಜಲೀಯವು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಬಾರದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಅಂತೂ ಭೂತಗಳು ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವೇ. ಆದ ಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಸಮನ್ವಯದಿಂದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ (ಏಕೆಂದರೆ) ಉಂಡ ಅನ್ನವು ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಇದೆ. (ಭೂತಗಳು ಮಿಶ್ರಗಳಾಗಿವೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಇದು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಆಗುವುದು. ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ) ಸಾಂಚಭೌತಿಕವಾದ ಎಲ್ಲಾವಸ್ತುವೂ ಮಿಶ್ರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮಿಶ್ರವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ವಿಶೇಷವಿದೆ. ಮಾಂಸವು ಪಾರ್ಥವವು. ರಕ್ತವು ಜಲೀಯವು. ಮಜ್ಜೆಯು ತೈಜಸ್ಯವು. ಹೀಗೆ ವಿಶೇಷವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮತ್ತು ಪಾರ್ಥವಾನಾಂ ಶರೀರಾಣಾಂನು ಭೇದೇನ ಪೃಥಿವೀ ಸ್ವರೂಪಾ | ಇದು ನೊದಲಾದ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿರೂಪಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. (ಏವಂಚ ಶರೀರವು ಮಿಶ್ರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಂಚಭೌತಿಕವಾದಾಗ್ಯೂ ಅದರ ಭಾಗಗಳು ಜಾಸ್ತಿ ಕಡಿಮೆಗಳಿದ್ದು ದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ವ್ಯವಹಾರವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಕಾರಣತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ.) || ೧೩ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮನ್ನಾಥಯ ವಿವರಣೇ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ |
ನ್ಯಾಯ ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು-
ದುರಂತದುರಿತಧ್ವಾಂತವಿಸಾಟನಪಟೀಯಸೇ |
ಬಾದರಾಯಣಸಂಜ್ಞಾಯ ಪರಸ್ಮೈಬ್ರಹ್ಮಣೇ ನಮಃ |
ಯದ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಸರ್ವಗೀರ್ವಾಣೈರಚಿಂತ್ಯಾತೃದ್ಭುತಾಃ ಮಲಾ !
ನಿಜಪ್ರತಿಭಯೋದ್ಭೂತಾ ತಂ ಸರ್ವಜ್ಞಗುರುಂ ಭಜೇ ||
ತಂತ್ರಿನಾರಾಯಣಾಖ್ಯೇನ ಮಧ್ವೇಶಚರಣಾರ್ಪಿತಃ |
ಗ್ರಂಥಃ ಟೀಕಾನುಸಾರೇಣ ಗ್ರಂಥಿತೋ ಜಯಂತಾದ್ಭು ||
೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು.

ಮೂರನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

೧ನೇ ಪಾದವು

ವೈರಾಗ್ಯಭಕ್ತಿಶ್ರವಣಮನನಧ್ಯಾನಯೋಗತಃ |

ಸದ್ಭಿಜ್ಞೇಯಂ ಭಜೇ ಮಧ್ಯವಲ್ಲಿಭಂ ಕಮಲಾಪತಿಂ ||

ವೈರಾಗ್ಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಗವತ್ತೀತಿಸಾಧನವಾದ ವಿಚಾರಪರವಾದ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕವಾದ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೧ನೇ ಪಾದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

೧ನೇ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

(1) ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾ (2) ನೈಢಾ ನಾಮ (3) ಸಹಾಭಾವಾ (4) ನೈಢೋಕ್ತಯಃ | (5) (6) ಅವಶೇಷ (7) ವಿಶೇಷಾಚ (8) (9) (10) ಸಹಭಾವೋ (11) ವಿಮುಕ್ತತಾ || (12) ವಿರುದ್ಧೋಕ್ತಿಃ (13) (14) (15) (16) (17) (18) ಸಹಸ್ಮಾನಂ (19) ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ (20) ಚಾನ್ಯಥಃ ಗತಿಃ | ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷಸ್ಯ. (1) ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಾ (2) ಭಗವೋ ಭವಾ | (3) ಉಪಪತ್ತಿಃ (4) ದ್ವಿರೂಪತ್ವ (5) ಮಾಧಿಕ್ಯ (6) ಮನುರೂಪತಾ | (7) (8) (9) (10) ಯೋಗ್ಯತಾ (11) ಬಲವತ್ತ್ವಂ ಚ (12) ವಿಭಾಗಃ (13) (14) (15) (16) (17) (18) ಕಾರಣಾಭವಃ | (19) ಕ್ಲಪ್ತಿ (20) ರನ್ಯಾಗತಿಶ್ಚೈವ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯೈವ ಸಾಧಿಕಾಃ || ಎಂದು

೧ನೇ ತದಂತರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಥಾತೋ ಬ್ರಹ್ಮಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಎನ್ನುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಥ ಶಬ್ದದಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯು, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಅನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವವನು ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮರಣವು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಓಂ || (೧) ಭೂತಬಂಧಸ್ತು ಸಂಸಾರೋ ಮುಕ್ತಿಶ್ಚೇಭ್ಯೋ ವಿಮೋಚನಂ | ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮರಣಮೇವ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ನ ಮಂತಮ್ || (೨) ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನತ್ವೇನ ಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಾಧಿಕ್ಯೋಪದೇಶಾನ್ವರಣೇ ಭೂತವಿಯೋಗಸ್ಯೈವಾ ಭಾವಾತ್ || (೩) ಭೂತಯುಕ್ತಃ ಪರಂ ಲೋಕಮಿಮಂ ಲೋಕಂ ಚ ಗಚ್ಛತೀತ್ಯಾದಿ ವಚನಾಚ್ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಪಂಚಭೂತಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಸಂಸಾರವು. ಅವುಗಳ ಬಿಡುವಿಕೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯು, ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ 'ಜಾತಶ್ಚ ಹಿ ಧ್ರುವೋ ಮೃತ್ಯುಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಕಾಶ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮರಣವೇ ಮುಕ್ತಿಯು. (ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.) (ಅಂತಹ ಮರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಭೂತವಿಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು) (ಅಂತೂ ಭೂತವಿಯೋಗ ರೂಪ ಮರಣವೇ ಮೋಕ್ಷವಾದ ಕಾರಣ ಮರಣವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೈರಾಗ್ಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಮೈರಾಗ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸತಕ್ಕ ಜಿಜ್ಞಾಸಾ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಥ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು ಕೂಡಲಾರದು.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೧) (ಏಕೆಂದರೆ—ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಂ = (ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾದಿ ರೂಪ ಗುಣಾದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಪದೇಶಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಮರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭೂತಗಳ ವಿಮೋಗವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತು 'ತಮೋನಂ ವಿವ್ರಾನ್' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಬ್ಧಿ ಗುಣವೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಮರಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು.) (೨) ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನಾಗಿಯೇ ಪರಲೋಕಕ್ಕೂ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ—ಈ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಬರುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಕೇವಲ ಮರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಭೂತವಿಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲ. (ಮರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಭೂತವಿಯೋಗ ಹೇಳಿದರೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು ಅದಕಾರಣ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭೂತವಿಯೋಗವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಹೇಳಿದವುಯುಕ್ತ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಮರಣವು ಮುಕ್ತಿಯಾಗದ ಕಾರಣ ಮುಮುಕ್ಷುವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಮೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಅದಕಾರಣ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಸೂತ್ರವು ಯುಕ್ತವೇ

|| ೧ ||

೨ನೇ ತ್ರ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಭೂತಪರಿಷ್ಕರೋ ರಂಹತಿ' ಎನ್ನುವ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಚನವು ಉಭಯಥಾಪಿ ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಮರಣವಾಗುವಾಗ ಸಮಸ್ತಭೂತಗಳೂ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೋ, ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳು ಜೀವನೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾನಾಮಃ= (ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಮಕೃತ ವಿಶೇಷ ನಾಮವು) ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಇತಿ ತು ಪಂಚಮ್ಯಾನಮಾಹುತಾನಾಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವಂತೀತ್ಯತ್ರ ಭೂತಾನೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯನಾಮಾನುಕ್ತಾಃ ಸೇವೇತಿ ವಿಶೇಷನಾಮಕಥನಾದಪಾನೋವ ಸಹಗತಿರಿತಿ ನ ನಾಚ್ಯಂ || (೧) ತ್ರ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಾದಪಾನಾರ್ಥತಃ ಸರ್ವಭೂತಾಣಾಂ ಗತಿಪ್ರಾಪ್ತೇಃ

|| ೨ ||

ಅ || (೧) ಜೀವರು ಜನನಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ ಪಂಚಾಹುತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೇತೋರೂಪಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ ಜಲದಿಂದ ಉಪಲಕ್ಷಿತನಾದ ಜೀವನು ಪುರುಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಭೂತಾನಿ ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಮವನ್ನು ಹೇಳದೆ ಆಪಃ ಎಂದು ವಿಶೇಷ ನಾಮವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಜಲರೂಪ ಭೂತವೇ ಜೀವನೊಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುವುದು. (ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳು ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ.) (ಅಂತೂ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಆಪಃ ಎಂದು ಅನ್ಯಥಾ ನಾಮ (ಸಾಮಾನ್ಯನಾಮಕೃತ ವಿಶೇಷ ನಾಮ

ವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಸರ್ವಭೂತಗಳ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜಲರೂಪವಾದ ಒಂದು ಭೂತವು ಶರೀರಾರಂಭಕವಾಗಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಜೀವನಿಗೆ ಮರಣವಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥತೋಭವಃ=(ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜಲವು ಭೂತತ್ರಯ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅರ್ಥಾತ್ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳೂ ಜೀವನ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಸಮಸ್ತ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಗಮನವು ಅರ್ಥಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಮರಣವೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಲೇಬೇಕು)

|| ೨ ||

೨ನೇ ಪ್ರಾಣಗತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕಬಾಧಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಗಮನ ಗಮನಾರ್ಥವಗಳು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳು ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೋಗುತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸದಾಭಾವಃ=(ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಗಮನೋಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಭೂತಾನಿ ಗಚ್ಛಂತೀತಿ ಸಹ್ಯವಾನುಕ್ತೇಷ್ವದಭಾವಃ | (೨) ಪ್ರಾಣಗತೇರವ ಸತ್ತಿತ ಉಕ್ತತ್ವಾತ್ || ೩ ||

|| ೩ ||

ಅ || (೧) ಪಂಚಭೂತಗಳೂ ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಹೋಗಿಯೇ ಹೋಗುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿ ದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಗಮನವಿಲ್ಲ. (ಎವಂಚ ಭೂತಗಳು ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೋಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಗಮನವಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಪತ್ತಿಃ=(ಪ್ರಾಣಗತರೂಪವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯು) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಾಣಗತರೂಪವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೂತಗಳ ಗತಿಯು ಸ್ವಭಾವತಃ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ-ಯತ್ರ ವಾಸ ಭೂತಾನಿ ತತ್ರ ಕರಣಾನಿ | ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. (ತಥಾ ಚ ಭೂತಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಗಮನವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಗಮನವೂ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಉಕ್ತವೇ ಆಯ್ತು. ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ೨ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹೋಗುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸಮವ್ಯಾಪಕವಾದ ಪ್ರಾಣಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ತದ್ವ್ಯಾಪ್ಯಗಳಾದ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಜೀವನಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಗಮನವಿದೆ. ಎವಂಚ ಭೂತಾನಿ ಜೀವೇನ ಸಹ ಗಮನವಂತಿ ತತ್ಪಹಂಕೃತ್ಪ್ರಾಣಾವಿನಾಭೂತತ್ವಾತ್ ಯದ್ಯೇನ ಸಹಗಂತ್ವಾಽವಿನಾಭೂತಂ ತತ್ತೇನ ಸಹ ಗಚ್ಛತಿ ಯಥಾ ರಾಜ್ಞಾ ಸಹ ಗಂತ್ರಮಾತ್ಮಾವಿನಾಭೂತಭೃತ್ಯಃ, ಭೂತಗಳು ಜೀವರಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಗಮನವುಳ್ಳವುಗಳು, ಭೂತಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ, ಯಾವುದು ಯಾವುದರಿಂದ ಕೂಡಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೋ ಅದು ಅದರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ರಾಜನಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗತಕ್ಕ ಮಂತ್ರಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತನಾದಭೃತ್ಯನಂತೆ, ಎವಂಚ ಈ ಯುಕ್ತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಭೂತಗಳ ಗತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು) || ೩ ||

೪ನೇ ಅಗ್ನಿಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಯಕ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜೀವನಿಂದ ಕೂಡಿ ಹೋಗುತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದ

ಶಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥೋಕ್ತಿಃ=ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಗತೃಕ್ರಿಗಿಂತ ವ್ಯಕ್ತಾಸವಾಗಿ ವಾಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನೋಕ್ತಿಯು ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾಗ್ನಿಂ ವಾಗಪ್ಯೇತೀತ್ಯಾದ್ಯನ್ಯಥೋಕ್ತೇಃ ಪ್ರಾಣಾನಾಂ ಚಾಸಹಗತಿಃ ||
(೨) ದ್ವಿರೂಪತತ್ವಾಪ್ರಾಣಾನಾಂ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಅಗ್ನಿಂ ವಾಗಪ್ಯೇತಿ, ವಾತಂ ಪ್ರಾಣಶ್ಚಕ್ಷುರಾದಿತ್ಯಂ ಮನಶ್ಚಂದ್ರಮಸಂ ದಿಶಃ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಗಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಜೀವರಿದೊಡಗೂಡಿ ಗಮನ ಹೇಳದೆ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಜೀವರಿದೊಡಗೂಡಿ ಗಮನವಿಲ್ಲ. (ಅದಕಾರಣ ಮರಣವೇ ಮೋಕ್ಷವು. ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವೃಥಾವೇ) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨): (ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವಿರೂಪತ್ವಂ=(ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿರುವಿಕೆಯು) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಎರಡು ರೂಪಗಳಿವೆ. (ಅಂದರೆ ಪುರುಷಸ್ಯ ವ್ಯಕ್ತೌ ಬ್ರಹ್ಮನ್ ಪ್ರಾಣಾ ಭಾಗತ ಏವತು | ಅಧಿದೈವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ಭಾಗತೋಽನುವ್ರಜಂತಿ ತಂ' ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಕಾರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪದಿಂದ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅಂತೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ೨ ರೂಪಗಳಿದ್ದ ಕಾರಣ ಒಂದು ರೂಪದಿಂದ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಗಮನವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ಭೂತಗಳಿಗೂ ಜೀವರಿಂದ ಸಹಗಮನವಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ.) || ೪ ||

ಇನೇ ಪ್ರಥಮೇ ಶ್ರವಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವರಿದೊಡಗೂಡಿ ಗಮನವುಳ್ಳ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ಸಹಗಮನವಿಲ್ಲದಿರುವ ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳೂ ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಗಳು ಜೀವರಿದೊಡಗೂಡಿ ಹೋಗುತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಿಶೇಷಃ=(ವಿಕೇಷೋಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಥಮತೋ ಭೂತಾನಿ ಜುಹ್ವತೀತಿ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ಲೇರ್ಭೂತಾನಾಮುಸಹಗತಿಃ | (೨) ಭೂತಾನಿ ಜುಹ್ವತೀತ್ಯುಪಕ್ರಮಾದಪಿ 'ಇತಿ ತು ಪಂಚಮ್ಯಾನಾಹುತಾನಾಪಃ ಪುರುಷವಚಸೋ ಭವಂತೀತ್ಯುಪಸಂಹಾರಸ್ಯಾಧಿಕೃತ್ ತದನುಸಾರೇಣೋಪಕ್ರಮೋಕ್ತಶ್ಚದ್ವಿಶಬ್ದಸ್ಯಾಪಿ ತಾ ಏನಾರ್ಥ ಇತ್ಯಾಪತ್ತೇಃ | (೩) ಉಪಕ್ರಮವಿರೋಧೇನೋಪಸಂಹಾರಾನುಪಪತ್ತೇಃ | ಉಪಕ್ರಮಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾರ್ಥಮೇವೋಪಸಂಹಾರಾನುಸಾರಿತ್ವಮಂಗೀಕಾರ್ಯಂ | ನ್ಯಾಯಾನಸ್ಯ ಪಶ್ಚಾತ್ತನತ್ತನಿಯಮಾತ್ | ಉಪಕ್ರಮಾನುಸಾರಿತ್ವನಿಯಮೇಽಪ್ಯುಪಸಂಹಾರಸ್ಯೋಪಸಂಹಾರೇಣೈವೋಪಕ್ರಮಾರ್ಥೋ ಜ್ಞಾಯತೇ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಗಮನವಿದ್ದರೆ 'ತಸ್ಮಿನ್ನೇತಸ್ಮಿನ್ನಗ್ನೌ ಷೇವಾಃ ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ' ಎನ್ನುವ ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವ್ಯ, ಪರ್ವಸ್ಯ, ಧರಾ, ಪುಂ, ಸ್ತ್ರೀ, ಎಂಬ ೫ ಅಗ್ನಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದ್ವ್ಯ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಥಮಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಯಜ್ಞ ಮಾಡಿದ ಉಚ್ಚಾಂತನಾದ

ಪುರುಷನಿಗೆ 'ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ' ಎಂದು ಶ್ರದ್ಧಾ ಸಮೇತ ಹೋಮವು ಶ್ರುತವಾದ ಹಾಗೆ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಾಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ 'ಭೂತಾನಿ ಜುಹ್ವತಿ' ಎಂದು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವನೋದಿಗೆ ಸಹಗಮನವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮರಣವೇ ಮೋಕ್ಷವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವು, ಎಂದರೆ—ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (ಏಕೆಂದರೆ ಅಧಿಕೃತ) (ಆಪಃ ಪುರುಷವಚನೋ ಭವಂತಿ ಎಂಬ ಉಪಸಂಹಾರದ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅಧಿಕೃತವು) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರದ್ಧಾಂ ಜುಹ್ವತಿ' ಎಂಬ ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇತಿ ತು ಪಂಚನ್ಯಾಮಾಯುತಾವಾಪಃ ಪುರು ವಚನೋ ಭವಂತಿ' ಸ್ತ್ರೀ ಎನ್ನುವ ಅನೇ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ರೇತಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಿಸಿದರೆ ಜಲಗಳೆಂದುಪಲಕ್ಷಿತ ನಾದ ಜೀವನು ಪುರುಷನೆಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎನ್ನುವ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲ ವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಉಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶ್ರದ್ಧಾಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಜಹಲ್ಕ್ಷಣಯಾ ಶ್ರದ್ಧೆ ಯಿಂದಲೂ ಜಲದಿಂದಲೂ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಜೀವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ವಿವಕ್ಷಿತವು. (2) ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆನೇ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. ಅಥವಾ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯವು ದುರ್ಬಲವು. ಆದರೆ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಆಯುಕ್ತವು. (ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ) ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡು ವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥದಂತೆ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. (ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಲಿ, ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸ ಕೂಡದು.) ಯಾವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೋ ಅದು ಪಶ್ಚಾತ್ತನವೇ. (ಮೇಲಿನದ್ದೇ) ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯು. ಆದಕಾರಣ ಪರಿಶೇಷಾತ್ ಪಶ್ಚಾತ್ತನವಾದ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯವೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು) (ಉಪ ಕ್ರಮ (ಪ್ರಕರಣದ ಆದಿಭಾಗ) ವಾಕ್ಯವೇ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಉಪಸಂಹಾರ (ಪ್ರಕರಣದ ಅಂತಿಮ ಭಾಗ)ಪ್ರರೂಪನಿಷ್ಪತ್ತಿಯೇ ಆಗದಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಉಪಜೀವಕವು. 'ಯೇನ ವಿನಾ ಯಸ್ಯಾನುತ್ಥಾನಂ' ತತ್ತ ಸ್ಕೋಪಜೀವ್ಯಂ | ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಜೀವ್ಯವು. ಉಪಕ್ರಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾದ ಉಪಸಂಹಾರವೇ ಕೂಡಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವಷ್ಟೇ. ಮೂಲಗ್ರಂಥವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಉಪಕ್ರಮವನ್ನು ಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಇದೆ, ಎಂದು ನಿಯಮವಿದ್ದರೂ (ಆದರೆ ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ) ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಉಪ ಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದು ಸರ್ವಜನ ರಿಗೂ ಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯವು) ಅಂತೂ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನಿಯಮ ವಿದ್ದರೂ ಅರ್ಥ ವಿಚಾರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ನುಸರಿಸಿಯೇ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಆದಕಾರಣ ಉಪಕ್ರಮ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಉಪಸಂಹಾರವಾಕ್ಯವು ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಉಪಕ್ರಮವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರೋದಿಗೆ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಗತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೈರಾಗ್ಯವು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ.)

|| ೫ ||

೬ನೇ ಆಶ್ರುತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೂತಗಳು ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗು ತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಿಶೇಷಃ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಿಶೇಷಾಶ್ರವಣನಿಯಮ ಏವ ಬಲವಾನ್ || (೨) ಸ್ಥಾನಾಂತರಶ್ರವಣಸ್ಯಾಪೇತದನುರೂಪತ್ವಾತ್ | (೩) ಅರ್ಥಿಕ ಶ್ರವಣಮಪ್ಯನುಕ್ತಿಂ ಬಾಧಕ ಏವ | ಕಿಮುತ ಸ್ಥಾನಾಂತರಗತಂ ಸ್ಪಷ್ಟಶ್ರವಣಮಿತಿ ಕೈಮುತ್ಯಾರ್ಥಮೇವೇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಣಾಂ ಪ್ರತೀತೇರಿತಿ ಪರಿಹಾರಾಂತರಮುಕ್ತಂ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಯತ್ರಾಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯ ಮೃತಸ್ಯ ನಾಗಗ್ನಿಮಪ್ಯೇತಿ ಎಂದು ವಾಗಾದೀಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಗ್ನಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಯಂತೆ ಭೂತಗಳು ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷಾಶ್ರವಣ ನಿಯಮವೇ (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೇ) ಬಲವು. (ಏವಂಚ ವಿಶೇಷಾಶ್ರವಣ ರೂಪವಾದ ಅವಶೇಷ ದೆತೆಯಿಂದ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಜೀವರೊಂದಿಗೆ ಗಮನವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳೇ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಅನುರೂಪತಾ= (ಸ್ಥಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಜೀವರಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಭೂತಗಳ ಗತಿಶ್ರವಣಕ್ಕೂ ಅರ್ಥಿಕ ಶ್ರವಣಾನುಗುಣವು) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅಥೈನಂ ಯಜಮಾನಂ ಕಿಂ ನ ಜಹಾತಿ ಭೂತಾನ್ಯೇವ ಭೂತೈರೇವ ಗಚ್ಛತಿ, | ಇತ್ಯಾದಿ ಕೌಂಠರವ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭೂತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಜೀವನು ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದು ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಹಗಮನವು ಶ್ರುತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ಥಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾದದ್ದು ಸಮಾಖ್ಯಾರೂಪವಾಗಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅನುಕೂಲವಾಗಿದೆ. (೩) ಅರ್ಥಿಕ ಶ್ರವಣವೂ (ಭೂತಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಭೂತಗಳ ಸಹಗಮನವೂ) ಕೂಡ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯಿತು. ಅದಕಾರಣ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂಬ ಶಂಕೆಯು ನಿರಸ್ತವಾಯ್ತು. ವಿಶೇಷ ಶ್ರವಣ ದಂತೆಮೇ ಅನುಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಬಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇರುವಾಗ ಸ್ಥಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳದ್ದು ಇರುವಾಗ ಸಹ ಗಮನವು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧ. ಎಂದು ಕೈಮುತ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೌಂಠರವ್ಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಣಾಂ ಪ್ರತೀತೇಃ ಎಂದು ಸೂತ್ರಕಾರರು ಪರಿಹಾರಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. (ಇಷ್ಟಾದಿಕಾರಿಣಾಂ ಎಂದು ಹೇಳದ್ದು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡದಲ್ಲಿಯೂ ನೈವುಣ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಹೀಗೆ ಅನುರೂಪತ್ಯವೇ ಭೂತಗಳಿಗೆ ಸಹಗಮನವಿದೆ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ವ್ಯಯರ್ಥವಿಲ್ಲ. || ೬ ||

೭ನೇಭಾಕ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅನುಷ್ಠೇಯ ಅನುಷ್ಠೇಯ ಸಾಧನಗಳು ಕಂಡು ದರಿಂದ ಮೇಕ್ಷೇಚ್ಛುವು ವೈರಾಗ್ಯ ಸಾಧನವನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚಾಪಾಮ ಸೋಮಮಮೃತಾ ಅಭೂಮೇತಿ ವಿಶೇಷತ ಏವ ಮೋಕ್ಷಫಲ ಸ್ಯಾಪ್ಯುಕ್ತೇಃ ಕರ್ಮೈವ ತತ್ಪ್ರಾಧನಮಿತಿ ಮುಂತವ್ಯಂ || (೨) 'ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ' (೩) 'ಸ ಯ ಆತ್ಮಾನಮೇವ ಲೋಕಮುಪಾಸ್ಮೇ' (೪) ಯಾವದಿಂದೋ ಯಾವನ್ನುನುರ್ಯಾವದಾದಿತ್ಯರಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಬಲಾದಮೃತ ತಲ್ಲಸ್ಯ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮೇವಾರ್ಥಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೇಃ || ೭ ||

ಅ || (೧) ಅಪಾನು ಸೋಮಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೃತಾಃ=ಮುಕ್ತರು, ಅಭೂಮಃ=ಅದೆವು ಎಂದು ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿಯೇ ಮೋಕ್ಷರೂಪಫಲವನ್ನು ಹೇಳಿದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಂತೆಯೇ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೇನೇ ಕರ್ಮವೇ ಸಾಧನವು ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಏನಂಚ 'ಅಪಾನು ಸೋಮಂ' ಎಂಬ ವಚನ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಕರ್ಮವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು. ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ, ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೧) ಮುಕ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಂತರಿಕ್ರವಾದ ಮಾರ್ಗವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಇದರಿಂದ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಸಂಸಾರ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) (ಅಮೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನಂದಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ರೂಪಮುಕ್ತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಯಾವಾ ತನು ಶ್ರೀಪ ರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಸರ್ವಾಶ್ರಯನನ್ನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆತನು(ಅನಂದಾವಿಧಾರವ ರೂಪ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ) (೪)(ಸ್ವರ್ಗ ಎನ್ನುವುದು ಗೌಣಮೋಕ್ಷವೆನ್ನುವಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಇಂದ್ರ ಮನು ಅದಿತ್ಯರು ಇರುವ ಪರ್ಯಂತ (ಬಹು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗರೂಪ ಅಮುಖ್ಯಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ.) ಅದಿತ್ಯದಿಂದ 'ಕರ್ಮಜಾ ಜ್ಞಾನಮಾತನೋತಿ'=ಪರಂಪರೆಯಾ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದುದು ಕರ್ಮವು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲದಿಂದ ಅಮೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಸೋಮಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮದಿಂದಂಟಾಗ ತಕ್ಕ ಅವೃತ್ತವೆಂದರೆ-ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸುಖವನ್ನನುಭವಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವಿಕೆ. ಜ್ಞಾನೇಚ್ಛುವಾದ ಪುರುಷನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮದಿಂದಂಟಾಗತಕ್ಕದ್ದು ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತವು. ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದಂಟಾಗತಕ್ಕದ್ದು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದಂಟಾಗತಕ್ಕ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿರೂಪ ಅತಿಶಯರೂಪ ಅವೃತ್ತವು. ಹೀಗೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಅವೃತ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಕರ್ಮದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸದೆ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸದಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವಲ್ಲ || ೭ ||

ಆನೇ ಕೃತಾತ್ಮಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುವು ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಹಧಾರಾ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾನುಶಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಹಭಾವಾತ್ಸ್ವರ್ಗ ಏನ ಫಲದತ್ವಂ || (೨) ಭುಕ್ತಶೇಷಾ ನುಶಯವಾನಿತ್ಯಾದಿ ವಚನಬಲಾದ್ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮೇವ ಫಲದಾನೋಪಪತ್ತೇಃ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಭುಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮದ ಶೇಷಭೂತವಾದ ಕರ್ಮವು ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗತಕ್ಕ ಜೀವನೊಂದಿಗೆ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆ ಕರ್ಮವು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. (ಅಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾಂತರವನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಮೇಲೆ ತನ್ನೂಲಕ ಸಂಸಾರವು ತನ್ನಪುಕ್ಕೇನೇ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಅಂತೂ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಕಲಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕರ್ಮಕ್ರಯರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು ತನ್ನಪುಕ್ಕೇನೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷವನ್ನಿಚ್ಛಿಸುವವನು ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬರುವಾಗ ಕರ್ಮದ ಶೇಷವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೇ ಬರುತ್ತಾನೆ, 'ಯತಃ ಶೇಷೇ

ಣೇಮಂ ಲೋಕಂ' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಕರ್ಮವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಕರ್ಮವು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದರೂ ಸಮಶ್ಚರ್ಮಗಳು ಉಚಿತವಾಗಿವೆ. || ೮ ||

೯ನೇ ಯಥೇತಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೋದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ ಮಾರ್ಗಾಂತರದಿಂದಲೂ ಬರುವಿಕೆಯು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಭೂಲೋಕದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋದವನು ಹೋದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತಾನೋ, ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಹೋದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಹಭಾವ: ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಸಹಭಾವಾದ್ಯಥಾಗತಮೇವಾಸ್ಯಾಗಮನಮಿತಿ ನಿಯಮಃ(೨)
ವಚನಬಲಾದ್ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮೇವಾಸ್ಯಾಗಮನೋಪಪತ್ತೇಃ || ೯ ||

ಅ || (೧) ಅಲ್ಲಿಂದ ಬರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಶೇಷವು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಹೋದ ಮಾರ್ಗದ ಅನುಭವ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ, ತಿಳಿದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿಯದಿರುವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಹೋದ ಮಾರ್ಗವು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಯಾವ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಬರುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ನಿಯಮವು. (ಹೀಗೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸ್ವರ್ಗಫಲಕ್ಕೂ ಅತಿಕ್ಲೇಶ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಯೋಗ್ಯತಾ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಧೂಮಾದಭ್ಯಂ ಅಧ್ಯಾಧಾಕಾಶೇ ಆಕಾಶಾಜ್ಜಂದ್ರಲೋಕಂ, ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಚಂದ್ರಲೋಕ ದಿಶೆಯಿಂದ ಆಕಾಶಕ್ಕೂ, ಹೀಗೆ ಹೋದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೂ 'ಯಥೇತಮಾಕಾಶಮಾಕಾಶಾದ್ವಾಯುಂ, ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮಾರ್ಗಾಂತರದಿಂದಲೂ ಆಗಮನವು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಮಾರ್ಗದ ಸ್ಮರಣೆಯು ಆಗಮನಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದೇನೇ ಆಗಮನವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಹೋದ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಬರುವುದೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಮಾರ್ಗಾಂತರದಿಂದಲೂ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಏವಂಚ ೨ ಮಾರ್ಗಗಳೂ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಬಹು ಕ್ಲೇಶವಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳಲ್ಲ. ಅವಶ್ಯಕವೇ || ೯ ||

೧೦ನೇ ಚರಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಗಮನ ಆಗಮನಗಳಿಗೆ ೨ ನಿಮಿತ್ತಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುವುದು ಕಂಡದರಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಗಮನಾಗಮನಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವೋ ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಭಾವ: ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| (೧) ನ ಚೇಷ್ವಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ಇತ್ಯುಪಶಬ್ದೇನೇಷ್ವಾದಿಭಿರಾಚಾರಸ್ಯ ಸಹ ಪಾರಾಚ್ಚರಣಫಲಂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಂ ಕರಣಫಲತ್ವೇನ ಭ್ರಮಾದ್ವದಂತೀತಿ ವಾಚ್ಯಂ |
(೨) ನಾನ್ಯೇಕಂಥಾ ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನಾದೇವೋಭಯೋರಪಿ ಚರಣಶಬ್ದೇನೈವೋಕ್ತೇ ಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) (ಗಮನಾಗಮನಗಳು ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವಲ್ಲ. ಮತ್ತು ರಮಣೀಯಚರಣಾಃ ಕಪೂಯಚರಣಾಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಚರಣ (ಆಚಾರ) ಫಲವೇ. ಕರ್ಮಕ್ಕೂ

ಆಚಾರಕ್ಕೂ ಭೇದವಿಲ್ಲವೆನ್ನ ಕೂಡದು. 'ಆಚಾರ ಇತಿ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಃ ಕರ್ಮಾಂಗತ್ವೇನ ಶುದ್ಧಿ ದಃ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು ಆಚಾರವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ' 'ಅಥ ಯಃ ಇಮೇ ಗ್ರಾಮಾ ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇ ಧೂಮಮುಭಿಸಂಘವಂತಿ' ಯಾರುಯಾಗ ತಟಾಕಾದಿ ನಿರ್ಮಾಣ ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ, ಅವರು ಧೂಮ ಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿ 'ತಸ್ಮಿನ್ ಯಾದತ್ಸಂಪಾತಮುಷಿತಾಃ ಭೈತಮೇವಾಧ್ಯಾನಂ ಪುನರಾವರ್ತಂತೇ' ಅಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಾಲವಿದ್ದು ತಿರುಗಿ ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹಿಂದೆ ಬರುತ್ತಾರೆ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಗಮನಾಗಮನವು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಫಲವು ಎಂದು ತೋರುವುದರಿಂದ ಚರಣದ ಫಲವೆಂದದ್ದೂ ಅಯುಕ್ತವು, ಎಂದರೆ ಚರಣದ ಫಲವಾದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಗಮನವನ್ನೂ ಕೂಡ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮದ ಫಲವೆಂದು ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ಎಂಬಲ್ಲಿದ್ದ ಉಪಶಬ್ದವು ಸಮಾಪದಲ್ಲರತಕ್ಕ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದಾದುದರಿಂದ ಆಚಾರವು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಸಮಾಪದಲ್ಲರತಕ್ಕದ್ದು. ಆದುದರಿಂದ ಉಪಾಸತೇ ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ಉಪಶಬ್ದದಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಿಂದ ಆಚಾರಕ್ಕೂ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಗಮನಾಗಮನ ಗಳಿಗೂ ಸಹೋಕ್ತಿಯೇ ಭ್ರಾಂತಿ ನಿಮಿತ್ತವು. ಏವಂಚ ಇಷ್ಟಾದಿಪದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಯಾಗಾದಿ ರೂಪ ಚರಣಕ್ಕೆ ಸಹಪಾಠವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಚರಣ ಫಲವೇ ಗಮನಾಗಮನವು. ಯಾಗಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವೆಂಬುವ ಜ್ಞಾನವು ಭ್ರಾಂತಿಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳು ಗಮನಾಗಮನಗಳ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು. ಆದಕಾರಣ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಮಣೀಯಚರಣಾಃ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತ್ಯನ್ಯಥಾನುಸರತಿಯಿಂದ ಗಮನಾಗಮನವು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಫಲವು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯು ಭ್ರಾಂತಿಯೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಕೂಡದು. (೩) (ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತಾ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ, (ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿರವಕಾಶ ಶ್ರುತಿಯು ಜ್ಞಾನ ಹೊರತು ಸಕಲ ಕರ್ಮ ಮಾರ್ಗಗಳು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಆಚಾರವು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು, ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಾದರೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎನ್ನುವುದು ನಿಷಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಏವಂಚ) ನಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾಃ ಇತ್ಯಾದಿ ನಿರವಕಾಶ ಶ್ರುತಿ, 'ಇಷ್ಟಾಪೂರ್ತಂ ಮನ್ಯಮಾನಾ ವರಿಷ್ಠಂ' 'ಅಥ ಯೇ ಯಜ್ಞೇ ನ ದಾನೇನ' ತದ್ವ ಇಹ ರಮಣೀಯಚರಣಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ, 'ತ್ವೈವಿದ್ಯಾ ಮಾಂ ಸೋಮಸಾಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದಲೇ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮ, ಆಚಾರ. ಈ ಎರಡನ್ನೂ ಚರಣ ಶಬ್ದದಿಂದಲೇ ಅಪಲ್ಲಕ್ಷಣೀಯವೆಂದೂ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯೆಂದೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. (ವಾಕ್ಯ ಭೇದ ಎನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನ ಗಾಮ್ಯವು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸ್ವರ್ಗದ ಫಲವು. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವು ಫಲವು. ಆದಕಾರಣ ಯೋಗ್ಯತಾ ಭೇದದಿಂದಲೇ ಗಮನಾಗಮನವು ಕರ್ಮ ಫಲವು ಎಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತ್ವೈವಿದ್ಯಾ ಮಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದ ಫಲವು ದೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. 'ಅಥ ಯೇ ಯಜ್ಞೇನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಮಾಖ್ಯೆಯೂ ಇದೆ. ಆದಕಾರಣ ಚರಣ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಭಯ ಪರವೆಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು. ಅಂತೂ ಗಮನಾಗಮನಗಳು ಕರ್ಮಫಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕ್ಷೇರ ಸಾಧನವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮಸಾಧ್ಯವಾದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು.

॥ ೧೦ ॥

೧೧ನೇ ಅನಿಷ್ಟಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಾದಿವಿಶೇಷೋಕ್ತಿ, ಆಜ್ಞಾನಿತ್ಯಗಳಿಂದ ಗಮನಾಗಮನವು ಯಾಗಾದಿ ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರವೋ, ಎಲ್ಲಾ ಆಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಇದೆಯೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ

ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಮಿಕ್ರತಾ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸ್ವಾಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಭಯಫಲಕಾಮಾದಿಮಿತ್ರಬುದ್ಧಿತ್ವಾದಿಷ್ಣಾದಿಕಾರಿಣಾಂ ಸಂಸಾರಃ ಅನಿ
ಷ್ಣಾದಿಕಾರಿಣಾಂ ತದಭಾನಾನ್ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ತೇಷಾಂ ಪ್ರಬಲದೋಷ
ಶ್ರುತೇಃ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಂಛಯ, ಫಲದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟ, ವಿಧಿ, ಶ್ರುತಿ
ಪೇಧ, ಕಂಸಾರಬಂಧ ಇವುಗಳಿಂದ ಮಿತ್ರವಾದ ಬುದ್ಧಿಯಿರುವ ಕಾರಣ ಸಂಸಾರವು, ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು
ಮಾಡದಿರುವ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಿತ್ರಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಯು. (ಅಂದರೆ
ಸ್ವರ್ಗಮುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಫಲಾಂತರವಿಲ್ಲ) (ಎನಂತ ಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೇನೇ ಗಮ
ನಾಗಮನವೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ) (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಬಲವತ್ತೂ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಭಾವವನ್ನು ವಿವರ
ಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಲ್ಲರಿಗೂ ತದ್ವ ಇದು ಶುಭಸ್ಯತೋ ಯೇಚಾಶುಭಕ್ಕತಪ್ತೇ ಶುಭಮೇ
ವಾನುಭೂಯಾವರ್ತಂತೇ ಇದು ನೋವಲಾವ ಶ್ರುತಿಗಳ ದಿಶೆಯಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ದುಃಖಾದಿಗಳು
ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಬಲವಾದ ಸರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಅಜ್ಞರಿಗೆ
ಲ್ಲರಿಗೂ ಗಮನಾಗಮನಾದಿರುಃಖಗಳು ಇವೆ. || ೧೧ ||

೧೨ನೇ ಅಪಿಪ್ರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನರಕವು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ದುಃಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ
ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ನರಕದಿಂದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಆದರಲ್ಲಿ
ವಿರುದ್ಧೋಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷ ಸ್ವಾಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ನರಕಭೋಗಸ್ಯಾನಿತ್ಯತ್ವಕಥನಾನಿತ್ಯನರಕೋತ್ತಿವಿರುದ್ಧಾ | (೨) ರೌರ
ವೋಽಥ ಮಹಾಂಶ್ಚೈವ ವಹ್ನಿರ್ನ್ಯತರಣೀ ತಥಾ | ಕುಂಭೀಪಾಕ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾನೆ
ನಿತ್ಯನರಕಾಣಿ ತು | ತಾಮಿಸ್ತುರ್ದಾಂಧಕಾಮಿಸ್ತೋ ದ್ವೌ ನಿತ್ಯ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾವಿತಿ
ವಿಭಾಗಾತ್ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಯಾವದಿಂದ್ರಾಶ್ಚಕುರ್ದತಃ | ಚಕಾರ ನರಕಂ ಶೂನ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನರಕ
ಭೋಗವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ತಾಮಿಸ್ತುರ್ದಾಂಧಕಾಮಿಸ್ತೋ ದ್ವೌ ನಿತ್ಯ | ನರಕಕ್ಕೆ ನಿತ್ಯತ್ವ
ವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ವಿರುದ್ಧವು. (ಎನಂತ ನರಕವು ಅನಿತ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಮತವಾಗೋಣ ನಿತ್ಯವೆಂದದ್ದೂ
ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಗವದ್ವೈಷಿಗಳಿಗೂ ಅನಿತ್ಯ ನರಕವೆಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಗವಂತನ
ದ್ವೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು
ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ—ವಿಭಾಗಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ರೌರವಃ
ಮಹಾರೌರವಃ, ವಹ್ನಿ, ವೈತರಣೀ, ಕುಂಭೀಪಾಕ, ಎಂಬುವುದು ಐದು ಅನಿತ್ಯ ನರಕಗಳು. ತಾಮಿಸ್ತು, ಅಂಧ
ತಾಮಿಸ್ತು ಎಂಬುವುದು ಎರಡು ನಿತ್ಯನರಕಗಳು, ಹೀಗೆ ನರಕಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯ, ಅನಿತ್ಯಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗಮಾಡಿ
ಹೇಳುವುದರಿಂದ ನರಕವು ನಿತ್ಯವೆಂದದ್ದೂ ವಿರುದ್ಧವಲ್ಲ. (ಅಂತೂ ವಿಷಯಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ
ನಿತ್ಯ ಅನಿತ್ಯ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ.) || ೧೨ ||

೧೩ನೇ ತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿರುವ, ಮತ್ತು ದುಃಖವಿಲ್ಲದಿರುವ ಜಾಗ್ರದಾದಿ ಅಪಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುದರಿಂದ ನರಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿದೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ಮಾನಂ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| (೧) ನ ಚ ಸಹಸ್ಮಾನಾದೀಶಸ್ಯಾಪಿ ನರಕದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿಃ || (೨) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ || ೧೩ ||

ಅ || (೧) ಸರ್ವಂ ನಿಯಮಯಂತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ಬಲದಿಂದ ನರಕದಲ್ಲಿಯೂ ನಾರಕಿಷನರನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ನರಕ ದುಃಖವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಎವಂಚ ನರಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ದುಃಖಿಗಳೊಡನೆ ಇದ್ದುದರಿಂದ ದುಃಖಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವನು. ಅದಕಾರಣ ನರಕವು ನಿರ್ದುಃಖವೇ ಆಗಿದೆ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿ ಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರಣಾಭಾವಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಅಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನಿಗೆ ಅನವೇಕ್ಷಿತಗಳಾದ ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ದುಃಖಕಾರಣಗಳು ಕೂಡುವವು.) ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ, ಮತ್ತು ಸರ್ವಜ್ಞನಾದುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ದುಃಖಕಾರಣಗಳೂ ಇಲ್ಲ. ಮತ್ತು ನರಕ ಸಾಧನವಾದ ಪಾಪರೂಪ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ. (ಎವಂಚ ದುಃಖಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ನರಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖಿಗಳೊಡನೆ ಇದ್ದರೂ ದುಃಖವ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) || ೧೩ ||

೧೪ನೇ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಕಂಡದೆ. ಅಲೌಕಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತೃಯಾನ ದೇವಯಾನಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಆ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ಮಾನಂ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧)ನ ಚ ಸಾಧನೇನ ಸಹ ಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಲೇಖಿ ಜೀವಸ್ಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ || (೨) ಅವಿಹಿತಶ್ಚೇನ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ || (೩) ಅಭ್ಯಂತರೋಃ ಪಥೋರಿತ್ಯಸ್ಯ ಚ ಸಾಧನಾರ್ಥತ್ವಾತ್ || ೧೪ ||

ಅ || (೧) (ತದ್ವ್ಯ ಇತ್ಯಂ ವಿದುರ್ಯೇ ಚೇಮೇರಣ್ಯ ಶ್ರದ್ಧಾತತ ಇತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇಚ್ಚಿಷ್ಣು ಮುಭಿಸಂಭವಂತಿ 'ಅಥ ಯ ಇಮೇ ಗ್ರಾಮಾ ಇಷ್ಟಪೂರ್ತೇ ದತ್ತಮಿತ್ಯುಪಾಸತೇ ತೇ ಧೂಮ ಮುಭಿಸಂಭವಂತಿ' 'ಅಭ್ಯಂತರೋಃ ಪಥೋರೇಕತರೇಣ ಚ ತಾನೀಮಾನಿ ಕ್ಷುದ್ರಮಿಶ್ರಾಣ್ಯ ಸಕ್ಕದಾಮರ್ತಿನಿ ಭೂತಾನಿ ಭವಂತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ) ವಿದ್ಯಾ, ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಅರ್ಚಾರಾದಿ ಧೂಮಾದಿ ಧಾವರೂಪವಾದ ಫಲವೂ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧನದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಫಲದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. (ಗತಿರೂಪ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಗಚ್ಛಂತಿ ನ ಗಚ್ಛಂತಿ ಚ ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಭಗವದಧೀನ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ವಿದ್ಯಾರ್ಮ ರೂಪ ಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಅಂಗೀಕರಿಸುವಂತೆ ಗತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಫಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಬರಲಿ. ತಥಾ ಚ ಫಲಕ್ಕಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರಣಾಭಾವಃ

ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಥಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೈರಾಗ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ 'ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವೇದ ಮಾಯಾತ್' ಸ್ವಾತ್ಮಾನ ಮುಪಾಸೀತ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮೇನ ಸ್ವರ್ಗಕಾಮೋ ಯಜೇತ' ಎಂದು ವಿಧಿಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂತಹ ವಿಧ್ಯಾದಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯ ಬಾರದಿರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಿಂಚಿತ್ಸಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ಕರ್ತಾ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವತ್ತಾತ್ ಎನ್ನುವ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗಮನದಲ್ಲಿಯೂ ಫಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕಿಂಚಿತ್ಸಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಸದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಧನದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಎನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಅಭೈತಯೋಃ ಪಥೋಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನೈಕಶರೇಣ ಗಜ್ಯಂತಿ ಎನ್ನುವುದು ದೇವಯಾನ ಪಿತೃಯಾನ ಎಂಬ ೨ ಮಾರ್ಗಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ವಿದ್ಯಾಕರ್ಮರೂಪಸಾಧನವೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಎವಂಚ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಹಿತತ್ವರೂಪವಾದ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಫಲವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲೇ ಬೇಕು

|| ೧೪ ||

೧೫ನೇ ನ ಶ್ರುತಿಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದುಃಖವುಳ್ಳವನಿಗೆ ಸುಖವು ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು ಅಲೌಕಿಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವಿದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸುಖವಿದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಸ್ಮಾನಂ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ಥಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.)

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ದುಃಖಸಹಾವಸ್ಥಾಯಿತ್ಯಾದಂಧೇತಮಸ್ಯಪಿ ಸುಖಂ || (೨) ಈಶಸ್ಯಾಪ್ರಿಯಾ ಪ್ರೇನೈವ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ || ೧೫ ||

ಅ || (೧) ಯತ್ರ ದುಃಖಂ ಸುಖಂ ತತ್ರ ಎನ್ನುವ ಅಗಮದಿಂದ ದುಃಖವು ಸುಖದ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ) ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸುಖವಿದೆ. (ಆದಕಾರಣ ತಮಸ್ಸಾಧನಗಳಾದ ಭಗವದ್ವೇಷಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಕಾರಣಾಭಾವಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ 'ಅತ್ಯಪ್ರಿಯೇ ಸುಖಮಪಿ' ಎನ್ನುವ ಸ್ತುತಿ ಸಿದ್ಧವಾದಕಾರಣ ಅಪ್ರಿಯರಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ (ಅತ್ಯಂತದ್ವೇಷಿಗಳಾದುದರಿಂದಲೇ) ಅವರಿಗೆ ಸುಖವಿರಲಿ, ಎಂದು ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾರೂಪ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ (ಸುಖಲೇ ಶಮೋ ಇಲ್ಲ.) (೧) ವಿಶ್ವತಃ ಸುಖವಂತಃ ತಥಾಶ್ವೇನೇಶ್ವರಾನಿಷ್ಕತ್ಯಾತ್ ಯದ್ಯಥಾ ಈಶ್ವರಾನಿಷ್ಠಂ ತತ್ರಥಾ ನ ಭವತಿ ಯಥಾ ಶರೋ ವಿಷಾಣಶ್ವೇನ = ವಿವಾದವಿಷಯರಾದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವವರು ಸುಖವುಳ್ಳವರಲ್ಲ, ಸುಖವುಳ್ಳವರಾಗಲಿ ಎಂದು ಈಶ್ವರನ ಇಚ್ಛೆಗೆ ವಿಷಯರಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದು ಹೇಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಲ್ಲವೋ ಅದು ಹಾಗೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ:-ಮೊಲವು ಕೋಡು ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಲಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಮೊಲಕ್ಕೆ ಕೋಡು ಇಲ್ಲ. (ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಂತಹ ಉಳ್ಳದ್ದಾಗಲಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಿರುವಾಗ ಶಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶೃಂಗಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯು ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ವಿವಿಧಗತಸ್ಸು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವಾಗ ಶಕದಲ್ಲಿಯೂ ಶೃಂಗಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛೆಯು ಇರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಗವಾದಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದಂತೆಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅಂತಹ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣವೇ ಶಕದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ.) (೩) ನೈತೇ ಸುಖಿತ್ವೇನೇಶ್ವರೇಷ್ವಾಃ ತದಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್ ಯೋ ಯಸ್ಯಾಪ್ರಿಯಃ ಸಃಸುಖಿತ್ವೇನ ನ ತದಿಷ್ಟಃ ಯಥಾ ರಾಜವಿರೋಧೀ ರಾಜ್ಞಃ = ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದವರು ಸುವಿಗಳಾಗಲಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟರಲ್ಲ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯರಾದುದರಿಂದ, ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯರೋ. ಅವರು

ಸುಖಿಗಳಾಗಲಿ ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಲ್ಲ ಉಪಾ:-ರಾಜ ವಿರೋಧಿಯು ಸುಖವುಳ್ಳವನಾಗಲಿ ಎಂದು ರಾಜನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಲ್ಲ. ಏನಂಚ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಚ್ಛಾರೂಪ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಥಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದವರಿಗೆ ಸುಖ ಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ. || ೧೫ ||

೧೬ನೇ ತತ್ತ್ವಭಾವ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಧೂಮೋ ಭೂತ್ವಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಭವನವೆಂದರೆ-ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಧೂಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಐಕ್ಯವೋ, ಅಥವಾ ಆ ದೇವತೆಗಳ ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋ, ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವಭಾವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ -ಅಸರಿಂದ ಐಕ್ಯವು, ಅಥವಾ ಅವಶ್ಯ ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಸ್ಯಾನಂ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಧೂಮಾದಿದೇವತಾಸಹಾವಸ್ಥಾನಾತ್ಕರ್ಮಿಣೋಽಪಿ ತತ್ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ||

(೨) ತನ್ನಿಮಿತ್ತವಿದ್ಯಾಬ್ಜಕಾರಣಾಭಾವಾತ್

|| ೧೬ ||

ಅ || (೧) 'ಧೂಮೋ ಭೂತ್ವಾ'ಅಭ್ಯಂ ಭವತಿ, ಅಭ್ಯೋ ಭೂತ್ವಾ ಮೋಘೋ ಭವತಿ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಯಜ್ಞಾದಿಕರ್ಮಮಾಡಿದರೂ ಧೂಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕಲ್ಪ ಸಮಾಪ್ತಿಪರ್ಯಂತ ಪರಮ ಸುಖ ಸಾಧನವಾದ ಧೂಮಾದಿದೇವತೆಗಳ ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಅಂತಹ ಸುಖಸಾಧನವಾದ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದ ಬಾರದು, ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಕಾರಣಾಭಾವಃ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಆ ಧೂಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಪದವಿ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವಾದ ಅಪರಿಣೇಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಅಧಿಕಾರ ಮೊದಲಾದ ಕಾರಣಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಿಗಳಿಗೆ ಧೂಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿದ್ಯಾಸಾಧ್ಯ ವಾದ ಪದವಿಯು ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಅವರವರ ಪದವಿಯು ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವುದಾದರೆ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕರ್ಮಗಳು ವಿಲಿತರಾದಾಗ ಅನೇಕ ಮಂದಿಗೆ ಏಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಪದಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಇದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಧೂಮೋ ಭೂತ್ವಾ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿತದ್ಭವನವೆಂದರೆ ತದ್ಗತಾ ಗತಿಃ ಇತ್ಯಾದ್ಯುಕ್ತಿ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಧೂಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಗಮನವು, ಭೋಜನವು ಇದು ಮೊದಲಾದುದು ಆ ದೇವತೆಗಳ ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ. ಆದಕಾರಣ ಕರ್ಮವು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವಾಗಿ ದಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲೇ ಬೇಕು. || ೧೬ ||

೧೭ನೇ ನಾತಿಚಿರೇಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಬರುವ ಮಾರ್ಗಸ್ಥರೂ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬರುವ ಮಾರ್ಗಸ್ಥರೂ ಹೀಗೆ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಕಂಡು ಬರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಗಳು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಹೊರಟು ಸಾವ ಕಾಶವಾಗಿ ಗರ್ಭವಾಸವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಬೇಗನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಸ್ಯಾನಂ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ತೈಸ್ತ್ಯೈಸ್ಸಹಾವಸ್ಥಾನಾದತಿಚಿರತ್ವಂ (೨) ವತ್ಸರಾತ್ಪೂರ್ವಮೇವ ತು

ಇತಿ ಕ್ಲೈಪ್ತಕಾಲಾದಧಿಕಾವಸ್ಥಾನೇ ಕಾರಣಾಭಾವಾತ್

|| ೧೭ ||

ಅ || (೧) ('ಆಕಾಶಾದ್ವಾಯಂ' ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದು ದರಿಂದ) ಅವನ ಧೂಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದಪ್ರಯುಕ್ತ ಯಾಗಾದಿಕರ್ಮ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ ಆ ಲೋಕಗಳಿಂದ ಈ ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆಬರಲಿಕ್ಕೆ ಅತಿಸಾವಕಾಶವಿದೆ.

(ಮತ್ತೆ ಆ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಧೂಮಾದಿದೇವತಾಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಮಹಾಸುಖವು ಕೂಡುವಾಗ ಅದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ—ಕಾರಣಾಭಾವಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ವತ್ಸರಾತ್ಪೂರ್ವಮೇವತು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಗಮನಕ್ಕೆರ ದೊಳಗೇನೇ ಗರ್ಭವಾಸಾದಿದುಃಖವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕ್ಲೃಪ್ತ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ. (ಹಾಗಾದರೆ ಧೂಮಾದಿ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾಸುಖಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇಷ್ಟ ವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಆದೇ ಕಾರಣವು ಎನ್ನಕೂಡದು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ದುಃಖವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ದುಃಖವಾದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅದಕಾರಣ ಬಹುಕಾಲ ಅವನ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಇರಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಹಾಸುಖ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವು ಯುಕ್ತವೇ.)

|| ೧೭ ||

೧೮ನೇ ಅನ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮಾಂತರಕ್ಕೆ ಗಮನವು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ ಕಂಡ ದಿಂದ ಈ ಸ್ವರ್ಗ ಮಾರ್ಗವೂ ಪುರುಷಾರ್ಥವಾದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಶ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ದುಃಖ ವುಂಟೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ದುಃಖವುಂಟೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಸ್ಯಾಂಶಂ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಜೀವೈಸ್ಸಹಾವಸ್ಥಾನಾದ್ಧುಃಖ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ || (೨) ಶಬ್ದವಿಹಿತ ತ್ವೇನ ಸುಪಾಖ್ಯಕಾರಣಾಭಾವಾತ್ || ೧೮ ||

ಅ || (೧) ('ತ ಇಹ ವ್ರೀಹಿಯುನಾಃ ಓಷಧಿವನಸ್ತತಯೋ ಜಾಯಂತೇ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ಭಾವವು ದೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ.) ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ಜೀವರೊಡಗೂಡಿ ಇದ್ದ ಮೇಲೆ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿಗಳ ಭೇದನಾದಿಗಳಿಂದ ದುಃಖವು ನಿಯತವೇ ಆಗಿದೆ. (ದುಃಖಿಯೊಡಗೂಡಿ ಇದ್ದರೂ ದುಃಖವು ಬಾರದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಂತೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ರೂಪ ಕಾರಣವು ಪ್ರಮಿತವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ದುಃಖವು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಫಲವೇ. ಆಗಮನಾದಿಗಳು ಯಜ್ಞಾದಿಗಳ ಫಲವೆಂದು ಪ್ರಮಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವರಿಂದ ಪಾಪವೂ ಕೂಡಬಹುದು. ಏನಂಚ ಸುಖ ಸಾಧನವೆಂದು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮವು ಹೇಗೆ, ದುಃಖಸಾಧನವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ವೈರಾಗ್ಯವೂ ದುಃಖಸಾಧನವು. ಅದಕಾರಣ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ—ಕಾರಣಾ ಭಾವಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಸೆಯು ಇದ್ದರೂ ಅವು ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಹಿಂಸೆಯೇ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು.) ಯಾಗೀಯ ಹಿಂಸೆಯು 'ಅಗ್ನೀಷೋವಿಯಂ ಪಶುವಾಲಭೇತ' ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿವಿಹಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವ್ರೀಹ್ಯಾದಿ ಭಾವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೂ ಪಾಪಃಖ್ಯಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖವಿಲ್ಲ. (ಏನಂಚ ಸುಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಕರ್ಮವು ದುಃಖಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲೇಬೇಕು.)

|| ೧೮ ||

೧೯ನೇ ರೇತಸ್ಸಿಗಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಯೋ ವಾ ರೇತಸ್ಸಿಂಚಿತಿ ತಮೇವಾನುವಿತತಿ' ಯಾವನು ರೇತ ಸ್ಸೇಕ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಆತನನ್ನೇ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇದೆ. ಆದರೆ ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿ ಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಅದಕಾರಣ ಕರ್ಮಿಯು ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೋ

ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವೈಯರ್ಥ್ಯಂ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವೈಯರ್ಥ್ಯಾತ್ ಪಿತೃಶರೀರಾಗಮನಂ || (೨) ಈಶಕ್ಷೃಪ್ರೈವ ಪಿತರಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯಾಯಾತಿ ಮಾತರಂ || ಇತಿಶಕ್ಷೃಪ್ರತ್ಯ ವಚನಾತ್ || ೧೯ ||

ಅ || (೧) ತಂದೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ವೈಯರ್ಥ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಿಯು ತಂದೆಯ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಅಂದರೆ ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕರ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ಷೃಪ್ರಿಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ನಿಯಮದಿಂದಲೇ ನೊಡಲು ತಂದೆಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ತದ್ವಾರಾ ತಾಯಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸಂಕಲ್ಪವಿದೆ. (ಏನು ಚ ಶರೀರ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕಾಗಿ ರೇಹಸ್ಸು ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಪಿತೃ ಪ್ರವೇಶವು ಅವಶ್ಯಕವೇ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರವೇ ಪಿತೃ ಪ್ರವೇಶವು ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಮಹಾಪ್ರಯಾಸವಿದ್ದುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲೇಬೇಕು. || ೧೯ ||

೨೦ನೇ ಯೋಗ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಿತೃದ್ವಾರಾ ಮಾತೃಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು, ಪ್ರವೇಶಿಸದಿರುವುದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತೃದ್ವಾರಾ ಮಾತೃ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅನಂತರ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ— ಪಿತೃದ್ವಾರಾ ಮಾತೃ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಯೇ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪಿತೃದ್ವಾರಾ ಮಾತೃ ಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಯೇ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಥಾಗತಿಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚ ಪಿತುಸ್ಸಕಾಶಾದನ್ಯತೋ ವಾದರ್ಯಗರ್ಭಸ್ಥಶರೀರಮೇವ ಪ್ರವೇಷ್ಯ ಮುಪಪತ್ತೇಯೋನಿಪ್ರವೇಶಾಭಾವ ಇತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ಯೋನಿದ್ವಾರೇಣ ವೈದೇಹಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪ್ರಾಯಶೋ ನರಃ || ಇತಿ ವಚನಾತ್ಸಾಮಾನ್ಯತೋ ಗತ್ಯಂತ ರಾಭಾನಾತ್ || (೩) ವಿಶೇಷಕಾಕಣಾದೇವ ವಿಶೇಷಾಜ್ಞಾನಿರಪ್ಯತೇ | ಸಾಮಾನ್ಯಜ ನನಂ ಚೈವ ನೃಣಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಹೇತುನೇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ || ೨೦ ||

ಅ || (೧) (ದೇಹಂ ಗರ್ಭಸ್ಥಿತಂ ವಾಽನಿ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮಾತೃಯೋನಿ ಪ್ರವೇಶವೇ ಇಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಮಾತೃಪ್ರವೇಶವಿದ್ದರೂ ಪಿತನ ದ್ವಾರದಿಂದಲೇ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ) ತಂದೆಯಿಂದಲಾಗಲೀ, ಇತರವಾದ ಅನ್ನಾದಿಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ತಾಯಿಯ ಉದರದ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶರೀರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯೋನಿ ಪ್ರವೇಶವು ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲ, (ಅಂತೂ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಅತಿ ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ) ಅಪ್ಯಾಗತಿಃ (ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಮನುಷ್ಯನು ಮಾತೃ ಯೋನಿ ದ್ವಾರಾ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂಬ ವಚನದಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ (ಅಂದರೆ ಅಪವಾದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ) ಅನ್ಯ

ದ್ವಾರಾದಿರೂಪವಾದ ಪ್ರಕಾರಾಂತದಿಂದ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಅನ್ನಾದಿದ್ವಾರಾ ಮಾತ್ಮ ಶರೀರಪ್ರಾಪ್ತಾದಿರೂಪ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಲಿಕ್ಕೆ ದೇವಾದಿಗಳ ವರಾದಿಗಳು ಬೇಕು. ವರಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೆ ಆ ರೀತಿಯಾಗಿ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಲಾರದು (೩) (ಹೇಗೆಂದರೆ) ವರಾದಿರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷಕಾರಣದಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷತಃ ಜನಿಯು ಇಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಹೇತುವಿನಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು. (ಅಂದರೆ ಪಿತ್ಯದ್ವಾರಾ ಮಾತ್ಮಯೋನಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು) ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವು. (ಅಂತಃ ಬೇರೆ ರೀತಿ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಪಿತ್ಯದ್ವಾರಾ ಮಾತ್ಮಯೋನಿಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಮೊದಲು ಅಸಿದ್ಧವಾದ ಶರೀರದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಶರೀರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಹುದುಃಖವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು.)

|| ೨೦ ||

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮುಖ್ಯಾಯವಿವರಣೇ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ |

ತ್ರಿಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ

ತ್ರೀಮುಖ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು.

ಅವ || ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಪುರುಷರ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗದಿರುವಕಾರಣ ವಿಧೇಯವಾಗಲಾರದು. ಅದಕಾರಣ ಭಕ್ತಿಯು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪಾದವು ಸೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕ ರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಪಶ್ಚಾದದೃಷ್ಟ್ಯವಿಜ್ಞಾನ ಕಾಲದುಃಖ ಪೃಥಗ್ಯವಾಃ |
 ಸ್ಥಾನಭೇದೋ ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಸ್ವಾಯಮಸ್ಯಾಂ ಸತೋಭವಃ ||
 ಗುಣಸಾಮ್ಯಮಯೋಗಶ್ಚ ತರ್ಕಬಾಧೋ ವಿಲೋಮತಾ |
 ನಾನಾಭಾವಃ ಪ್ರಲೋಭಶ್ಚ ಯುಕ್ತಯಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಗಾಃ ||
 ಅವಶ್ಯಕತ್ವತಾಶಕ್ತಿಃ ಸ್ವತೋಜೋಧಪ್ರಭೈವ ಚ | (ದೇವಚ)
 ಅಮಾನಕ್ಲ್ಯಪ್ತಿಃ ಸನ್ಮಾನ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪ್ಯಲ್ಪತಾ ಭವಃ ||
 ವಿಶೇಷ ದೃಷ್ಟಿ ವಾಕ್ಯೇಷ ಪುಂಶಕ್ತಿಃ ಸುನಿದರ್ಶನಂ |
 ಅಲೌಕಿಕತ್ವಮಾಧಿಕ್ಯಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ನಿರ್ವಯಪ್ರಮಾಃ ||

(೧) ಪಶ್ಚಾದದೃಷ್ಟಿಃ=ಎಚ್ಚತ್ತ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾಸ್ಥ ಪದಾರ್ಥವು ಶೋಧಿಸುವಿಕೆ (೨) ಅವಿಜ್ಞಾನಂ= ಬಾಹ್ಯ ವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು, (೩) ಕಾಲವು(೪) ದುಃಖವು(೫-೬-೭)ಪೃಥಗ್ಯವಃ=ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣದಿರುವಿಕೆ, (೮) ಸ್ಥಾನಭೇದಃ=ದೇವಾದಿಗಳ ತರೀರಗಳಿಗೆ ಭೇದವು, (೯) ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ=ರೂಪಾರೂಪ ವಚನಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು. (೧೦) ಸ್ವಾಯಮಸ್ಯಾಂ=ಜೀತನತ್ವನ್ಯಾಯದಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವು, (೧೧) ಸತೋಭವಃ ಇದ್ದುದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು. (೧೨) ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ=ಮುಕ್ತತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು. (೧೩) ಅಯೋಗಃ=ಸಂಹಾರಾಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಕೂಡದಿರುವಿಕೆ. (೧೪) ತರ್ಕಬಾಧಃ=ಅವ್ಯಕ್ತ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ದರ್ಶನವಾದರೆ ತರ್ಕಬಾಧವು. (೧೫ ೧೬) ವಿಲೋ ಮತಾ=ವಿರೋಧವು.(೧೭-೧೮-೧೯) ನಾನಾಭಾವಃ=ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಿರುವಿಕೆಯು. (೨೦) ಪ್ರಲೋಭಃ ವಂಚನೆಯು=ಇವು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯುಕ್ತಗಳು. (೧) ಅವಶ್ಯಕತ್ವತಾಶಕ್ತಿಃ=ಅವಶ್ಯವಾದುದನ್ನು. ಸೃಷ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯು. (೨) ಸ್ವತೋಜೋಧಃ=ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಬೋಧವಾಗದಿರುವಿಕೆಯು. (೩) ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಜೇತನತ್ವವು. (೪) ಅಮಾನಕ್ಲ್ಯಪ್ತಿಃ=ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸುಪ್ತಿ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸ ದಿದ್ದರೆ ಮಾನಕ್ಲ್ಯಪ್ರಕಾರಣವು. (೫) ಸನ್ಮಾನಂ=ಯುಕ್ತ ರೂಪ ಸತ್ಯವಾಣವು. (೬) ಸನ್ಮಾನಂ= ಶ್ರುತಿರೂಪ ಪ್ರಮಾಣ. (೭) ಸನ್ಮಾನಂ=ಪರಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣ. (೮) ವ್ಯವಸ್ಥಾ=ಭೇದ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ಥಾನ ಭೇದ ವಿಷಯಕವೆಂದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು (೯) ವ್ಯವಸ್ಥಾ=ಪ್ರಾಕೃತ ರೂಪವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಿಕೆ ಎಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು (೧೦) ಅಲ್ಪಲ್ಪತಾ=ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಗುಣಗಳಿರುವಿಕೆ. (೧೧) ಭವಃ=ಅನಾದಿತಃ ಸಂಸಾರವಿರುವಿಕೆ. (೧೨) ವಿಶೇಷದೃಷ್ಟಿಃ=ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯ. ಸಾಧನ ತಾರತಮ್ಯ ರೂಪ ವಿಶೇಷಗಳು

ತೋರುವುದು. (೧೩) ವಾಕ್ಯಂ = ವಿಶೇಷ ವಾಕ್ಯವು. (೧೪) ಪುಂಶಕ್ತಿಃ = ವಿಷ್ಣುವಿನ ಶಕ್ತಿಯು (೧೫) ಸುನಿ
ದರ್ಶನಂ = ಕಾಲ ಮೊದಲಾದ ಶೋಭನ ದೃಷ್ಟಾಂತವು. (೧೬) ಅಲೌಕಿಕತ್ವಂ = ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕತ್ವ
ವೆಂದರೆ. ವೈದಿಕತ್ವವು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಕೃತತ್ವವು. (೧೭) ಅಧಿಕೃತಂ = ಬಿಂಬ ಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ
ವಶ್ಯಾರ್ಥ ರೂಪ ಅಧಿಕೃತವು. (೧೮) ಅಧಿಕೃತಂ = ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾ ದ್ಯಾಧಿಕೃತವು. (೧೯) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ
ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು. (೨೦) ಶ್ರೀಹರಿಗೇನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಕರ್ತೃತ್ವವು.
ಇವು ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಗಳು. ೧ನೇ ಸಂಧ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾದಿಗಂ ವಿಶ್ವತಿಸ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವು
ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಧೀನವೋ, ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಧೀ
ನವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದದೃಷ್ಟಿ; ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು
ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಹರಿಃ ಓಂ || (೧) ಪಶ್ಚಾದದೃಷ್ಟೇಃ ಸ್ಪಷ್ಟವಿಷಯಸ್ಯಾಸತ್ತ್ವಂ ನ ವಾಚ್ಯಂ || (೨)
ಅಶಕ್ಯಕರಣ ಶಕ್ತಿಮತ್ತಾದೀಶ್ವರಸ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರೇಣ ಸೃಷ್ಟ್ವಾ ಪುನಃ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾತ್ರ
ತಾಮೂಪಾದ್ಯ ತಸ್ಯಾಪಿ ತಿರೋಧಾನೋಪಪತ್ತೇಃ | ಜಾಗ್ರತ್ಸಮಾತ್ರಸ್ಯ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವಾತ್
|| ೧ ||

ಅ || (೧) (ಸ್ಪಷ್ಟವು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪವು. ಅಂತಹ ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ತೋರತಕ್ಕ ಗಜಾದಿಗಳು ಸತ್ಯ
ಗಳಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳಿನ್ನುವುದು ಕೂಡಲಾರದು. ಇವುಗಳು ಅನಾದಿನಿತ್ಯಗಳೆಂದೂ
ಹೇಳಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ-ಸ್ವಾವಾಚಸ್ಥಿಗಿಂತ ಮೊದಲೂ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರಬೇಕಾಗುವುದು. ಇತರ
ರಿಗೆ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ಅನ್ಯತ್ರ ಹೋಗಿವೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಕೂಡದು. ಸ್ವಾಪ್ನಾಃ ಪದಾರ್ಥಾಃ ನಾನಾದಿ
ನಿತ್ಯಾಃ ಸುಧ್ಯಮಸುಮಾಣೋವೇತಕಯಾ ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ರಾತ್ ಘಟವತ್ = ಸ್ಪಷ್ಟದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಗಜಾದಿ
ಗಳು ಅನಾದಿನಿತ್ಯಗಳಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಮಸುಮಾಣ ಏತಿಷ್ಯವಾಗಿ ತೋರುವುದರಿಂದ ಘಟಾದಿಗಳಂತೆ ಎಂಬ ಅನು
ಮಾನ ವಿನೋಧವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಇವು ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿನಾಶವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಅಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಘಟಾದಿಗಳಂ
ತೆಯೇ ಮೊದಲೂ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರಬೇಕಾಗುವುದು. ಮಿಂಚು ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆಯೇ ತತ್ಕಾಲ
ದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ವಿನಾಶ ಹೊಂದುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ತತ್ಕಾಲದ
ಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಉಪಾದಾನಕಾರಣ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕಾಣಲಾರದವು ಮತ್ತು
ಅವಿದ್ಯ ಮಾನಗಳಾದ ಗಜಾದಿಗಳನ್ನೇ ಕಂಡೆನು; ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುಭವವೂ ಇದೆ. ಮತ್ತು
ಅಸತ್ಯಗಳೆನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ 'ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಯಾ ಸರೂಪೇತಿ' 'ಸ್ಪಷ್ಟಮನೋರಥೋ ಯಥಾ'
ಇತ್ಯಾದಿ ಮೃತಿ ಸ್ತುತಿಗಳೂ ಇವೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಂದ) ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಗಜಾದಿಗಳು
ಮೊದಲೂ ಮೇಲೆಯೂ ತೋರದಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯಗಳಲ್ಲ. (ವಿವರಣೆ ಸ್ವಾಪ್ನ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅಸತ್ಯಗಳಾ
ಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸತ್ಯವಾದುದಕ್ಕೆ ಭಗವದಧೀನತ್ವವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯು
ಇಲ್ಲ ಎಂದು) ಹೇಳಕೂಡದು. (ಏಕೆಂದರೆ ಅಶಕ್ಯಕರ್ತೃತಾತಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು
ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (೨) ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇತರರಿಗೆ ಅಶಕ್ಯವಾದುದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಅಸಂಮಿತ
ಶಕ್ತಿಯಿದೆ. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಾದಿಲಾಂಗಾಯ್ತು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪೂರ್ವಾನುಭವದಿಂದ ಉಪ
ಚಿತಗಳಾದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಪಾದಾನಕಾರಣವನ್ನಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವಾದ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆ
ಯಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವಾಪ್ನಗಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿ ಪುನಃ ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಕಾರ ಸ್ವರೂಪತ್ವ
ವನ್ನೇ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಜೀವನಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಾಪ್ನಗಜಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ

ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಡಗಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವಪ್ನವು ಸತ್ಯವಾದರೆ ಅವಿದ್ಯಮಾನಗಳಾದ ಗಜಾದಿಗಳನ್ನು ಕಂಡೆನ್ನು ಎಂದು ಉತ್ತರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕ ಅನುಭವವಿರೋಧವು ಎಂದರೆ) ಇದು ಸ್ವಾಪ್ನ ವಸ್ತುವೇ, ಜಾಗ್ರದ್ವಿಶೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತವಾದ ವಸ್ತುವಲ್ಲ, ಎಂದನುಭವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜಾಗ್ರತ್ವ (ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅನುಭೂತಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಅಭೇದ) ಪ್ರತೀತಿಯೇ ಭ್ರಾಂತಿಯು. ಇದು ಆನೆಯಲ್ಲ, ಇತ್ಯಾದಿ ಬಾಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾಪ್ನ ಪದಾರ್ಥಸ್ವರೂಪ ಪ್ರತೀತಿಯು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ ಸ್ವಾಪ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಸತ್ಯಗಳಾದರೆ 'ಸ್ವಪ್ನ ಮಾಯಾ ಸ ರೂಪೇತಿ 'ಸ್ವಪ್ನ ಮನೋರಥೋ ಯಥಾ' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳು ಅಸತ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿಸುವವು. ಎಂದರೆ) ಜಾಗ್ರತ್ವ ಪ್ರತೀತಿಯು ಮಾತ್ರ ಭ್ರಾಂತಿಯಾದುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಜಾಗ್ರತ್ವಪ್ರತೀತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾಪ್ನ ಪದಾರ್ಥ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಭ್ರಾಂತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವವುಗಳಲ್ಲ. (ಎವಂಚ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಅತಕ್ಕವಾದುದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವಾಪ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯು ಯುಕ್ತವು) || ೧ ||

೨ನೇ ಪರಾಭಿಧ್ಯಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೂ ಭಗವದಧೀನವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸ್ವಪ್ನತೀರೋಭಾವವು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವೇ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಕಂಠಯವು ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಿಜ್ಞಾನಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾವಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಸ್ವಪ್ನಪ್ರತೀತ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತ್ಯೈವ ಸ್ವಪ್ನತೀರೋಧಾನಂ ನೇಶೇನೇತಿ ವಾಚ್ಯಂ (೨) ಬೋಧೇ ಜೀವಸ್ಯಾ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ | (೩) ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಯೋಸ್ತದನ್ಯತ್ವೇ ಜಡತ್ವಾತ್ಕ್ಯಮುತ್ಯೇನಾಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ | ತತ್ಸ್ವರೂಪತ್ವೇ ತೇನೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತತ್ವಾತ್ | ಉಭಯಾತ್ಮಕತ್ವೇ ದೋಷದ್ವಯಾಪಾತಾತ್ | ಅನುಭಯತ್ವೇ ಸ್ವವ್ಯಾಹತೇಃ | (೪) ತಾವನ್ಮಾತ್ರ ನಿಮಿತ್ತತ್ವೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್ | ಸರ್ವಸ್ಯೇಶಹೇತುತ್ವೇ ಮಾನಾಚ್ಚ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವಪ್ನವು ಪ್ರತೀತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ವಪ್ನತೀರೋಧಾವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಸ್ವಪ್ನತೀರೋಧಾನವಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯು ಇಲ್ಲ) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೨) (ನಿಕೇಂದರೆ ಸ್ವತೋಜೀವೋಧಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ನಿಧಿಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ. (೩) ಸ್ವಪ್ನಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞಾನವು ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿರುವ ಕಾರಣ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸ್ವಪ್ನತೀರೋಧಾವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಏಕೆ? ಎಂದರೆ (1) ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳು ಜೀವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನಗಳೋ, (2) ಜೀವಸ್ವರೂಪಗಳೋ (3) ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನಗಳೋ, (4) ಭಿನ್ನತ್ವ ಅಭಿನ್ನತ್ವಗಳ ರಾಹಿತ್ಯ ರೂಪ ಅನುಭಯತ್ವವೋ ಎಂಬ ವಿವರಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕ್ರಮದಿಂದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ದೂಷಿಸುತ್ತಾರೆ.) (1) ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನಗಳು ಜೀವನಿಂದ ಭಿನ್ನಗಳೆಂದಾದರೆ ಅವುಗಳು ಜಡಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸುತರಾಂ ಅಸ್ವತಂತ್ರಗಳು. ಅಂದರೆ ಚೇತನನಾದ

ಜೀವನಿಗೇನೇ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದಮೇಲೆ ಜಡರೂಪಗಳಾದ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಕೈಮುಕ್ತನಾದದ್ದು. (ಈಶ್ವರ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಭಿನ್ನತ್ವವಿದ್ದು ಜೀವ ಭಿನ್ನತ್ವವು, ಜಡತ್ವದಲ್ಲಿ ಹೇತುವೆಂದು ಕ್ರವಾಯು.) (2) ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನಗಳು ಜೀವ ಸ್ವರೂಪಗಳೆಂದಾದರೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರನಾದ ಜೀವನಿಂದಲೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತವಾಯ್ತು. (ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನಗಳೂ ಜೀವನಂತೆ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರಗಳಾದುದರಿಂದ ನಿದ್ರಿತನಾದವನನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಲಾರವು.) (3) ಜ್ಞಾನಾಜ್ಞಾನಗಳು ಭಿನ್ನ ಅಭಿನ್ನ ಉಭಯ ಸ್ವರೂಪಗಳೆಂದಾದರೆ ಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಜಡವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸುತರಾಂ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಅಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಜೀವರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಬರುವುದು ಹೀಗೆ ಎರಡು ದೋಷಗಳೂ ಬರುವವು. (4) ಭಿನ್ನವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅಭಿನ್ನವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಅಭೇದರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಅಭಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವ್ಯಾಹತಿಯು. ಹೀಗೆಯೇ ಅಭಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಭಿನ್ನವೆಂದೇ ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಯ್ತು. ಭಿನ್ನಾಭಿನ್ನದಲ್ಲಿ ಭೇದರೂಪವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಭಿನ್ನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವವ್ಯಾಹತಿಯು. (೪) (ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಸ್ವವ್ಯಾಹಿತ ನಿಮಿತ್ತಕವೆಂದು ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ಅನುಪಪತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ) ಸ್ವವ್ಯಾಹಿತಗಳು ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣಗಳೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲ. (ಅನುಭವವು ಇದ್ದರೂ ಅದು ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತವೆ.) ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸರ್ವವೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಧೀನವೇ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ 'ನ ಋತೇ ತ್ವತ್ಪ್ರಿಯತೇ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣವು ಇದೆ (ಎವಂಚ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಬೋಧವಾಗದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಜಡಗಳಾಗಿರುವ ಕಾರಣಸುತರಾಂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸ್ವಸ್ವತರೋಧಾನವನ್ನು ಮಾಡುವವನು.)

|| ೨ ||

೩ನೇ ದೇಹಯೋಗಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆಯು ಭಗವದಧೀನವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಅಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಭಗವದಧೀನವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕಾಲಾಪೇಕ್ಷಯೈವ ಜಾಗರಿತಂ | (೨) ಅಚೇತನತ್ವಾದೇವ ಕಾಲಸ್ಯ ||

(೩) ಚೇತನಃ ತರಸ್ಯಾಪ್ಯಸ್ವಾತಂತ್ರಾತ್

|| ೩ ||

ಅ || (೧) ಕಾಲವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯುಂಟಾಗುವುದು. (ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯು ಇಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆಹೇಳಲಾಗದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ—ತದೆ ವ=(ಸ್ವತೋಭೋಧಃ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾದ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತಭೂತವಾದ ಅಚೇತನತ್ವವೇ) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಕಾಲವು ಜಡವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜಾಗರಣವು ಕಾಲಾಧೀನವಲ್ಲ. (೩) (ಕಾಲವು ಅಚೇತನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಾಗರಣವು ಕಾಲಾಧೀನವಾಗುವುದು ಬೇಡ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಭಗವದಧೀನವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದು ಜೀವನ ಅಧೀನವು. ಜಾಗರಣದಲ್ಲಿ ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ತೋರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ.) ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ಜೀವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ತೋರುವುದು ಭ್ರಾಂತಿಯು. ಏಕೆಂದರೆ ಜಡವ್ಯಾಭೇದಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವ ಜೀವರಿಗೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅಪಾಮರಾದಿಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. (ಎವಂಚ ಕಾಲವು ಅಚೇತನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈಶ್ವರನಿಗೇನೇ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥಾಪ್ರೇರಕವು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವು ಯುಕ್ತವು.) || ೩ ||

೪ನೇ ತದಭಾವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಸತಾ ಸೋಮ್ಯತದಾ ಸಂಪನ್ನೋಭವತಿ' 'ಯತ್ಪ್ರೀತತ್ಸುಪ್ರಃ ಸಂಪನ್ನಃ ಸ್ವಪ್ನಂ ನ ವಿಜಾನಾತ್ಯಾಸು ನಾಡೀಷು ಸುಪ್ರೋ ಭವತಿ ಎಂಬ ೨ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸುಪ್ತಿಯು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ, ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಸುಪ್ತಿಯೇ, ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನೋಽನ್ಯತ್ರಾವಸ್ಥಾನೇ ದುಃಖಿತ್ವಪ್ರಾಪ್ತೇರ್ನಾಡೀಷು ಸುಪ್ತಿನೇ ಭವತಿ || (೨) ಉಭಯಸ್ವೀಕಾರೋಪಪೇತ್ತಾ ಮಾನಸ್ಯ ಕ್ಲೃಪ್ತೈಕರಣಮಿತ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಿತಿದೋಷಾದತಿತ್ರೆಸಂಗಾತ್ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ದೀರೆ ಕಡೆ ಇರುವುದಾದರೆ ಜೀವನಿಗೆ ದುಃಖವು ತೋರುವುದರಿಂದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತಿಯು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ದುಃಖ ಎಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸುಪ್ತಿಯು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ) ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೨) ವಿಕಂದರೆ ಅಮಾನಸ್ಕೃಪ್ತಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತಿಯನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ (ಅಂದರೆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ತಿಯು ಹೀಗೆ ಎರಡನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ) ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ 'ಸತಾ ಸೋಮ್ಯತದಾ ಸಂಪನ್ನಃ' 'ನಾಡೀಷು ಸುಪ್ರೋ ಭವತಿ' ಎನ್ನುವ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದಾದರೂ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತಿಯೆಂಬ ಕ್ಲೃಪ್ತಿಯನ್ನು (ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು) ಒಡಂಬಡದಿದ್ದರೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥೆಯು. (ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಮಾಡಬೇಕು. ಅದು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು.) ಆ ದೋಷದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾತಥಾವರಣಪದೋಷದಿಂದ ಅತಿಶ್ರಸಂಗವು (ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಥವಾ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದ ೨ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಆಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. (ಅಂತೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸುಪ್ತಿಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಅವ್ಯವಸ್ಥಾದೋಷವು ಬರುವುದರಿಂದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಸುಪ್ತಿಯು.) || ೪ ||

೫ನೇ ಪ್ರಬೋಧಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವವೂ ಭಗವದಧೀನವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸುಪ್ತಿಪ್ರಬೋಧವು (ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯು) ಭಗವದಧೀನವೆಂದು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸುಪ್ತಿಪ್ರಬೋಧವು ಭಗವದಧೀನವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಕೇವಲ ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಕೇವಲ ಈಶ್ವರಾಧೀನವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪೃಥಗ್ವಿಷಯ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಬೋಧಸ್ಯ ಪೃಥಗವಿ ಕಾರಣದೃಷ್ಟೇಃ ಕ್ಷುಚಿತ್ತದೇವ || (೨) ನ ಯತೇ ತ್ವತ್ಕ್ರಿಯತೇ ಕಿಂಚನಾರೇ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಸ್ತತ್ರಾಪಿ ಈಶಕೃತತ್ವೇ ಸಮ್ಯಜ್ಞಾನಾತ್ || ೫ ||

ಅ || ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಉರೂನ್ಮಥನ ಭೇರಿತಾಡನ ಮೊದಲಾದ ದೀರೆ ಕಾರಣಗಳೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಉರೂನ್ಮಥನ, ಭೇರಿತಾಡನ ಮೊದಲಾದವುಗಳೇ ಕಾರಣವು. ಶ್ರೀ

ಹರಿಯು ಕಾರಣನಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿ ಕಾರಣಾಂತರಗಳಿದ್ದರೂ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಪ್ರಬೋಧ (ಎಚ್ಚರಿಕೆ) ಪಾಗುತ್ತದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕಾರಣನಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸನ್ಮಾನಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ವಾಯಂವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಬೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನ ಋತೇ ನೀನು ಹೊರತು ಯಾವ ವಸ್ತುವೂ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯು ಇದೆ. ಮತ್ತು ಭೇದಾಂತಾದಿನಾದಿಗಳು ಕಾರಣಗಳು ಎಂದು ಸರಬು ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೋ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆನ್ನುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥವುಳ್ಳ ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. (ಏನು ಚ ಇತರವಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ನಿರ್ದಿಶಿಸುವನು, ಎಚ್ಚರಿಸುವನು, ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿರವಕಾಶವೂ ಅವಿರೋಧವೂ ಆದ ನ ಋತೇ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಪ್ರಬೋಧವನ್ನು ಮಾಡುವನು.) || ೫ ||

೬ನೇ ಕರ್ಮಾನುಸ್ಮೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜಾಗೃದವಸ್ಥಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಧೀನಗಳೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಧೀನಗಳೋ ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಜೀವರ ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನಗಳೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಕೆಲವು ಜೀವರ ಕಿಂಚಿತ್ತಾಲದಲ್ಲರತಕ್ಕ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅಧೀನಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಸರ್ವಜೀವರ ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳೂ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನಗಳೇ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪೃಥಗ್ವಿನಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ವಾಯಂವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ರಾಜಾದೀನಾಂ ಪೈಥಗ್ವಿನಾಂ ದೀಶಕಾಲವಿಶೇಷೇಷಿ ಸ್ವಸ್ವಾದೀನಾಂ ಸ ಏವ ಹಿ | ತಿರಸ್ಕರ್ತಾ ಚ ಕರ್ತಾಚೇ ನ ಖಂಡೇತಃ ಸ ರಾಜವತ್ || ಇತಿ ಶ್ರುತಿಮಾನಾತ್ || ೬ ||

ಅ || (೧) ರಾಜಾದಿಗಳು ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಖಂಡರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ ಕಂಡುದರಿಂದ ದೇಶ ಕಾಲಾದಿ ಭೇದದಿಂದ: ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಿಯಾಮಕರನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲೇ ಬೇಕು. (ಆಂತೂ ಈಶ್ವರಃ ಖಂಡೇತೋ ಭವಿಷ್ಯಂತಿ ಅಧಿಪತಿತ್ವಾತ್ ರಾಜಾದಿವತ್ = ರಾಜಾದಿಗಳು ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕ ಖಂಡರಾಜ್ಯಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿ ಕಂಡಂತೆ ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಖಂಡಾಧಿಪತಿಯು ಆಗುವನು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವವಸ್ಥಾ ಪ್ರೇರಕತ್ವವು ಇಲ್ಲ. (ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ) ಹೇಳಬಹುದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸನ್ಮಾನಂ ಎಂಬ ಸ್ವಾಯಂವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಸರ್ವದೇಶವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಕಾಲ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೆಲ್ಲನೇ ಸ್ವಸ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ರಾಜನಂತೆ ಖಂಡಾಧಿಪತಿಯಲ್ಲ, ಆದಕಾರಣ ಸರ್ವದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸ್ವಸ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಸಮಾಚೀನವಾದ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವವಸ್ಥೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರೇರಕನು. || ೬ ||

೭ನೇ ಸಂಪತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧಗಳಾದ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಮೂರ್ಛಾವಸ್ಥೆಯು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ, ಪೃಥಗ್ವಿನಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸ್ವಾಯಂವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮೋಹೇ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತೀರೇವ ಪೃಥಗವಸ್ಥಾಪ್ತಾದಿತಿವಾಚ್ಯಂ || (೨)
ಪರಿಶೇಷಮಾನಾದರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿತ್ವಾವಗಮಾತ್ || ೭ ||

ಅ || (೧) ಮೋಹವು ಸ್ವಪ್ನಾದ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿ
ಯಾದರೆ ಕೇವಲ ಸುಖವೇ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲ. (ಅಂತೂ ಮೂರ್ಛಾ
ವಸ್ಥೆಯು ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರ ಪ್ರವೇಶ
ವೆಂದರೆ ಸುಪ್ತಿಯಿಂದ ಸಾಂಕರ್ಯವು ಬರುವುದರಿಂದ ಮೂರ್ಛಾವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇ. ಆದಕಾರಣ
ಶ್ರೀಹರಿಯು ಮೂರ್ಛಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರವರ್ತಿಸುವವನಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ
-ಸನ್ನಾನಂ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸುಖದುಃಖಗಳು ಎರಡೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದ
ರಿಂದ ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆಗಳಂತೆ ಅಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸುಖವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸುಪ್ತಿಯಂತೆಯೂ
ಅಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಪರಿಶೇಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ವಿ || (1) ಮೋಹಾವಸ್ಥೆಯು ಸುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಲಾರದು. ದುಃಖಮಾತ್ರಪ್ರತಿಸ್ಪೃಶೇಃ ಎಂಬ
ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮೋಹದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತತಂ ಕಾಲಂ ದುಃಖಮನ್ವಭವಂ ಎಂದು ದುಃಖಾನುಸಂಧಾನವಿವಿ.
ಸುಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ದುಃಖಾನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲ. (2) ಮೋಹದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಆತ್ಮ ಕಾಲಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳು
ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಜಾಗೃತ್ಸ್ವಪ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಲಾರದು. ಅಂತೂ ಮೋಹಃಪ್ರಸಿದ್ಧಾವಸ್ಥಾಭ್ಯಃ
ಪೃಥಗ್, ಅನುಪಪನ್ನಾಂತರ್ಭಾವೇ ಸತ್ಯವಸ್ಥಾತ್ಮಾತ್ ಎನ್ನುವ ಪರಿಶೇಷಾನುಮಾನದಿಂದ ಮೂರ್ಛಾ
ವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರತ್ಯೇಕವೇ. (3) ಮೋಹದಲ್ಲಿ ದುಃಖಾನುಸಂಧಾನವಿದ್ದುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು
ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಲ, ಆತ್ಮ ದುಃಖಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಕಾಣದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಥಾ ಅಪ್ರಾ
ಪ್ತಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. (4) ಏವಂಚ ಪರಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣ
ದಿಂದ ಮೋಹವು ಅರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅವಸ್ಥೆಯಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮೋಹಾವಸ್ಥೆಗೆ
ಪ್ರವರ್ತಕನು. || ೭ ||

ಆನೇ ನ ಸ್ಥಾನತೋಷ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಘಟಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವೂ, ಆಕಾ
ಶಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರದಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಹರಿಯು
ಪರಸ್ಪರ ಭಿನ್ನನೋ, ಅಭಿನ್ನನೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಭಿನ್ನನೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಭಿ
ನ್ನನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಭೇದಃ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು
ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸ್ಥಾನಭೇದಾದ್ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಭೇದಃ || (೨) 'ಅಯಮೇವ ಸಃ' ನೇದ ನಾ
ನಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚನೇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಬಲಾತ್ ಸ್ಥಾನಾನಾಂ ಭೇದಃ ತಸ್ಯಾಭೇದ ಇತಿ ವ್ಯವ
ಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಸರ ಅಸುರ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳ ಶರೀರಗಳಿಗೂ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೂ
ಭೇದವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಹರನೂ ಭೇದವು. (ಅಂತೂ ಶ್ರುತಿಶರೀರಂ ಜಾಗ್ರದಾದ ಸ್ಥಾನೇಷು
ಸ್ಥಿತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಅನೋನ್ಯಂ ಭಿನ್ನಃ ಭಿನ್ನಸ್ಥಾನತ್ಯಾತ್ ಘಟಪಟಮತ್ = ಶ್ರುತಿ ಶರೀರಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಗ್ರ
ದಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಪರಸ್ಪರ, ಭಿನ್ನನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಟ್ಟ ಪ್ರಯುಕ್ತ

ಘಟಿತವಾದಿಗಳಂತೆ. ಏವಂಚ ಸ್ಥಾನಭೇದದಿಂದ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಭೇದವಿದ್ದುದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ ಅನುಗ್ರಾಹಕ ಭಾವವೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯು ಇಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅಯಮೇವ ಸಃ ನೇಹ ಸಾನಾಸ್ತಿ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಬಲ ದಿಂದ ಜಾಗ್ರದಾದಿಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಭೇದವು. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಭೇದವೇ ಎಂದು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಏವಂಚ ಅಭೇದ ಶ್ರುತಿಯು ನಿರವಕಾಶವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ನುಸರಿಸಿ ಭೇದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಕ್ಷಯ್ಯ ಸ್ಥಾನಗಳ ಭೇದವನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುವುದ ರಿಂದ ಅನುಮಾನವು ಅಭೇದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ಥಾನಭೇದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅನುಗ್ರಾಹ್ಯ ಅನುಗ್ರಾಹಕ ಭಾವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಹಾ ಮಹಿಮೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು.)

|| ೮ ||

. ೯ನೇ ಅರೂಪಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಅಯೋಗ್ಯ ಸಾಧನಗಳು ಕಂಡುದರಿಂದ ವಷ್ಟು ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಹೇಳಿದ ವಚನವೂ ಯುಕ್ತವೋ, ಅಯುಕ್ತವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧತ್ವಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ರೂಪವತ್ತಾರೂಪವತ್ತ್ವವಚನಯೋರ್ವಿರೋಧಾದಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಂ
(೨) ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪವತ್ತ್ವಮಿತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೋಪಪತ್ತೇಃ || ೯ ||

ಆ || (೧) ಶ್ರೀ ವಷ್ಟುವಿಗೆ (1) ರೂಪವುಂಟೋ (2) ಇಲ್ಲವೋ (1) ರೂಪವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ- 'ಅರೂಪವಃವ್ಯಯಂ' 'ತದರೂಪಮನಾನುಮಯಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕಾಗುವುದು. ವಷ್ಟುವಿಗೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವವೂ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. (2) ರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. 'ರುಗ್ಮವರ್ಣಂ ಕರ್ತಾರಂ' 'ಅದಿತ್ಯವರ್ಣಂ' ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯು ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರಬೇಕಾಗುವುದು. ಈಶ್ವರನಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು. (ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಿರೋಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ರೂಪಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ ವೆಂದಾಗೋಣ ಸೌಂದರ್ಯಾದಿಗಳು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಷ್ಟು ವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಕೂಡಲಾರದು. ಎಂದರೆ ಹಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸು ತ್ತಾರೆ.) ರುಗ್ಮವರ್ಣಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಶ್ರೀವಷ್ಟುವಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣ ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪವಿದೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿ ಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಅರೂಪಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಾಕೃತರೂಪವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸೌಂದರ್ಯಾದ್ಯಭಾವವೂ ಅನಿತ್ಯತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಪ್ರಾಕೃತರೂಪವಿದೆ ಎಂದಂ ಗೀಕರಿಸಿರುತ್ತೇವೆ. ಅನಿತ್ಯತ್ವವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರಾಕೃತರೂಪವು ಇದೆ ಎಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲೇ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಒಡಂಬಟ್ಟದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸೌಂದರ್ಯಾದಿಗಳು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

|| ೯ ||

೧೦ನೇ ಉಪಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಅಯುಕ್ತ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವೋ, ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ

ಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಚೇತನತ್ವನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯೇನ ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯಭೇದಃ | (೨)
ಅಲ್ಪಗುಣತ್ವಾದಿವಿರೋಧಾತ್ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಚೇತನತ್ವವು ಸಮವಾದ ಕಾರಣ ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವು. (ಏನಂಚ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನಃ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಅಂಶತ್ವಾತ್ ಮತ್ತ್ವಾದಿವತ್ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಭಕ್ತಿಯು ಕೂಡಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪತಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಪಗುಣ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ಅಲ್ಪಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಇರುವವು. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬಿಂಬಭೂತನು. ಹೀಗೆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲ. ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಏಕೈಕ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡಲಾರದು. (ಏನಂಚ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನೋ ನ ಭವತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್ ಎನ್ನುವ ಅನುಮಾನದಿಂದ ವಿರೋಧವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವಿಲ್ಲ.) (ಅಂತೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಪಗುಣಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಪರಿಮಿತ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವು ಕೂಡದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವು.) || ೧೦ ||

೧೧ನೇ ಅಂಬುವದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಗಳೂ ಅಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಗಳೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸತೋಭವಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸಾದೃಶ್ಯಸತ್ತ್ವಾತ್ಸಾಧನಂ ವಿನೈವ ಜೀವಸ್ಯ ತಾದೃಕ್ತ್ವ ವ್ಯಕ್ತಿಃ | (೨)
ಅನಾದಿತಸ್ಸಂಸಾರಸ್ಯಾನಿವೃತ್ತತ್ವೇನ ಭಾವಾತ್ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಇದ್ದುದರಿಂದ (ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳು ಕದಾಚಿತ್ ತನ್ನ ಸ್ವಕೈನೇ ಸುಖ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಆಗುವಂತೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುದರಿಂದ) ಸಾಧನವಿಲ್ಲದೇನೇ ಜೀವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಅನಾದಿ ಲಾಗ್ಯತು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೇನೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಆಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಭವಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅನಾದಿಲಾಗ್ಯತು ಸಂಸಾರವು ನಿವೃತ್ತವಾಗದೆ ಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸಾದೃಶ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.) || ೧೧ ||

೧೨ನೇ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚೇತನತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು (ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು) ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕಂಡುದರಿಂದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯು ಏಕಪ್ರಕಾರ

ರವೋ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸವುಳ್ಳದ್ದೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸವುಳ್ಳದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮುಕ್ತತ್ವಾದಿಗುಣಸಾಮ್ಯಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ||

(೨) ಯಥಾಯಥ್ಯಾಧಿಕಾರೋ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಭಕ್ತಿರ್ಬಲಂಚ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ || ಮುಕ್ತವಾನಂದ ಏತೇಚ ಗುಣಾ ವಿಶಿಷ್ಟಂತೇ ಅತ ಆಹುರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಮುಕ್ತಾ ಬಲಿಂ ಹರಂತೀತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷದೃಷ್ಟೇಃ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಾದೀವತಗಳಿಗೆ ಫಲಭೂತವಾದ ಮುಕ್ತತ್ವ (ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿ) ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಸಮವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಧನ ಭೂತಗಳಾದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವು. ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷದೃಷ್ಟಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪಶ್ಚಾತ್ತ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಅಧಿಕಾರವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಆಗುತ್ತದೋ, ಹೀಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಭಕ್ತಿಯು ಬಲವೂ ಅಧಿಕ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದವೂ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳೂ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದಕಾರಣ ಮುಕ್ತರು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನ ತಾರಮ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿವಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ಏಕಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲ.) || ೧೨ ||

೧೩ನೇ ಪ್ರಕೃತೈತಾವತ್ತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತ ಅಯುಕ್ತ ಗುಣಗಳು ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವ ರೂಪವಾದ ಗುಣವು ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಯೋಗಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸಂಹಾರಕತುರ್ಗರಸಂಹಾರಾದನ್ಯ ರಕ್ಷಾಯಾ ಅಯೋಗಃ || (೨) ಸ ಸೃಜತಿ ಸ ಪಾಲಯತಿ ಸ ವಿನಾಶಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಾತ್ | ಅನ್ಯದಾನಾಮ್ಯುಚ್ಛೇ- ಪತ್ತೇಶ್ಚ || ೧೩ ||

ಅ || (೧) ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ನಾಶಾಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡದಿರುವುದೇ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ರಕ್ಷಣೆಯೆಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ನಾಶಮಾಡುವವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದರೆ ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಾಶಾಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆಯು ಕೂಡಬಹುದಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲ. ಏವಂಚ ಅಸಂಹಾರದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಜಗದ್ರಕ್ಷಣವೇ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಮಹಾ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯು ಇಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಆ ಶ್ರೀಹುಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ, ವಿನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯವಿದ್ದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನ್ಯದಾನಾದಿಗಳೂ ಉಪಪನ್ನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಅಂದರೆ ಅನ್ಯದಾನಾದಿರೂಪ ಅಸಂಹಾರಾಂತಿಕ್ತ ವ್ಯಾಪಾರವಿರುವುದರಿಂದ ರಕ್ಷಕತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆಯೇ ಶ್ರೀ

ಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪರಮಾತ್ಮನಾ ಚೇತನತ್ವನ್ಯಾಯಸಾಮ್ಯೇನ ಜೀವಸ್ಯಾಪ್ಯಭೇದಃ | (೨)
ಅಲ್ಪಗುಣತ್ವಾದಿವಿರೋಧಾತ್ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಜೀವ ಬ್ರಹ್ಮರಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಚೇತನತ್ವವು ಸಮವಾದ ಕಾರಣ ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವು. (ಏನಂಚ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನಃ ಚೇತನತ್ವಾತ್ ಅಂಶತ್ವಾತ್ ಮತ್ತ್ವಾದಿವತ್ ಎಂಬ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಭಕ್ತಿಯು ಕೂಡಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಪತಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಪಗುಣ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ಅಲ್ಪಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಇರುವವು. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳವನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಬಿಂಬಭೂತನು. ಹೀಗೆ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಗಳುಳ್ಳ ಜೀವೇಶ್ವರರಿಗೆ ಏಕೈಕ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡಲಾರದು. (ಏನಂಚ ಜೀವಃ ಪರಮಾತ್ಮಾಭಿನ್ನೋ ನ ಭವತಿ ತದ್ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವಾತ್ ಸಂಪ್ರತಿಪನ್ನವತ್ ಎನ್ನುವ ಅನುಮಾನದಿಂದ ವಿರೋಧವಿದ್ದು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜೀವನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವಿಲ್ಲ.) (ಅಂತೂ ಜೀವನಿಗೆ ಅಲ್ಪಗುಣ ಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಆಪರಿಮಿತ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭೇದವು ಕೂಡದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವು.) || ೧೦ ||

೧೧ನೇ ಅಂಬುವದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಗಳೂ ಅಕರ್ತವ್ಯಾರ್ಥಗಳೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸತೋಭವಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸಾದೃಶ್ಯಸತ್ವಾತ್ಸಾಧನಂ ವಿನೈವ ಜೀವಸ್ಯ ತಾದೃಕ್ತ್ವ ವ್ಯಕ್ತಿಃ | (೨)
ಅನಾದಿತಸ್ಸಂಸಾರಸ್ಯಾನಿವೃತ್ತತ್ವೇನ ಭಾವಾತ್ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಇದ್ದುದರಿಂದ (ಇದ್ದ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳು ಕಡಾಚಿತ್ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೇನೆ ಸುಖ್ಯವು ಆಗುವಂತೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುವುದರಿಂದ) ಸಾಧನವಿಲ್ಲದೇನೇ ಜೀವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಅನಾದಿ ಲಾಗ್ಯತು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೇನೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಆಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಹಾತ್ಮಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಭವಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅನಾದಿಲಾಗ್ಯತು ಸಂಸಾರವು ನಿವೃತ್ತವಾಗದೆ ಪ್ರವಾಹರೂಪದಿಂದ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸಾದೃಶ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.) || ೧೧ ||

೧೨ನೇ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚೇತನತ್ವಾದಿಧರ್ಮಗಳು (ತಾರತಮ್ಯೋಪೇತಗಳಾದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಧರ್ಮಗಳು) ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಕಂಡುದರಿಂದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯು ಏಕಪ್ರಕಾ

ರವೋ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸವುಳ್ಳದ್ದೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳದ್ದೋ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸವುಳ್ಳದ್ದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮುಕ್ತತ್ವಾದಿಗುಣಸಾಮ್ಯಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ||

(೨) ಯಥಾಯಥಾಧಿಕಾರೋ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ ಏವಂ ಜ್ಞಾನಂ ಭಕ್ತಿರ್ಬಲಂಚ ವಿಶಿಷ್ಟತೇ || ಮುಕ್ತವಾನಂದ ಏತೇಚ ಗುಣಾ ವಿಶಿಷ್ಟಂತೇ ಅತ ಆಹುರ್ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಮುಕ್ತಾ ಬಲಿಂ ಹರಂತೀತ್ಯಾದಿವಿಶೇಷದೃಷ್ಟೇ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಾದೀವತಗಳಿಗೆ ಫಲಭೂತವಾದ ಮುಕ್ತತ್ವ (ಸಂಸಾರನಿವೃತ್ತಿ) ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಸಮವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಧನ ಭೂತಗಳಾದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವು. ತಾರತಮ್ಯವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷದೃಷ್ಟಿ: ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪಚ್ಛಾತ್ತ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಅಧಿಕಾರವು ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಆಗುತ್ತದೋ, ಹೀಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನವು ಭಕ್ತಿಯು ಬಲವೂ ಅಧಿಕ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದವೂ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳೂ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಳು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮವಿಗೆ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧ್ಯ ಸಾಧನ ತಾರಮ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿವಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಸಾಧನಗಳು ಏಕಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲ.) || ೧೨ ||

೧೩ನೇ ಶ್ಲೋಕತಾತ್ಪರ್ಯಾದಿರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಯುಕ್ತ ಅಯುಕ್ತ ಗುಣಗಳು ಕಂಡದ್ದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವ ರೂಪವಾದ ಗುಣವು ಯುಕ್ತವೋ ಅಯುಕ್ತವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ: ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸಂಹಾರಕರ್ತೃಸಂಹಾರಾದನ್ಯ ರಕ್ಷಾಯಾ ಅಯೋಗ: || (೨) ಸ ಸೃಜತಿ ಸ ಪಾಲಯತಿ ಸ ವಿನಾಶಯತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಾತ್ | ಅನ್ಯದಾನಾದ್ಯುಪಪತ್ತೇಶ್ಚ || ೧೩ ||

ಅ || (೧) ಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ನಾಶಾಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ರಕ್ಷಣೆಯು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಸಂಹಾರ ಮಾಡದಿರುವುದೇ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡುವುದು. ರಕ್ಷಣೆಯೆಂದು ಬೇರೆ ವ್ಯಾಪಾರವೇ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ನಾಶಮಾಡುವವನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾದರೆ ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಾಶಾಭಾವದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆಯು ಕೂಡಬಹುದಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲ. ಏವಂಚ ಅಸಂಹಾರದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಜಗದ್ರಕ್ಷಣೆ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಪಾಲಕತ್ವವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಮಹಾ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯು ಇಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ, ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಾನೆ, ವಿನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷವಾಕ್ಯವಿದ್ದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನ್ಯದಾನಾದಿಗಳೂ ಉಪಪನ್ನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಅಂದರೆ ಅನ್ಯದಾನಾದಿರೂಪ ಅಸಂಹಾರಾಂತಿಕ್ತ ವ್ಯಾಪಾರವಿರುವುದರಿಂದ ರಕ್ಷಕತ್ವವನ್ನು ಬೇರೆಯೇ ಶ್ರೀ

హరిగే హేళబీళు. (స హాలయతి ఎందు అన్న దానాదిగతవాద రక్షణేయన్న ప్రత్యేకవాగి హేళిదువరింద ఇదు వితేషవాక్యవేందు తిళయబీళు. అసంజారదింద బీలేయాద పాలనే ఇల్ల వాదరే అన్న దానాదిగళే చూడదే హేళగువవు.) (ఏవంజ హాలయతి ఇత్యాది వితేషవాక్య దింద జగద్రక్షణాదిగత మహామహిమేయుళ్ళ శ్రీహరియల్లి భక్తి యు యుక్తవు.) || ౧౩ ||

౧౪నే తదవ్యక్తాధికరణద్వి లోకాదల్లి కర్తవ, అకర్తవ్య వ్యాపారగుళు కండుదరింద శ్రీ విష్ణు వినల్లి భక్తి యన్న మూడబీళో, బీడవో, ఎందు సందేహవు సందరే మూడబారదేందు పూర్వపక్షవు. మూడబీళేకేందు సిద్ధాంతవు. అదరల్లి తర్కబాధః ఎంబ పూర్వపక్ష న్యాయ వన్న వివరిసుత్తారే.

మూ|| (౧) న హావ్యక్తస్వభావస్య దర్శనే తర్కబాధః | (౨) అనంతరక్తిత్వాద్విష్ణోః | తత్ప్రక్త్యావ్యక్తస్యాపి దర్శనోపపత్తేః || ౧౪ ||

అ || (౧) అవ్యక్త స్వభావవుళ్ళ శ్రీహరియు ప్రత్యక్షనాగుత్తానేందు హేళరిద 'ఈశ్వరీ న ప్రతియతే అవ్యక్త స్వభావత్వాత్' అదృష్టవత్ = అదృష్టదంతే అవ్యక్త స్వభావవుళ్ళవనాదుద రింద శ్రీహరియు ప్రత్యక్షనాగువుదిల్ల ఎంబ అనుమానదింద బాధవు. (ఏవంజ అనుమాన బాధ దింద శ్రీహరియు ప్రత్యక్షనాగిరువుదరింద అతనల్లి భక్తి యు నిష్ఫలవాద ప్రయుక్త అతనిగే మహా మూహాత్మ్యే హేళిద్దు యుక్తవల్ల) ఎందరే డాగే హేళచూడదు. (౨) (ఏకేందరే పుంశక్తిః (విష్ణు విగ్ర శక్తి యు) ఎంబ సిద్ధాంతన్యాయవన్న వివరిసుత్తారే.) (అవ్యక్త స్వభావవుళ్ళ శ్రీహరిగే తన్న మహిమేయిందలూ ప్రత్యక్షత్వవు చూడలారదు. ఒట్టు మనుష్యను ప్రసన్ననాదాగ్నూ వానరను ఆగరిక్కి ఇష్టపడలారనప్పే, ఎందరే) శ్రీవిష్ణువు అంతానంతకర్తయుళ్ళవనాదుదరింద తన్న ఆఙిత్యశక్తియిందరే అవ్యక్తనాదాగ్నూ ప్రత్యక్షనాగుత్తానేంబువుదు చూడుత్తదే. (ఇంతక నుహాశక్తియిద్దు దరింద తర్కవు బాధితవాయితేందూ తిళయతక్కుదు. ఏవంజ అవ్యక్తనాదాగ్నూ విష్ణు విన ఆఙిత్యశక్తియింద ప్రత్యక్షత్వవు చూడువప్రయుక్త అతనల్లి భక్తి యు యుక్తవు) || ౧౪ ||

౧౫నే అహింసలూధికరణద్వి హిందిన ఆధికరణదంతే సంభయాదిగుళు. అదరల్లి విలోక నూతా ఎంబ పూర్వపక్షన్యాయవన్న వివరిసికేండు నిరాకరిసుత్తారే.

మూ || (౧) న జ గుణానాం గుణీస్వరూపత్వం విరుద్ధం | (౨) కాలాదిదృష్టాంతాత్ || ౧౫ ||

అ || (౧) జ్ఞానానందాది గుణగుళగే గుణీస్వరూపత్వవు విరుద్ధవాగిరువుదరింద శ్రీ హరిగే గుణగుళల్లిదిరువుదరింద శ్రీ హరియల్లి భక్తి యు యుక్తవల్ల, ఎందరే డాగే హేళచూడదు. (౨) (ఏకేందరే- సునిదర్శనం ఎంబ సిద్ధాంతన్యాయవన్న వివరిసుత్తారే.) కాల మోదలాద దృష్టాంతదింద (అందరే—(1) పూర్వః కాలః = పూర్వకాలవు ఎందు హేళువాగ కాలక్నూ పూర్వక్నూ భేదవిల్లిదదరూ కాలః ఎంబువుదు వితేష్యవు. పూర్వః ఎంబువుదు వితేషణవు హేగే ఆగుత్తదో, ఇద్దానిం కాలః ఎంబువల్లియూ డాగేయే. (2) సూర్యను ప్రకాశ

ಸ್ವರೂಪನಾದಾಗ್ಯೂ ಪ್ರಕಾಶೀ = ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹಾರವೋ, (3) ಸರ್ವವು ಕುಂಡಲ ಸ್ವರೂಪವಾದಾಗ್ಯೂ ಕುಂಡಲೀ ಎಂದು ಹೇಗೆ ವ್ಯವಹಾರವೋ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಸ್ವರೂಪನಾದಾಗ್ಯೂ ವಿಶೇಷ ಬಲದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ ಕಾಲಾದಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗುಣಸ್ವರೂಪನೂ ಗುಣವೇ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವು.) || ೧೫ ||

೧೬ನೇ ಪರಮಶೋಭಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಲೌಕಿಕತ್ವವಾಗಲೀ ಅಲೌಕಿಕತ್ವವಾಗಲೀ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಲೌಕಿಕವೋ ಅವು ಅಲೌಕಿಕವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆನಂದಾದಿಗುಣಗಳೂ ಲೋಕಸದೃಶಗಳೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲೌಕಿಕಗಳೇ ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಲೋಮತಾ ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೧ || ೧ || ೧ || ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾದೀನಾಮನ್ಯಥಾಂಶ್ಚಿದತ್ಯಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಂ ತಚ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮೇ ಲೋಕೋ ಪಮತ್ವಂ ಚೇತಿ ವಿಲೋಮತಾ || (೧) ಅಲೌಕಿಕಂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶಬ್ದ ಸ್ಪಷ್ಟಾರ್ಥಾ ಅಲೌಕಿಕೋ ಹ್ಯೇಷ ನಿಷ್ಕುಲಃ ಪರತ್ವಾತ್ | ತಥಾಪಿ ಶಬ್ದ ಲೌಕಿಕಾ ಅಸ್ಯ ಮುಷ್ಠಿನ್ ಪ್ರವರ್ತಮಾನಾ ಅಧಿಕಾರ್ಥಾನ್ ವದಂತೀತ್ಯಾದಿ ಪ್ರತಿಭೋಗ ಲೌಕಿಕತ್ವವಗಮಾತ್ || ೧೬ ||

ಅ || ೧ || ಬ್ರಹ್ಮನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳು ಲೋಕಾನಂದಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆನಂದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಹೇಗೆಂದರೆ ಆನಂದಾದಿಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಲೌಕಿಕ ಆನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕಾನಂದದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಾಯವಿಲ್ಲ.) ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಆನಂದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೆ ಲೌಕಿಕಆನಂದಕ್ಕೆ ಸದೃಶಗಳೇ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು ಹೀಗೆ ವಿಲೋಮತಾ (ಎವಂಚಅಲೌಕಿಕತ್ವವಿದ್ದರೆ ಆನಂದಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲ, ಆನಂದಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೆ ಲೌಕಿಕತ್ವವು ಹೀಗೆ ಅಲೌಕಿಕತ್ವ, ಆನಂದಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಹಾನವಸ್ಥಾನರೂಪ ವಿರೋಧ ವಿದ್ಯದಿಂದ ಆನಂದಾದಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದ ಲೌಕಿಕ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ - ಅಲೌಕಿಕತ್ವಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾದುದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳು ಅಲೌಕಿಕಗಳು. (ವೈದಿಕಗಳು) ಆತನ ಆನಂದಾದಿಗುಣಗಳೂ ಅಲೌಕಿಕಗಳು. (ಅಪ್ರಾಕ್ತಗಳನ್ನು.) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕನು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಪಾರುಷೇಯಾಗಮಗಳೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಗುಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತಗಳಾದವುಗಳು. ಅವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಲೋಕ ವಿಲಕ್ಷಣ ಆನಂದಾದಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಲೌಕಿಕತ್ವವು ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕತ್ವವೂ ಆನಂದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವವೂ ಎರಡೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಆದಾಗ್ಯೂ ಘಟಶಬ್ದವಾಚ್ಯವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಸುವರ್ಣಘಟವು ಲೋಕ ಸದೃಶವಲ್ಲ.) ಎವಂಚ ಆ ಶ್ರುತಿ ಬಲದಿಂದ ಅಲೌಕಿಕತ್ವ ಆನಂದಾದಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯತ್ವಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವು.) || ೧೬ ||

೧೭ನೇ ಸ್ಥಾನ ವಿಶೇಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವೂ ಅಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವೂ ದೃಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗುತ್ತವೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂತಯವು ಬಂದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾಭಾವಾಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧)ನ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾನಂದವೈಚಿತ್ರ್ಯೇಽಪಿ ಬಿಂಬಭೂತವಿಷ್ಣ್ವಾನಂದವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ ||
 (೨) ಆದಿತಾಂಧಿದವದಾಧಿಕ್ಯಾತ್ || (೩) ನ ಹಿ ಸೂರ್ಯಕಾಂತ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ಯಾಗ್ನಿಜನ ಕತ್ವಶಕ್ತಿರ್ನ ಜಲಗತಸ್ಯತೇತಾವತಾ ಸೂರ್ಯವೈಚಿತ್ರ್ಯಂ || (೪) ಅಧಿಕೈಂ ಹಿ ತತ್ರ ನಿಮಿತ್ತಂ | ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರಾದಿಪ್ರತಿಬಿಂಬಂ ವಿನಾಽನ್ಯತ್ರ ತಥಾ ವಿಶೇಷಾ ದೃಷ್ಟೇಃ || ೧೭ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರತಿಬಿಂಬಭೂತಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಆನಂದಗಳು ವಿಚಿತ್ರಗಳಾದರೆ (ತಾರತಮ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳಾದರೆ) ಬಿಂಬಭೂತವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆನಂದವೂ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಆನಂದದಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು. ಏನಂಚ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಭೂತಗಳಾದ ಚತುರ್ಮುಖನ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬಿಂಬ ಭೂತ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಆತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ಹೇಳಿಕೂಡದು.) (೨) ಅದಕ್ಕೆ ನಿಮಿತ್ತವಾದ ಅಧಿಕೈಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅದಿತ್ಯ, ಸೂರ್ಯಕಾಂತಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಂತೆ ಬಿಂಬ ಭೂತನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ವಶ್ಯಾರೂಪ ಅಧಿಕೃತವು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಿಕೃತವು. (೩) (ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅದಿ ಪದದಿಂದಿರುತ್ತವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಸಮಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸೂರ್ಯಕಾಂತಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಜಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗೆ ಇಷ್ಟರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವಿದ್ದರೂ ಹೇಗೆ ಬಿಂಬಭೂತನಾದ ಸೂರ್ಯನಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಆನಂದಗಳಿಗೆ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ (ತಾರತಮ್ಯ)ವಿದ್ದರೂ ಭಗವಂತನ ಆನಂದದಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ. (೪) (ಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸೂರ್ಯಕಾಂತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸೂರ್ಯಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಜನಕತ್ವ ಶಕ್ತಿಯಿದೆ, ಜಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಏನು ಕಾರಣವು ಎಂದರೆ) ಸೂರ್ಯಕಾಂತದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಧಿಕೃತವು ನಿಮಿತ್ತವು (ಹೇಗೆಂದರೆ) ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಸೂರ್ಯಕಾಂತಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಜನಕತ್ವರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವು ದೃಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ. (ಏನಂಚ ಬಿಂಬಭೂತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯವಿಶ್ವರ್ಯಾಧಿ ಕೃದಿಂದ ಸ್ಥಾನಭೂತ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಿಕೃತವು ಪ್ರಯುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಆನಂದಾದಿಗಳು ವಿಚಿತ್ರಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಆನಂದವು ವಿಚಿತ್ರವಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಅಲೌಕಿಕ ಅವಿಚಿತ್ರ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಅಪರಿಮಿತ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವೇ.)

೧೮ನೇ ತಥಾನೈವ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತ ಅವ್ಯಕ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಕಂಡು ಬಂದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ವ್ಯಕ್ತನೋ ಅವ್ಯಕ್ತನೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ವ್ಯಕ್ತನೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಅವ್ಯಕ್ತನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಜಾನಾಭಾವಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ನಾನಾಭಾವಾದ್ವಿಷ್ಣೋಚ್ಚಿತ್ತಪ್ರತಿಬಿಂಬರೂಪತಾ || (೨) ಅಧಿಕ್ಯಾದೇವ
(೩) ಪ್ರತಿಬಿಂಬೇ ಹಿ ದೋಷಾಶ್ಚ ಪ್ರತೀಯಂತೇ | ಅತೋಹಿ ಶ್ರುತಿಃ ಪ್ರತಿಷೇಧತಿ
'ನೇನಂ ಯದಿದಮಪಾಪತೇ' ಇತಿ || ೧೮ ||

ಅ || (೧) ಭಗವದ್ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಭೇದವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಧ್ಯಾನಿಸುವವರು ಬಹುಮಂದಿ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತಾನಂತರೂಪಗಳಿರುವ ಕಾರಣ ಅವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ರೂಪಗಳೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಚಿತ್ತಪ್ರತಿಬಿಂಬಸ್ವರೂಪನು. (ಅಂದರೆ ಮಾನಸವಾಸನಾಮಯವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಪ್ರತಿಮಾ ಸ್ವರೂಪನು.) (ಅಂತೂ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ.) (ವಿವಿಧ ಧ್ಯೇಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಬಹಳವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುರೂಪಗಳಿಗೂ ನಾನಾತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತತ್ವವೇ ಬರುವುದರಿಂದ ಆತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಸ್ವರ್ಥವೇ. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಅಧಿಕ್ಯಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜೀವರ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಲ್ಪಗಳಾಗಿವೆ. ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಆತರಮಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಜೀವರ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಿವೆಯೋ ಹಾಗೆಯೇ ಧ್ಯೇಯವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಇರುವ ಕಾರಣ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದಿರೂಪವಾದ ಅಧಿಕ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ (ಧ್ಯೇಯವಾದ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇ ಬೇಕು) (೩) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಧ್ಯೇಯಪ್ರತಿಮಾರೂಪನು ಏಕೆ ಆಗುವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಧ್ಯೇಯವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಕೃತತ್ವ, ನಿರತಿಶಯಸೌಂದರ್ಯಾದ್ಯಭಾವ, ಅನಿತ್ಯತ್ವ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳು ತೋರುತ್ತವೆ. ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೂ ಸದೋಷವಾದ ಧ್ಯೇಯ ಪ್ರತಿಮೆಗೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಏಕೈಕ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಯು 'ನಿನ್ದ ಸರ್ವಪದ್ಧಿ ಯಾವುದಿದೆಯೋ ಅದು ಪರಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲ' ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸುತ್ತದೆ. (ತಥಾಚ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಿರ್ದೋಷತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಕ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಸದೋಷವಾದ ಧ್ಯೇಯ ಪ್ರತಿಮಾರೂಪತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತತ್ವವು ಯುಕ್ತವೇ) || ೧೮ ||

೧೯ನೇ ಅನೇನ ಸರ್ವಗತತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾದ್ಯಸ್ಯಯತಃ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂಬ ವಚನವು, (1) ಕೆಲವು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ, (2) ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ೨ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸಮಸ್ತ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಸ್ತ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಬ್ಬನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಸರ್ವ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನಲ್ಲ (ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಒಬ್ಬನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾಭಾವಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ (೧) ನ ಚ ನಾನಾವತಾರಕೌತುಕದರ್ಶನಾದ್ವಿಷೋಃ | ಕೃಷಿಬೀಜಕಾಲಾಂತರೇ
ಕೌತುಕಾದೇವ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕಮಕುರ್ವನ್ ಅನ್ಯಮೇವ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ನಿಯೋ
ಜಯತಿ || (೨) 'ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಮೇತಸ್ಮಾ' ದಿತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ಶ್ರೇಷ್ಠಾಯಾಮಪಿ
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ | (೩) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ಕ್ರೀಡತೇ ವಿಷ್ಣುರ್ನಚ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮನ್ಯಗಂ |
ಕರೋತಿ ಕ್ಷಾಪ್ತಿಯಿಂ ಪ್ರೇಷಾ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಾಸ್ತಚ || ನಿಯತಕ್ರೀಡನಾದೇವ
ಕರ್ತಾ ನಾನ್ಯೋಽಪಿ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ಅಸ್ತತಂತ್ರೋ ಹಿ ಚಲತಿ ಚಲಚಿತ್ತಾದಶಕ್ತಃ |
ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಃ ಸರ್ವಕುಶೋಽಸೌ ನಿಯತಿಂ ತ್ಯಜೇತ್ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇಶ್ಚ || ೧೯ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಕೃಷ್ಣ ರಾಮನೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನ ಸಾರಥ್ಯ
ವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು ಇದು ನೊದಲಾದ ಲೀಲಾರೂಪಕೌತುಕವು ಕಂಡುಬಂದುದರಿಂದ ಕೆಲವು ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ
ಕೆಲವು ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಲೇ ತಾನು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೇನೇ ಸ್ವಾತಂ
ತ್ರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ವೈರೇಪಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಎಂಚ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ
ಅವತಾರಗಳಲ್ಲಿ ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾದ ಕೌತುಕಗಳು ಕಂಡು ಬಂದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತಿನ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕರ್ತೃತ್ವ
ವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಆತನಿಗೇನೇ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯು ಇಲ್ಲ. ಎಂದರೆ—
ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು (೨) (ಎಕದರೆ—ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ)
ಸರ್ವತ್ರ ಸರ್ವಮೇತಸ್ಮಾತ್ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವವಸ್ತುಷಾ = ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸರ್ವ
ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತವೆ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ
ಗಳಿಂದ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಬರುವದರಿಂದ ಕ್ರೀಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ (ತನ್ನ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ
ವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಲೋಕಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ತನ್ನ ವೈಕುಂಠ
ಲೋಕದ ಆಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಕೊಡಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ
ಮುಕ್ತರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಾರಣ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುಗೂ ಶ್ರೀ ವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.) (ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದ
ಇತರರಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲರತಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲವೆಂ
ದಾಗುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸರ್ವದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ
ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನು ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ವಿರೋಧವು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು
ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದಿಂದಲೇ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಾವ ದೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನ ಸ್ವಾತಂ
ತ್ರ್ಯವನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಕೊಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ಕ್ರೀಡೆಯು ನಿಯಮೇನ
ಇರತಕ್ಕುದೇ. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಕವಾದ ನಿಯತವಾದ ಕ್ರೀಡೆಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ
ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಯಾವುದನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಸುವವನಿಲ್ಲ.
ಅಸ್ತತಂತ್ರನಾದವನು ಚಂಚಲಚಿತ್ತವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಆಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಚಲಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ—
ತನ್ನ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಚ್ಯುತನಾಗುತ್ತಾನೆ.) ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೂ ಅಪರಿಮಿತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂನಿದುರ್ವಷ್ಟನೂ
ಆದ ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ನಿಯಮವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಪರಿತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವನು? ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ತನ್ನ
ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಕೊಡಲಾರನು.) (ಎಂಚ ಶ್ರೀಹರಿಗೇನೇ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
ವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವದೇಶ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನಾದುದರಿಂದ
ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವು.)

೨೦ನೇ ಫಲಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನೋ, ಕರ್ಮವು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದೋ, ಎಂದು ವಾದಿಗಳ ವಿವಾದದಿಂದ ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ-ಕರ್ಮವೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಲೋಭಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕರ್ಮಾನ್ವಯವ್ಯತಿರೇಕಾಪ್ಪಲಸ್ಯೇಶ್ವರಃ ಫಲದಾತೇತಿ ಪ್ರಲೋಭ ಮಾತ್ರಂ || (೨) ತಸ್ಯೈವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ || (೩) ಕರ್ಮಾಣ್ಯನಂತಾನಿ ಯಥೇಷ್ಟ ವಿಸಾರಃ ಸಂಪಾದ್ಯ ತೇಷಾಂ ಫಲಮಿಚ್ಛಯೈವ | ಹೃಚಿದ್ವದಾತಿ ಕೃಚ ನೋ ದದಾತಿ ನ ಹ್ಯಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಭೋಗನಾಶಃ | ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಚೇತ್ಕರ್ಮಣಾಂ ಸರ್ವ ಭೋಗಃಸ್ಯಾನ್ವಹ್ಯೇವಂ ಕ್ವಾಪಿ ತತ್ಪ್ರೇನಚಿತ್ಸ್ಯಾತ್ || ಅತೋಽಪಿ ಸ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಕಿಂಚಿದೇವ ಫಲಂ ಕುರ್ಯಾದ್ವಿಫಲಂ ಪ್ರಾಯಶಃ || ಕೃಚಿತ್ ಜ್ಞಾನಂ ಜನ ಯನ್ ಭಸ್ಕಕುರ್ಯಾತ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಾವೃತ್ತಿಸ್ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತದ್ಭವೇತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ || (೪) ಸ್ವತಂತ್ರ ಈಶ ಏವೈಕಸ್ತದ್ಭವಂ ಕರ್ಮ ಸರ್ವದಾ | ಅತ ಈಶತ್ವವಿಶಯ ಸಹೋ ಶೋಽನ್ಯಃ ಕಥಂಚನೇತಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೫) ಅಕಪ್ರಲೋಭಮಾತ್ರಕಲ್ಪನೇ ಶ್ರುತಹಾ ನಿರಶ್ರುತಕಲ್ಪನಾ ಚೇತಿ ಹರಿಶೇವ ಫಲಪ್ರದಃ || ೨೦ ||

ಅ || (೧) ಜೀವನು ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿದರೇನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜೀವನಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ಕರ್ಮ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ, ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನೆಂಬುವುದು ಕೇವಲ ಪ್ರಲೋಭವು. (ವಂಚನೆಯು.) ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯವಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಫಲವನ್ನು ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಕರ್ಮವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು. ಅಂತಹ ಕರ್ಮವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಧೀನವೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ) ಶ್ರೀಹರಿಗೇನೇ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು. (ಇಲ್ಲಿವಾದರೆ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವಾದೊಡನೆಯೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳ ಫಲವನ್ನು ಭೋಗಿಸದೇನೇ ಹೇಗೆ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.) (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತಾನಂತ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಜೀವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೃಚಿತ್ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೆಡೆ ಕರ್ಮಗಳು ಅನಂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕರ್ಮಗಳು ಅನಂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಗದಿಂದ ನಾಶವೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಜೀವನಿಗೆ ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮಗಳ ಸರ್ವಭೋಗವೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವಭೋಗವು ಆಗಲಾರದಷ್ಟೆ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಕೆಲವು ಕರ್ಮವನ್ನೇ ಸಫಲವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಾಯಶಃ ಕೆಲವು ಕರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮೊದಲಾದ ನಿಮಿತ್ತಾಂತರಗಳಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಸಫಲಹಿತವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ (ಕರ್ಮವನ್ನು ಭಸ್ಮೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಯಾವಾಗಲೂ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ (ವಿವಕ್ಷಿತ ಅಶೇಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಯದೆ) (೪) ಸರ್ವ ಸ್ವತಂತ್ರನಾದವನು ಶ್ರೀಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ. ಸರ್ವಕರ್ಮವೂ ಸದಾ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು

ಅಧೀನವೇ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವೇಶ್ವರತ್ವವು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಸರ್ವೇಶ್ವರನು ಆಗಲಾರನಷ್ಟೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು (ಕರ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೇನೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ.) (೫) ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಲೋಭ (ವಂಚನೆ) ಮಾತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಅಶ್ರುತವಾದುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಗೇನೇ ನಿರತಿಶಯ ಐಶ್ವರ್ಯರೂಪ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದು ದರಿಂದ ಆತನೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಆತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತವೇ. || ೨೦ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಯವಿವರಣೇ ತ್ಪತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಾಃ ಸಾದಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು 'ವಿರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಸಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತ್ತು-

ಪದ್ಮಾಸದ್ವಿಜವಂದ್ಯಾಯ ಪದ್ಮಪತ್ರನಿಭೇಕ್ಷಣ |

ಪದ್ಮಸಾಧಾಯ ರಾಮಾಯ ನಮಃ ಸತ್ಪದ್ಮಮಾಲಿನೇ ||

ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಉಪಾಸನಾವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪೃಥಗ್ವಸ್ಥಿರಶಕ್ತಮನಿರ್ಣಯಃ ಸಮಾಚ್ಚಯಃ | ವಿಶೇಷದರ್ಶನಂ ಕಾರ್ಯಾ
ಲೋಪೋ ನಾನೋಕ್ತಿರಾಶುತಾ | ವಿಭ್ರಮೋಪಾಕೃತಿಲಿಂಗಮನವಸ್ಥಾವಿಶೇಷಿತಾ |
ಅಪ್ರಯೋಜನತಾ ಚಾತಿಪ್ರಸಂಗೋದೂರಸಂಶ್ರಯಃ | ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರಣಂ ಚೇಷ್ಟಾ
ದೃಷ್ಟವೈರೂಪ್ಯಮುನ್ನತಃ | ಅನುಕ್ತಿರಪ್ರಯತ್ನತ್ವಂ ದೃಢಬಂಧಪರಾಭವಾ |
ಪುಂಸಾಮ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತಸಂತ್ಯಾಗಃ ಕಾರಣಾನಿರ್ಣಯೋ ಭ್ರಮಃ | ವಿಶೇಷ
ದರ್ಶಿತಾಲಾಪೌ ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ ಪೃಥಗ್ವಸ್ಥಿಃ | ಆಗಮ್ಯವತ್ಕೃತಸಂಧಾನಮಿಷ್ಟಂ
ಫಲನುಕಲ್ಪನಾ | ಶುದ್ಧವೈರೂಪ್ಯಮಂಗತ್ಯಮವಿಶೇಷದೃಶಿಃ ತ್ರಿಯಾ | ಯುಕ್ತಯಃ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸ್ಥಾಸ್ತಜ್ಞೇಯತ್ವಂ ವಿಧಿಕ್ರಿಯಾ | ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವಂ
ಯಥಾಯೋಗ್ಯಫಲಂ ಭವಃ | ಫಲಸಾಮ್ಯಂ ವಿಶೇಷಶ್ಚ ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಂ ಪ್ರಧಾನತಾ |
ಯಥಾಶಕ್ತಿಕ್ರಿಯಾ ಸಂಧಿಃ ಪ್ರಮಾಣಬಲಮಾನತಃ | ಕಾಕಣಂ ಕಾರ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಂ
ಸ್ವಭಾಸೋ ವಸ್ತುದೂಷಣಂ | ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾವಿರೋಧಶ್ಚ ಪ್ರತಿಸಂಧಿರನೂನತಾ ||
ಸಂಸ್ಕಾರಾಪಾಟವಂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯತಿರ್ವಸ್ತುನೈಭವಂ | ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿರಮಾನತ್ವಂ
ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಪ್ರೀತಿರಾಗಮಃ ಸುಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿರನಾದಿಗುಣವಿಸ್ತರಃ | ಸಾಧ
ನೋತ್ತಮತಾ ನಾನಾದೃಷ್ಟಿಃ ಶಿಷ್ಟಿರನೂನತಾ | ಅವಿಘ್ನಾತ್ಯಾವಿರೋಧೌ ಚ ಗುಣ
ವೈಶೇಷ ಮಾಗಮಃ ಸಿದ್ಧಾಂತನಿರ್ಣಯೇ ದೈತಾಃ ಯುಕ್ತಯೋವ್ಯಾಹತಾಃ ಸದಾ ||
ಎಂದು

೩ನೇ ಸರ್ವವೇದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಾತ್ರ್ಯಗಳ ಶ್ವವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವ ವಚನವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ (1) ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕೋ, (2) ಅಥವಾ ತಂತಮ್ಮ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಬೇಕೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ತಂತಮ್ಮ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರವೇ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ (ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆ

ಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸ್ತೋತ್ರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರತಿಶಾಖಮುಚ್ಯಮಾನಾನಾಮರ್ಥಾನಾಂ ಪೃಥಕ್ಪ್ರಾಪ್ತತತ್ತ್ವಚ್ಛಾಖಿಭಿ
ರೇವ ತತ್ರತತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಜ್ಞೇಯಮಿತಿಶಿಯಮಃ || (೨) ನಾನಾವೇದೈರಿತಿಹಾಸ್ಯಃ
ಪುರಾಣೈಃ ಸುಜ್ಞೇಯ ಏಕೋ ಭಗವಾನ್ ಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚೇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಸುಷ್ಪ ಜ್ಞೇ
ಯತ್ಪಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಅರ್ಥಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಾವ ಶಾಖೆಗಳಿಂದಲೇ ಅವಾವ (ತಂತಮ್) ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು ಎಂದು ನಿಯಮವು. (ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.) ಏಕೆಂದರೆ, ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಸ್ತುವು ಒಂದಲ್ಲ. ಒಂದು ಶಾಖೆಯಲ್ಲಿ 'ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದೂ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ 'ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂದೂ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ 'ಶ್ರೋತಾ ಮಂತಾ' ಎಂದು ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದನ್ನೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತಂತಮ್ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸಮಸ್ತ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥಭೂತನಾದ ಶರಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸಮಸ್ತ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅರ್ಥ ನಿರ್ಣಾಯಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸರ್ವೋಪಾದೇಯವಾಗಲಾರದು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸುಜ್ಞೇಯತ್ವಂ = (ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಸುಖದಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸಮಸ್ತ ವೇದ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ, ಯುಕ್ತಿ ಇವುಗಳಿಂದೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿಯಲರ್ಹನು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಚಿತ್ರ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೆಂದು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನ ಮಹಾಪ್ರಸಾದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸರ್ವಶಾಖೀಕೃತ ಪ್ರಕಾರ ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು) (ಯದ್ಯಪಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕಾರವು. ಆದರೂ ಅದು ಸ್ಥಿರವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಹೀಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವನೆಂದು ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲರ್ಹನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸರ್ವೋಪಾದೇಯವು.) || ೧ ||

೨ನೇ ಉಪಸಂಹಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನವಿಧಿಯು ಎ೦ಡು ರೀತಿಯಾಗಿ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳನ್ನೇಕೀಕರಿಸಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೋ, ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರವೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳನ್ನೇಕೀಕರಿಸಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅಶಕ್ಯತ್ವಂ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗದಿರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾಶಕ್ಯತಯಾ ಕಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರೋ ನಾಸ್ತಿ || (೨) ಸರ್ವೇ ಗುಣಾಃ ಸರ್ವದೈವ ಹ್ಯುಪಾಸ್ಯಾಸ್ತೇನೈವ ವಿದ್ವಾನ್ ವಿಧಿಕ್ಯನ್ನಾನ್ಯಥಾ ಸ್ಯಾದಿತಿಶ್ರುತೇಃ
ವಿಹಿತಕ್ರಿಯಾಲೋಪಪ್ರಸಂಗಾತ್ || || ೨ ||

ಅ || (೧) ಬಹುಪ್ರಯಾಸ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತೈಲಧಾರೆಯಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಗಣಾದ ಸಕಲಗುಣಗಳ ಉಪಸಂಹಾರವು ಯಾರಿಗೂ (ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಕೂಡ) ಇಲ್ಲ. (ಅದಕಾರಣ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೂಡದು.) ಅಂತೂ ಸರ್ವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳ ಪರಿಜ್ಞಾನವು ವ್ಯರ್ಥವು-ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧಿಕ್ರಿಯಾ = (ಉಪಾಸನಾ ಕ್ರಿಯೆಯು ವಿಹಿತವಾದುದು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳೂ ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಲರ್ಹಗಳೇ. ಸರ್ವಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನಾದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಿಯು ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿದವನಾಗುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳನ್ನು ಪಸಂಹಾರಮಾಡದಿದ್ದರೆ ವಿಹಿತ ಗಳಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಲೋಪವು ಬರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ತನರ್ಥವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು.) ಅದಕಾರಣ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗುರುಗಳ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಅಶಕ್ಯವಾದುದೂ ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುವುದು. (ಇದರಿಂದ 'ಸರ್ವಗುಣೋಪ ಸಂಸಾರಃ ಕರ್ತವ್ಯಃ ವಿಹಿತಕ್ರಿಯಾತ್ಮಾತ್ ಜ್ಯೋತಿಶ್ಚೋಮಾದಿವತ್ ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಉಕ್ತ ವಾಯ್ತು. ಎಂಬಂಚ ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನೂ ಏಕೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಹಿತವಾದ ಕಾರಣ ಸರ್ವಶಾಖೀಕೃತಪ್ರಕಾರ ಪರಿಜ್ಞಾನವು ಸಾರ್ಥಕವೇ. || ೨ ||

೩ನೇ ಪ್ರಾಶ್ನೋಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ವಿರೋಧ, ಇವುಗಳಿಂದ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರ ಅನುಪಸಂಹಾರಗಳು ಕೂಡುತ್ತವೋ, ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಕೂಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನಿರ್ವೇಶಿತಃ = (ಅಧಿಕಾರಿಯ ನಿರ್ಣಯ ವಾಗದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಕೇಷಾಂಚಿತ್ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವೇ ಸರ್ವೇಷಾಮಪಿ ತಥಾ ಸ್ವಾತ್ ಅನೇನೋಪಸಂಹಾರಕವ್ಯಾಃ ಅನೇನ ನೋಪಸಂಹಾರಕವ್ಯಾಃ ಇತ್ಯಾದ್ಯ ನಿರ್ವೇಶಿತೇರಿತಿ ನ ಮಂತ್ರವ್ಯಂ || (೨) ಯಸ್ಯ ಯಾವದ್ಗುಣಾಃ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರತಿಭಾಸಂತ್ಯುಪಾ ಸನೇ | ಯುಗಪತ್ಸ್ವಭುಜಾ ಯದ್ವದ್ಧ್ಯಾಯೇತ್ತಾವತ ಏನ ಸಃ | ಯುಗಪದ್ಧು ಹ್ಯಣಃ ಸರ್ವೇ ಭಾಸಂತೇ ಹಿ ಗುಣಾ ಹರೇ | ತದನ್ವೇಷಾಂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಸ್ತಮಾ ಹಾತ್ಮಾನುಸಾರತಃ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಯುಗಪದ್ಗುಣ ಪ್ರತಿತ್ಯಾದಿಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾನ್ನಿ ರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇಃ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಕೆಲವರು (ಮುಜುಗಳ) ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕೆಂದಾದರೆ-ಸರ್ವರಿಗೂ (ಮುಜುವ್ಯತಿರಿಕ್ತರಿಗೂ) ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಏಕೆಂದರೆ- ಶ್ರೋತವ್ಯೋ ಮಂತ್ರವ್ಯೋ ನಿಧಿಧ್ಯಾಸಿತವ್ಯಃ ಎಂದು ಉಪಾಸನಾವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯವು ಸರ್ವಸಾಧಾ ರಣವಾಗಿದೆ.) ಇವನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಬೇಕು, ಇವನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬಾರದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಎಂಬಂಚ ಅಧಿಕಾರಿ ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಅನುಪಸಂಹಾರ ಗಳು ಅನುಪಮನ್ನ ಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಪರಿಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯ ಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ = (ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪಮಹಿಮೆಯು) ಎಂಬಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಯಾರಿಗೆ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವಾಗ ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೋ

ಅಷ್ಟು ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಆತನು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಭುಜಗಳು ಹೇಗೆ ತೋರುತ್ತವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರುತ್ತವೆ. ಚತುರ್ಮುಖನು ಹೊರತು ಇತರರಿಗೆ ತಂತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಗವದ್ಗುಣ ಪ್ರತಿತಿ, ತಂತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗುರುಗಳ ವಾಕ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯಿಂದ ನಿರ್ಣಯವು ಆಗುತ್ತದೆ. (ಏವಂಚ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರ ಅನುಪಸಂಹಾರಗಳು ಯುಕ್ತಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವಪರಿಜ್ಞಾನವು ಯುಕ್ತವು || ೩ ||

೪ನೇ ಸರ್ವಾಭೇದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಅಕರ್ತವ್ಯ ಕರ್ಮಗಳು ಕಂಡದರಿಂದ ಬಹುಗುಣೋಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮಾಡಲೇ ಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನಿರ್ಣೇತಃ=(ಅತಿಶಯ ಫಲದ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಫಲಾನಿರ್ಣೇತಃ || (೨) ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯೇನೈವಾನ್ಯತ್ವಲಂ ಮಹತಾಮಿತಿ ನಿರ್ಣಯೋಪಪತ್ತೇಃ || ೪ ||

ಅ||೧|| (ದ್ರಷ್ಟೃವತಂಮುಚ್ಯತೇಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸರ್ವಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಾಸನಾ ಮಾಡುವವನ ಫಲಕ್ಕಿಂತ) ಫಲ ವಿಶೇಷವು ನಿರ್ಣೇತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು, ಫಲಾತಿಶಯ ನಿರ್ಣಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಅಂತಹವರು ಪ್ರೇಕ್ಷ್ಯವಂತರೇ ಆಗಲಾರರು) (ಏವಂಚ ಫಲಾತಿಶಯ ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಕರ್ತವ್ಯವಾಗದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವಪರಿಜ್ಞಾನವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ=(ಬಹು ಗುಣೋಪಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಮಹಿಮೆಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಬಹುಗುಣೋಪಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಮಹಿಮೆಯಿಂದಲೇ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡದಿದ್ದವನ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಅತಿಶಯಿತ ಫಲವು ಅಂತಹ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತಾ ರೂಪವಾದ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಕಂಡದೆ, ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅಧಿಕೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯು ವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಪ್ರಮಾಣವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು.) ಏವಂಚ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣ ಫಲವಿದೆ ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಯುಕ್ತವು. || ೪ ||

೫ನೇ ಅನಂದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದುವುಗಳು ಸಂಖ್ಯಾ ನಿರ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕ್ಷೌರ್ತಗಳಾಗಿ ಇವೆಯೋ, ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯಃ (ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಆನಂದಾದೀನಾಂ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ಸಮುಚ್ಚಯೇ ಪ್ರಾಪ್ತೇ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವ
ಗುಣಸಮುಚ್ಚಯೇ ಸ್ಯಾದಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಂ || (೨) ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವಾತೇಷಾಂ ಪುಂಸಾಂ
|| ೫ ||

ಅ || (೧) (ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳು ಸಂಖ್ಯಾ ನಿರ್ದೇಶಗಳಿಂದ
ಕ್ಷೃಪ್ತಗಳಾಗಿಲ್ಲ. ಇದ್ದರೆ ಯಾವ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಎಂದರೆ) ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು
೫, ೬- ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಎಂದು ಪ್ರಾಪ್ತವಾದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳ
ಸಮುಚ್ಚಯವೂ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದು- (೪, ೫, ೬, ಗುಣಗಳೇ ಉಪಾಸ್ಯಗಳು ಎಂದು ಸಂಖ್ಯಾ ನಿಯಮ
ವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು) ಅಂದರೆ ಈ ಮುಮುಕ್ಷುವಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಗುಣಗಳು. ಅವು ಇವುಗಳೇ, ಇತರಗಳಲ್ಲ,
ಎಂದು ನಿರ್ಣಾಯಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು ಕೂಡಿಸಿದರೆ
ತಮಗೆ ಅಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ನಾನಾರತ್ನಗಳ ಸಮು
ದಾಯವನ್ನು ಪುಂಜೀಕರಿಸಿಟ್ಟರೆ ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ರತ್ನಗಳನ್ನು ತರುವವನಿಗೆ ವೈಡೂರ್ಯ
ಮೊದಲಾದ ವಿಜಾತೀಯಮದೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಆನಯನವೂ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಕಂಡದೆ) (ವಿವಂಚ
ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ನಿಯಮದಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳ ನಿರ್ಣಯವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾರಿಗೂ
ಉಪಾಸನೆಯು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ- ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿತ್ವಂ=
(ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೂ ಅಲ್ಪವಾದ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ವಾಯವನನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.)
ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು. (ಸಂಖ್ಯಾ ನಿರ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಕ್ಷೃಪ್ತಗಳಾದ
ವುಗಳು ಮಾನುಷಾದಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕೇ ಗುಣಗಳು ಉಪಾಸ್ಯಗಳು. ಅವು ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ, ಸತ್,
ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ನಾಲ್ಕೇ ಗುಣಗಳು. ಹೆಚ್ಚು ಇಲ್ಲ. ತಂ ಯಥಾ ಯಥೋಪಾಸತೇ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ
ಯಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದವೂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಜ್ಞಾನವೂ, ಜನನಾದಿ ದೋಷರಾಹಿತ್ಯವೂ, ಸ್ವಾವರ
ಸರ್ವಸ್ವಾವಿಸ್ತವೂ ಇವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂತಹ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೇ ಶ್ರೀ ಭಗ
ವಂತನನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೆಲವು ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮುಚ್ಚಯವಿದ್ದರೆ ಸರ್ವಗುಣಗಳಿಗೂ ಸಮುಚ್ಚ
ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂದು ಇಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಕೆಲವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ
ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದರೂ ಬೇರೆ ಮಾನುಷಾದಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕರ
ಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ.) (ಈ ರತ್ನಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟೇ ತರಬೇಕು,
ಎಂದು ನಿಯಮ ಮಾಡಿದರೆ ವಿಜಾತೀಯಗಳಾದ ರತ್ನಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಕಂಡುದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಾಂ
ತವೂ ನಮಗೆ ಅನುಗುಣವೇ ಆಗಿದೆ.) (ವಿವಂಚ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯ ಗುಣಗಳು ನಿರ್ದೇಶಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ
ಉಪಾಸನೆಯು ಯುಕ್ತವು.) || ೫ ||

೬ನೇ ಪ್ರಿಯಶಿರಸ್ವಾದಿಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೂ ಅನುಪಾಸ್ಯಗಳೂ
ಆದ ಗುಣಗಳು ತೋರಿರುವುದರಿಂದ ತಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮೇವ ಶಿರಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಗಳಾದ ಪ್ರಿಯಶಿರ
ಸ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೇ, ಅಲ್ಪವೇ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ
ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೆಲ್ಲವು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ
ದರ್ಶನಂ (ಪ್ರಿಯ ಶಿರಸ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳು ಆನಂದದ ವಿಶೇಷ (ಪ್ರಭೇದ)ವೆಂದು ಕಂಡದೆ, ಎಂಬ
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತಾದೀನಾಮಾನಂದಾದಿವಿಶೇಷತ್ವೇನ್ನವ ದರ್ಶನಾತ್ಮೇಷಾಮಪಿ
ಸರ್ವೋಪಸಂಹಾರ್ಯತ್ವಮಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಂ || (೨) ಯಥಾಯೋಗಾನ್ ಗುಣ
ಪೂಗಾನುಪಾಸ್ಯ ಫಲಂ ಭವೇನ್ನುಕ್ತಿಗಂ | ನಾನ್ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್ | ನಿತ್ಯೈಕಾಗ್ರ್ಯವ್ಯಕ್ತತಾ
ಹೇತುತತ್ತ್ವ ಸಾಕ್ಷಾದ್ವಿಶಿರ್ಸೋ ತದ್ವಿಶೇಷೈಃ ಸ್ತೃತ್ವೈಶ್ಚ (ತ ತತ್ತ್ವವಿಶೇಷೈಃ) ಇತಿ
ಪ್ರತೀಃ ಸ್ವಯೋಗ್ಯಗುಣೈರೇವ ಫಲಭಾವಾತ್ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತ ಸಾರ್ವಜ್ಞ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಆನಂದ ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳ
ವಿಶೇಷವೆಂದೇ ತಸ್ಯ ಪ್ರಿಯಮೇವತಿರಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುದರಿಂದ ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವರೂ
ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. (ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಚಿನ್ನಾಗಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡದಿರುವುದರಿಂದ
ಮೋಕ್ಷವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು.) (ಎನಂತ ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತಾದಿಗಳು ಆನಂದಾದಿಗಳ ವಿಶೇಷ
ವೆಂದು ಸರ್ವರೂ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಬಹುದು, (೨) ಏಕೆಂದರೆ—
ಯಥಾಯೋಗ್ಯಫಲಂ (ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ
ಫಲವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನುಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಎಲ್ಲಾ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತಾದಿಗಳನ್ನು
ಪಾಸನೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯ ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನದಿಂದಲೇ ಅಪರೋಕ್ಷ
ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮುಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಫಲವು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅನರ್ಥವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು, ಅದಕಾರಣ ಪ್ರಿಯ
ತಿರಸ್ತಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ. ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ತನಗೆ
ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತಾ ಇದ್ದಷ್ಟು ಗುಣಗಳ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಪಾಸನಾಮಾಡಿದ್ದ
ವನಿಗೇನೇ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದ್ವಾರಾ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಫಲವು ಲಭಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಲಭಿಸಲಾರದು.
ಏಕೆಂದರೆ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ನಿಯಮೇನ ಧ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕಾಗ್ರ್ಯಕ್ಕೆ (ನಿಯತಧ್ಯಾ
ನಕ್ಕೆ) ವ್ಯಗ್ರ್ಯತ್ವವು (ಹಾನಿಯು) ಬರುವಕಾರಣ ಆನಂದಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆದ
ರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಆಗಲಾರದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತಾದಿ ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳು ಸ್ತೃತಗಳಾದರೂ ಅವು
ಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬಹುದು. ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಂತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಫಲವು
ಸಿಗುವುದು. ನಿಯಮೇನ ಧ್ಯಾನಿಸುವಾಗ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೋ ಅದರಿಂದ
ಯೋಗ್ಯತೆಯು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗುವುದು.) (ಎನಂತ ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ನಾಲ್ಕು ಗುಣ
ಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವುದರಿಂದಲೇ ಫಲವು ಸಿಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಿಯತಿರಸ್ತಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋ
ಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ. || ೬ ||

೭ನೇ ಇತರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೇವಾದಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು
ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂತಯವು ಬಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೊರತು ಬೇರೆ ದೇವಾದಿಗಳು
ಸಾಲ್ವೇ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬಾರದು, ಎಂದು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಮಧ್ಯಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ದೇವಾದಿಗಳು ಉಪಾಸನಾ
ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಲೋಪಃ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ
ಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ತರ್ಹಿ ಬ್ರಹ್ಮಣೋನ್ಯೇಷಾಂ ದೇವಾದೀನಾಮಪಿ ಬಹುಗುಣೋಪಾಸನಾಯಾಃ
ಕಾರ್ಯಂ ನಾಸ್ತಿ | ಮಧ್ಯೇ ನಿಯಮಾಸಿದ್ಧೇರಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಂ || (೨) ತೇಷಾಂ ಭಾವ್ಯಃ

ತೃಷ್ಣಾಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತದಭಿಜ್ಞ ಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಗುಣನಿಯಮೋಪದೇಶೋಪಪತ್ತೇ||
(೩) ಯೋ ಯೋ ಭಾವೋ ದೇವತಾನಾಂ ವಿಮುಕ್ತೌ ತತ್ತ್ವತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಸುಗುಣಾನೀಶಿ
ಶುಶ್ರು | ಬ್ರಹ್ಮಾ ದಿಶತಃ ತಾಂಸ್ತೇ ವಿಚಿಂತ್ಯ ಕತ್ತದ್ಭಾವಂ ಪ್ರಾಪ್ನುಂವಂತ್ಯಾತ್ಮ
ಶಕ್ತ್ಯಾ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಗುಣಗಳಿಂದಲೇ ಅಭಿಜ್ಞ ಸಿದ್ಧಿಯೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ (ಅಂದರೆ ಮಾನುಷ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದುದರಿಂದಲೇ ಫಲವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ) ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಇತರರಾದ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೂ ಕೂಡ ಬಹು ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಫಲವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಬಹು ಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ಮಾಡದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು) (ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದಂತೆ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ನಾಲ್ಕೇ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನ ಮಾಡ ಬೇಕೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದಂತೆ ಸಮಸ್ತಗುಣ-ಆತ್ಮಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಗುಣ ಇವುಗಳಿಗಿಂತ) ಮಧ್ಯಮ ಗುಣ ಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮವು ಸಿದ್ಧವಾಗಲಿಲ್ಲ. (ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನಾ ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಲೋಪವೇ ಬರುವುದು) (ಮಧ್ಯಮ ವರ್ತಿಗಳಾದ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾ ನಿರ್ಣಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬಹುಗುಣೋಪಾಸನೆಯು ಕೂಡದಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಬಹು ಗುಣೋಪಾಸನೆಯಾದ ಮಾಡಕೂಡದು. ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನೆಯೇ ಕರ್ತವ್ಯವು) ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಭವಃ=(ಯೋಗ್ಯತಾ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗುರುಗಳ ಗುಣನಿಯಮೋಪದೇಶವು ಇದೆ,) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಮುಂದಿನ ಉತ್ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧಕವಾದ ಉಪಾಸನಾ ವಿಷಯ ಗುಣಗಳ ನಿಯಮವನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖನು ಅಥವಾ ತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಮಾಚಾರ್ಯೋ ವೇತ್ತಿ ಸರ್ವಜ್ಞತಾಂ ಗತಃ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗುರುಗಳು ಆ ದೇವಾದಿಗಳ ಮುಂದಿನ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿದು ಗುಣಗಳ ನಿಯಮವನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವರು. (ಎವಂಚ ಅವರವರಿಂದ ಹೊಂದತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶದಿಂದ ಯೋಗ್ಯತಾ ನಿರ್ಣಯವು ಆಗುವುದು) ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಇತರರಾದ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಫಲವಿದೆ. (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಉತ್ಕರ್ಷವು ಆಗುತ್ತದೋ, ಅವಾವ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿ ಅವಿರೋಧಿಗಳಾದ ಸುಗುಣಗಳನ್ನು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಆ ದೇವತೆಗಳ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿಯನುಸಾರ ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅವಾವ ಉತ್ಕರ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ (ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉಪಾಸ್ಯ ಗುಣನಿಯಮವು ಇರುತ್ತದೆ) (ಎವಂಚ ಯೋಗ್ಯತಾ ನಿರ್ಣಯಾನುಸಾರ ಮಧ್ಯಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ದೇವಾದಿಗಳು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು.) || ೨ ||

ಆನೇ ಅಧ್ಯಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಅಕರ್ತವ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಕಂಡದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರ, ಅನುಪಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪೂರ್ವಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರ
೨೩

ವನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಸಾಂನೋಕ್ತಿಃ=(ನಾನಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಉಕ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ನಾನಾಸ್ಥಾನೇಷೂಕ್ತಗುಣಾನಾಮನುಪಾಸನಾರ್ಥತ್ವಂ | (೨) ವಿಶ್ವಕೀರ್ಣಗುಣಾನ್ ಪಿಂಡೀಕೃತ್ಯೋಪಾಸಿತುಸ್ತಾದೃಶಫಲಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ತಥಾ ಧ್ಯಾನಾರ್ಥಮೇವ ಗುಣಾನಾಮುಕ್ತಿರಿತ್ಯುಪೇತ್ತಿಃ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಗುಣಗಳನ್ನು ನಾನಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ (ಅವು ಉಪಸಂಹಾರೋಪಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಉಪಸಂಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಏಕತ್ರ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಅದಕಾರಣ) ಉಪಾಸನೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಾಸನೆಗಾಗಿ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ನಾನಾ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಬಾರದಿತ್ತು. ಮತ್ತೆ ಮಾಲಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಡೆಗಳನ್ನೆಂಬಂತೆ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆರೂಢವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೇನೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಏವಂಚ ನಾನಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಕೂಡದಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಪಾಸನವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು(೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಫಲಸಾಮ್ಯಂ=(ವಿಶ್ವಕೀರ್ಣಗುಣೋಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂದಾಶಯರೂಪವಾದ ಫಲಸಾಮ್ಯ) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ನಾನಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷಯೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ತನಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂದಾಶಯರೂಪವಾದ ಫಲವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಗುಣಗಳು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಇರುತ್ತವೋ, ಹಾಗೆ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಶೇಷ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು. ಹೀಗೆ ನಾನಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಉಪಪತ್ತಿಯು. (ಏವಂಚ ನಾನಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಉಕ್ತಿಯು ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷ ಫಲವು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು.) || ೮ ||

ನೇ ಆತ್ಮಗೃಹೀತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಅನಂದಾದಯಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ' 'ಆತ್ಮಶಬ್ದಜ್ಞ' ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ ಉಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಅನಂದಾದಿಗಳು ನಾಲ್ಕೂ ಕೂಡ ಸರ್ವಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೋ, ಆತ್ಮತ್ವ ಒಂದೇ ಉಪಾಸ್ಯವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಆತ್ಮತ್ವವೇ ಸರ್ವಮುಮುಕ್ಷೂಪಾಸ್ಯವು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅನಂದಾದಿ ನಾಲ್ಕೂ ಕೂಡ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಶುತಾ=(ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಶೀಘ್ರವಾಗುವುದು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾಸ್ತಾಪರೋಕ್ಷಾನ್ಯಾನಂದಾದೀನಾಮಪಿ ಲೋಪೇನಾತ್ಮೇತ್ಯೇತಾವತಾಪೂರ್ಯತೇ | (೨) ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಶೇಷಾರ್ಥತ್ವಾದಾನಂದಾದೀನಾಂ || ೯ ||

ಅ || ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವೋಪಾಸೀತ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಆಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಆಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನಂದ ಸ್ವರೂಪವು ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆತ್ಮಾ ಎಂಬಿಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. (ಏವಂಚ ಅನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನೇ ಉಪಾಸನ ಮಾಡಿದರೆ ಆಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅನಂದಾದಯಃ ಪ್ರಧಾನಸ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಾಧವು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨)

(ಏಕೆಂದರೆ—ವಿಶೇಷಃ (ಆನಂದಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಪ್ರಭೇದವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಆತ್ಮಹೋತೇ ಸರ್ವವಿಕೀರ್ಷಮಂತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ) ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆತ್ಮತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೆ ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಬಲಾತ್ ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ.) (ಈ ಶ್ರುತವಾದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಸ್ವಾಮಿತ್ವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ಆನಂದಾದಿಗಳೂ ಆತ್ಮತ್ವದ ಪ್ರಭೇದವೇ. ಆದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಆನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಂದರೆ—ಆನಂದಾನುಭವತ್ವಾಚ್ಚ ಭಿನ್ನತೇ | ನಿತ್ಯತ್ವಾಚ್ಚ ತಥಾಣಶ್ಚೇತಿ ಎಂಬ ಸ್ತೂತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.) (ಏವಂಚ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದಾರ್ಥದ ಪ್ರಭೇದವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವ ಎಂದು ಅವಧಾರಣವಿದ್ದರೂ ನಾಲ್ಕು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮಕ್ಕಳು ಭಂಗವಿಲ್ಲ.)

|| ೯ ||

೧೦ನೇ ಅನ್ವಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯ ಅನುಪಾಸ್ಯ ಗುಣಗಳು ದೃಷ್ಟಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಗುಣಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾಚ್ಯಂ=(ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಆನಂದಾದಿ ನಾಲ್ಕುಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡುವವನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ವಿಭಿನ್ನಮಕರಃ || (೨) ಗುಣಾಧಿಕಾನಾಮಧಿಕಾರಿಣಾಂ ಭಗವದ್ಗುಣಾನಧಿಕಾನ್ ಪ್ರಕಾಶಯತೀತ್ಯವಧಾರಣೋಪಪತ್ತೇಃ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) (ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ೩ ಗುಣಗಳೂ ಆತ್ಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಗುಣಗಳೇ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆತ್ಮನ್ಯಾಪೋರಾತ್ಮಶಬ್ದಃ ಪರಮಸ್ಯ ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಇತರ ಗುಣಗಳೂ ಆತ್ಮತ್ವದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತವೆ. ಅದಕಾರಣ) ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ನಾಲ್ಕುಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನೇ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಏವಂಚ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಇಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ, ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಗುಣಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ—ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಂ=(ಚತುರ್ಮುಖ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳು.) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. (ತದಿತರರಿಗೆ ಅಲ್ಪಗುಣಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.) ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ, ಎಂಬುವುದು ಸತ್ಯವೇ. ಆದರೆ ಬಹು ಗುಣೋಪಾಸಕರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೇ ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಅಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಅನುಭವವು. 'ಸರ್ವಾಣಿ ಗುಣಾನಾತ್ಮಶಬ್ದೋ ಬ್ರವೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಮಿತರೇಷಾಂ ನ ಚೈವ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದೆ. ಹೀಗಾದರೆ ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವ ಎಂದು ಅವಧಾರಣವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಏವಂಚ ಚತುರ್ಮುಖಾದ್ಯಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣಗಳಿದ್ದುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವು.)

|| ೧೦ ||

೧೧ನೇ ಕಾರ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಧೈಯ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳು ಅಲೌಕಿಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಲೋಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳು ಲೌಕಿಕಗಳೋ ಅಲೌಕಿಕಗಳೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಲೌಕಿಕಗಳನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲೌಕಿಕಗಳನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಾಕೃತಿಃ=(ಧ್ಯಾನಾಭಾವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಅಲೌಕಿಕಗುಣಾನುಮತೃತೀರ್ತೇಲೌಕಿಕಗುಣಾಧ್ಯಾನೇ ತದಪಾಕೃತಿರೇವ ಭವತಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಂ || (೨) ಲೌಕಿಕವಿಲಕ್ಷಣಾ ಅತ್ಯುತ್ತಮಾ ಇತಿ ಧ್ಯಾನಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಅಲೌಕಿಕ ಗುಣಗಳು ಮೊದಲು ಅನುಭೂತಗಳಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನಕಾಲಗಳಾದಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಧ್ಯಾನವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಲೌಕಿಕಗುಣಗಳು ಧೈಯವಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಧ್ಯಾನವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. (ಧ್ಯಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೇ. ಆದಕಾರಣ ಲೌಕಿಕಗುಣಗಳನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯ ಕೂಡದು. (೨)(ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರಧಾನತಾ (ಅಲೌಕಿಕನಾದ ಮೋಕ್ಷರೂಪನಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಅಲೌಕಿಕಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವುದು ಪ್ರಧಾನವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ನಿರವಧಿ ಪ್ರೇಮಾಸ್ತದತ್ತಮಾತ್ರವು ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಲೌಕಿಕಸುಖದಂತೆ ಅಲೌಕಿಕಸುಖಕ್ಕೂ ಪ್ರತೀತಿಯು ಕೂಡುವುದರಿಂದ) ಲೌಕಿಕಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದವುಗಳು ಅತ್ಯುತ್ತಮಗಳು ಎಂಬ ಧ್ಯಾನವೇ ಅಲೌಕಿಕವಾದ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಲೌಕಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. || ೧೧ ||

೧೨ನೇ ಸಮಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಫಲವೂ ಫಲಾಭಾವವೂ ಕಂಡದರಿಂದ ಭಗವದ್ಗುಣೋಪಾಸನವೂ ಸ್ವಾನುಗುಣವಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೋ, ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸ್ವಾನುಸಾರಿಯಾದ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಂ=(ಸರಸ್ವತೀ ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯ ಗುಣತಾರತಮ್ಯರೂಪವಾದ ಲಿಂಗ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯಾಃ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಂ ಗುಣತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಯಥಾ ಗುಣೋಪಾಸನಂ ಮುಕ್ತಾವಾಧಿಕ್ಯಂ ನ ಭವತೀತ್ಯತ್ರ ಲಿಂಗಂ | ಸಮ ವಿಷಮೋಪಾಸನಾಯುಕ್ತೇರಿತಿ ನ ಮಂತವ್ಯಂ | (೨) ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಸ್ವತಾನ್ ಧಾತ್ರಾ ಗುಣಾನ್ವಿಷ್ಟೋಃ ಸರಸ್ವತೀ | ಸ್ಮರೇತ್ತ್ಯವಿತ್ತಮಾದ್ಯಾಂಸ್ತು ನಿತ್ಯವಿಕ್ರಾಂತಿಪೂರ್ವಕೈಃ | ಕದಾಚಿಲ್ಲೋಪಯೇದ್ವೇವ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯಂ ನ ಗುಣೈಸ್ತತಃ | ಸಾಮ್ಯಂ ತಯೋರ್ಯಥಾ ವಿಷ್ಟೋರ್ಗುಣೋಪಾಸಾ ಫಲಂ ಭವೇದಿತ್ಯಧ್ಯಾತ್ಮವಚನಾದ್ಯಥಾಶಕ್ತಿಕ್ರಿಯಾ ದೇವ್ಯಾಃ || ೧೨ ||

ಅ || (೧) ಬ್ರಹ್ಮ ಸರಸ್ವತೀ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯವೂ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಎಂತ ಫಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಉಪಾಸನಾದಲ್ಲಿ ವೈಷಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಫಲದಲ್ಲಿ ಸಮವಿಷಮತ್ವ

ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನಾದಲ್ಲಿ ಸಮವಿಷಮತ್ವವಿಲ್ಲದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು. (ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಸರಸ್ವತೀಗೂ ನೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರವು ಇದೇ ಇದೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ಅವಾಂತರಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದುದರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖನು ವಿಚಿತ್ರ ಕ್ರಿಯೆಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ಕ್ರಿಯೋಪಸಂಹಾರವೂ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಇದೆ. ಏವಂಚ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಸಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೇನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಒಂದಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿತಿರೂಪವಾದ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯವೂ ಅದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾನು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಸಮೋಪಾಸನೆಗೆ ಫಲಭೂತವಾದ ಅನಂದಾನುಭವಸಾಮ್ಯವೂ ಇರಲಿ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮ ಉಪಾಸನೆಗೇನೇ ಫಲವು. ಈ ಉಪಾಸನೆಗೇನೇ ಸಮತ್ವವೂ ವಿಷಮತ್ವವೂ ವಿರುದ್ಧವು, ಅಲ್ಲದೆ ವಿಷಮೋಪಾಸನೆಯೂ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾದರೂ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಸರಸ್ವತೀಗಿಂತ ಅನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಧಿಕೃತರೂಪವಾದ ಯಾವುದು ಗುಣತಾರತಮ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಅದು ಹೇಗೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ಇದೆಯೋ ಹಾಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು. ಒಂದೇ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಮಉಪಾಸನಾತ್ವ, ವಿಷಮಉಪಾಸನಾತ್ವವೂ, ಯುಕ್ತವಲ್ಲ.) ಏಕೆಂದರೆ ಗುಣಕ್ರಿಯೆಗಳು ಸಮಗಳಾದರವೈಷಮ್ಯವು ಕೂಡಲಾರದು. ವಿಷಮಗಳಾದರೆ ಸಾಮ್ಯವು ಕೂಡಲಾರದು ಅವು ವಿರುದ್ಧವು.) (ಏವಂಚ ಸರಸ್ವತೀ ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯ ಗುಣತಾರತಮ್ಯರೂಪವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಇತರರಿಗೂ ಕೂಡ ಉಪಾಸನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ತಿಳಿಯಕೂಡದು.) (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯಾ—ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಗೆ ಶಕ್ತ್ಯನ್ನು ಸಾರವಾಗಿ ಕ್ರಿಯೆಯು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸುತಾರಿ.) ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಯು ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಶಕ್ತ್ಯನ್ನು ಸಾರಧ್ಯಾನಿಸುವಳು. ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮನದ್ದಾದ ೩ ಹೆಜ್ಜೆಗಳಿಂದ ಸರ್ವಾಕ್ರಮಣ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನಾದರೂ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷಾಕಾರವಾಗಿ ಕದಾಚಿತ್ ಧ್ಯಾನಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಸರಸ್ವತೀ ಬ್ರಹ್ಮರಿಗೆ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯವು. ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಹೇಗೆ ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನೆಯೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಫಲವು ಆಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಚನದಿಂದ ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಗೆ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಕ್ರಿಯೆಯು.

ವಿ || (೧) ಸರಸ್ವತೀದೇವಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕ್ರಿಯೋಪಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಇದೆ. ವಿಶಿಷ್ಟಕ್ರಿಯೋಪಸಂಹಾರವು ಇಲ್ಲ. ಕದಾಚಿತ್ ಸ್ಮರಣವಿದ್ದರೂ ಅದು ಧ್ಯಾನವಲ್ಲ. (೨) ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಾದರೂ ಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ರಿಯೋಪಸಂಹಾರವೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಶ್ರೀವಿಕ್ರಮತ್ವಾದಿ ಅನಂತ ಕ್ರಿಯೋಪಸಂಹಾರವೂ ಇದೆ. ಆದಕಾರಣ ವಿಷಮಉಪಾಸನೆಯೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಗುಣತಾರತಮ್ಯವೂ ಇದೆ. ಸಮೋಪಾಸನೆಯು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯವು, ಆದಕಾರಣ ಸ್ಥಾನೈಕ್ಯವಿದೆ. ಗುಣಸಾಮ್ಯವು ಇಲ್ಲ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಗುಣೋಪಾಸನಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕೃತರೂಪವಾದ ಫಲವು ಆಗುತ್ತದೆ.

೧೩ನೇ ನ ವಾ ವಿಶೇಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯ ಅನುಪಾಸ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡದಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಗುಣಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೋ, ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಅನವಸ್ಥಾ = (ಆತ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪುರುಷನಿಗೆ ಇಷ್ಟ ಗುಣಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿಯಮನರೂಪವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾತ್ವರಬ್ದೇನಾಸ್ಯ ಪುರುಷಸ್ಯತಾವಂತೋ ಗುಣಾ ಉಚ್ಯಂತೇ ಇತಿ ವ್ಯವ
ಸ್ಥಾಭಾವಃ || (೨) ಯಸ್ಯ ಯಾವಂತೋಽರ್ಥಾಃ ಯುಗಪದ್ಭಾತುಂ ಶಕ್ಯಂತೇ ತಸ್ಯ
ತಾವಂತ ಇತಿ ಸಂಧೇಃ || ೧೩ ||

ಅ || (೧) (ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಸಮಸ್ತಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕದಾದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಗುಣಗಳು
ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ. ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಶನಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸರ್ವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲ.) (ಯದ್ವಹಿ
ಆತ್ಮಶಬ್ದವು ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತೇ ಸರ್ವಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳು
ವುದಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ್ಯೂ) ಈ ಪುರುಷನಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂದು ಪ್ರ
ಪ್ರತ್ಯೇಕ ನಿರೂಪನರೂಪವಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇಲ್ಲ. (ಆದಕಾರಣ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ
ವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತಗುಣಗಳಿಗೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯತ್ವವು ಎಂತಹೇಳಿದ್ದು ಕಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ
ಹಾಗೆ) ಹೇಳಿಕೂಡದು (೨) (ಎಕೆಂತರೆ—ಸಂಧಿಃ=(ಅಭಿಸಂಧಿಯು) ಎಂಬುದ್ದಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸು
ತ್ತಾರೆ.) ಯಾವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೋ (ಧ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿತೋರು
ತ್ತವೋ.) ಆತನಿಗೆ ಅಷ್ಟು ಗುಣಗಳು ಧ್ಯಾನಾರ್ಹಗಳು, ಎಂದು ಅಭಿಸಂಧಿಯು (ಅಪಾರವಾದುದಾಗ್ಯೂ
ಸಮುದ್ರಜಲವು ಘಟದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಇಲವೇ ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಸಮೀಚೀನವಾದ
ಅವನ ಧ್ಯಾನಶಕ್ತಿಯೇ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.) (ಎನಂತ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಈ ಪ್ರಕಾರ
ವಾಗಿಯೇ ಗುಣಗಳು ತೋರುತ್ತವೆಂದು ವಿವರವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಯೋಗ್ಯಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಉಪಾ
ಸನೆಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅವರವರ ಉಪಾಸ್ಯಗುಣಗಳು ಮಾತ್ರ
ತೋರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದೋಕ್ತ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯತ್ವ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು. || ೧೩ ||

೧೪ನೇ ಸಂಭೃತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ 'ಉಕ್ತಾ ಸ ದ್ಭಾವಾಪ್ಯಧಿವೀ ಬಿಭರ್ತಿ' 'ಎವ ಹಿ ಸರ್ವೇಷು
ಲೋಕೇಷು ಭಾತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತಗಳಾದ ಸಂಭೃತಿ
ದ್ಭಾವಾಪ್ಯಧಿಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ
ಸರ್ವಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ
ವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಿಶೇಷಿತಾಃ=(ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛಾ ಫಲಾವೇಕ್ಷಾ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರು
ವಿ.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮುಮುಕ್ಷವ ಇತ್ಯವಿಶೇಷಾತ್ ಭರಣಸ್ಯ ದ್ಯುತೇತ್ಯ ಸರ್ವೇಷಾಮಪೇಕ್ಷಿತ
ತ್ಯಾತ್ಮಸಂಭೃತಿದ್ಭಾವಾಪ್ಯೇ ಅಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯೇ || (೨) ಸತ್ಯೋ ಜ್ಞಾನಃ ಪರಮಾನಂದ
ರೂಪಃ ಆತ್ಮೇತ್ಯೇವಂ ನಿತ್ಯದೋಷಾಸನಂ ಸ್ಯಾತ್ | ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿತ್ಸಮುಪಾಸೀತ ಧೀರಃ
ಸರ್ವೈರ್ಗುಣೈರ್ದೇ ವಗಣಾ ಉಪಾಸತೇ || (೩) ಗುಣ್ಯಾಕಾರಸ್ಮೃತೇರೇವ ದ್ಯುತಿಮಾತ್ರಂ
ಪ್ರತೀ ಯತೇ | ನ ನ್ಯಾಪ್ತಿರ್ಜಗದಸ್ಮೃತ್ಯಾ ನಾನಾಶಕ್ತಿಯೇತೋ ಮತಾ | ದೇವಾನಾಂ
ಯುಗಪಜ್ಜಾ ನ | ಮಾನುಷಾಣಾಂ ಕಥಾ ನ ತು | ಪರ್ಯಾಯೇಣಾಸಿ ಸತ್ಯಾಸ್ಸ
ನ್ಯೇವಾನ್ಯೇಷಾಂ ಕಥಂಚನೇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಬಲಾತ್ || ೧೪ ||

ಅ || (೧) ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛೆಯೂ ಫಲಾವೇಕ್ಷೆಯೂ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ತಮಗಿಂತ ಅಧಮನಾದವರಿ ಭರಣ (ಪೋಷಣ)ವೂ ಪ್ರಕಾಶವೂ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅವೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ

ಭರಣ ದ್ಯುವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳೂ ಕೂಡ ಸಾಮಾನ್ಯಗಳು (ಅಂದರೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳು.) ಎಂಸರಿ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿ ಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ- ಪ್ರಮಾಣಬಲಂ (ಸತ್ಕೋಜ್ಞಾನಃ ಸತ್ಯಂಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣ ಬಲವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ಯಃ ಜ್ಞಾನಃ ಪರಮಾನಂದರೂಪಃ ಆತ್ಮಾ ಎಂದು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಆಗುವುದು. ಧೀರನಾಗಿ ಬೇರೆ ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬಾರದು. ದೇವತೆಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಂಭೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. (ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ) (೩) (ಹಾಗಾದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ಪ್ರಕಾರವೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು ಎಂದರೆ) ಯಾವುದು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದ್ಯಂತಾರವು ಇದೆಯೋ ಅದು ಇಂದ್ರನೀಲಮಣ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಪ್ರಭಾವ್ಯ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು ಎಂದು ಮಹಾಪ್ರಕಾರವಿರುವ ಭಗವದಂಗಳ ಸ್ಮರಣದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಅಂಗಳಗಳೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರಭೆಯು ಮಾತ್ರ ತೋರುತ್ತದೆ. ಜಗದ್ವ್ಯಾಪ್ತನೆಂದು ಯುಗಪತ್ ಭಗವಂತನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ದ್ಯುವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. (ಯುಗಪತ್ ಪ್ರತೀತಗಳಾದ ಗುಣಗಳೇ ಧೈಯಗಳು. ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರತೀತಗಳಾದವುಗಳು ಜ್ಞೇಯಗಳು ಮಾತ್ರ ಧೈಯಗಳಲ್ಲಿ) (ಜಗತ್ತಿನ ಸ್ವೃತಿಯು ಏಕೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ) ನಾನಾ ಶಕ್ತಿಃ ಎಂದದ್ದು (ಅಂದರೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ನಾನಾ ವಿಧವಾದುದು. ಅದೇ ಉಪಾಸನಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜಕವು. ಫಲಾ ವೇಕ್ಷಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ.) ಅಂತಹ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಇದೆ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ- ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳ ಜ್ಞಾನವಿದೆ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.) ಮತ್ತೆ ಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಇತರ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಮಿತಗಳಿಲ್ಲ. ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಲದಿಂದ (ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲಿ.)

|| ೧೪ ||

೧೫ನೇ ಪುರುಷವಿದ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ತವ್ಯ ಅಕರ್ತವ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಕಂಡದರಿಂದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ನಾಡಕೂಡದು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆಪ್ರಯೋಜನತಾ=ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಕ್ವಚಿದ್ಬಹುಗುಣಾಃ ಕ್ವಚಿಜ್ಞೇಯೋಚ್ಚಂತೇ ಇತ್ಯುಪಸಂಹಾರಸ್ಯಾಪ್ರಯೋಜನತೇತಿ ನ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ಸರ್ವೇ ಗುಣಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೈವ ಹ್ಯುಪಾಸ್ಯಾ ನಾನ್ಯೈರ್ದೇವೈಃ ಕಿಮು ಸರ್ವೈರ್ಮನುಷ್ಯೈಃ ಇತಿಶ್ರುತೇಃ | ಸರ್ವಗುಣೋಪಾಸನಸ್ಯಾಪ್ಯೇ ಧಿಕಾರಿಣೋಽಭಾವಾದೇಕತ್ರಾಸಿ ಸರ್ವಗುಣಾನುಕ್ರೇರ್ಬಲಾದುಪಸಂಹಾರಾಂತೇಃ || ೧೫ ||

ಅ || (೧) ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಗುಣಗಳೂ, ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ ಗುಣಗಳೂ ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಗುಣಗಳ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನಾಭಾವರೂಪ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ (ಅಂದರೆ ಬಹು ಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳ ದಿಸೆಯಿಂದ ಮಹಃಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಉಪಸಂಹಾರವು ಅಲ್ಪಗುಣೋಪಾಸಕನಿಗೆ ಅಲ್ಪಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳ ದಿಸೆಯಿಂದ ಉಪಸಂಹಾರವು, ಎಂದೇ ಸಾಕು. ಸರ್ವ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರವು ಮಾಡಕೂಡದು. ಅದಕಾರಣ ಉಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಪರಿಣ್ಣಾನದಿಂದ ಉಪಯೋಗವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿ ಕೂಡದು. (ಏಕೆಂದರೆ ಆನಂತಿ

(ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳೂ ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದಲೇ ಉಪಾಸ್ಯಗಳು. ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಮನುಷ್ಯರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧ, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ಸರ್ವಗುಣೋಪಾಸನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಪೇಕ್ಷಿಸಬೇಕಿಲ್ಲ; ಪೃಥಕ್ = ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ, ಸರ್ವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳದೆ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಅನ್ಯಥಾ ಅನುಪಪತ್ತಿರೂಪವಾದ ಬಲದಿಂದ ಸರ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದಲೂ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ (ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಸರ್ವಗುಣೋಪಸಂಹಾರ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಿದೆ.) || ೧೫ ||

೧೬ನೇ ವೇದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯ ಅನುಪಾಸ್ಯ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡುದರಿಂದ ಅಗ್ನೇತ್ಸಚಂ ಯಾತುಧಾನಸ್ಯ ಭಿಂಧಿ 'ತಂ ಪ್ರತ್ಯಂಪಮರ್ಚಿಷಾಃಪಿದ್ಯಮುರ್ಮನ್' 'ಪರಾಶ್ರಮಿಹ ತಪಸಾ ಯಾತುಧಾನಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಗಳಾದ ವೇದ=(ಜೈದ) ಮೊದಲಾದ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೋ, ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅಮರೇಷಿಲಾ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವು. ಅದರಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟ ನಿಗ್ರಹವು ಸರ್ವ ಸಜ್ಜನರಿಗೂ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇದಾದಿಗಳು ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಉಪಾಸ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣ ಬಲಿಗ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಭಿಂಧಿ ಎದ್ದಿ ಶ್ರುತಿಹಿ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಬಲದಿಂದ ವೇದ ಮೊದಲಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಲೂ ಫಲವು ಯತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವೇದಾದಿಗಳು ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು || ೧೬ ||

೧೭ನೇ ಹಾಸ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಫಲತ್ವ ಕ್ರಿಯಾಂತರ ಶ್ರುತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತನು ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅತಿಪ್ರಸಂಗಃ=(ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಇರುವುದಾದರೆ ಅಲ್ಲಿಯೂ ಫಲಾದಿಗಳೂ ಕೂಡ ಬರಬೇಕಾಗುವದು,) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮುಕ್ತಾವುಪಾಸನಾಭಾವೇ ಫಲಾದಿಕಮಪಿ ಸ್ಯಾದಿತ್ಯತಿಪ್ರಸಂಗಃ || (೨) ಉಪಾಸನಾಯಾಃ ಸಂಸ್ಕಾರಾಖ್ಯಕಾಶನಸ್ಯ ಸತ್ತಾಪ್ತತ್ || (೩) ನ ಹೀಯತೇ ಯತ್ರ ಗತ್ವಾ ಯತ್ರ ಗತ್ವಾ ನ ವರ್ಧತೇ || ಇತ್ಯವೈದಿಪ್ರಮಾಣಭಾವಾಚ್ಚ || ೧೭ ||

ಅ || (೧) ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಇರುವುದಾದರೆ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಅಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳೂ ಬರಬೇಕಾಗುವವು. (ಅಂದರೆ (1) ಉಪಾಸನೆಯು ವಿಹಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತನು ಮಾಡುವುದೋ, ವಿಹಿತವಾಗದೇನೇ ಮಾಡುವುದೋ, ಎರಡು ಕಲ್ಪಗಳೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಫಲವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಬೇಕಾಗುವದು. ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಂದೆ ಮಾಡುವ ಉಪಾಸನಾ ಫಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಪೂರ್ಣತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗುವದು. (2) ಮತ್ತು ವಿಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದೆಂದಾದರೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಬದ್ಧತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವು ಬರಬೇಕಾಗುವದು. (3) ವಿಹಿತವಾಗದೇನೇ ಮಾಡುವುದೆಂದಾದರೆ ಅವಿಹಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಉಪಾಸನಾಕ್ಕೆ ಕರ್ತವ್ಯತ್ವವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ) ಅತಿಪ್ರಸಂಗವು ಬರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು

ಮಾಡಕೂಡದು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳ ಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ) ಕಾರಣಂ=(ಫಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರಾಖ್ಯ ಕಾರಣವು.) ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಉಪಾಸನೆಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂಬ ಕಾರಣವು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಇದೆ. (ಅಂದರೆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯು ವಿಹಿತವಾಗದಿದ್ದರೂ ಮುಕ್ತನು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲು ಕಲ್ಪಪ್ರವಾದ ಉಪಾಸನೆಯು ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಉಪಾಸನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂಬುವುದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವೆಂದರೆ— ಪ್ರಭಾವ ವಿಶೇಷವೇ, ಅನುಭವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತಕ್ಕ ಸ್ಫೂತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಗುಣವಲ್ಲ. ಎಕೆಂದರೆ ಮುಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಂತಹುದು ಇರಲಾರದು.) (೩) (ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯು ಇದ್ದರೆ ಫಲವಾಗಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದರೆ) ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಕ್ಷೇಣನಾಗುವುದಿಲ್ಲ- ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದು ವೃದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ, ಹಾನಿಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಇದೆ. (ಆ ಉಪಾಸನೆಯು ಫಲರೂಪವಾದುದೇ ಸಾಧನರೂಪವಲ್ಲ, ಆದಕಾರಣ ಆಗಾಗ ಬರತಕ್ಕ ಅನಿಷ್ಟ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಲೀ ಆನಂದಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಆಗಲೀ ಅಲ್ಲ. ಎಂಬಂಚ ಫಲವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಂಸ್ಕಾರಾಖ್ಯ ಕಾರಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ)

|| ೧೭ ||

೧೮ನೇ ಭಂದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡೋಣ, ಮಾಡದಿರೋಣ, ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರು ಉಪಾಸನಾದಂತೆ ನಿಯಮವಾಗಿ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ನಿಯಮದಿಂದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅದೂರಸಂಶ್ಚಯಃ=(ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಸನ್ನಿಹಿತವಾದ ಕಾರಣ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವುದು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕರ್ಮಕರಣಶಕ್ತೀರಪೈದೂರತ್ಯಾತ್ಮತ್ವಂಶ್ರಯನಿಯಮಃ | (೨) ಉಪಾಸನಾಖ್ಯಾಯೋ ನಿತ್ಯಕೃತಿಸಂಸ್ಕಾರೋ ನ ತಥಾ ಕರ್ಮಣೀತಿ ಕಾರ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ || ೧೮ ||

ಅ || (೧) ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಯಮದಿಂದ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. (ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದರೂ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಪಾಸನೆಗೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಕರ್ಮವನ್ನು ನಿಯಮದಿಂದ ಮಾಡಲೇಬೇಕು, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ—ಕಾರ್ಯವೈಶೇಷ್ಯಂ (ಉಪಾಸನಾಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಾಖ್ಯ ಕಾರಣವಿದೆ, ಕರ್ಮಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಂತಹ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಕಾರ್ಯವೈಶೇಷ್ಯ) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತಸ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಸದಾ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾಖ್ಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದೆ. ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲ. (ಹೀಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರಾಖ್ಯಕಾರಣ ಇರುವುದು, ಕಾರಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದೆಂಬ ವಿಶೇಷವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಕರ್ಮಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.) ಸದ್ವ್ಯಾಕ್ರಮನಿಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವೇದದ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದಂತೆ ಅಂಗಡಿಯ ವಾರ್ತಾ ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮವು ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ.)

|| ೧೮ ||

೧೯ನೇ ಅನಿಯಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಸಾಧಕಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗಿಯೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗಿಯೂ ಕಂಡದಿಂದ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಫಲವೂ ಸರ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳೆಂದೂ ಪ್ರಾಪ್ತವೋ, ಅಥವಾ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತ, ಕೆಲವರಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಲ್ಲ, ಎಂಬ ನಿಯಮವಿದೆಯೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ

ಕೆಲವರಿಗೇನೇ ಹೊಂದಲು ಶಕ್ಯವು ಎಂದು ನಿಯಮವು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಲು ಶಕ್ಯವೇ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರಣಂ=(ಅಯೋಗ್ಯಕಾರಣವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾರಣವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾ(ಚ)ಯೋಗ್ಯತಾಖ್ಯವಿಶಿಷ್ಟಕಾರಣಾಜ್ಞಾನಿಪ್ರಸಂಗೇಷಾಂಖನೋಕ್ತೋ
ನ ಭವತೀತಿ ನಿಯಮಃ | (೨) ಜ್ಞಾನಿನಾಂ ಮೋಕ್ಷಂ ದದಾತ್ಯೇವೇತೀಶಸ್ವಭಾವಾತ್
ಅಯೋಗ್ಯಾಸಾಂ ಜ್ಞಾನಸ್ಯೈವಾನುವ್ರತತ್ಯುಪಪತ್ತೇಃ || ೧೯ ||

ಅ || (೧) ಅಯೋಗ್ಯಕಾರಣವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟಕಾರಣವು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಕೆಲವರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ನಿಶ್ಚಂಕೆಯಾಗಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಕೂಡದು.) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨)(ಎಕೆಂದರೆ-ಸ್ವಭಾವಃ=(ಶ್ರೀಹರಿಯುಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆನ್ನುವುದು ಸ್ವಭಾವವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಎನ್ನುವುದು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ವಭಾವವು. (ಆದರೆ 'ಯಸ್ಯ ಪ್ರಸಾದಾತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅಂತಿಮ ಕಾರಣನು. ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದವು ಆಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೆಂದಲೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ತಥಾಚ್ಛೇಷಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆಲ್ಲರಿಗೂ ಈಶ್ವರಪ್ರಸಾದರೂಪವಾದ ಅಂತಿಮಕಾರಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೋಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ.) ಸ್ವಭಾವತಃ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಅಯೋಗ್ಯರಾದವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂಬುವುದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (ತಥಾ ಚ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲರೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಸನಾವನ್ನು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. || ೧೯ ||

೨೦ನೇ ಯಾವದಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅಧಿಕಾರ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಲೌಕಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರ ನಿಯಮವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡುವವರು ಉಪಾಸನಾಧಿಕಾರ ನಿಯಮವುಳ್ಳವರೇ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ನಿಯಮವುಳ್ಳವರಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಧಿಕಾರ ನಿಯಮವುಳ್ಳವರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿಚೇಷ್ಟಾ=(ಪ್ರಯತ್ನಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಆನಂದತಾರತಮ್ಯವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಯತ್ನಾನುಸಾರಿಣೋ ಮುಕ್ತಾನಾಧಿಕಾರಿಕಾನಂದಾವಯಃ (೨)ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರಿತ್ವಾತ್ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ಕಥಂಚಿದಧಿಕ ಪ್ರಯತ್ನೇ ಕತ್ವಾಧನಾದಿವಸ್ಥಾನಾಂ ದೂಷಣಪ್ರಾಪ್ತೇಃ || (೩)ಸ್ವಾಧಿಕಾರಾಧಿಕೋ ಯತ್ನಃ ಪ್ರಾಯಶೋ ನೋಪಪದ್ಯತೇ ಕಥಂಚಿದಧಿಕೇ ಯತ್ನೇ ದೋಷಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಸಮಾಪತೇತ್ || ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ || ೨೦ ||

ಅ || ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವುಗಳು. (ಆದರೆ-ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಾದಿಗಳು ಉಪಾಸನಾದಿರೂಪವಾದ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುವವುಗಳು. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಆನಂದಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯವು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಪ್ತೇಶ್ಚ ಸಮಾಂಜಸಂ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಯುಕ್ತವು. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನರೂಪವಾದ ಚೇಷ್ಟೆಯು ಅಧಿಕ

ಅನಂದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ವಸ್ತುವೂಷಣಂ=ಪ್ರಯತ್ನದ ಸಾಧನಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ದೂಷಣವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ವಸ್ತುವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಯತ್ನರೂಪವಾದ ಚೇಷ್ಟೆಯು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನುಸರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು. (ಅಧಿಕಾರ ನಿಯಮವನ್ನಂಗೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರದು. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನುಸರಿಸಿರುವುದಾದರೆ—ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂದ ತಾರತಮ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.) ಕಥಂಚಿತ್ ಪ್ರಯತ್ನವು ಅಧಿಕವಾದರೆ—ಪ್ರಯತ್ನದ ಸಾಧನಾದಿ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ದೋಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ತಂತಮ್ಮ ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯತ್ನವು ಪ್ರಾಯಶಃ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥಂಚಿತ್ ಯತ್ನವು ಅಧಿಕವಾದರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷವು, ಬರುವುದು, ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ (ಅಧಿಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಯತ್ನವು ಅಧಿಕವಾದರೆ ವಸ್ತುವು ದೂಷಿತವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಪಾಸನಾದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರನಿಮಮವದ್ಧ ಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು. || ೨೦ ||

೨೧ನೇ ಇಯದಃ ಮನನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದ್ದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಕ್ರಿಯು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕಂಡುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾಧಿಕಾರಿಗಳು ಪ್ರಾಣಶರ್ಮಂತವಾಗಿಯೇ ಇರುವರೋ, ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಅಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಶರ್ಮಂತವಾಗಿಯೇ ಇರುವವರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವೈರೂಪ್ಯಂ=(ಒಬ್ಬರಿಂದೊಬ್ಬರು ಉತ್ತಮರು ಕಂಡುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾದುದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚೈಕಸ್ಮಾದೇಕೋ ವಿಶಿಷ್ಟೋ ದೃಷ್ಟ ಏವೇತಿ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಿಶಿಷ್ಟಜೀವಾಭಾವೇ ದೃಷ್ಟವೈರೂಪ್ಯಮಿತಿ ದೋಷಃ || (೨) ಯಸ್ಸರ್ವಮವಜಾನೀಯಾದ್ಯತೇ ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಂ ದೇವೀಂ ಚ ಪರಮಾಂ ಶ್ರಿಯಂ | ಸ ಪ್ರಾಣಾನಮರುದ್ಧೇನಾಂ ಮಂತ್ರ ಮೂವರ್ತಯಿತ || ಅತ್ಯಾ ದೇವಾನಾಂ ಭುವನಸ್ಯ ಗರ್ಭೋ ಯಥಾವಶಂ ಚರತಿ ದೇವ ಏಷಃ | ಘೋಷಾ ಇದಸ್ಯ ಶೃಣ್ವಿರೇ ನ ರೂಪಂ ತಸ್ಮೈನಾತಾಯ ಹವಿಸಾ ವಿಧೇನೇತಿ || (೩) ಸ ಹ್ಯೇಷಾಂ ಭೂತಾನಾಂ ವರಿಷ್ಠೋ ನಹ್ಯಸ್ಮಾತ್ಕೃತ್ಯನೋಪರಿ ವಿನಾ ದೇವಂ ನಾರಾಯಣಂ ದೇವೀಂ ಚ ಪರಮಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಇತಿ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ ವಿಧಾನಾದಿವಿರೋಧಾತ್ || ೨೧ ||

ಅ|| (೧) ಒಬ್ಬನ ದೆವಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಉತ್ತಮನು ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ಜೀವನು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡದ್ದಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವು, ಎಂಬ ದೋಷವು ಬರುವುದು. (ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವೋತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಕಃ ಜೀವತ್ಯಾತ್ ನಾಮಾದಿವತ್=ನಾಮ ವಾಗಾದಿಗಳಂತೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಜೀವನಾದುದರಿಂದ ತನಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯುಳ್ಳವನು, ಏವಂಚ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನಾದ ಅಧಿಕಾರಿಯು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ದೃಷ್ಟವಾದುದು ವಿರೂಪವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಜೀವನು ಇದ್ದಾನೆ ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಾಣನೇ ಸರ್ವ ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯನು ಎನ್ನುವುದು ಅಯುಕ್ತವು ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯಾ ವಿರೋಧಃ (ಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು) ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾವಾತನು ಶ್ರೀನಾರಾಯಣ ದೇವನನ್ನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮಳಾದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನೂ, ಹೊರತು ಇತರವಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾದಿ

ಜಗತ್ತನ್ನೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸುವನೋ ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅವಮಾನಮಾಡತಕ್ಕವನು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಮಾಡಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಅವಮಾನಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರ ರೂಪವಾಗಿ ಈ ಮುಂದಿನ 'ಆತ್ಮಾದೇವಾಸಾಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿಮಾಡಬೇಕು. 'ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾಮಿಯು. ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭದಂತೆ ಅಂತರ್ಗತನು. ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ವಾಯುವಿನ ಘೋಷಗಳು ಅಂದರೆ ಅಶರೀರವಾಗ್ನಿಪಗಳು ಕೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಮೆಯು ಕಾಣಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ- ಅಂತಹ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೋಸ್ಕರ ಹವಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಹೋಮಿಸುತ್ತೇವೆ, ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು (೩) (ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಅವಮಾನಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರರೂಪವಾಗಿ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಏತಕ್ಕೆ ಜಪಿಸುವುದೆಂದರೆ) ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಎಂದು ಒಬ್ಬ ಜೀವನಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಜೀವನು ಉತ್ತಮನು ಇದ್ದಾನೆನ್ನುವ ನ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ವಿಧಿಸತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಲೂ 'ಅನಾವೃತ್ತಿರ್ದೇಹಿನಾಂ ದೇಹಸಾತ್ವತೇತಸ್ಯಾದ್ವಾಯುದೇವದೇವೋ ವಿಶಿಷ್ಟಃ' ಎಂದುಭಾರತೋಕ್ತನ್ಯಾಯ, 'ಪ್ರಾಣೋ ವಾನ ಸರ್ವೇಭ್ಯೋ ಭೂಯಾನ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದು. (ಏನಂಚ ಪರಿಹಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದು ಹೇಳತಕ್ಕ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ವಿರೋಧವು ಬರುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಸಮಸ್ತ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮನು, ಆತನೇ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನು.)

|| ೨೧ ||

೨೨ನೇ ವೃತ್ತಿಹಾರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಉತ್ತಮನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಉನ್ನತಿಃ = (ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವ ಪ್ರತಿತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಅಸ್ತಿ ಭಗವಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾಯ ಇತಿ ಪ್ರಶ್ನಾದ್ಭಾವಾತ್ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವೋನ್ನತಿ ಪ್ರತೀತೇರ್ನವಿಷ್ಣೋರಪಿ ತತಃ ಪರತ್ವಮಿತಿ ನ ಮಂತ್ರವ್ಯಂ || (೨) ಏಷ ತು ವಾ ಅತಿ ವದತಿತಿ ವಿಶೇಷಣಾತ್ಪ್ರಶ್ನಪ್ರತಿವಚನ ಪ್ರತಿಸಂಧಾನೋಪಪತ್ತೇಃ || ೨೨ ||

ಅ || (೧) ನಾಮವಾಗಾದಿ ಪ್ರಕರಣಗಳಂತೆಯೇ ಅಸ್ತಿ ಭಗವಃ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾಯಃ' ಎಂದು 'ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾವ ಭೂಯೋಽಸಿ' ಎಂದು 'ತನ್ನೇ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರವೀತು' ಎಂದು 'ಸತ್ಯಂ ವಾನ ಪ್ರಾಣಾದ್ವಾಯಃ' ಎಂದು ಪ್ರಕರಣ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರಶ್ನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಾಮವಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಶಾ ಪರ್ಯಂತ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಿ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣನಿಗೇನೇ ಅವಳಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮನನ್ನು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಣನಿಗೇನೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವು ತೋರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಇಲ್ಲ, ಅದರಾರಣ ಪ್ರಾಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವರೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೂಡದು, ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಲೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಸಂಧಿಃ = (ಪ್ರಶ್ನೆ ಉತ್ತರಾದಿಗಳ ಅಧ್ಯಾಹಾರವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಸ ವಾ ಏಷ ಏವಂ ಪಶ್ಯನ್ನೇವಂ ಮನ್ವಾ ನಃ ಏವಂ ವಿಜಾನನ್ನತಿ ನಾದೀ ಭ ವತಿಎಂದು ಹಿಂದಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನನ್ನು ಹೇಳುವವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಸ್ತುವನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕವನಾದುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಆತಿವಾದಿತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಏಷ ತು ವಾ ಅತಿ ವದತಿ ಯಸ್ಸತ್ಯೇನಾತಿ ವದತಿ ಎಂದು ಸತ್ಯಾಖ್ಯ ವಿಷ್ಣುರೂಪ ವಸ್ತುವನ್ನು

ಹೇಳುವವನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಾತಿವಾದಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮತ್ವದ್ಯೋತಕವಾದ ತು ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಶೇಷಣವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಶ್ನೆ ಪ್ರತಿವಚನಾದಿಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸತ್ಯ ಪದದಿಂದ ಉಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುವುದು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಪ್ರಾಣವಾದ ಸತ್ಯವಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಣ ಸತ್ಯರು ಭಿನ್ನರೇ. ಆದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಪದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಆತನ ಉಪಾಸನೆಯೇ ಯುಕ್ತವು) || ೨೨ ||

೨೨ನೇ ಸತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ವಿಷ್ಣುವು ಉತ್ತಮನು ಎನ್ನುವಾಗ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಮಾತ್ರ ಉತ್ತಮನು, ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಇತರರೂ ಉತ್ತಮರು, ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಉತ್ತಮನೋ, ಅಥವಾ ಇತರರೂ ಉತ್ತಮರು ಇದ್ದಾರೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಇತರರೂ ಉತ್ತಮರು ಇದ್ದಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ವಿಷ್ಣುಮೊಬ್ಬನೇ ಉತ್ತಮನು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರೀ = (ಸತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳದಿರುವಿಕೆ), ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸತ್ಯಾದೀನಾಮಭೇದಾನುಕ್ತೇರನ್ಯತ್ನಂ || (೨) ಸತ್ಯಂ ಪೂರ್ಣಂ ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪೂರ್ಣಂ ಕೃತಿಃ ಪೂರ್ಣಾ, ನಿಷ್ಠಾ ಪೂರ್ಣಾ, ಮತಿಃ ಪೂರ್ಣಾ, ಶ್ರದ್ಧಾ ಪೂರ್ಣಾ, ಸುಖಂ ಪೂರ್ಣಂ ಭೂಮಾ ಪೂರ್ಣೋದಂಪೂರ್ಣಾ ಆತ್ಮಾಪೂರ್ಣೋನಾತ್ರ ಕಿಂಚಿದಾನಂ ಪೂರ್ಣಮೇವಾಧಸ್ವಾತ್ ಪೂರ್ಣಮುಪೇಷ್ವಾತ್ ಪೂರ್ಣಂ ಮಧ್ಯತಃ ಪೂರ್ಣಂ ಸರ್ವತಃ | ತದೇವ ಶ್ಲೋಕೋ ಭವತಿ | ಪೂರ್ಣಮದಃ ಪೂರ್ಣಮಿದಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ಪೂರ್ಣಮುದಚ್ಯತೇ | ಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಮಾದಾಯ ಪೂರ್ಣಮೇವಾನವಶಿಷ್ಯತೇ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ ಸರ್ವೇಷಾಮನೂನತ್ವಾತ್ || (೩) ಸತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಅಹಮಾತ್ಮಾಂತಾಃ ಯದ್ಗುಣಾಸ್ತಮಾದೀರಿತಾಃ | ತಸ್ಮೈ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಯಸ್ಯಾದೇವ ವಿಮುಚ್ಯತೇ || ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ || ೨೩ ||

ಅ || (೧) ಸತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ ಮತಿ ಶ್ರದ್ಧಾ ನಿಷ್ಠಾ ಕೃತಿ ಸುಖ ಭೂಮಾ ಆಹಂಕಾರ ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವೇ ಇದೆ. (ಆದುದರಿಂದ ಸತ್ಯ ಪದದಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯಪದವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಿರುಪಚಿತ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವೂ ಯುಕ್ತವಲ್ಲ) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ— ಅನೂನತಾ = (ಸತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪೇಕ್ಷಿಸಲ್ಪಡದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) 'ಸತ್ಯಂ ಭಗವೋ ವಿಜಿಜ್ಞಾಸೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸತ್ಯಾಖ್ಯವಿಷ್ಣುವು ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, (ಆ ಗುಣಗಳು ಯಾವವೆಂದರೆ—ಆತನ) ವಿಜ್ಞಾನ ರೂಪವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಜಗತ್ಪ್ರಸ್ಪಾದಿ ಕರ್ಮವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಸ್ಥಿತಿಯೂ ಪೂರ್ಣವು. ಜ್ಞಾನವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಶ್ರದ್ಧೆಯೂ ಪೂರ್ಣವು. ಸುಖವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಪೂರ್ಣಸುಖಶ್ವರೂಪವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಅಹಮರ್ಥವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಆತ್ಮ ಪದಾರ್ಥವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದೂ ಅಪೂರ್ಣವಾದುದು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ....ಕೆಳಗೂ ಪೂರ್ಣವೇ. ಮೇಲೆಯೂ ಪೂರ್ಣವೇ. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣವೇ. ಸರ್ವತ್ರಾಪಿ ಪೂರ್ಣವೇ. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕವು ಸಂಮತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಮೂಲ ರೂಪವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಅವತಾರ ರೂಪವೂ ಪೂರ್ಣವು. ಆತನ ಗುಣಗಳೂ ಪೂರ್ಣಗಳೇ. ಆತ

ನಿಗೂ ಅತನ ಗುಣಗಳಿಗೂ ಅಭೇದವೇ; ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲ ರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣವೇ ಆದ ಅವತಾರ ರೂಪವೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೂಲ ರೂಪದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಅವತಾರ ರೂಪವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತೀಕರಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಮೂಲರೂಪವೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೂ ಗುಣಗಳೂ ಅಪೂರ್ಣಗಳು ಅಲ್ಲ, ಪೂರ್ಣಗಳೇ. ಆದಕಾರಣ ಅಭೇದವೇ. (ಅಪೂರ್ಣ ಗಳು ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸಮಾನಗಳಾಗಲಿ, ಅಭೇದವೆಂದು ಏಕ ಹೇಳಬೇಕು, ಎಂದರೆ—ಪೂರ್ಣಗಳಾದವುಗಳು ಅನೇಕಗಳವೆ, ಎಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೇ ನ್ಯಾಯ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ಣಮೇವಾವಶಿಷ್ಟತೇ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ) (೩) (ಸತ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪಗಳೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಸತ್ಯ ಮೊದಲಾದುದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಅಹಮರ್ಥ, ಆತ್ಮ ಪರ್ಯಂತಗಳಾದುವುಗಳು ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟವೆಯೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಯಾವಕಾರಣದಿಂದ 'ಸವಾ ಏಷ ಏವಂ ಪಶ್ಯನ್ನೇವಂ ವಿಜಾನನ್ಮಾತ್ಮರತಿಃ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಹಮರ್ಥ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದದಿಂದಲೇ. ಆದಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಈ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಅಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (ಏವಂಚ ಸತ್ಯಾದಿಗಳು ಪೂರ್ಣಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೇ. ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪ್ರಾಣನಿಂದ ಉತ್ಪಮನೇ) || ೨೩ ||

೨೪ನೇ ಕಾಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವದುವಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಿಣೀತನರೂ ಆನಧಿಕಾರಿಣೀತನರೂ ಕಂಡದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಧಿಕಾರಿಣಿಯೋ, ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಅಧಿಕಾರಿಣಿಯು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಆದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಯತ್ನತ್ವಂ=(ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ತ್ರಿಯೋಽಪ್ರಯತ್ನತ್ವಾದನುಪಾಸನಂ ! ಸಂಪಾರೋವಾ || ನಿತ್ಯಂ ಭಗವದುಪಸ್ಥಿತೇರತಿಪ್ರಿಯತ್ವಾತ್ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಟವಾನ್ವಿತ್ಯೋಪಾಸೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ || ೨೪ ||

ಅ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ನಿತ್ಯಮುಕ್ತಳಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯು ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. ಪ್ರಯತ್ನವಿದ್ದರೆ ಸಂಸಾರವು ಇರಬೇಕಾಗುವುದು. (ಏವಂಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕೃತಾರ್ಥಳಾಗದೆ ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಸಂಸಾರವುಳ್ಳವಳಾದುದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಪ್ರಾಣಪರ್ಯಂತವೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ—ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು.) (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರಪಾಟವಂ=(ಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಪಟುತ್ವವೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತತ್ವವೂ.) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಪ್ರಕಂತ್ರಳಾದಾಗ್ಯೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಸರ್ವದಾ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಅತಿ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. (ಅತಿಪ್ರಿಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸದಾ, ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಆನಾದಿಕಾಲಾರಂಭ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾಳೆ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ) ಧ್ಯಾನ ಸಂಸ್ಕಾರವು ರಟುವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನೆಯ ಕೂಡುತ್ತದೆ (ಏವಂಚ ಅತಿ ಪ್ರಿಯಳಾದುದರಿಂದ ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತತ್ವವೂ, ಧ್ಯಾನ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪಾಟವದಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನೆಯುಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಅಧಿಕಾರಿಣಿಯು ಅಲ್ಲ. ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಪಸಾನವು ಯುಕ್ತವು.

|| ೨೪ ||

೨೫ನೇ ನಿರ್ಧಾರಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತವೋ ಮಂತವ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರವಣ ವಿಧಿಯು, ಶ್ರವಣ ಮನನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನ ರೂಪವಾದ ಸಮಸ್ತ ಉಪಾಸನಾ, ವ್ಯಸ್ತೋಪಾಸನಾ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ವ್ಯಸ್ತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ವ್ಯಸ್ತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸಮಸ್ತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿದ್ದು ಬಂಧುಃ=(ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರವಣಮನನಮಾತ್ರದಿಂದ ನಿವರ್ತ್ಯವಾಗದಿರುವ ಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಬಂಧವು), ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಬಂಧದಾರ್ಜ್ಯೇ ಶ್ರವಣಾದೀನಾಮಫಲತಾ || ಅನ್ಯಥೋಪಾಸಾಂ ನಿನ್ಯೇವ ಶ್ರವಣಾದಿಜ್ಞಾನಮಾತ್ರೇಣ ಮುಕ್ತಿರಿತಿ ದೋಷಃ || (೨) ಶ್ರವಣಾದಿತ್ರಯೋತ್ಪನ್ನ ದೃಷ್ಟೈವ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ಹರಿಃ | ಪ್ರಸನ್ನೋ ಮುಕ್ತಿದೋ ಏತ್ಯಮನ್ಯಥಾ ನ ಕಥಂಚಿ ನೇತಿ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾನಿಯತಿ ಶ್ರುತೇಃ || ೨೫ ||

ಅ || (೧) ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಅನಿವರ್ತ್ಯವಾದ ಬಂಧವು (ಜ್ಞಾನಪ್ರತಿ ಬಂಧವು) ದೃಢವೆಂದಂಗೀಕರಿಸೋಣ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಬಂಧವು ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ವೈಯರ್ಥ್ಯವೇ. ಬಂಧವು ದೃಢವಾಗಿದ್ದರೆ ಧ್ಯಾನ ರೂಪವಾದ ಉಪಾಸನಾವಿಲ್ಲದೇನೇ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಆದಕಾರಣ ಬಂಧವು ದೃಢವೆಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕು. ದೃಢವೆಂದಾದರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಭೇದಿ ಸಲಕ್ಕೆ ಆಶಕ್ಯವು. ಏವಂಚ್ಛಿಬಂಧವು ದೃಢವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಯು ವ್ಯರ್ಥವೇ ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಸ್ವೇಚ್ಛಾನಿಯತಿಃ=(ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆಗೆ ನಿಯಮನವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಶ್ರವಣ ಮನನ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಾಸನಗಳೆಂಬ ಮೂರರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ತನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ದೇರಿ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡಲಾರನು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬಂಧವು ಅದೃಢವೇ. ಆದರೂ ಶ್ರವಣ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಭೇದಿಸಲಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಶಕ್ಯವೇ. ಮತ್ತೆ ಶ್ರವಣಾದಿ ಮೂರರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಪ ರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಏನಂ ಮೋಚಯಾಮಿ ಎಂದು ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾನಿಯತಿಯು ಉಕ್ತವಾಗಿರುವುದ ರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಮೂರೂ ಕೂಡ ಅಪೇಕ್ಷಿತವೇ ಆಗಿದೆ (ಶ್ರೋತವೋ ಮಂತವ್ಯಃ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥ ಪರಂಕ್ಷಣವೇ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾನಿಯತಿಗೆ ಮೂಲವು) || ೨೫ ||

೨೬ನೇ ಪ್ರದಾನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಾತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿ ಮಾಡಿದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೋ, ಅಥವಾ ಗುರುಗಳು ಅನುಗ್ರಹ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶ ಕೊಟ್ಟರೇನೇ ಜ್ಞಾನ ವಾಗುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಯಾವ ರೀತಿ ಮಾಡಿದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಗುರುಗಳು ಅನುಗ್ರಹ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಉಪದೇಶಕೊಟ್ಟರೇನೇ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತ ದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರಾಭವಃ (ಗುರುಗಳ ಅಧೀನವಾದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತರಸ್ಯಾರವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ತರಸ್ಯರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಗುರ್ವಧೀನತ್ವೇ ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಯೋರ್ಜ್ಞಾನಿನೋಽಪಿ ಕದಾಚಿತ್
ಗುರುಕೋಪಾಜ್ಞಾನಪರಾಭವೇನಾಮುಕ್ತಿಪ್ರಸಂಗಾನ್ವ ಗುರ್ವಧೀನತ್ವಮಿತಿ || (೨)
ಜ್ಞಾನಿನೋ ಗುರುಶಾಶ್ವತಃ ನಾಮುಕ್ತಿಸ್ಸಂಸೃತೇಃ ಕೃಚಿತ್ | ಆತಂದಹ್ಯಾಸದೋ
ಷೇಣ ಸೈವ ಮುಕ್ತಿರ್ವಿದುಷ್ಯತೀತಿ ವಚನಾನ್ಮುಕ್ತಿದೂಷಣೇನೈವ ಗುರುಕೋಪಾದೇಃ
ಕೃತಾರ್ಥತ್ವಾತ್ || (೩) ಜ್ಞಾನಿನೋ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವೈಭವೇನ ಮುಕ್ತಿಸ್ಸಾಧಿತಿ
ಗುರೋರ್ವರೇಣವಾಸಮುಕ್ತೃಮಪಪತ್ತೇಃ || ೨೬ ||

ಅ || (೧) ಜ್ಞಾನ ಉಪಾಸನ ಮೋಕ್ಷಗಳು ಗುರುಗಳ ಅಧೀನಗಳೆಂದಾದರೆ-ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೂ
ಉಪಾಸಕನಿಗೂ ಕದಾಚಿತ್ ಗುರುಗಳ ಕೋಪದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ನಷ್ಟವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲವೆಂದೂ ಮೋಕ್ಷ
ವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಗಳು ಗುರುಗಳ ಅಧೀನಗಳಲ್ಲ. (ಎವಂಚ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ
ಗುರುಗಳ ಅವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಕೂಡದು. ಎಂದರೆ-
ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು.) (೨) (ಎಕೆಂದರೆ-ವಸ್ತುವೈಭವಂ=(ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯ ವಸ್ತುವಿನ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬ) ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಗುರುವಿನ ಶಾಪವಿಧಿ ರೂ
ಯಾವಾಗಲೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ. (ಮುಕ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ
ಇದೆ.) ಆ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಆನಂದಹ್ರಾಸರೂಪವಾದ ದೋಷದಿಂದ ದುಷ್ಕವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಆನಂದ
ಹ್ರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ.) ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದಹ್ರಾಸವನ್ನು ತಂದುಕೊಡೋಣದರಿಂದಲೇ
ಗುರುಗಳ ಕೋಪಾದಿಗಳು ಚರಿತಾರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (೩) ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಖ್ಯವಸ್ತುವಿನ
ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತವಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ನಿನಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಲಿ, ಎಂದು ಶಿಷ್ಯ
ನಿಗೆ ಗುರುಗಳ ವರದಿಂದಲಾಗಲಿ, ಅಮುಕ್ತಿಯು ಕೂಡಲಾರದು. (ಮುಕ್ತಿಯು ಆಗುತ್ತದೆ.) (ಎವಂಚ
ಬ್ರಹ್ಮಾಖ್ಯ ವಸ್ತುವಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಗುರು ಶಾಪಾದಿ
ಗಳು ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಗಳಾದರೂ ಫಲದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಹ್ರಾಸದೋಷವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಗುರುನಿಷ
ದೇಶವು ಅವಶ್ಯಕವು) || ೨೬ ||

೨೬ನೇ ಲಿಂಗಭೂಯಸ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಇತಿಕರ್ತವ್ಯತಾಪ್ರಾಬಲ್ಯವೂ,
ಕೆಲವು ಕಡೆ ಸಾಧನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೂ, ಕೆಲವು ಕಡೆ ಎರಡಕ್ಕೂ ಸಾಮ್ಯವು ಕಂಡದರಿಂದ ಗುರುಪ್ರಸಾದವು
ಬಲಿಷ್ಠವೋ, ಅಥವಾ ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿ ರೂಪವಾದ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವು ಬಲಿಷ್ಠವೋ, ಅಥವಾ ಎರಡೂ
ಸಮವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಶಿಷ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಬಲಿಷ್ಠವು, ಅಥವಾ ಎರಡೂ ಸಮಾನವೇ,
ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಗುರು ಪ್ರಸಾದವೇ ಬಲಿಷ್ಠವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪುಂಸಾಮ್ಯಂ=
(ಪುರುಷತ್ವದಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು), ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಶಿಷ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಪುರುಷತ್ವಸಾಮ್ಯಾದ್ಧಾರಣಾದೇಸ್ತತ್ಪ್ರಯತ್ನಸ್ಯ ನ ದೌರ್ಬಲ್ಯಮಿತಿ
ನ ಮಂತವ್ಯಂ | (೨) ಗುರುಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನಿತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷೋಪಪತ್ತೇಃ || ೨೭ ||

ಅ || (೧) ಶಿಷ್ಯನಿಗೂ ಪುರುಷತ್ವವು ಸಮಾನವಾದುದರಿಂದ ಧಾರಣಾದಿರೂಪವಾದ ಶಿಷ್ಯಪ್ರಯ
ತ್ನಕ್ಕೆ ದೌರ್ಬಲ್ಯವಿಲ್ಲ. (ಪ್ರಾಬಲ್ಯವು, ಅಥವಾ ಸಾಮ್ಯವು ಬರುವುದು) (ಆದಕಾರಣ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹ
ಪೂರ್ವಕವಾದ ಉಪದೇಶವು ಅವಶ್ಯಕವಲ್ಲ) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ತಿಳಿಯ ಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ

ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಗುರುಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್ ನ ತಸ್ಯಾದ್ವಲವತ್ತರಂ । ತಥಾಪಿ ಶ್ರವಣಾದಿಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯೋ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಯೇ ॥ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹವೇ ಬಲವು. ಆದಕ್ಕಿಂತ ಬಲವಾದುದು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣವಿಧ್ವಂಸ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಗುರುಪ್ರಸಾದವೇ ಪ್ರಬಲವು. ಆದಕಾರಣ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶವು ಅವಶ್ಯಕವು ಎನ್ನುವುದು ಉಪಪನ್ನವು ॥ ೨೭ ॥

೨೭ನೇ ವಿಕಲ್ಪಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಗುರುಗಳ ಸ್ವೀಕಾರವೂ, ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡದಿರುವುದೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳೇ ಎಂದು ನಿಯಮವಿಡಿಯೋ ಅಥವಾ ಮೊದಲಿನ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೊಬ್ಬರನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೋ ಎಂದು ಗಂಧೀಹವು ಬಂದರೆ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳೇ ಎಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಂತ್ಯಾಗಃ (ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳ ಪರಿತ್ಯಾಗ ನಿಮಿತ್ತ ದೋಷವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ ॥ (೧) ನಚೋತ್ತಮಗುರುಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಥಶ್ಚೇನ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಂತ್ಯಾಗನಿಮಿತ್ತದೋಷಃ ॥

(.) ತತ್ರ ದೋಷೇ ಮಾನಾಭಾವಾತ್

॥ ೨೮ ॥

ಅ ॥ (೧) ಉತ್ತಮರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬಿಡದೆ ಬೇರೆ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಲಾಗದಿರುವುದರಿಂದ 'ಗುರು ಮಂತ್ರ ಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಕಾರವಂ ನರಕಂ ವ್ರಜೇತ್' ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಸಿದ್ಧವಾದ ದೋಷವು ಬರುವುದು. (ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದವರೇ ಗುರುಗಳು. ಹೀಗೆ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗುರುಗಳು ಲಭಿಸಿದರೂ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದವರನ್ನು ಬಿಡಕೂಡದು. ಆದುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ) ಏಕೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಅಮಾನತ್ತಂ = (ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ದೋಷವದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರಿಗಿಂತ ಪೂರ್ಣಾನುಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಮೊದಲಿನವರಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ಅಥವಾ ಸಮಾನರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿದರೆ ದೋಷವಿದೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ (ಗುರುಮಂತ್ರ ಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಎಂಬ ವಚನವು ಅಥವಾ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಮಾಡಬಾರದು, ಮತ್ತು ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳದೆ ಸಮಾನ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಬಾರದು ಎಂದು ವಿಷಯಾಂತರವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು.) (ಎವಂಚ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತರಾದ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ದೋಷವಿದೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವುದು ಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವರ ಉಪದೇಶ ಪ್ರಕಾರ ಉಪಾಸನವು ಯುಕ್ತವು) ॥ ೨೮ ॥

೨೭ನೇ ವಿದ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಲರ್ಹ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಮಾಡಲು ಅನರ್ಹ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಭಗವದ್ವಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಭಗವದ್ವಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮಾಡಲೇಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣಾನಿರ್ಣಯಃ (ಮೋಕ್ಷ ಕಾರಣವು ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಿದ್ಯಾ ಕರ್ಮವಾ ಸಂಸಾರವೃತ್ತಿಕಾರಣಮಿತಿ ಕಾರಣಾನಿರ್ಣಯಃ ||

(೨) ಸಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ ಇತ್ಯವಧಾರಣಾತ್ ವಿದ್ಯಾವಚನಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಾತ್ || ೨೯ ||

ಅ || (೧) 'ವಿದ್ಯಾನಮೃತೋ ಭವತಿ' 'ತರತಿ ಶೋಕಮಾತ್ಮವಿತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯಾಗಲೀ, ಕರ್ಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಹಿ ಸಂಸಿದ್ಧಿವಾಗಿಸ್ಥಿತಾ ಜನಕಾದಯಃ ಎಂಬ ಸ್ಥೂತಿಯಿಂದ ಕರ್ಮವಾಗಲೀ ಸಂಸಾರ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು. ಆದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇಂತಹುದೇ ಕಾರಣವು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ (ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಃ=(ವಿದ್ಯಾ ವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು)ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಸಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾ ಅಯನಾಯ ವಿದ್ಯತೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯೆಯು ಹೊರತು ಬೇರೆ ಯಾವ ಮಾರ್ಗವೂ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಆವಧಾರಣವು ಇದ್ದುದರಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು, ಎಂಬುವ ವಚನವು ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ (ವಿದ್ಯೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂದು ನಿರ್ಣಯವು ಆಗುವುದರಿಂದ ಕಾರಣವು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲ. (ಏವಂಚ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಕಾರಣ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು) || ೨೯ ||

ಒಂನೇ ಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾದಿಗಳ ವಿವಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಕರ್ಮದಿಂದ ಲಭ್ಯವೋ, ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಭ್ಯವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ — ಕರ್ಮದಿಂದ ಲಭ್ಯವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಲಭ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಭ್ರಮಃ=(ವಿದ್ಯಾ ವಚನವು ಪ್ರಧಾನವೆಂಬುವುದು ಧ್ವಾಂತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಿದ್ಯಾವಚನಸ್ಯ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಭ್ರಮಃ || (೨) ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಜ್ಞಾನಿನೋಽತ್ಯರ್ಥಮಹಂ ಸ ಚ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ | ಇತಿ ಭಗವತ್ಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನೇವಾಧಿಕಪ್ರೀತಿವಚನಾತ್ || (೩) ಯಮೇವೈಷ ವ್ಯಥಿತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯ ಇತಿ ತತ್ತೀತೇರೇವ ಮೋಕ್ಷವಚನಾಚ್ಚ || ೩೦ ||

ಅ || (೧) (ಶ್ರುತಿ ಸ್ಥೂತಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾವಧಾರಣತ್ವವು ಸಮಾನವಾದುದರಿಂದಲೂ ತತ್ತ್ವಪಿ ಕರ್ಮಾಣ್ಯವೆಂಬ ಸ್ಥೂತಿಯು ಭಗವಂತನ ವಚನವಾದುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ) ಸಾನ್ಯಃ ಪಂಥಾಃ ಎಂಬ ವಿದ್ಯಾ ವಚನವು ಪ್ರಧಾನವು ಎಂಬುವುದು ಧ್ವಾಂತಿ ವಿಷಯವು, (ಆವಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂಬುವುದು ನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಸನ ಮಾಡಕೂಡದು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರೀತಿಃ=(ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಅಧಿಕವಾದ ಪ್ರೀತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ನಾನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಪ್ರಿಯನು, ಆ ಜ್ಞಾನಿಯು ನನಗೆ ಪ್ರಿಯನು, ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ 'ಸ ಚ ಮಮ ಪ್ರಿಯಃ' ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕವಾಗಿ ತನಗೆ ಪ್ರೀತಿಯು ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (೩) (ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರೀತಿ ಸಾಧನವು ಎಂಬುವುದು ಶ್ರುತಕ್ಕೆ ಅನುಪಯುಕ್ತವು ಎಂದರೆ) ಇಚ್ಛಾರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಶ್ರುತವನ್ನಾಗಿ ಯಾರನ್ನು ಭಕ್ತನೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೋ, ಆಂತಹವನಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಲಭ್ಯನು, ಎಂದು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಚನವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ (ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧ

ನವು.) (ಎವಂಚ ಪ್ರಿಯೋ ಹಿ ಒಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಭಗವದ್ವಾಕ್ಯವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯರ್ಥಂ ಎಂದು ಇದ್ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಶೇಷ ವಾಕ್ಯವು. ತಮೋವಂ ವಿವಿತ್ಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಸಾದಾಯ್ಯವೂ ಇದೆ. ಆದಕಾರಣ ಕರ್ಮಾಣ್ಯವೆಂಬುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಬಲವು. ಕೇವಲ ಕರ್ಮದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು. ಕರ್ಮ ಸಹಿತವಾದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.) (ಎವಂಚ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಲ್ಲಿಯೇ ಅಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಯು ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಲೇಬೇಕು.) || ೩೦ ||

೩೧ನೇ ಅನುಬಂಧಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷದರ್ಶಿತಾ = (ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೂ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕಸ್ಯ ಚಿದ್ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನೋಪಪತ್ತೇರ್ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಕಂ ವಿನಾ ಮುಕ್ತಿಃ || (೨) ಭಕ್ತ್ಯೈವೈನಂ ಜಾನಾತಿ ಭಕ್ತ್ಯೈವೈನಂ ಪಶ್ಯತಿ ಭಕ್ತ್ಯೈವ ಬಂಧಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ 'ಭಕ್ತ್ಯೈವಾನಂದೀಭವತಿ' (೩) 'ಯಮೇವೈಷ ವೃಣತೇ ತೇನ ಲಭ್ಯಸ್ತಸ್ಯೈಷ ಆತ್ಮಾ ವಿಸೃಣುತೇ ತನೂಂ ಸ್ವಾಂ' (೪) ಭಿನತ್ತಿ ಕರ್ಮಸಂಘಾತಂ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನೋ ಹರಿಃ' ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಾತ್ || ೩೧ ||

ಅ || (೧) ಒಬ್ಬನೊಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇನೇ ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಇತರ ಸಾಧನಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ಜ್ಞಾನವಿಶೇಷವು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯು. (ಎವಂಚ ಭಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ದ್ವೇಷದಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುವವರಿಗೂ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಆಗಮಃ = (ಭಕ್ತ್ಯೈವೈನಂ ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪರೋಕ್ಷತಃ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಈತನನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಅನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.) ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆನಂದವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ. (ಇಷ್ಟ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.) (೩) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಯಾರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೋ, ಆ ಅಧಿಕಾರಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಲಭ್ಯನು. ಆತನಿಗೇನೇ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾದವು ಭಕ್ತಿಸಾಧ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೃಣತೇ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿದ್ದವನಾಗಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಯ್ತು) (೪) ಪ್ರಸನ್ನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಕರ್ಮಸಮೂಹವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ, ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಗಮಗಳಿಂದ (ಭಕ್ತ್ಯೈವ ಎಂದು ಸಾಪಧಾರಣತವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿ ದಿರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿಯೇ ಪ್ರಧಾನಸಾಧನವು. ಆದಕಾರಣ ಅ = ಜಿನ್ನಾಗಿ ಗಮಯತಿ = ಭಕ್ತಿಗೇನೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಆಗಮ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಭಕ್ತ್ಯೈವ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಗಮಗಳಿಂದ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತವು. ಎಂದುಕ್ರವಾಯ್ತು) || ೩೧ ||

ಒನೇ ಪ್ರಜ್ಞಾಂತರಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪದಾರ್ಥಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ವೈಚಿತ್ರ್ಯ ಅಪೈಚಿತ್ರ್ಯಗಳು ಕಂಡದರಿಂದ ಭಗವದ್ವರ್ತನವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವೋ, ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಲಾಪಃ=(ದೃಷ್ಟ್ಯವ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಸಾಮಾನ್ಯವಚನವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.)

ಮೂ || (೧) (1) ನ ಚ ದೃಷ್ಟ್ಯವ ತಂ ಮುಚ್ಯತೇ ನಾಪರೇಣ (2) ಯಾವಾನ್ಯಯಶ್ಚಾಸ್ತಿ ತತ್ಪತಃ | ತತೋ ಮಾಂ ತತ್ಪತೋಜ್ಞಾತ್ವಾ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾಲಾಪಮಾತ್ರೇಣ ದರ್ಶನಸ್ಯಾವಿಶೇಷಃ | (೨) ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮೆವೈಷ ಆತ್ಮಾನಂ ದರ್ಶಯತಿ ಯಥಾಧಿಕಾರಂ ದೇವೇಭ್ಯೋಽತೋ ಬ್ರಹ್ಮೈವೈನಮುಭಿಸತ್ಯತ್ಯಥಾತ್ಮನಾತ್ಮಾನಮುಭಿಹತ್ಯತಿ ಸುಸ್ಥಿರೋ ಹ್ಯೇಷ ನಿಯಮಃ ಇತಿ ದರ್ಶನವಿಶೇಷನಿಯಮಸ್ಯ ಸುಸ್ಥಿರತ್ವವಚನಾತ್ || (೩) ಯಾವಾನ್ಯಯಶ್ಚಾಸ್ತಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಜ್ಞಾನೋಪಪತ್ತೇಃ | (೪) ಯಾವಾನ್ವಿತ್ಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಶೇಷಜ್ಞಾನೋಪಪತ್ತೇಶ್ಚ || ೩೨ ||

ಅ || (೧) (1) ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ: ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತನಾಗಲಾರನು. (ಇಲ್ಲಿ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಚನವಾಯ್ತು.) (೩) (ದೃಷ್ಟ್ಯವ ಎಂಬುವ ಶ್ರುತಿಯ ದೆಶೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಗೋಚರವು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವಾನ್ ಎಂಬ ಸ್ತುತಿಯು.) ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ನಾನು ಎಷ್ಟು ಪರಿಪೂರ್ಣವುಳ್ಳವನಾಗಿರುತ್ತೇನೋ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತೇನೋ ಹಾಗೆ ನನ್ನನ್ನು ತಿಳಿದು ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಇದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು.) (ಹೀಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಚನವಾಯ್ತು) ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಚನ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಗಳು ನೋಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. (ಎಂಚ ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು. ಸರ್ವರಿಗೂ ಏಕಪ್ರಕಾರವೇ ಆದ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು.) ಅದಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಆಯುಕ್ತವು. ಎಂದರೆ ಠಾಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡದು (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಸುಸ್ಥಿರತ್ವಂ=(ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಅಸ್ಥಿರತ್ವವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಈ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ತನ್ನನ್ನು (ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು) ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. (ಆತನೂ ಸಹ ಸರ್ವಾತ್ಮನೂ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಸರ್ವಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ನಿಯಮವು ಅತಿಸ್ಥಿರವಾದುದು, ಎಂದು ದರ್ಶನ ವಿಶೇಷ ನಿಯಮವು ಸುಸ್ಥಿರವೆಂದು ವಚನವು. (3) ಭಕ್ತ್ಯಾ ಮಾನುಭಿಜಾನಾತಿ. ವಿತತೇ ತದನಂತರಂ, ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಯಾವಾನ್ ಯಶ್ಚಾಸ್ತಿ ಎಂಬುವುದೂ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೇನೇ ಅಧಿಕ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ. (4) (ಸಾಧಾರಣ ವಚನವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ) ಯಾವಾನ್ ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತೇನೋ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ತನ್ನನ್ನು ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ತಿಳಿದು ನನ್ನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪದಿಂದ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. (ದೃಷ್ಟ್ಯವ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಗೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿಯೇ

ಎಂದರ್ಥವು.) (ವಿವಿಧ ದರ್ಶನ ತಾರತಮ್ಯವು ಅತಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಶ್ರುಯುಕ್ತ ತಾರತಮ್ಯವು ಯುಕ್ತವು) ೧೨೩||

೩೩ನೇ ನಸಾಮಾನ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಪ್ರೇಕ್ಷಿತ ಪರಂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಭಿಂಬರೂಪ ಅಭಿಂಬರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬಿಂಬರೂಪ ವಿಷಯಕವಾದ ಭಗವದ್ದರ್ಶನ ದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೋ, ಅಥವಾ ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ರೂಪ ವಿಷಯಕವಾದ ಭಗವದ್ದರ್ಶನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ರೂಪ ವಿಷಯಕ ಭಗವದ್ದರ್ಶನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಬಿಂಬರೂಪ ಭಗವದ್ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಗುಣಸಾಮ್ಯಂ (ಪ್ರೀಡರಿಗೆ ಅನತಾರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳ ಸಾಮ್ಯವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| (೧) ನ ಚ ಭಗವತಸ್ಸರ್ವತ್ರ ಗುಣಸಾಮ್ಯಾದ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಪಿ ತೂಪೇಸ್ಯ ದರ್ಶನಾಪ್ತವೇದೇಷಾಂ ಮುಕ್ತಿಃ || (೨) ಸಮೋಽಪಿ ಭಗವಾನ್ಸ್ವಬುದರ್ಶನ ಏವೈನಂ ಮೋಚಯತಿ ಯಥಾ ಸಮೇಪ್ಸು ಕರ್ಮಸು ಸ್ವಕೃತಮೇವೈನಂ ಭೋಜಯತೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತ ಸ್ವಕತಪ್ರಾಪ್ತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತಾತ್ || ೩೩ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಅನತಾರಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಸಮಾನಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಗವದ್ರೂಪದ ದರ್ಶನದಿಂದಲೂ ಸರ್ವರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. (ಆದಕಾರಣ ಬಿಂಬೋಪಾಸನವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ ಕೃತಪ್ರಾಪ್ತಿಃ = (ತಾನುಮಾಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದಲೇ ತನಗೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನು ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಅನತಾರ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಮೋಕ್ಷದಾತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮನೇ ಆದಾಗ್ಯೂ ತಂತಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪದ ದರ್ಶನವಾದರೇನೇ ಈ ಭಕ್ತನನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಇತರರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರ್ಮತ್ವವು ಸಮಾನವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಕರ್ಮಕರ್ತನಿಗೆನೇ ಆತನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನೇ ಉಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ, ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅವರವರು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ (ತಂತಮ್ಮ ಬಿಂಬರೂಪ ಭಗವಂತನ ದರ್ಶನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಕಂಡುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು. ಅನೇಕಾನೇಕ ಜನರು ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲಾ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಾಗಗಳು ಸಮಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗವೇ ತನಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭಗದ್ರೂಪಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಸಮಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ತಮ್ಮ ಬಿಂಬಮೂರ್ತಿಯೇ ತಮಗೆ ಮೋಕ್ಷರೂಪಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದು. ಆದಕಾರಣ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿದೆ.) || ೩೩ ||

೩೪ನೇ ಪರೇಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ ರಾಜಸೇವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇವ್ಯ ಪುರುಷನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ ಫಲವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಭಗವಂತನ ಜ್ಞಾನವು ಭಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಂಟಾಗುತ್ತದೋ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಭಕ್ತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಥಗ್ನ್ಯುತಿಃ = (ಭಕ್ತಿಯೇ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಈಶ್ವರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೋರುವಿಕೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಭಕ್ತಿರೇವೈನಮಿತಿ ಭಕ್ತೀರೇವ ಹೃಥಕ್ ಮೋಚಕತ್ವದರ್ಶನಾತ್ ನೇಶಕೃತ್ಯ ಮಿತಿ ನ ಮಂಕವ್ಯಂ || (೨) ಅನಾದಿಕೋ ಗುಣಃ ಸಂತೋ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ನಹ್ಯಮೂ ಮುಚನ್ | ಜೀವಂ ತದ್ಗುಣಸುವ್ಯಕ್ತಿಂ ಕೃತ್ವೈನಂ ಮೋಚಯೇದ್ಧರಿಃ || ಕಂಚಿನ್ನ ಮೋಚಯೇದ್ವಾಸೌ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ತಸ್ಯ ತೇನ ಹಿ | ಭಕ್ತಿವಾಕ್ಯರಣ ಪ್ರೇಷ ಸಾವಕಾಶೇಶವಾಗಥ | ಭಕ್ತ್ಯೈನಂ ಮೋಚಯೇದ್ವಿಷ್ಣು ರಿತಿ ಮಾನತ್ತಮೇಷ್ಯ ತೀತ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕವಚನಾದನಾದಿಗುಣವಿಸ್ತರೇ ಸತ್ಯಪಿ ಅವ್ಯಕ್ತ್ಯಾದಿನಾ ತದಿಚ್ಛಾಂ ವಿನಾ ಮೋಕ್ಷಾಪ್ರಾಪ್ತೇಃ || ೩೪ ||

ಅ || (೧) ಭಕ್ತಿಯೇ ಈ ಅಧಿಕಾರಿಯನ್ನು (ನಯತಿ=) ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ, ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿ ಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಯೇ ಈಶ್ವರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ(ವಿವಂಚ ಭಕ್ತಿಗೇನೇ ಮೋಚಕತ್ವವು, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಸಾಧನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ವರ್ತನವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತವು ಇಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ವಿಕೇಂದರೆ-ಅನಾದಿಗುಣವಿಸ್ತರಃ=(ಅನಾದಿಗಳಾದ ಗುಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಅನಾದಿಲಾಗ್ಯತು ಇದ್ದವುಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಅವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಆವರಣಾದ ಸರ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೀವನನ್ನು ಸಂಸಾರ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡಿಸುವನು. ಕೆಲವು ಜೀವರ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡದೇನೇ ಇರುವನು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು. ಸಾವಧಾರಣವಾದ 'ಭಕ್ತಿರೇವೈನಂ' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು (ಹಂತಾ ರಾಮಶರಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆಯೇ) ಭಕ್ತಿಯು ಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾವಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವಶಬ್ದಗಳೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಶಬ್ದವೂ ಸರ್ವರಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವನು, ಎಂಬವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವದ್ವಾಚಕವು. (ತಥಾಚ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಈ ಜೀವನನ್ನು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಒಯ್ಯುತ್ತಾನೆ ಎಂದೇ ಶ್ರುತ್ಯರ್ಥವು) (ಭಕ್ತಿಯು ಕರಣವು ಎಂದು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಸಮಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಈ ಜೀವನನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವನು, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಮಾಣ್ಯವು ಕೂಡುವುದು. (ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಭಕ್ತಿರೇವ ಎಂದು ಏಕ ಶಬ್ದವು) ಹೀಗೆ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕ ವಚನದಿಂದ ಅನಾದಿಗಳಾದ ಗುಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಿದ್ದರೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬರತಕ್ಕ ಸಾಧನಾಂತರಗಳಿಂದಲೂ ಅನಾದಿಯಾದ ಭಗವದಿಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆ ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುಬಲ್ಲ. (ವಿವಂಚ ಭಕ್ತಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣೇಭೂತನಾದ ಈಶ್ವರನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಗೇನೇ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳು ಅನಾದಿ ಕಾಲತಃ ಇರುವುದರಿಂದ ಮೊದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗದೇಕೆತ್ತು.) (ಆದಕಾರಣ ಅನಾದಿಗಳಾದ ಗುಣಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಿದ್ದರೂ ಈವರೆಗೆ ಭಗವದ್ವರ್ತನವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನು ಅವ್ಯಕ್ತ ನೆಂಬುವುದು ಯುಕ್ತವು.) || ೩೪ ||

೩೫ನೇ ಎಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಅಯೋಗ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಕಂಡುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳು ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತವೋ, ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಕಯವು ಬಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಅವೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಗಮ್ಯವತ್ರ್ವ=(ಅಂಶದಿಂದ ಹೊಂದಲಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಅಂಶಿಯ ಮಾರ್ಗವು.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧)ನ ಚಾಂತಿಮಾರ್ಗಸ್ಯಾಂತೇನಾಗಮ್ಯತ್ವಾತ್ರಯೋರ್ಭೇದಃ || (೨)ಸಾಧನೋತ್ತಮ
 , ಸ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣುಸ್ಯಾಂತಿಕೃತಸ್ಯಾಂತೇನ ಭುಜ್ಯಮಾನತ್ವಾತ್ | ಅನ್ಯಥಾದ್ಯಪ್ಯಂತಂ ವಿನಾ
 ಶರೀರಾದ್ಯನುಪಪತ್ತೇಃ || ೩೫ ||

ಅ || (೧) (ಅಂತಿಯು ಜ್ಞಾನಿಯಾಗುತ್ತಿರಲು, ಸುಖಿಯಾಗುತ್ತಿರಲು, ದುಃಖಿಯಾಗುತ್ತಿರಲು ಅಂತ
 ದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ) ಅಂತಿಯು ಮಾರ್ಗವು ಅಂತದಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ
 ಅಂತಿಯಂತೆ ಸುಖದುಃಖಗಳು ಅಂತಕ್ಕೆ ಅಗದಿರುವ ಕಾರಣ (ಅಂತವು ಉತ್ಪನ್ನವಿನ್ನವಶ್ಯವಾಗುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ
 ಅಂತಿಯು ಯಾವಾಗ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೋ, ಅಂತಹ ಅಂತಿಮಾರ್ಗವು ಅಂತದಿಂದ ಅಗಮ್ಯ
 ವಾದಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂತಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವು. ಅಂತಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ
 ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಅಂತಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವು ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂತಿಯು ಅನಾದಿಯಾದಾಗ್ಯೂ
 ಅಂತಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳ ಅಂತನಾದ ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ
 ಅವರ ಧರ್ಮಭೂತವಾದ್ವಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಅನಾದಿತ್ವವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಅವೇಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲ ಎಂದರೆ
 ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧನೋತ್ತಮತ್ವಾತ್=(ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮತ್ವವು.)
 ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅಂತಿಯು ಮಾಡಿರುವ ಸಾಧನೋತ್ತಮವಾದ ಅದೃಷ್ಟ
 ವನ್ನು ಅಂತವು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ (1) ಅಂತಃ ಅಂತಿನೋ ಭಿನ್ನೋನ ಭವತಿ ತದ್ಗತ
 ಸುಖದುಃಖಾದ್ಯನುಸಂಧಾತ್ಯತ್ವಾತ್ ಯೋ ಯದ್ಗತಸುಖದುಃಖಾದ್ಯನುಸಂಧಾತಾ ಸಃತದ
 ಭಿನ್ನಃ ಯಥಾ ಸಂಪ್ರತಿಶನ್ಯಃ=ಅಂತವು ಅಂತಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನವಲ್ಲ. ಅಂತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಸುಖದುಃಖಾದಿ
 ಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಾರು ಯಾರಲ್ಲಿರುವ ಸುಖ ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ
 ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಆತನು ಅವನಿಂದ ಅಭಿನ್ನನು, ನಿಶ್ಚಿತನಂತೆ, ಎಂದನುಮಾನವು. (2) ಯದ್ಯಪಿ
 ಅಂತವು ಮಾಡಿರುವ ಅಲ್ಪಸಾಧನಗಳಿಂದೂದ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಫಲಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಿಗೆ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲ,
 ಅದಾಗ್ಯೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಉಪಾಸನಾದಿ ಫಲಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅಂತದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನಾದಿ
 ಗಳು ಅಂತಿಯಿಂದ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಚಿಂತ್ಯವಾದ ಶಕ್ತಿಯ ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
 ಅಂತಿಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕುದು ಎಲ್ಲಾ ಸುಖಾದಿಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲ. (3) (ನಾವು ಅಂತಿಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ
 ಸುಖಾದಿಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅನುಸಂಧಾನಮಾತ್ರವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ.) (೩)
 ಅಂತಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವಿದ್ದರೆ (ಅಂತಗಳು ಶರೀರದಿಂದ ಕೂಡಿ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಆ ಶರೀರವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ
 ಅದೃಷ್ಟಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಆಶ್ರಯವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ) ಅದೃಷ್ಟಾಖ್ಯ ಕಾರಣ ಹೊರತು ಶರೀರ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ
 ಉತ್ಪತ್ತಿಯೇ ಕೂಡಲಾರದು. (ಅಂದರೆ ದೇಹಾಂತರಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೂ ಅಂತಕ್ಕೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲ.
 ಜೀತನಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪತಃ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ದೇಹಲಾಶವಾದರೂ ಜೀತನಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ
 ಅಂತಿಯಿಂದ ಏಕೈಕ. ಆದಕಾರಣ ಉತ್ಪತ್ತಿಯುಳ್ಳ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣವಾದ ಅಂತಿಯಿಂದ ಕೃತವಾದ
 ಅದೃಷ್ಟದಿಂದ ಅಂತದ ಶರೀರ ಸುಖದುಃಖ ಭೋಗಾದಿಗಳೂ ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಅಂತಾಂತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೇ.
 ಒಬ್ಬನು ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಲಾರದು; ಆದಕಾರಣ ಅದೃಷ್ಟವೇ ಸಾಧನ
 ಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಆದಕಾರಣ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಯಾದ ಯೋಗ್ಯತಾವೇಕ್ಷೆಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.)
 || ೩೫ ||

೩೬ನೇ ಅಂಗಾವಬದ್ಧಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಅಂಗದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ
 ಕೂಡಿ ಮಾಡಬೇಕೋ, ಕೇವಲವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಕೇವಲವಾಗಿ ಮಾಡ

ಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಂಗದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಂಗದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿ ಭಗವದ್‌ವಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದ್ದೆಂದಾದರೆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಗುಣೋಪಸಂಹಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಗಳಾದ ಒಬ್ಬನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸರ್ವರಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಬೇಡವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಧಾನಂ (ದೇವತ್ವಾದಿಗಳ ಅನುಸಂಧಾನವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚ ಗುಣಾಂತರಸಂಧಾನಸ್ಯ ಕೃಚಿತ್‌ದರ್ಶನಮಾಶ್ರೇಣ ಸಮಾಧಿಕಾಂಗದೇವ
ತಾಂತರಗುಣಾಃ ಅಪ್ಯಂಗದೇವತಾಂತರೇ ಉಪಸಂಹರ್ತವ್ಯಾಃ || (೧) ನಾನಾಗುಣ
ತ್ವೇನ ತೇಷಾಂ ಶ್ರುತಿಷು ದೃಷ್ಟೇಃ || (೨) ಅನಿಸಿದ್ಧಗುಣಾನಾಂ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯನ್ಯಾಯೇ
ನೋಪಸಂಹಾರಾತ್ 'ನ ಶಾಖಾಸ್ತಿತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷಃ || (೪) ಉತ್ತಮೇಷ್ಟಧಮ
ಗುಣಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಮಂತ್ರಾದಿವದ್ದೇತಿ || ೩೬ ||

ಅ || (೧) (ಅಂಗದೇವತೆಗಳೆಂದೊಡಗೂಡಿ ಬ್ರಹ್ಮೋಪಾಸನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದಾದರೆ ಉಪಾಸನೆಯು ಗುಣೋಪಸಂಹಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಅಸಾಧಾರಣ ಗುಣದಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಗುಣದ ಉಪಸಂಹಾರವು ಕೃಚಿತ್ ನಾಮವಾತ್ರದಿಂದ. ಕೆಲವು ಉತ್ತಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಇತರಕ್ಕೆ ದೇವತ್ವರೂಪ ಗುಣಾಂತರದ ಉಪಸಂಹಾರವೂ, ಕೆಲವು ನೀಚ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದರ್ಶನವಾತ್ರದಿಂದ, ಸಮ, ಅಥವಾ ಅಧಿಕರಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪರಿವಾರಭೂತರಾದ ಇತರದೇವತೆಗಳ ಅಸಾಧಾರಣಗುಣಗಳೂ ಕೂಡ ಸಮರು ಅಥವಾ ನೀಚರಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರಾರ್ಹಗಳು. (ಅಂದರೆ ಚತುರ್ಮುಖನ ಗುಣಗಳು ಅಥವಾನಾದ ಶೇಷನಲ್ಲಿಯೂ, ಸಮನಾದ ಶೇಷನ ಸಹಸ್ರವದನತ್ವಾದಿಗುಣಗಳು ಗರುಡನಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಬೇರೆಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾಧಿಕಗುಣಗಳನ್ನುಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.) (ಎನಂಚ ಒಂದು ದೇವತೆಯ ಗುಣವು ಇನ್ನೊಂದು ದೇವತೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರವು ಬರಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಸ್ಯರಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅವರನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ವೇದಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವು ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ನಾನಾದೃಷ್ಟಿಃ=(ಅಂಗದೇವತೆಗಳುಪರಸ್ಪರ ವಿಲಕ್ಷಣ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವರೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ದರ್ಶನವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಬ್ರಹ್ಮನು ಚತುರ್ಮುಖನೆಂದೂ, ಶೇಷನು ಸಹಸ್ರಫಲಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಗರುಡನು ವಕ್ರತುಂಡವುಳ್ಳವನೆಂದೂ, ಇಂದ್ರನು ಸಹಸ್ರಾಕ್ಷನೆಂದೂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಆ ಅಂಗದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿಲಕ್ಷಣ ಗುಣಗಳಿವೆ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡಿವೆ. (ಎನಂಚ ಅವರವರಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವರವರಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಗುಣಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮರಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಉತ್ತಮರ ಗುಣಗಳು ಅಥವಾರಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಂಗ ದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅಥವಾರಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಕೂಡದು. ಮತ್ತೆಯೋಗ್ಯಗುಣಗಳನ್ನೇ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು) ೩ (೩) (ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಯೋಗ್ಯತ್ವವಿದ್ದರೂ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿಸಿದ್ಧಗಳಾದ ದೇವತ್ವಯುಕ್ತಭೋಕ್ತೃತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ವಾಕ್ಯಾನ್ವಯನ್ಯಾಯದಿಂದ (ಅಂದರೆ-ಹೇಗೆ ಕೇವಲ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಸಹಸ್ರ

ಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ' ಏಕೋ ನಾರಾಯಣ ಅಸೀತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಃ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ' 'ವಸಂತೇ ವಸಂತೇ ಜ್ಯೋತಿಷಾ ಯಜೇತ್' ಇಂದ್ರೋ ವೃತ್ತಂ ಹತ್ಯಾ ಮಹಾನಭವತ್ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಯೋಗ್ಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಪಸಂಹಾರವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನ ಶಾಖಾಸು ಹಿ ಪ್ರತಿನೇದಂ ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಅಯೋಗ್ಯಗುಣೋಪಸಂಹಾರರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವು ನಿಷೇಧ ವಿಷಯವು.) (೪) ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಮರಾದ ರುದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಮಂತ್ರಾದಿವದ್ಯಾ ಎಂಬ ಸೂತ್ರವು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಅಗ್ನಾದಿ ಅಧಮ ದೇವತೆಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯುತ್ತಮದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬೇಕು.) (ಎಂಚೆ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿಯೇ ಅಂಗದೇವತೆಗಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.)

|| ೩೩ ||

೩೩ನೇ ಭೂಮುಕ್ತೃತ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯ ಸರ್ವಾನುಪಾಸ್ಯ ಗುಣಗಳು ಕಂಡುಬಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಭೂಮಗುಣವು ಸರ್ವರಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯವೋ ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವೋಪಾಸ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಫಲಂ = (ಇಷ್ಟವಾದ ಗುಣದ್ದೆ ತಿಳಿಯದುಂಟಾಗತಕ್ಕಫಲವು,) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಭೂಮಗುಣಸ್ಯೋಪಾಸಕಂ ಪ್ರತಿ ವಿಶೇಷಾಭಾವೇಽಪಿ ತತ್ತದಿಷ್ಟಗುಣಾನುಸಾರೇಣ ಫಲೋಪಪತ್ತಿರಿತ್ಯವಿಶೇಷಃ || (೨) ಭೂಮೈವ ದೇವಃ ಪರಮೋ ಹ್ಯುಪಾಸ್ಯೋ ನೈವಾಭೂಮಾ ಫಲಮೇಷಾಂ ವಿಧತ್ತೇ || ಇತ್ಯಾದಿ ಶಿಷ್ಟೇಃ || ೩೩ ||

ಅ || (೧) ಉಪಾಸಕನನ್ನು ಕುರಿತು ಭೂಮ ಎಂಬ ಗುಣವು ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವಾದರೂ (ಅಂದರೆ ಭೂಮಾಭ್ಯುಗುಣವು ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಸಮಸ್ತ ಉಪಾಸಕರಿಂದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದ್ದರೂ) ಅವಾ ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತಗಳಾದ ಅನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟವಾದ ಅನಂದಾದಿರೂಪವಾದ ಫಲವು ಸಿಗುವುದರಿಂದ (ಪ್ರಿಯೈಶಿರಸ್ತ್ವಾದಿ ಗುಣಗಳಂತೆಯೇ ಭೂಮಗುಣವೂ ಅನಂದಾದಿಗುಣಗಳ ವಿಶೇಷವಾದಾಗ್ಯೂ ಉಪಾಸನಾನರ್ಹವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಭೂಮಗುಣದಿಂದ ಫಲವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. (ಎಂಚೆ ಇಷ್ಟವಾದ ವಿಷ್ಣುವಾನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಸ್ವರೂಪವು ಅವಿಭರ್ಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವು ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಭೂಮಗುಣವು ಅವಿಭರ್ಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕಾರಣ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲವು ಅನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಭೂಮಗುಣವು ಅವಿಭರ್ಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ- ಶಿಷ್ಟಿಃ = (ಭೂಮಗುಣವನ್ನು ಪಾಸನಾ ಉಪಾಸ್ಯವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ- ಶಿಷ್ಟಿಃ = (ಭೂಮಗುಣವನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿಯು,) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೆಂದೇ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಅರ್ಹನು. ಭೂಮಾ ಎಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಲ್ಪಡದಿದ್ದರೆ. ಉಪಾಸಕರಿಗೆ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ತಸ್ಮದ್ಭೂಮಾ ಗುಣತೋ ವೈವಿಶಿಷ್ಟಃ ಯಥಾ ಕ್ರತುಃ ಕರ್ಮಮಧ್ಯೇವಿಶಿಷ್ಟಃ = ಹೇಗೆಕ್ರತುವು ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಭೂಮಗುಣವು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಆದಕಾರಣ ಭೂಮಾ ಎಂದೇ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ) ಶಿಷ್ಟರು ಶಾಸನ ಮಾಡಿರುವರು. (ಭೂಮಗುಣವನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೆ ಚತುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಭಗವಂತ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಭೂಮಾ = ಪೂರ್ಣವಾದ ಅನಂದವು ಇತ್ಯಾದಿರೂಪದಿಂದ ಅನಂದಾದಿಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನಾದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾಗಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತದೆ.)

ಏವಂಚ ಭೂಮಾಖ್ಯಗುಣವು ಸಂಭೃತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಂತೆ ಸರ್ವರಿಂದ ಅನುಪಾಸ್ಯವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಭೂಮಾ==
ಪೂರ್ಣವಾದ ಆನಂದವು ಎಂದು ಸರ್ವರೂ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು || ೩೭ ||

೩೮ನೇ ನಾಣಾಶಬ್ದಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭೂಮಗುಣವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ತೋರುತ್ತದೋ,
ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ತೋರುತ್ತದೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆಂದು
ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ತೋರುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಕಲ್ಪಸಾ= (ಭೂಮಗುಣದಲ್ಲಿ
ವಿಶೇಷ ಕಲ್ಪನೆಯು ಕೂಡದಿರುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಭೂಮಗುಣ ಉಪಾಸಕಾನಾಮೇಕಪ್ರಕಾರೇಣೈವ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯತೇ ಇತ್ಯಂ
ಗೀಕಾಯಾಂ || ವಿಶೇಷಸ್ಯಾಕಲ್ಪನೋಪಪತ್ತೇರಿತಿನ ಮಂತವ್ಯಂ || (೨) ಯಾವಾ
ನೇವಾಧಿಕಾರೇಷು ವಿಶೇಷೋನ್ಯಾನಾನ ಏವ ಹಿ | ಆತೋ ಭೂಮತ್ವದ್ವಿಷ್ಣೋ ಚ
ಬ್ರಹ್ಮಾದೀನಾಂ ಪೈಥಕ್ಯೈಃ ಇತಿ ವಿಶೇಷಸ್ಯಾನಾನತ್ವವಚನಾತ್ || ೩೮ ||

ಅ || (೧) ಭೂಮಾಖ್ಯಗುಣವನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಭೂಮಗುಣವು (ಪೂರ್ಣತ್ವಾಖ್ಯ
ಗುಣವು) ಉಪಾಸನಾದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆಂದಾಗಿರಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ
ಭಗವದಾನಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪೂರ್ಣತ್ವವು ಕಾಣುತ್ತದೋ, ಅಷ್ಟೇ ಇತರರಿಗೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.) ವಿಶೇಷ
ವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸತಕ್ಕ ಪ್ರಮಾಣವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅನುಪಪತ್ತಿವು (ಕೆಲವರಿಗೆ
ಸಮ್ಯಕ್ ಪೂರ್ಣಾನಂದವು, ಕೆಲವರಿಗೆ ಕಿಂಚಿತ್ ಪೂರ್ಣಾನಂದವು, ಎಂಬ ಉಪಾಸನೆಯು ಮಿಥ್ಯಾಪಾ
ಸನೆಯಾದುದರಿಂದ ಅದು ಕೂಡಲಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಭೂಮಗುಣದಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ
ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ—ಅನೂನತಾ= (ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ
ವಿಶೇಷಣವಾದ ಭೂಮಾ ಎಂಬ ಗುಣಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಧಿಕಾರಿ ವಿಶೇಷಾವೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉಪಪತ್ತಿವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ,
(ಆಧಿಕಾರಾನುಸಾರಿತ್ವವೇ) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾಸನಾ
ಧಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯ ರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವು ಅನೂನವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. (ಆಧಿಕಾರಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ
ಇದೆ.) ಆದಕಾರಣ ಭೂಮಗುಣ ದಿಶೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ವಿಶೇಷವು (ತಾರತಮ್ಯವು) ಪೂರ್ಣತ್ವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ
ವಿಷಯೀಕರಿಸಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವೋ, ಅಷ್ಟು ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ
ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಣವಾದ ಭೂಮಾಖ್ಯವಿಶೇಷವು ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಧಿಕಾರಿ
ವಿಶೇಷಾವೇಕ್ಷೆಯಾ ಅನೂನವು. (ಆಧಿಕಾರ ಸಾಮ್ಯವು) ಅಂದರೆ ಅವಾವ ಆಧಿಕಾರಾನುಸಾರವು; ಎಂದು
ವಚನವು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕ ಕಾಣಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಗೆ ಕಲ್ಪಕವಿದೆ. (ಏವಂಚ ಭೂಮಾಖ್ಯ
ಗುಣವು ಅಧಿಕಾರಾನುಸಾರಿಯಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವು ಯುಕ್ತವು.) || ೩೮ ||

೩೯ನೇ ಏಕಲ್ಪಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ತಂತಮ್ಯ ಬಿಂಬ ರೂಪದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಭಗವ
ದ್ರೂಪವನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು
ಬಂದರೆ ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ತಂತಮಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ
ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ನರಸಿಂಹಾದಿಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದ
ರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ವೈರೂಪ್ಯಂ= (ನಿಷ್ಕಾಮವಾದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಗೆ ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾ
ದುದರಿಂದ ವಿರೋಧವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ತ ಚ ಶುದ್ಧಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೈರೂಪ್ಯಾನ್ಮೋಕ್ಷಸಾಧನತ್ರೇನೋಪದಿಷ್ಟಂ ವಿನಾ
ವಿಷ್ಣೋರೇವೋಪಾಸನಾಂತರಸ್ಯಾಕರ್ತವ್ಯತಾ (೨) ಅವಿಘ್ನತಾಸಾಧನತ್ವಾತ್ || ೩೪ ||

ಅ || (೧) ನಿಷ್ಯಾಮವಾದ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವಾದ (ಬಿಂಬರೂಪವಾದ, ಆ ಬಿಂಬೋಪಾಸನೆಗೆ
ವಿಘ್ನಕಾರಿಯಾಗಿ ಅವಶ್ಯಕತ್ವಾಭಾವರೂಪವಿರೋಧವಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಉಪದಿಷ್ಟ
ವಾದ ಬಿಂಬರೂಪದ ಉಪಾಸನೆ ಹೊರತು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ
ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಕೂಡದು. (ಅದನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ ವೇದಗಳಿಗೆ ವೈಯ
ರ್ಥ್ಯವು, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿಘ್ನತ್ವಂ=(ವಿಶಿಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನಕ್ಕೆ
ವಿಘ್ನ ವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ), ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಬಿಂಬ
ರೂಪವನ್ನು ವಾಸನಾಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಬಿಂಬರೂಪದಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ನರಸಿಂಹಾದಿ
ರೂಪಾಂತರಗಳ ಉಪಾಸನೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ದುರಿತವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವುದ
ರಿಂದ ದುರಿತಾದಿ ನಿವೃತ್ತಿ ಕೂಪವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ) ವಿಘ್ನ ಬಾರದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ
(ಬಿಂಬಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ನರಸಿಂಹಾದ್ಯುಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅದಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕ
ವೇದಗಳಿಗೆ ವೈಯರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲ.) || ೩೪ ||

೪೦ನೇ ಕಾಮ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಾಮ ಸಾಧನಗಳಾದ ಭಗವದ್ರೂಪಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿ
ರುವ ಉಪಾಸನವು ಅವಶ್ಯಕವೋ, ವೈಕಲ್ಪಿಕವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಪೂರ್ವ
ಪಕ್ಷವು. ವೈಕಲ್ಪಿಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಗತ್ವಂ=(ಕಾಮ್ಯವಾದ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಮೋಕ್ಷದ
ಅಂಗತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕಾಮ್ಯಸಾಧನಾನಾಮಪಿ ಗುಣಾನಾಮಂಗತ್ವಾದೇವೋಪಸಂಹರ್ತವ್ಯತಾ
ನಿಯಮಃ | (೨) ಅನುಪಸಂಹಾರೇ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ | ಕಾಮ್ಯಾನಾಮ
ನಿಯತಾಂಗತ್ವಾಚ್ಚ || (೩) ಅರ್ಥಾದಿಧರ್ಮಸಿದ್ಧಾಹಿ ನ ನಿಯತಾಂಗವಿಷ್ಯತೇ ||
ಇತಿ ಬ್ರಹ್ಮತರ್ಕೇ || ೪೦ ||

ಅ || (೧) ಅರ್ಥ ಮೊದಲಾದ ಕಾಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಾಧನಗಳಾದ ಶ್ರೀಕರ ನರಸಿಂಹ ಮೊದಲಾದ ಭಗವದ್ರೂ
ಪಾದಿಗಳ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಗುರುಗಳ ಶ್ರವಾದ ದ್ವಾರಾ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ
ಅರ್ಥಾದಿಫಲೋಪಾಸನಾ ವಿಷಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ) ಆ ಉಪಾಸ
ನೆಯೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ನಿಯಮೇನ ಆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಲೇಬೇಕು.
(ಏವಂಚ ಕಾಮ್ಯೋಪಾಸನೆಯೂ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಅಂಗವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾರಣ ವೈರಾಗ್ಯ
ಪಾದವು ವೃಥಾವೇ, ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ, ಅವಿರೋಧಃ (ಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧಿ ರೂಪ
ವಾದ ವಿರೋಧವೂ, ವಿಶಿಷ್ಟಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ ದುರಿತ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾಭಾವ ರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವೂ
ಇಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯೂ), ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡ
ದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ತಂತಮ್ಮ ಬಿಂಬೋಪಾಸನದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗಲು
ಜ್ಞಾನಾಸಿದ್ಧಿ ರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವೂ ನರಸಿಂಹಾದ್ಯುಪಾಸನದಂತೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾದ
ದುರಿತ ನಿವೃತ್ತ್ಯಾಭಾವರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ) ಮತ್ತು ದ್ರವ್ಯವೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಗುರುಗಳಿಂದಲೂ

ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾದಿಗಳು. ನಿಯಮೇನ ಅವಶ್ಯಕಗಳಾದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಕೃಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕೃಚಿತ್ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯ ವ್ಯತಿರೇಕ ನೈಭಚಾರವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ.) ೨) ಅರ್ಥ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಜ್ಞಾನಗಳ ಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಅರ್ಥಾದಿಗಳು (ಕೃಚಿತ್ ಅರ್ಥಾದಿಗಳೆಂಬುದೂ ಧರ್ಮವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಇರುವುದರಿಂದ) ನಿಯಮೇನ ಅಂಗಗಳೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮ ತರ್ಕದಲ್ಲಿದೆ. (ಎಂದೆಚ್ಚ ಕಾಮ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಎರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಮ್ಯೋಪಾಸನೆಯು ವೈಕಲ್ಪಿಕವಾದಕಾರಣ ವೈರಾಗ್ಯ ವಾದವು ಸಾರ್ಥಕವೇ) || ೪೦ ||

೪೦ನೇ ಅಂಗಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅವಿಶೇಷದ್ವಿಷ್ಟಿಃ=(ದೇವತೆಗಳು ಭಗವದಂಗಾಶ್ರಿತರೆಂದು ಪಾಸನೆಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಶೇಷವಚನವಿಲ್ಲದಿರುವುದು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ದೇವಾನಾಮಿತಿ ತತ್ರೈವ ವಿಶೇಷವಚನಾಭಾವಾದ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಿರಸಿ
ಲಲಾಟೇ ರುದ್ರ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ನಾವಶೋಪಾಸ್ಯತಾ ದೇವಾದೀನಾಮೇವ || (೨)
ಧ್ಯಾಯೇದಂಗೇಷ್ಟಂಗದೇವತಾಃ ಪರಸ್ಯ ವಿಶಿಷ್ಟಾ ಹಿ ಗುಣಾ ಮುಕ್ತಾ ದೇವಾನಾಂ
ಭವಂತಿ ತೇ ಹಿ ತಾದೃಶಾಸ್ತೇ ಹಿ ಹರೇರನುರೂಪಾ ಇತಿ ಶ್ರುತೇರ್ಗುಣವೈಶೇಷ್ಯಾತ್ ||
|| ೪೧ ||

ಅ || (೧) ದೇವತೆಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದುಪಾಸನೆಯನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಶೇಷವಚನವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ 'ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಿರಸಿ ಲಲಾಟೇ ರುದ್ರಃ' ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಶಿರಸ್ಸುಳ್ಳವನು, ರುದ್ರನಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಲಲಾಟವುಳ್ಳವನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ದೇವಾದಿಗಳೆಂದರೇ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಲ್ಲ. (ಇತರರಾದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಿರಧಿಕಾರಿಕವೆಂದೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯ್ತು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ) ಹೇಳಬೇಕು (೨) ಏಕೆಂದರೆ - ಗುಣವೈಶೇಷ್ಯಂ=(ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅನುರೂಪತೆ ಪರಮಸ್ಥಾನ ಪ್ರಾಪ್ತಿರೂಪವಾದ ಫಲಯೋಗ್ಯತೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ದೇವತೆಗಳಿಗೇನೇ ಇರುವವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂಗದೇವತೆಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಆವಾಸ ಅಂಗಗಳೆಂದು ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದೂ ಆವಾಸ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಸ್ಥಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉತ್ತಮ ಗುಣಗಳಿವೆ. (ಅದಕಾರಣ ದೇವತೆಗಳೇ ಈ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.) ಆ ದೇವತೆಗಳೇ ಆ ಫಲಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರೇ ಆ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ದೇವತೆಗಳೇ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅನುರೂಪರು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ 'ಚಕ್ಷೋಷ್ಯಾಯೋ ಅಜಾಯತ' ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಿರಸಿ ಲಲಾಟೇ ರುದ್ರಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಆವಾಸ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಆವಾಸ ಭಗವತ್ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿತತೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಆವಾಸ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಆವಾಸ ದೇವತೆಗಳೇ ಹಾಗೆ ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಂದರೆ ನಾನು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರುವವನು, ಅಥವಾ ಶ್ರೀಹರಿಯು ನನಗೆ ಆಧಾರವಾದ

ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು, ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪದಿಂದ ಉಪಾಸನೆಮಾಡಬೇಕು. (ಎವಂಚ ದೇವತೆಗಳಿಗೇನೇ ಹರ್ಯನು ರೂಪಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೇನೇ ಅಂಗದೇವತೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವು ಅದಕಾರಣ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಸಾರ್ಥಕಗಳೇ.)

|| ೪೧ ||

೪೨ನೇ ನವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವದಂಗಗಳನ್ನು ಅಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಉಪಾಸನವನ್ನು ಮಾಡ ಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ದೇವತೆಗಳೇ ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾ = (ಅಂಗದೇವತೋಪಾಸನೆಯು ಕ್ರಿಯೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕ್ರಿಯಾತ್ವಾದುಪಾಸನಾಯಾಃ ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯಾಗ್ನಿಷ್ವೋಮಾದಿವತ್ಪತಿ ಶಾಖಂ ವಕ್ತವ್ಯತಾ || (೨) ಉಪಾಸನಾ ಯಜನಂ ಚೇತಿ ಸಾಮ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಶೇಷಾನ್ ಸಂಹರೇತ್ಸರ್ವತಃ || ತಥಾ ಕರ್ತೃಣಾಂ ತತ್ಪಲಾನಾಂ ವಿಶೇಷಾದ್ವ್ಯರ್ಥಾಹಿ ಶಾಖಾ ಅನ್ಯಥೈವಂ ಚ ಸಾರ್ಥಾಃ || ಇತ್ಯುಪಾಸನಾವಿಶೇಷಾಣಾಮಧಿಕಾರಿ ವಿಶೇಷಾಣಾಂ ಚಾಗಮೇವಗಮಾತ್ || ೪೨ ||

ಅ || (೧) ಅಂಗದೇವತೋಪಾಸನೆಯು ಕರ್ತವ್ಯವಾದರೆ ಅದು ಕ್ರಿಯೆಯಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಗ್ನಿಷ್ವೋ ಮಾದಿಗಳಂತೆ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಚಕ್ಷೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಾಯೋರ್ ಅಜಾಯತ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅಗ್ನಿಷ್ವೋಮಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ಹೇಳಬೇಕಿತ್ತು. ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಪ್ರತಿಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಗದೇವತೋಪಾಸನೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಕೂಡ ಮಾಡಕೂಡದು, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಆಗಮಃಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಯದ್ವೈ ಉಪಾಸನಾ ಯಾಗ ಇವುಗಳು ಎರಡೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಸಾಮ್ಯವು (ಅದುದರಿಂದಲೇ ಉಪಾಸಿತ ಎಂದು ಅಗ್ನಿಷ್ವೋಮಾದಂತೆ ಸರ್ವಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ.) ಆದಾಗ್ಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಿರಸಿ, ಚಕ್ಷೋಸ್ಪರ್ಶಾಯೋರ್ ಅಜಾಯತ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಚತು ಮುಖಾಶ್ರಯ ಶೀರ್ಷತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಉಪಾಸನಾ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೇಳುವೆಯೋ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಶಾಖೆಗಳಿಂದಲೂ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಚತುಮುಖಾಶ್ರಯ ತಿರಸ್ತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡ ತಕ್ಕ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಅವರವರ ಉಪಾಸನಾ ಫಲಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷವಿದ್ದಪ್ರಯುಕ್ತ ವಿಶೇಷ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಗಳಾದ ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಯಾರೂ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳು ವ್ಯರ್ಥಗಳೇ ಆಗುವವು. ಶ್ರೀಹರಿಯ ಅಂಗಗಳನ್ನು ದೇವತೆಗಳು ಅಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ದೇವತೆಗಳುಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದಾದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾ ತಿರಸಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಖೆಗಳು ಸಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇತ್ಯಾದ್ಯಂಗಮಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಚತು ಮುಖಾಶ್ರಯ ಶೀರ್ಷತ್ವಾದಿ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡತಕ್ಕ ಉಪಾಸನಾ ವಿಶೇಷಗಳೂ ಅಧಿಕಾರಿ ವಿಶೇಷವಾದ ದೇವಾದಿಗಳೂ ಫಲವಿಶೇಷಗಳೂ ಆಗುವುದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತವೆ. (ಎವಂಚ ಅಂಗ ದೇವತೋಪಾಸನವನ್ನು ದೇವತೆಗಳೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದರಿಂದ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಸಾರ್ಥಕ್ಯ ವಿದೆ.)

|| ೪೨ ||

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದಶೀರ್ಛ ಭಗತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮನ್ಮಾಯವಿವರಣೇ

ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ |

ತ್ರೀಮದಾನಂದಶೀರ್ಛ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ

ತ್ರೀಮನ್ಮಾಯ ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು

ನಾಲ್ಕನೇ ವಾದವು

ಅವ || ಈ ೪ನೇ ವಾದವು ಉಪಾಸನೆಯಿಂದಂಟಾದ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ವಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳುವರು.

ಔದಾರ್ಯಮುಚ್ಚಾವಚಶಕ್ತಿರಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಾಧ್ಯಾಂ ಚ ನಿಜಸ್ವಭಾವಃ | ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಮಾಪೂರ್ಣವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತಾ ವಿರೋಧಹಾನಿಶ್ಚ ಚತುರ್ಥಪಾದೇ || ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಸ್ವತೀ ವಿಶೇಷಸ್ಥಿತಶ್ಚ ನಿಷೇಧಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಕ್ರಿಯಾಣಾಂ | ವಿಭಕ್ತತಾ ಚಾತ್ಮರೆಯೈವ ಸಿದ್ಧಿರ್ವಿಪೇಕ್ಷಸುಪ್ರಾಪ್ತೀವಿರೋಧಹೇತವಃ | ಎಂದು.

೧ನೇ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೋ, ಫಲಾಂತರಗಳಿಗೂ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮೋಕ್ಷ ಸ್ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಸಾಧನವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಔದಾರ್ಯಂ (ವಿರಕ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಜ್ಞಾನಿನ ಔದಾರ್ಯಾನೋಕ್ತಾದನ್ಯಫಲೇಚ್ಛಾಯಾ ಏವಾಸಂಭವಾತ್ತದುಕ್ತಃ ಪ್ರಶಂಸಾಮಾತ್ರಮಿತಿ ನಾಚ್ಯಂ | (೨) ಪ್ರಾಯಶೋ ನ |ಸಂಭವತ್ಯೇವ | ಕಸ್ಯಚಿತ್ಪ್ರಾಭರ್ಯಾದಿವದ್ಭವತಿ ಚೇಜ್ಞಾನೇನೈವಾಶೇಷವಿಾಪ್ತಿಕಂ ಭವತೀತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೇಪತ್ತೇಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಾಂಸಾರಿಕಫಲಗಳನ್ನು ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಗಿಂತ ಇತರವಾದ ಫಲದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯೇ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ 'ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಸ್ವರ್ಗಃ' ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷೇತರ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದೇ. (ಎವಂಚ 'ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಾನ್' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷೇತರ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ. ಜ್ಞಾನಾದೇವ ಸ್ವರ್ಗಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಾಕ್ಯವು ಕೇವಲ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದೇ ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷರೂಪಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿರುವಕಾರಣ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಹೊಂದಬಾರದು, ಎಂದರೆ ಹಾಗಿ) ಹೇಳಿಕೊಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ—ವ್ಯವಸ್ಥಿತೀ (ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಾಯಶಃ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ

ಫಲದಲ್ಲೆಚ್ಚಿಯು ಕೂಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಯದೃಶ ಸೌಭರಮುಷಿಯು ಶ್ರೀ ಸಂಭೋಗಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅನೇಕ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವನು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಎಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಅನೇಕ ದೇಹಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ. ಆದಕಾಗಣ) ಕೆಲವು ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸೌಭರಮೊದಲಾದವರಿಂತೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ ಫಲದಲ್ಲೆಚ್ಚಿಯು ಆಗುವುದಾದರೂ, ಅವಾವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾಗಿ ವಿಹತವಾದ ಕರ್ಮದಿಂದಲೆಂಬಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿಷ್ಠವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. (ಆದಕಾರಣ 'ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಾಣಾ ಕರ್ಮಾಣಿ ತಾನ್' 'ಪ್ರಜಹಾತಿ ಯದಾ ಕಾಮಾಣ್' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವೈರಾಗ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ, 'ಯಂ ಯಂ ಲೋಕಂ ಮನಸಾ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕಿಂತ ಇತರವಾದ ಫಲದಲ್ಲಿ ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅಂತಹ ಇಚ್ಛೆಯಿರುವ ಸೌಭರ್ಯಾದಿವಿಷಯಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ) ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಎವಂಚ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನೋದೇವ ಸ್ವರ್ಗಃ ಎಂಬ ವಾಕ್ಯವು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಮಾತ್ರ ಜ್ಞಾಪಕವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಲ್ಪಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅದರಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸರ್ವ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಾಧನತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸರ್ವಥಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲೇಬೇಕು.)

|| ೧ ||

೨ನೇ ಅಸಾರ್ವತ್ಯಕಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವು ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿಕವೋ, ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸವಾಧಿಕಾರಿಕವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಔದಾರ್ಯಂ (ಉತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವು) ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯು. ವ್ಯವಸ್ಥಿತಿಕೆ ಎಂಬುವುದು ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವು. ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಫಲವಾದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ನಿರ್ದುಃಖಾನಂದಾದ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾತ್ಮವು ಕೂಡುವ ಕಾರಣ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶ್ರವಣಾದಿರೂಪವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅರ್ಥೀ ಸಮರ್ಥೋ ವಿಧ್ಯಾನಧಿಕೃತಿಯೇ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (ಏಕೆಂದರೆ ಅರ್ಥಾತ್ಮಾದಿಗಳು ಸಮಾನಗುಣಾದ್ಯಾಗ್ಯೂ ಸರ್ವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪಿಲವೇದಾಧ್ಯಯನವಿದ್ದವನಿಗೇನೇ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು ಎನ್ನುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವಿರಲಿ. ಹಾಗಾದರೆ ಮಧ್ಯಮ ಅಥವಾ ಜೀವರಿಗೆ ಏಕೆ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಅಧಿಕಾರವು ಸಮಾನವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಯಾರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯು, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ, ಆತನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಯಾರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯು ನಿಕ್ರಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ, ಆತನಿಗೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಉಚ್ಛ್ರಾವಣ ಶಕ್ತಿಯೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು. ಎಂದರೆ ಸರ್ವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು ಸಮವಾದಾಗ್ಯೂ ಒಬ್ಬನಿಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನಿಕ್ರಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯು ಎಂಬ ವಿಶೇಷವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಯಾರಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ಶಕ್ತಿಯು ನಿಕ್ರಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೋ ಆತನು ಅನಧಿಕಾರಿಯು ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು. ಯಾವಾಗಲೂ ಫಲವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಅಧಿಕಾರ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಮೃಘವು. ಹೀಗೆ ಅವಶೇಷವೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಪಕವು. ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಲೀ ಡಿಷ್ಯೂಗೇನೇ ಉಪಾಪೋಷಣೆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದ್ಯೋದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಆಗಲೀ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಪಾದಿಸಲಿಲ್ಲ

|| ೨ ||

೨ನೇ ನಾವಿಕೇಷಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವೋ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ-ಏಕಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅನೇಕಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಾವಚರಕ್ಕೆ = (ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ನಿತ್ಯತ್ವ ಶಕ್ತಿಯು,) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾಧಿಕಾರೇ ಸಮೇಷಿಸಿ ತೇಷಾಮೇವೋಚ್ಚಾವಚಶಕ್ತಿಯೋಗಾತ್ಫಲಭೇದೋಪಪತ್ತೇರಧಿಕಾರವಿಶೇಷಕಲ್ಪನಂ ವ್ಯರ್ಥಂ || (೨) ಉಪಸಂಹಾರಸ್ಯ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕಾರಾನುಸಾರೇಣ ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಫಲಪ್ರಾಪ್ತೇಸ್ಸರ್ವೇಷಾಮವಿಶೇಷಾತ್ || (೩) ದೃಶ್ಯಮಾನತ್ವಾಚ್ಚ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕಾರತಾರತಮ್ಯಸ್ಯ | ಉಚ್ಚಾವಚಶಕ್ತೇರಸಿ ತನ್ನಿಬಂಧನತ್ವಾತ್ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಅಧಿಕಾರವು ಸ್ವಾಭಾವವಾಗಿ ಸಮವಾದಾಗ್ಯೂ ಆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಉಪಾಯದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಫಲತಾರತಮ್ಯವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ (ಫಲಭೇದವು ಕಲ್ಪಕವಾಗದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿರೂಪವಾದ ಅಧಿಕಾರದ ಪ್ರಭೇದವನ್ನು (ಅಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ದೇವತತ್ವ, ಋಷಿತತ್ವ, ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮತ್ವ ರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷವನ್ನು) ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥವು. (ಏವಂಚ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ತಾರತಮ್ಯವು ಕೂಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಏಕಪ್ರಕಾರವೇ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು. ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಅತಿಶಯವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿಶೇಷಃ = (ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಭಕ್ತಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮೊದಲಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ವಿಚಾರಿತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೂ ಧ್ಯಾನದ್ವಾರಾ ಜ್ಞಾನರೂಪವಾದ ಫಲವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ (ವೃತ್ತ್ಯಾಸ) ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಯಾರೊಬ್ಬನಿಗೂ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸದೆ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (೩) ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕಾರ ತಾರತಮ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕೃಷ್ಟ ಶಕ್ತಿಗೂ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕಾರ ತಾರತಮ್ಯವೇ ಕಾರಣವು. (ಅಧಿಕಾರ ತಾರತಮ್ಯವಿವನಕ ಬೇರೆ ಕಾರಣವೇ ಇಲ್ಲ.) ಸ್ವಾಧಿಕಾರಾಧಿಕೋ ಯತ್ನಃ ಪ್ರಾಯಶೋ ನೋಪಪತ್ತೇ | ಕಥಂಚಿದಧಿಕೇ ಯತ್ನೇ ದೋಷಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಸಮಾಪತೇತ್ || ಎಂದು) (ಏವಂಚ ಎಲ್ಲಾ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದ್ಯಧಿಕಾರ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಅವರವರ ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನ ತಾರತಮ್ಯವು ಪ್ರಮಿತವು ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕಾರವು ಏಕಪ್ರಕಾರವಲ್ಲ. ತಾರತಮ್ಯವು ಇದೆ ಇದೆ.

|| ೩ ||

೪ನೇ ಸ್ತುತೃಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಸದಸತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷವು ಇದೆಯೇ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ - ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪದಾಡ್ಯಂ = (ಆವಿರ್ಭೂತಗಳಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಜ್ಞಾನಿನಾಮಾತ್ಮಸ್ವರೂಪದಾಡ್ಯಾತ್ಸತ್ಯವೃತ್ತಿವಿಶೇಷತತ್ವವೃತ್ತೋರವಿಶೇಷಃ || (೨) ಏತಾವತೋಽಧಿಕಾರಾ ನಾಸ್ತಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತ್ಯಂತತಃ ಸ್ಥಿತಾ | ಯಾ ಸ್ಥಿತಿ ಸ್ಥಾಂ ಸಮಾಪ್ನೋತಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪ್ರೇಯತ್ನಃ | ವಿಶೇಷತತ್ವವೃತ್ತೇಸ್ತುತಸ್ಯಾಹ್ವಾಸೋಽಧಿಕಂ ಭವೇತ್ ಇತಿ ವಚನಾತ್ ಸ್ಥಿತಿವಿಶೇಷೋಪಪತ್ತೇಃ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಆತ್ಯಂತಿಕ ದುಃಖ ನಿವೃತ್ತಿ ಪೂರ್ವಕ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾವಿರ್ಭಾವ ರೂಪವಾದ ಆತ್ಮಸ್ವರೂಪವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಪಾದ್ಯವಾದ ಅತಿಶಯವೂ ಅಸತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಬದ್ಧವಾದ ಮೋಕ್ಷಾತಿರಿಕ್ತವಾದ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ.

ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ—ಸ್ಥಿತಿ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಯಾರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ಸ್ವರೂಪಭೂತವಾದ ಆನಂದವೆಂದು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕಾದೀತೋ, ಇಷ್ಟು ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ—ಯಾವುದು ನಿಷ್ಕೃತ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾದಿಗಳ ಸ್ಥಿತಿಯು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಆ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಶಕ್ತಿಯು ಸಾರ ಜ್ಞಾನೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಸತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಹ್ರಾಸವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಸತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಆನಂದಾವಿರ್ಭಾವ ರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿತಿವಿಶೇಷವೂ, ಅಸತ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಸುರರಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಸೇವಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಪ್ರಾಪ್ತರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿತಿವಿಶೇಷವೂ, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಾನಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವಾದ ಹ್ರಾಸರೂಪವಾದ ಸ್ಥಿತಿವಿಶೇಷವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ.

೬೪ ||

ಇನೇ ಉಭಯಲಿಂಗಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ (1) ಶ್ರೀ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಅನಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೂ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. (2) ನಚಾಧಿಕಾರಿಕಮುಖ ಎಂಬ ೬ನೇ ಅಧಿಕಾರಿಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ರಾಜಾದಿಗಳ ಪದವಿಯನ್ನು ಅಮಾತ್ಯಾದಿಗಳೂ ಹೊಂದುವುದನ್ನು ಕಂಡುದರಿಂದ ಭಗವದಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವಪ್ರಯುಕ್ತ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳ ಪದವಿಗಳನ್ನು ಇತರರು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ, ಅಥವಾ ಆ ಪದವಿ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯರಾದವರೇ ಹೊಂದುವುದೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಇತರರೂ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಆ ಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದವರೇ ಹೊಂದುವುದು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಿಜಸ್ವಭಾವಃ=ಎಂದು ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧)ನ ಚ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಮೇಕಪ್ರಕಾರ ಏವ ನಿಃಸ್ವಭಾವಶ್ಚೈತನ್ಯಮಿತಿ ಫಲೇಷ್ಯ ವಿಶೇಷಃ | (೨) ನಿಷೇಧಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಭಕ್ತತ್ವಾತ್ || (೩) (1) ನಾದೇವೋ ದೇವಪದಮನ್ನಿಚ್ಛೇದನ್ನಿಚ್ಛನ್ಯಾತ್ಯಧರಂ ತಮಃ || (೨)ನ ದೇವಃ ಸ್ವೀಯಂ ಪದಮನ್ನಿಚ್ಛನ್ನಿದುಷ್ಯತಿ | ತದೇವ ಹ್ಯಸ್ಯ ಸ್ವಮಿತಿ ನಿಷೇಧವಿಭಾಗಃ || (೪) ಸ್ಥಿರಂ ಜ್ಞಾನಂ ಸ್ಥಿರೋ ಹರಾವಭಿಷಂಗಃ ಸ್ಥಿರನೋಜೋ ಬಲಂ ವಿರಾಗ ಏತದ್ವಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ದೇವಾನಾಂ || ಅನ್ಯಥಾನ್ಯೇಷಾಮಸ್ಥಿರಾಣ್ಯೇವ ತಾನಿ ಸರ್ವಾಣ್ಯಥಾಪಿ ಯಥಾಯೋಗಂ ವಿನೇಯಾನೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಿಭಾಗಃ || (೫) ಜ್ಞಾನದಾನಮೇವ ದೇವಾನಾಂ ವಿಹಿತಂ | ತಪ ಏವ ಋಷೀಣಾಂಘಾಚಾರ ಏವ ಮಾನುಷಾಣಾಂ ತದ ವಿರೋಧೇನಾನ್ಯಾನಿ ಕರಣೀಯಾನೀತಿ ವಿಧಿವಿಭಾಗಃ || (೬) ಚರಂತಿ ದೇವಾ ನಿಹಿತಂ ಸಮಸ್ತಮರ್ಥಮೇವ ಮುನಯೋ ದಶಾಶತೋ ಮನುಷ್ಯಾ ಇತಿ ಕ್ರಿಯಾವಿಭಾಗಃ || ೫ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಯೋಗ್ಯಯೋಗ್ಯರಾದ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವಭಾವಭೂತವಾದ ಚೈತನ್ಯವು ಏಕಪ್ರಕಾರವೇ. (ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರವಲ್ಲ.) (ಆದರೆ ಸಮಸ್ತ ಜೀವಶರಣರಕ್ಕೂ ಯಾವುದು ಚೈತನ್ಯವೋ

ಅದೇವೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವು. ದೇವತ್ವಾದಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳಲ್ಲ.) ಜೈತನ್ಯವು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಫಲಭೂತವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತಾಪದವಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧನ ಸಮುಚ್ಚಯ ದಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. (1) ಅಂದರೆ-ಜ್ಞಾನವೂ ದೇವತಾಪದವೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದಲೇ ಹೊಂದಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ವೇದಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ದವರಿಗೂ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವೇದಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಕಂಡದೆ. ಸ್ವಭವಮುನಿತ್ಯಃ ಶತಜನ್ಮಭಿಃಪುನಾನ್ ವಿರಿಂಚತಾಮೇತಿ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ದೇವತಾಪದಾದಿಗಳು ಪ್ರಯತ್ನಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದು ದರಿಂದ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಹೊಂದಲು ಶಕ್ಯವಾಗಿದೆ. (2) ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಗಳು ಸ್ವಭಾವತಃ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾದಾಗ್ಯೂ ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ವಿಪ್ರತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದಂತೆಯೇ, ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ಜ್ಞಾನ, ದೇವಪದವಿಗಳಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯರಾದವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನಪದವಿಗಳು ಹೊಂದಲು ಶಕ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿಗಬೇಕಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ) ಹೇಳಿಕೂಡದು.

(೨) (ಎಂದರೆ-ನಿಷೇಧಸಾಮಾನ್ಯವಿಧಿಕ್ರಿಯಾಣಾಂ ವಿಭಕ್ತತಾ ನಿಷೇಧವಿಭಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಭಾಗ, ವಿಧಿವಿಭಾಗ, ಕ್ರಿಯಾವಿಭಾಗ, ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಪದವಿಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಲ್ಪಡಬೇಕೆಂದು ನಿಯಮವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಜೈತನ್ಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ದೇವತ್ವಾದಿಗಳೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕಗಳೇ, ಮಹಾಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ದೈವೀಮೇವ ಸಂಪತ್ತಿಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವ ರವರ ಸ್ವಭಾವವು ತಿರಸ್ಕರಿಸಲು ಅಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ.) ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಷೇಧ ವಿಭಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಭಾಗ, ವಿಧಿವಿಭಾಗ, ಕ್ರಿಯಾವಿಭಾಗ ಇವುಗಳಿಂದ (ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಕೂಡಲಾರದು. ಒಬ್ಬನು ಕಥಂಚಿತ್ ಅಧಿಕ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸಿದರೂ ಅನರ್ಥವೇ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. 'ನ ದೇವಪದಮನ್ವಿ ಚೈತೇ' ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅನರ್ಥವೇ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.) || ೩ || (ದೇವತಾಪದವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಷೇಧ ವಿಭಾಗ ಪರಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) (1) ದೇವಪದವಿಗೆ ಅಯೋಗ್ಯನಾದವನು ದೇವಪದವಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಲಾರದು. ಇಚ್ಛಿಸತಕ್ಕವನು ಅಂಥಂತಮಸ್ತನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಎಂದು ಇಚ್ಛಾ ನಿಷೇಧವು.) (2) ದೇವಪದವಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾದವನು ತನ್ನ ಪದವಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ದುಷ್ಪನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಪದವಿಯೇ ಆ ದೇವತೆಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವು. ಇತರರಿಗೆ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದಲೂ ಆ ಪದವಿಯು ಲಭ್ಯವಲ್ಲ, ಎಂದು ನಿಷೇಧ ವಿಭಾಗವು (೪) ಜ್ಞಾನವು ಸ್ಥಿರವು (ಅಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯು ಸ್ಥಿರವು. ಕಾಂತಿಯೂ ಬಲವೂ ವಿರಕ್ತಿಯು ಸ್ಥಿರವು. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವು. ಇತರರಿಗೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರವೇ, ಅಂದರೆ ಇತರರಿಗೆ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಅಸ್ಥಿರಗಳೇ (ಅಂದರೆ ಲಭ್ಯಗಳಲ್ಲ) ಅದಾಗ್ಯೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇವುಗಳು ಸಂಪಾದಿಸಲ್ಪಡಬೇಕು. ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಭಾಗವು. (೫) ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶವೇ ಮುಖ್ಯತಃ ವಿಹಿತವಾಗಿದೆ. ಋಷಿಗಳಿಗೆ ತಪಸ್ಸು, ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಆಚಾರವೇ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವಿರೋಧವಾಗಿ ಇತರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು, ಎಂದು ವಿಧಿವಿಭಾಗವು. (೬) ದೇವತೆಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದುದೆಲ್ಲವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಋಷಿಗಳೂ ಅರ್ಥಾಂಶವನ್ನೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮನುಷ್ಯರು ೧೮ನೇ ೧ ಅಂಶವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಎಂದು ಕ್ರಿಯಾ ವಿಭಾಗವು.

ವಿ || (1) ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೈವೀಮೇವ ಸಂಪತ್ತಿಂ ಎಂದು, ಅಸುರ ಜಾತೇರೇ ವಾಸಾರತ್ವಂ, ನಾಸುರಾಣಾಂ ದೈವಂ ರೂಪಂ ಎಂದು ನಿಷೇಧವಿಭಾಗಪರಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು (2) ಕೃಷ್ಣೇ ವೀರಃ, ತತಃ ಕನೀಯಸಾ ಏವ ದೇವಾಃ ಜ್ಞಾಯಾಂಸೋಽಸುರಾಃ, ಅಸುರಾನ್ ದಮಯಾನ್ ವಿಷ್ಣುಃ ಅಸುರಾ ಅಸುರೇಣೈವ, ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಭಾಗ ಪರಗಳು (3) ತಂ ಭೂತಿ

ರಿತಿ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅಗಮಗಳು ಕ್ರಿಯಾ ವಿಭಾಗ ಪರಗಳು. (4) ಸರ್ವಭಾಷಿಸಿತು ತ ಏವೋ ಭಯಲಿಂಗಾತ್. ಯದ್ಯಪಿ ಸೂತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಮಹಾಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ಮಾಡಿದರೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅನಧಿಕಾರಿಗಳು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಆಯ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಷ್ಠಾ ಎಂದು ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಉಪದೇಶಿಸಿದರೂ ತ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪಾಪಲೇಶವಿಲ್ಲದವನು, ಎಂದು ಇಂದ್ರನು ತತ್ವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು, ವಿರೋಚನನು ಜೀವನೇ ಪಾಪವಿಲ್ಲದಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮನು, ಎಂದು ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ ಲಿಂಗದಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೇನೇ ಜ್ಞಾನವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದು (5) ಆಸಾರ್ವತ್ರಿಕೇ ಎಂಬ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಲಿಂಗದಿಂದ ಎಂದು ಯುಕ್ತಿ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವುನಃ ಆರಂಭವು. (6) ಸರ್ವಜೀವಾನಾಮೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಏವ ನಿಜಸ್ವಭಾವಃ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಈ ಅಧಿಕರಣವು ಅಧಿಕಾರಿ ಅನಧಿಕಾರಿ ಮಾತ್ರ ವಿಷಯಕವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ದೇವರ್ಷಿ ಮನುಷ್ಯರ ಜೈತನ್ಯವೂ ಒಂದೇ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳದಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯೂ ವೈಚಿತ್ರ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅಭ್ಯಧಿಕಾರಶಂಕೆಯಿಂದ ವುನಃ ಆರಂಭವು. (7) ಏವಂಚ ನಿಷೇಧಾದಿಗಳು ವಿಭಕ್ತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಪದಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳು.

|| ೫ ||

೬ನೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿಜಸ್ವಭಾವಭೂತವಾದ ಜೈತನ್ಯವು ಏಕ ಪ್ರಕಾರವೇ, ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ ಚೇತನತ್ವವು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸಮವಾದ ಕಾರಣ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಭಗವದೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲು ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ಪದವಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲು ಸುತರಾಂ ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ನಿಜಸ್ವಭಾವವೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯು. ನಾದೇವೋ ದೇವಮನ್ವಿಚ್ಛೇತ್ ಎಂಬಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೊರತು ಬುಷಿಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ದೈತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ದೇವತೆಗಳ ಪದವಿಯು, ಇಚ್ಛಾ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ತಮಸ್ಸು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಭಗವದೈಶ್ವರ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇತರರು ಸರ್ವಭಾ ವಾರ್ಥಿಸರ್ವಾಡದು, ಎಂದು ವಿಭಕ್ತತಾ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಯುಕ್ತಿಯೂ ಸೂಚಿತವಾಯ್ತು. ಶಿಷ್ಯರೇ ಉಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ನ್ಯಾಯ ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿವರಿಸಲಿಲ್ಲ.

|| ೬ ||

೭ನೇ ಫಲಶ್ರುತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವಜ್ಞಾನವು ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೋ, ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ದೇವಾದಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೂ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅನಗಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ (ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕರಾದುದರಿಂದ ನಿಯಾಮಕತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯ ವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾದೇವಾನಾಮೇವ ಜ್ಞಾನಾದಿಫಲಂ ನ ಕಿಂಚಿದನ್ಯೇಷಾಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ತ್ವರಯೈವ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಿದ್ಧಿರತ್ವರಯೈವ ಸು | ದೇವಾನಾಂ ತತ್ರ ಸಾದೇಕ ಮುಕ್ತ್ಯಾ ಏವ ಸತಾಂ ನೃಣಾಮಿತಿ ಮಾನುಷಮುಕ್ತ್ಯರ್ಥಮೇವ ದೇವಾನಾಮತ್ವರಯಾ ಸಿದ್ಧಿಶ್ರುತೇಃ || ೭ ||

ಅ || (೧) ದೇವತೆಗಳೇ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೇನೇ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಫಲವು. ಇತರರಾದ ಕರ್ತೃಗಳಾದ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಪ ಫಲವೂ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಚೇತನ ಸ್ವರೂಪದಿಂದಲೂ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಫಲವಿಲ್ಲ.) (ಏವಂಚ ದೇವತೆಗಳಿಗೇನೇ ಫಲಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ

‘ಅನಿಯಮಸ್ವರ್ಣೇಷಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. ೨) ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ವರಯೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ=ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ತೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸಿ ಸಜ್ಜನರಾದ ಮನುಷ್ಯರ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಲಂಬವಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಸಿದ್ಧಿಯು. ಹೀಗೆ ಮನುಷ್ಯರ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಲಂಬವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. (ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಾದರೆ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವವಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳೇ ಲಭಿಸದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೇ ಆಗದೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಪರಾಂತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಲ್ಪ ದಿನದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ತ್ವರಯೈವ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಎಂದುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ ಅವರನ್ನು ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅತ್ವರವರೆಗೆ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅತ್ವರಯೈವ ದೇವಾಣಾಂ ಎಂದುಕ್ತವಾಗಿದೆ. || ೭ ||

ಆಂತೂ ಮನುಷ್ಯರ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿಯೇ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಫಲವು ವಿಲಂಬವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಜ್ಞಾನಫಲವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆನೇ ಕೃತ್ಸ್ಮಭಾವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಮಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವ ಮನುಷ್ಯರಿಲ್ಲರೂ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಿಕರೋ, ಅಥವಾ ತಾರತಮ್ಯವುಳ್ಳವರೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಎಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳೇ ಉತ್ತಮರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಆ ಪೂರ್ಣವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತಾ=ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಗೃಹಸ್ಥಾನಾಮೇವಾಶೇಷಕರ್ಮವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತ್ವಾದಾಧಿಕ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾ ||
 (೨) ತ್ವರಯೈವ ಗೃಹೀಸ್ಥಾಧಯಂತಿ ಮುಕ್ತಿಮತ್ತರಯೈವ ಯತಯಸ್ತೇಭ್ಯಶ್ಚಾತ್ಮರಯಾ ದೇವಾಸ್ತೇಷು ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾ || (೩) ತದೇಷ ಶ್ಲೋಕಃ | ತತಂ ಪರಾನಭಿಪತ್ಯೈವ ದೇವಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಚರದ್ಧುಶ್ಚರಂ ಯತ್ತಪೋಽಗ್ರಂ | ವಿಹಾಯ ರಾಗಂ ಮನಸಶ್ಚಾಪಿ ವಿಘ್ನಾನ್ ತತೋಽಭವತ್ಪರಮೇಷ್ಟೀ ಸುಮುಕ್ತಾವಿತಿ || (೪) ಯೋಽಹಿ ತ್ವರಯಾ ಸಾಧಯೇತ್ಸ ಮಂದಂ ಸುಖಮಾಪ್ನುಯಾತ್ | ಯೋ ಹ್ಯತ್ತರಯಾ ಸ ಮಹದಿತಿ ಶ್ರುತೇಗೃಹಿಣ್ಯೋಽಯತೀನಾಂ ತೇಭ್ಯೋ ದೇವಾನಾಮತ್ತರಯಾ ಸಿದ್ಧೇಃ | (೫) ಬಹುಕಾಲ ಸಾಧನಾದ್ವಯಕರ್ಮಾಧಿಕಾರಮಾತ್ರಸ್ಯ ದುರ್ಬಲತ್ವಾತ್ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಎಲ್ಲಾ ಆಶ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೇನೇ ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ (ಇತರಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ) ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮತ್ವವು, ಎಂದು ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಅತ್ವರಯೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳು ತೀಘ್ರವಾಗಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯತಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಯತಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ದೇವತೆಗಳು ವಿಲಂಬವಾಗಿ. ಆ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ

ಚತುರ್ಮುಖನು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ. (೩) ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನಶ್ಲೋಕವು ಸಂಮತಿಯಾಗಿದೆ. ಮನೋಃ ಭವಾನಿಯಾದ ರುದ್ರನಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮನಾದ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನು ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಕೃತ್ಯಕ್ಷೇಕರ ಸಿಕ್ಕೊಂಡೇ ೧೦೦ ಬ್ರಹ್ಮಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಾಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಕೂಡಾ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಯಾರಿಂದಲೂ ಮಾಡಲಶಕ್ಯವಾದ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಮಾಡಿರುವನೋ. ಅದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮೇಷ್ಠಿಯು (ಸಾಯುಜ್ಯ ಮೋಕ್ಷ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅತಿಶಯವುಳ್ಳವನಾದ ನು)ಎಂದು. (೪) ಯಾರು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುವನೋ, ಅವನು ಅಲ್ಪಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದು ವನು. ಯಾರು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವನೋ, ಅವನು ಮಹಾ ಸುಖವನ್ನು ಹೊಂದುವನು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಯತಿಗಳಿಗೂ ಯತಿಗಳಿಗಿಂತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿ ಯಾಗುವುದು. (ಅದಕಾರಣ ವಿಲಂಬವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿದವರಿಗೇನೇ ಅಧಿಕೃತವು ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತದೆ. (೫) ಯತಿ ಗಳು ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಪಸ್ಸನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳ ಬಹು ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರ ಮಾತ್ರವು ದುರ್ಬಲವಾಗಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗೆ ಬಹು ಕರ್ಮಾಧಿಕಾರ ಮಾತ್ರವಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾರೂ ಆಚರಿಸಲಾರರು. (ವಿವಿಧ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಚಾರದಾದ ಯತಿಗಳಿಗೇನೇ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮತ್ವವು. ಅದಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನವೇ ಅತಿಶಯವು.) || ೮ ||

೯ನೇ ಅನಾವಿಷ್ಣಾರಾಧಕರಣದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಸಾಧನವನ್ನು ಸಭಾಚತ್ವ ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು, ಅದರಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ಣವಿಶೇಷಯೋಗ್ಯತ್ವ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾವಿಷ್ಠಾರೇಣ ಕಥನಾದರೇಷತೋಽಪಿ ಯೋಗ್ಯಾ ಜ್ಞಾನಿನೋ ಭವಂತೀ ತ್ಯಾಸ್ತಾನಚತ್ವರಾದಿಷು ಸ್ಥಿತ್ವೈವ ಪ್ರಕಥನಿಯಂ || (೨) ನ ಹೈವಂ ತ್ವರನೂಣೇ ಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ | ಅಯೋಗ್ಯಾನಾಮಪಿ ಶ್ರವಣಪ್ರಸಂಗಾತ್ | ತಸ್ಮಾದ್ವಿಚಾರ್ಯಾ ಯೋಗ್ಯಾನಾಮೇವಾತ್ಸರಯೈವ ಕಥಿತ್ವಾ ಸಿದ್ಧಿರ್ಭವತಿ || (೩) ತೈಕ್ವಾ ತ್ವರಾಂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ವದೇತ ಜನಾಯ ಯೋಗ್ಯಾಯ ಸದ್ಯವ ವಿದ್ವಾನಿತಿ ಶ್ರುತೇ || (೪) ಮಾನಸ್ತೇನೇಭ್ಯಃ ಇತ್ಯಾದೇಶ್ವ || ೯ ||

ಅ || (೧) ಸಭಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಪ್ಪವನ್ನು ಪದೇಶಿಸಿದುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಜ್ಞಾನಿ ಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅದಕಾರಣ ಅಸ್ಥಾನ ಚತ್ವರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡೇ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳ ಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ-ಅತ್ಸರಯೈವ ಸಿದ್ಧಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಹೀಗೆ ಸಭಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದರೆ ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣವು ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗು ವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ (ಅಂದರೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಶ್ರೋತೃಗಳಿಗಿಂತಲೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತೃವಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನ ವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಭಾ ಚತ್ವರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಏಕೆ ಮಾಡಕೂಡದೆಂದರೆ ಶ್ರೋತೃಗಳಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಬುದ್ಧಿಮಂತನಾದ ಅಯೋಗ್ಯನೂ ಇರುವುದು ಸಂಭಾವಿತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಂತಹವನಿಗೆ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರೋಪದೇಶವು ನಿಷಿದ್ಧವಾದಕಾರಣ ಹಾಗೆ ಯೋಗ್ಯಯೋಗ್ಯರನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು.) ಅದಕಾರಣ ಅಧಿಕಾರಿ ದೇಶ ಕಾಲಾದಿಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಯೋಗ್ಯ

ರಿಗೇನೇ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪದೇಶಿಸುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿರೂಪ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. (೩) (ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣವು) ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನು ತ್ವರಾಮಾಡದೇನೇ (ಅಂದರೆ ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯರನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡಿಯೇ) ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಾದ ಜನರಿಗೇನೇ ಸದಾ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಯೋಗ್ಯರಿಗೇನೇ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಬೇಕು.) ಮಾನಸ್ಯೇನೇಭ್ಯೋ ಯೇ ಅಭಿದ್ರವ್ಯಹಸ್ವದೇ ನಿರಾಮಿಸೋ ರಿಪವೋಽನೇಷು ಜಾಗೃಧುಃ | ಯೇಷಾಂ ನೈತನ್ಮಾಪರಂ ಕಂಚನೈಕಂ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಸ್ವತೇ ಬ್ರೂಹಿ ತೇಭ್ಯಃ ಕದಾಚಿತ್ | ಅಥೋ ಶನೇನೋಹರತಾ ಮನುಷ್ಯಾ ಯೇ ಧರ್ಮಿಣೋ ಬ್ರೂಹಿ ತೇಭ್ಯಸ್ತದಾ ನಃ | ಆದೇನಾನಾಮೋಹತೇ ವಿಪ್ರಯೋ ಹೃದಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವತೇ ನ ಪರಃ ಸಾ ಮೋಃ ವಿದುಃ || ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಕುರಿತು ವಿದ್ಯಾದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯು. ಎಲೋಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಯಾರು ಅಂಧಂತಮ್ಮನಲ್ಲಿರಲು ಯೋಗ್ಯರೋ, ಭಗವದ್ವೇಷಿಗಳಾಗಿ ಭೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿಲಾಷೆಯುಳವರೋ, ಪರಬ್ರಹ್ಮನೂ ಜಗತ್ತೂ ಇಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ನಿರ್ಗುಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಅನಿರ್ವಾಚ್ಯನಾದ ಜಗತ್ತೂ ಇರುವುದು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರಿಗೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಡ. ಯಾರು ಶಮಾದಿಗುಣ ಸಂಸ್ಪರ್ಶರೋ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತರೋ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸದಾ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೋ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗಿಂತ ಸರ್ವೋತ್ತಮವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹವರಿಗೇನೇ ನಮ್ಮನ್ನು ಸದಾ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರು ಅಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸ ಬಾರದೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಶ್ರುತವಾದ್ದು. (ಅಂತೂ ಸಭಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗ್ಯಾಯೋಗ್ಯರನ್ನು ವಿಚಾರಮಾಡದೆ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಪದೇಶಿಸಬಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅತಿಶಯವು ಯುಕ್ತವು. || ೯ ||

೧೦ನೇ ವಿಹಿತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧನವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಫಲವು ಕಂಡುಬಂದಲೂ ಯಾಗ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಫಲವು ಕಂಡುಬಂದಿರಲೂ ಸಚ್ಚಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನವು ಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಆಶರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೋ, ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿಯೇ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ-ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಆ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು.

ಹಾಗೆಯೇ ೧೧ನೇ ಮುಕ್ತಿಫಲಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆದ್ಯಷ್ಟಫಲವು ಸಾಧನ ಮಾಡಿದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ಜನ್ಮಾಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬಂದ ಜ್ಞಾನಸಾಧ್ಯವಾದ ಮೋಕ್ಷವು ಯಾವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೋ, ಆ ಶರೀರವಾದೊಡನೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೋ, ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಯಾವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೋ ಆ ಶರೀರ ಪಾತವಾದೊಡನೆಯೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆ ದೇಹಪಾತವಾದ ಮೇಲೆ, ದೇಹಾಂತರವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಆ ದೇಹ ಪಾತವಾದೊಡನೆಯೂ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಈ ಎರಡು ಅಧಿಕರಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಯಾಗಿ ವಿರೋಧಜಾನಿಃ = (ಪ್ರತಿಬಂಧ ರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೧) ನ ಚ ವಿರೋಧಾಭಾವಾತ್ಪ್ರಾಧನಾನುಷ್ಠಾನಜನ್ಮನೈವ ಅಪೇಕ್ಷೋಕ್ತಜ್ಞಾನಂ ಮುಕ್ತಿರ್ಲೇಕಿ ನಿಯಮಃ || (೨) ಪ್ರತಿಬಂಧೇ ಸತಿ ಕನ್ನಿರಾಸೇ ವಾ ಕ್ಷರಯೈವ ಸಿದ್ಧ್ಯಾಪ ಸತ್ತೇಃ || (೩) ಯದ್ಯಾರಬ್ಧಂ ಕರ್ಮ ನಿಬಂಧಕಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರೇತ್ಯೈವ ಪಶ್ಯೇದ್ಯೋಗ ಷೋವಾಸ್ತವೇಕ್ಷ್ಯ || ಇತ್ಯಾದಿಶ್ರುತೇಃ || (೪) ಅನೇಕ ಜನ್ಮ ಸಂಸಿದ್ಧಸ್ತತೋ ಯಾತಿ ಪರಾಂಗತಿಂ ಇತಿ ಭಗವದ್ವಚನಂ || ೧೦ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ರೂಪವಾದ ವಿರೋಧವು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೊಂದಿದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೂ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಇಲ್ಲ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ— ಅತ್ಯರಂಭವ ಸಿದ್ಧಿಃ ವಿಲಂಬದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಯು ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಚ್ಚರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವು ಉಂಟಾದರೆ (ಕರ್ಮವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿ ಇದ್ದರೆ) ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಜ್ಞಾನವೂ ಮೋಕ್ಷವೂ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. (೩) (ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿರಿಕ್ಕೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಆರಬ್ಧವಾದ ಕರ್ಮವು ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಪುನಃ ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವನು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು. (೪) (ಮುಕ್ತಿಯು ಆಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುವ ನಿಯಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಅನೇ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಎಂದು ಭಗವದ್ವಚನವು. (ಏವಂಚ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಜ್ಞಾನವು ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ, (ಹುಟ್ಟಿದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೇ,) ಫಲವು ವಿಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಿಲ್ಲವಾದರೆ ಆ ದೇಹವಾತವಾದೊಡನೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಅದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು. || ೧೦ || ೧೧ ||

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮನ್ಮಾಯಾವಿವರಣೇ
ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃ ಪಾದಃ |

ತ್ರಿಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ
ತ್ರಿಮನ್ಮಾಯ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು ||

ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಕರುಣಾಪೂರ್ಣಹೃದಯ ಶಂಖಚಕ್ರಗದಾಧರ |

ಅಮೃತಾನಂದಪೂರ್ಣಾಭ್ಯಾಂ ಲೋಚನಾಭ್ಯಾಂ ವಿಲೋಕಯ ||

ಹರಿ: ಓಂ || ಫಲಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪಾದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ.

ಸುಶಕ್ಯತಾ ಶಶ್ವದತಿಪ್ರೇಸಿದ್ಧಿರ್ವಿವೇಕವಿನ್ಯಾಸ ವಿಚಾರಸಂಜ್ಞಾಃ | ನಾನಾವೃತ್ತಿಃ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾಚಿ ವಿವಕ್ಷತರ್ಕಾಃ ಸಮತೀತಪಾದೇ || ಮಹಾಫಲತ್ವಂ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತತಾ ಚ ಸಂಧಿಗ್ರಹಃ ಸಾಧನಮಾಪ್ತಕೃತ್ವಂ | ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯಂ ಕೃತಿಸಂಸ್ಥಿತಿಶ್ಚ ಸುಖಾಂ ಕ್ರಯೋ ನಿರ್ಣಯಗಾಃ ಸ್ವಪಕ್ಷೇ || ಎಂದು.

೧ನೇ ಅವೃತ್ತಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧ ಸಾಧನಗಳು ಕಂಡುದರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಲ ಮಾಡಬೇಕೋ ಅವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಜ್ಯೋತಿಷ್ಯೋಮಾದಿ ಯಾಗಗಳಂತೆಯೇ ಒಂದು ಸಲ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪ್ರೀಹೀನವಹಂತಿ ಪ್ರೀಹಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಸಲ ಕುಟ್ಟುವಂತೆ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಅವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಸುಶಕ್ಯತಾ (ಸುಲಭದಿಂದ ಶಕ್ಯವಾಗುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ನ ಚ ಶ್ರವಣಾದ್ಯನಾವೃತ್ತ್ಯಾಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನೋದಯೋ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಸುಶಕ್ಯತಾ ಮಿತಿ ಗುಣಃ || (೧) ಮಹಾಫಲತ್ವಾತ್ಸರ್ವೇಷಾಮುಶಕ್ಯತಾಯಾ ವಿವೋಚಕವನ್ನತ್ಪಾತ್ (೨) ಅನ್ಯಥಾ ಸರ್ವಸುಶಕ್ಯಸ್ಯೈವ ಸಾಧನತಯಾ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಮೋಕ್ಷಾಪತ್ತೇಃ ||೧||

ಅ || ಸಚ್ಚಕ್ಷುಶ್ಚ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಅವೃತ್ತಿ ಮಾಡದೇನೇ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಜ್ಞಾನವು ಸುಲಭದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು, ಎಂದು ಗುಣವು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಅವೃತ್ತಿಮಾಡದೆ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಒಂದು ಸಲ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಸರ್ವರಿಗೂ ಸುಲಭವಾಗುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. ೧) (ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾಫಲತ್ವಂ (ಮಹಾಫಲವಿರುವುದು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮೋಕ್ಷವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಹಾ ಫಲವಿದ್ದುದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುವುದೇ ಯುಕ್ತವು. ೨) (ಏಕೆಂದರೆ) ಹೀಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸದೆ ಸರ್ವರಿಗೆ ಸುಲಭದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆಂದಾದರೆ ಸರ್ವರಿಗೆ ಸುಲಭ ಸಾಧ್ಯವಾದುದೇ ಸಾಧನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವರಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸಬೇಕಾಗುವುದು, (ವಿವಂಚ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಹಾಫಲ

ವಿದ್ಯುದಿಂದ ಶ್ರವಣಾದ್ಯಾವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅದಕಾರಣ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವು. || ೧ ||

೨ನೇ ಆತ್ಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಬೇಡವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದದತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿ: (ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮಂತ್ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಶಬ್ದದತಿಪ್ರಸಿದ್ಧಿತ್ವಾದಾತ್ಮಶಬ್ದೋದಿಚಂ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಂ ನ ನಿತ್ಯಃ ಉಪಾಸ್ಯಂ | (೨) ಆನ್ಯೇಭ್ಯೋಽಧಿಕಫಲತ್ವೇನ ಸವಿಶೇಷತ್ವಾದಾತ್ಮತ್ವಸ್ಯ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಆತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಆತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡುವುದು ವ್ಯರ್ಥವೇ. ಆತ್ಮಪ್ರಸಿದ್ಧ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಾಸನಾ ಮಾಡುವುದೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹುದನ್ನೇ ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಬೇಕು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಪ್ರವಿವಿಕ್ತತಾ (ಸವಿಶೇಷತ್ವವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಉಪಾಸಿತಗಳಾದ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಾವರರಸ್ವಾಮಿತ್ವ (ನಿಯಾಮಕತ್ವ) ವೆಂಬ ಅಧಿಕಫಲವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಂತೆಯೇ ಸ್ವಾಮಿತ್ವರೂಪವಾದ ಆತ್ಮತ್ವವು ಸಕಲ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. (ಎವಂಚ ಆತ್ಮತ್ವರೂಪ ಸ್ವಾಮಿತ್ವವು ಸಕಲ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸರ್ವಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೂ ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು.) || ೨ ||

೩ನೇ ನಪ್ರತೀಕಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸೀತ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಇದೆ, ಭೇದವು ಪ್ರಮಾಣ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ನಾನು ವಾಕ್ ಮೊದಲಾದ ಭಗವತ್ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೋ. ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಹಾಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿವೇಕ: (ವಿವೇಕ ವಿಶೇಷವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿರಲು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಕರ್ಮ ವಿಶೇಷವತ್ತ್ವಾದೇವ ಪ್ರತೀಕಮಪೀಶ್ವರ ಇತ್ಯುಪಾಸ್ಯಮಿತಿ ಚ ನಾಸ್ತಿ ||

(೨) ಯತ್ರ ಸಂಧಿರೂಪವತ್ತಿರ್ವಿದ್ಯತೇ ತಸ್ಯೈವ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ | ಅನ್ಯಸ್ಯೇತತ್ಸಗ್ರಹಣಸ್ಯ ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನತ್ತಾದೇವಾನುಪಪತ್ತೇಃ || ೨ ||

ಅ || (೨) ಹಾಗಾದರೆ—ನಾನು ಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯುಪಾಸ್ಯೇ ಯಾವನ್ನಾ ಮೋಪಗತಂ ತತ್ರಾಸ್ಯ ಕಾನುಚಾರೋ ಭವತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರತೀಕವೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲಾಧಿಕವು ಬರುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಈಶ್ವರ ಎಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಹೇಗೆ ಪೂರ್ವಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಯೋಜಕಗಳೆಂದು ಹೇಳಿ ಫಲಮಾತ್ರವೇ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಉಪಾಸನೆಯು ಸಮರ್ಥವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತೀಕವನ್ನೇ ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲವು ಬರುವುದರಿಂದ ಫಲವೇ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವು, ಭೇದಾದಿಗಳು ಅಪ್ರಯೋಜಕವು. ಅದಕಾರಣ ಪ್ರತೀಕವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನೆಂದು ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು

ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಧಿಗ್ರಹಃ (ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಅಂಗೀಕಾರವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಎಲ್ಲಿ ಉಪಪತ್ತಿಯು (ಯುಕ್ತಿಯು) ಇದೆಯೋ ಅದನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕು. (ಪ್ರತೀಕವೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂದು ಉಪಾಸನವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ.) (ಫಲಾಧಿಕ್ಯ ರೂಪಉಪಪತ್ತಿಯು ಇದೆ ಎಂದರೆ) ಅಶ್ವರನಿಂದ ಭಿನ್ನವಾದುದನ್ನು ಅಶ್ವರನೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದು ಮಿಥ್ಯಾಜ್ಞಾನವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಫಲವು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. (ಅನರ್ಥ ಫಲವೂ ಇದೆ.) (ವಿವಿಧ ಯುಕ್ತವಾದುದನ್ನೇ ಅಂಗೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಾಸನವು ಅಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಗವಂತನೇ ಸಕಲರಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಆ ಪ್ರತೀಕದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಉಪಾಸನವನ್ನು ಸರ್ವರೂ ಮಾಡಬೇಕು.) || ೩ ||

೪ನೇ ಬ್ರಹ್ಮದೃಷ್ಟ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯ ಅನುಪಾಸ್ಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕಂಡುದರಿಂದ ಭೂಮತ್ಪರೂಪವಾದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೋ, ಬೇಡವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ- ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಲಾಗದದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವಥಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರಃ = (ಅನೇಕ ವಿಧಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಉಪಾಸನೆಯು,) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರತಿಧಿನಂ ವಿವಿಧಗುಣನ್ಯಾಸೇನ ಭಗವತ್ತೀಶ್ವರಪತ್ನೀಃ ನ ಬ್ರಹ್ಮತಾ ದೃಷ್ಟಿನಿಯಮಃ ಇತಿ ನಾಚ್ಯಂ || (೨) ಅಶೇಷಗುಣಾಂತರ್ಭಾವೇನ ತಸ್ಯೈವಾಧಿಕ ಸಾಧನತ್ವಾತ್ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬಹು ವಿಧಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಿ ಉಪಾಸನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ (ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಾಸನೆಗೂ ಭಗವತ್ತೀಶ್ವರೀ ಫಲವು) ಹೀಗೆ ಭಗವತ್ತೀಶ್ವರಿಯೂ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಆತ್ಮತ್ವೋಪಾಸನೆ ನಿಯಮದಂತೆ ವಿಶೇಷ ಹೇತುವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಾಸನಾದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮವು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. (ಏಂದರೆ-ಭೂಮತ್ಪವು ಸದಾ ಉಪಾಸ್ಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಭೂಮತ್ಪವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದದ್ದೂ ಅಯುಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ- ಸಾಧನಂ = (ಅಧಿಕಸಾಧನವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಬ್ರಹ್ಮತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳೂ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವೋಪಾಸನೆಯೇ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳ ಉಪಾಸನೆಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಬ್ರಹ್ಮತ್ವವನ್ನೇ ಸದಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು.) || ೪ ||

೫ನೇ ಆದಿತ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಭಗವದಂಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೋ ಬೇಡವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಮಾಡಲಾಗದದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವದಾ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಃ (ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ವಿವಿಧಸ್ಥಾನೇಷ್ವಾದಿತ್ಯಾದೀನಾಂ ಚರಣಾದ್ವಿಷ್ಣುಂಗೇಷ್ವಾದಿತ್ಯಾದಿಮತಿ ನಿಯಮೋ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಾಚ್ಯಂ || (೨) ತತ್ಕೃತಾವೇನ ಕೃತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದಾದಿತ್ಯಾದೀನಾಂ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಸೂರ್ಯಾದಿದೇವತೆಗಳು ಬಹುವಿಧಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ಚಕ್ಷುರಾದ್ಯಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸದೆ ಇರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನವು ಅನರ್ಥ ಫಲಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು. ಅದಕಾರಣ ತಮ್ಮನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆಂದು ದೇವತೆಗಳು ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬಲ್ಲಿ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ—ಅಪ್ತ ಕೃತ್ಯಂ=(ಭಗವದಂಗಾಶ್ರಿತತ್ವರೂಪವಾದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಆದಿತ್ಯಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ತಮಗೆ ಉತ್ಪಾದಕಗಳಾದ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆಂದು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೇನೇ ಅಲ್ಲಿ ಅವರ ದೇಹವು ಲಯವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷ ರೂಪವಾದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವರು. (ದೇವತೆಗಳು ಹಾಗೆ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಲಯವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೇ ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. ಏವಂಚ ಮೋಕ್ಷರೂಪವಾದ ಕೃತ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಾವು ಭಗವದಂಗಾಶ್ರಿತರೆಂದು ಉಪಾಸನೆಯು ಅವಶ್ಯಕವು. || ೫ ||

೬ನೇ ಆಸೀನಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಆಸನವು ಸರ್ವಥಾ ಅಪೇಕ್ಷಿತವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸರ್ವಥಾ ಅಪೇಕ್ಷಿತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞಾ (ಜ್ಞಾನವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಸಮ್ಯಕ್ಪ್ರದ್ವಿಷಯತ್ವಮಾತ್ರೇಣ ಪೂರ್ತೀರಾಸನಾದಿನಾ ನ ಕಾರ್ಯಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ಆಸನಾದಿನಾ ನಿಶ್ಚಲತ್ವಾದಿವಿಶೇಷಕಾರ್ಯೋಪಪತ್ತೇಃ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಆಸನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮನಸ್ಸು ಕೇವಲ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸಿದುದರಿಂದಲೇ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಆಸನ, ಸಮಂ ಕಾಯಶಿರೋಗ್ರೀವಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. (ಅದಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಪದೇಶಿಸಿದ್ದೂ ಅಪ್ರಮಾಣವು.) ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೨) ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯಂ=(ಶರೀರವು ಅಚಲವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಚಲತ್ವ ರೂಪವಾದ ಕಾರ್ಯ ವಿಶೇಷವು.) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. (ಶರೀರ ಮನಸ್ಸುಗಳು ನಿಶ್ಚಲಗಳಾಗದೆ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ವಿಷಯಾಕರಿಸುವುದೇ ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವೇ ಹುಟ್ಟಲಾರದು, ಅದಕಾರಣ) ಆಸನಾದಿಗಳಿಂದ ಶರೀರವು ನಿಶ್ಚಲವಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಶ್ಚಲತ್ವವುಂಟಾಗುವುದು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯವು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಆಸನಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕವು. (ಅದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪದೇಶಿಸಿದ್ದೂ ಅಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.) || ೬ ||

೭ನೇ ಆಪ್ರಾಯಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವಪರ್ಯಂತವೇ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ, ಮುಕ್ತಿ ಸಿಗುವಪರ್ಯಂತ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವ ಪರ್ಯಂತವೇ ಧ್ಯಾನವು ಅವಶ್ಯಕವು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮುಕ್ತಿ ಸಿಗುವಪರ್ಯಂತವೂ ಧ್ಯಾನವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾನಾಪ್ರವೃತ್ತಿಃ=(ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ಯಾದ ಕ್ರಮಣ ಮನನ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಗೂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾನ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಸಾಧನಸ್ಯ ಕರ್ತುಂ ಶಕ್ಯತ್ವಾನ್ಯ ಯಾವನ್ನುಕ್ರಿಧ್ಯಾನಂ ಕಾರ್ಯಾ
ಮಿತಿ ನಾಚ್ಯಂ || (೨) ಧ್ಯಾನಂ ವಿನಾಶರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಾಖ್ಯ ವಿಶೇಷಕಾರ್ಯಾನುಪ
ಪತ್ತೇಃ || ೭ ||

ಅ || (೧) ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾದ ಶ್ರವಣ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಅನಂದಾತಿಶಯ
ವುಂಟಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಲು ಶಕ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯಂತ ಧ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕೆಂತ
ನಿಯಮವಿಲ್ಲ, ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ—ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯಂ=(ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾಖ್ಯ
ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನ
ಶೂನ್ಯವಾದ ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅನಂದಾದ್ಯತಿಶಯರೂಪವಾದ ವಿಶೇಷ
ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಧ್ಯಾನವೇ ಅಂತರಂಗಸಾಧನವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯಂತ ಧ್ಯಾನವು ಅವಶ್ಯಕವಷ್ಟೆ. || ೭ ||

ಆದೇ ತದಧಿಗಮಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಕಾಮ ನಿಷ್ಕಾಮ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನತ್ವ ಅಸಾಧನತ್ವ
ಗಳು ಕಂಡುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಮೋಕ್ಷ
ಸಾಧನವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೃತಕೃತ್ಯತಾ=
(ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳೂ ನಾಶವಾಗುವವು, ಆಗ ಕೃತಕೃತ್ಯವು,) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ
ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಜ್ಞಾನೋದಯೋಪಶೇಷಕರ್ಮಕ್ಷಯೇ ಕೃತಕೃತ್ಯತ್ವಾದ್ವೈವ ಮುಕ್ತಿಃ |
(೨) ನ ಚೇತ್ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಇತಿ ನಾಚ್ಯಂ || (೩) ಪ್ರಾರಬ್ಧಸ್ಯೈವ ಕೃತಸ್ಯ ಯಾವ
ದ್ಭೋಗಂ ಸಂಸ್ಥಿತೇಃ | (೪) ಕರ್ಮಾಣಿ ಪ್ರಪಯೇದ್ವಿಷ್ಣುರಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಿ ವಿದ್ಯಯಾ |
ಪ್ರಾರಬ್ಧಾನಿ ತು ಭೋಗೇನ ಕ್ಷಪಯನ್ ಸ್ವಪದಂ ನಯೇತ್ || ಇತಿ ವಚನಾಚ್ಚ || ೮ ||

ಅ || (೧) ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ನಾಶವಾಗಲು ಕೃತಕೃತ್ಯನಾದ
ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಇಷ್ಟಾಪತ್ತಿಯೆನ್ನ ಕೂಡದು..
ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರು ಆಗಲೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.) (ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಮುಕ್ತಿಯು ಆಗದಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮಕ್ಷಯವೂ
ಆಗದೆ ಹೋಗುವುದು. ನಿಷ್ಕಾರಣವಾಗಿ ಇರಲಾರದಷ್ಟೆ.) (೨) ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಿಗೆ
ನಾಶವು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ—ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿರಮ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರವು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ
ಕರ್ಮನಾಶವು ಆಗದೇನೇ ಹೋಗುವುದು. (ಎವಂಚ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ನಾಶವಾದರೆ
ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. ಹೀಗಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಕರ್ಮಗಳು
ಪ್ರತಿಂಧಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ
ಹೇಳಿಕೊಡದು (೩) (ಎಕೆಂದರೆ—ಕೃತಸಂಸ್ಥಿತಿಃ=(ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮವು ಭೋಗ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಇರುವುದು,
ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) (ಅಪ್ರಾರಬ್ಧವಾದ ಕರ್ಮವೇ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆ
ನಾಶವಾಗುವುದು ಸರ್ವಕರ್ಮಗಳು ನಾಶಗಳಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧವೇ ಅದ
ಕರ್ಮವು ಬೋಗ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ (ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ.)

(೪) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಆಪ್ತಾರಬ್ಧಿಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಾಶಗೊಳಿಸುವನು. ಪ್ರಾರಬ್ಧಿಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಸಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವನು, ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ (ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧವಾದ ಕರ್ಮವು ಭೋಗ ಪರ್ಯಂತ ಇರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದೊಡನೆಯೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) || ೮ ||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದವಿರಚಿತೇ ಶ್ರೀಮದ್ವೈದ್ಯಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಪ್ರಥಮಃ ಪಾದಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ
ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತ್ತು.

೨ನೇ ಪಾದವು

ದೇವತೆಗಳ ದೇಹಕ್ಕೆ ಲಯವನ್ನೂ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಉತ್ಕಾಂತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪಾದವು ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಿದೆ.

ಈ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ವ್ಯಾಮಿಶ್ರತಾ ಕಾರ್ಯಕರತ್ವಮರ್ಥಃ ಕ್ಲೃಪ್ತಿಃ ಸುದಾಡ್ಯಂ ಪರತಂತ್ರತಾ ಚ |
ಸಮಾನಧರ್ಮಃ ಕೃತಶೇಷತಾ ಚ ಲೋಕೋಪಮಾ ಪೂರ್ವಮತಾನುಸಾರಾಃ || ವಿಶೇಷ
ಸಾಮ್ಯಶ್ರುತಿರಾಡ್ಯತಾ ಚ ಸಮಾನಲೋಪೋ ಮಹಿಮಾವಿಶೇಷಃ | ಕೃತಾರ್ಥತಾ
ಶಶ್ವದನುಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾಂತನಿರ್ಣೀತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಹೇತವಃ || ಎಂದು.

೧ನೇ ವಾಗಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾಗಭಿಮಾನಿದೇವತೆಯು ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ-ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು-ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಮಿಶ್ರತಾ=(ವಚನಗಳಿಗೆ ಮಿಶ್ರತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ (1) ವಾಕ್ಪೂರ್ವರೂಪಂ | ಮನ ಉತ್ತರರೂಪಂ | (2) ಮನಃಪೂರ್ವ
ರೂಪಂ | ವಾಗುತ್ತರರೂಪಂ ಇತ್ಯುಕ್ತೇವ್ಯಾಮಿಶ್ರತ್ವಾದನಿರ್ಣೀತಿಶೇವ | (೨)
ವಾಕ್ಪೂರ್ವರೂಪಂ | ಮನ ಉತ್ತರರೂಪಂ | ಇತಿ ವಾಚಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣದೇವತಾ
ತ್ವನಿರ್ದೇಶಮಾತ್ರೇಣ ಮನಃಪೂರ್ವರೂಪಮಿತ್ಯನೇನ ಸಾಮ್ಯಂ || (೩) ಮನಸಾ ವಾ
ಅಗ್ರೇ ಸಂಕಲ್ಪ ಯುಕ್ತಥ ವಾಚಾ ವ್ಯಾಹರತೀತಿ ಯುಕ್ತತೋ ವಿಶೇಷೋ ಮನಃಪೂರ್ವ
ಕತ್ವಸ್ಯೈವ ಶ್ರುತ ಇತಿ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಂ ಮನಸ ಏವೇತಿ ಹಿ ಜ್ಞಾ ಯತೇ || (೪) ಸೃಷ್ಟೌ ಚ
ವಿಲಯೇ ಚೈವ ಸದಾ ಪೂರ್ವಪ್ರವರ್ತನೇ | ನಿಯಂತ್ಯತ್ವೇ ಚ ವಚಸೋ ಮನೋಃ
ಧೀಶಃ ಶಿವೋ ಹಿ ತತ್ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇಶ್ಚ || ೧ ||

ಅ || (೧) ವಾಕ್ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಾಮಕ ಥಾವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, (1) ವಾಕ್ಪೂರ್ವ
ರೂಪಂ=ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವಾಕ್ ನಾಮಕವಾದ ಭಗವದ್ರೂಪವು ವಾಗಭಿಮಾನಿಯು ಪೂರ್ವವರ್ಣ
ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು. ಮನಃ ಉತ್ತರರೂಪಂ=ಮನೋನಾಮಕವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಭಗವದ್ರೂಪವು
ಮನೋಭಿಮಾನಿಯು ಉತ್ತರವರ್ಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು. ವಾಕ್ಪೂರ್ವರೂಪಂ=ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಾ
ಭಿಮಾನಿಯು ಪ್ರಧಾನವು. ಮನಃಉತ್ತರರೂಪಂ=ಅಂತಃಕರಣವು ಅಂತಃಕರಣಾಭಿಮಾನಿಯು ಅಪ್ರಧಾನವು
(2) ಮನ ಉತ್ತರರೂಪಂ=ಮನೋನಾಮಕವಾದ ಮರಾಹರೂಪವು ಪೂರ್ವವರ್ಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು.
ಅಂತಃಕರಣವು ಪ್ರಧಾನವು. ವಾಗುತ್ತರರೂಪಂ = ವಾಕ್ ನಾಮಕವಾದ ವಾಮನರೂಪವು ಉತ್ತರ
ವರ್ಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವು. ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು ಅಪ್ರಧಾನವು, ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಕಉಕ್ತಿಗಳು ವ್ಯಾಮಿಶ್ರಗಳಾಗಿರು

ವುದರಿಂದ ವಾಕ್ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಾಮಕಧಾವು ನಿಶ್ಚಯವಾಗದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಮನೋಭಿಮಾನಿಯಲ್ಲಿ ವಾಗಭಿಮಾನಿಗೆ ಲಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವುದು ಯಾವುದರ ಅಧೀನವೋ ಅದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (೨) (ವಿಕೇಶವಾಗಿಯು) (ವಿಕೇಶವಾಗಿ (ಸಾಮ್ಯಶ್ರುತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ವಾಕ್ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಗೆ ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಾಮಕಧಾವು ವಾಕ್ಯೋಪವರ್ತನಾಂಶಂ | ಮನಃ ಉತ್ತರರೂಪಂ, ಎಂಬ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ವಾಕ್ ನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ವಿಷ್ಣುಃ ಎಂಬ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವರ್ಣದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಮಾಡುತ್ತ ಮೊದಲಾದುದರಿಂದ ಮನಃಪೂರ್ವರೂಪಂ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ಸಾಮ್ಯವು. (ಅಂದರೆ-ಮನೋನಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೂ ಪೂರ್ವವರ್ಣದೇವತಾತ್ವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) (೩) (ವಿಕೇಶಶ್ರುತಿಃ ಎಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಥಮತಃ ಸಂಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಎಂಬ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಕೇಶವು ವಾಕ್ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೇ ಮನಃಪೂರ್ವರೂಪಂ ವಾಗುತ್ಪತ್ತಿರೂಪಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮನಸ್ಸಿಗೇನೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ-ವಾಕ್ಯ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದೇ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಕೇಶವು ಶ್ರುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೇನೇ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.) (೪) (ಮನಸ್ಸೇ ಪ್ರಧಾನವು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಹಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸರ್ವದಾ ತಮಗಿಂತ ಅವರ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಯಮಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ, ವಾಗಭಿಮಾನಿನಿಯು ಮನೋಭಿಮಾನಿಯ ಅಧೀನಳು, ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು. (ಏಕೆಂದರೆ ವಾಗಭಿಮಾನಿನಿಯು ನಿಯಮ್ಯಕೆಂದೂ ಮನೋಭಿಮಾನಿಯು ನಿಯಾಮಕನೆಂದೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಅಧೀನವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಲಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) || ೧ ||

೨ನೇ ಮನಃಪ್ರಾಣಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ-ಇಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಲಯಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರತ್ವಂ = (ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಿಕೆ) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಮನಃಪೂರ್ವಕತ್ವನಿಯಮಾದಶೇಷದೃಷ್ಟಾದೃಷ್ಟಸ್ಯಾಪಾರಾಣಾಂ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಣಾದನೂನತಾ || (೨) ಇಂದ್ರಿಯಸ್ಥೈಃ ಸ್ವರೂಪೈಸ್ತು ಜ್ಞಾನಾನ್ವಿ ಜನಯತ್ಯಸೌ | ಮನಃಸ್ಥೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ಕಾಮ್ಯೋಃ ಕರ್ಮಕೃದೇವಚ || ಪೃಥಕ್ ಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ಜೀವಂ ಧಾರಯತಿ ಪ್ರಭುಃ | ಜೀವಸ್ಥಿತೇನ ರೂಪೇಣ ವೇದಯತ್ಯದಮಿತ್ಯಸಿ | ಪ್ರಾಣ ಏಕೋ ವಶಃ ನಿತ್ಯಂ ಬಾಹ್ಯಾಂತಃಕರಣೇಶ್ವರಃ | ತಾನ್ಯೇತಾನ್ಯವಶಾನ್ಯೇನ ತಥಾಪಿ ಕೃಪಯ್ಯತ ಸಃ | ಪೃಥಕ್ ಶಕ್ತೋಽಪಿ ತದ್ವೈಸ್ತು ಸ್ವರೂಪೈಸ್ತದ್ ಕಾರ್ಯಕೃತ್ | ತಸ್ಯೇಶೋ ಭಗವಾನ್ ವಿಷ್ಣುರೇವಮೇಷ ಯಥಾನ್ಯಗಃ || ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಯೈವಾಡ್ಯತಾವಗಮಾತ್ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೂ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ನಿಯಮವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉನ್ನತವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ-ಯಾವುದು ಯಾವುದರಿಂದ ಉನ್ನತವಾಗಿದೆಯೋ, ಅದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉನ್ನತವು

ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಪ್ರಾಣನು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಮನಸ್ಸು ಕೂಡ ಅನ್ಯಾಯ ವ್ಯತಿರೇಕಗಳಿಂದ ಸರ್ವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವೆಂದೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. (ವಿವಿಂಚ ಮನಸ್ಸು ಸರ್ವ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತ ಉನ್ನತವಾಗಿದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನ್ಯೂನಾಧಿಕಭಾವದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಾಯಕವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ನ್ಯೂನವಾದುದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕ ವಾದುದರಲ್ಲಿ ಲಯವು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನಿಯಮ: ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸಂಗತವು, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳ ಕೂಡದು. (೨) (ವಿಕೇಂದರೆ) ಅಧ್ಯತಾ= (ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು) ಎಂದ ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಈ ಪ್ರಾಣನು ಚಕ್ಷುರಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾದ ಸೂರ್ಯಾದಿ ಪುರುಷರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ತನ್ನ ರೂಪಗಳಿಂದಲಾದರೂ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ರುದ್ರನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ತನ್ನ ವಿಶೇಷ ರೂಪದಿಂದ ಜ್ಞಾನಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಹೇಗೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಸರ್ವಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಕಾರಣವು) ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪಗಳಿಂದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಪೃಥಕ್ ಇರುವ ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಜೀವನನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಜೀವರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪದಿಂದ ಅಹಂ ಎಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣನೊಬ್ಬನೇ ಸದಾ ಸರ್ವರನ್ನು ವತೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಅಂತಃಕರಣಕ್ಕೂ ನಿಯಾಮಕನು. ಯದ್ಯಪಿ ಪ್ರಾಣನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳ ದ್ವಾರವಿಲ್ಲದೇನೆ. ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನು. ಆದಾಗ್ಯೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ನಿಯಮಿಸುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಿಗೆ ಫಲಾಧಿಕೃತವುಂಟಾಗುವುದು, ಎಂದು ಆ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತೆಯಿಂದ ಪರತಂತ್ರಗಳೇ ಆದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ದ್ವಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ರೂಪವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಅವರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ನಿಯಾಮಕನು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇತರರಲ್ಲಿದ್ದು ಇತರರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣನೊಳಗೆ ಇದ್ದು ಪ್ರಾಣನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಅಧ್ಯತ್ಮವು (ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು) ಇದ್ದುದರಿಂದ (ಮನಸ್ಸಿಗೆ, ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಐಯವೆಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) || ೨ ||

೩ನೇ ಅಧ್ಯಕ್ಷಾಧಿಕರಣವು

ಈ ೩ನೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ ಪ್ರಾಣಮಸ್ಯಜತ ಎಂದು ಪ್ರಾಣನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಂದೂ, ವಿಶೇಷ ದರ್ಶನವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣನು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ, ಲಯಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕರತ್ವಂ=(ಸರ್ವಕಾರ್ಯ ಕರ್ತೃತ್ವಂ) ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವು. ಅಧ್ಯತಾ=ಎನ್ನುವುದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವು. ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಸೋಽಧ್ಯಕ್ಷೇ ಇತ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯೇವಮೇವಾನಾತಂಕಾ ಪರಿಹಾರಶ್ಚ || (೨) ಶ್ರುತಿಬಾಹುಲ್ಯ ಮೇವಾಶಂಕಾಯಾಂ ಪರಿಹಾರೇ ಚ ವಿಶೇಷ ಹೇತುಃ || ೩ ||

ಅ || (೧) ಶ್ರೀ ಹರಿಗಿಂತ ಉನ್ನತವಾದವನಿಗೇನೇ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಗಿಂತ ಉನ್ನತವು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೇಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣಾದಿದಮಾವಿರಾಸೀತ್ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣನೇ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯ

ಕ್ರಮಃ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಿಯು. ಆತ್ಮನ ಆಕಾಶಸ್ಸಂಭೂತಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆಕಾಶಾದಿಗಳ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು. (ಆ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಪಷ್ಟಿಗಳು ಸಂಹಾರ ವಿಷಯಗಳೂ, ಮುಕ್ತಿ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲ. ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಡದು.) ಮುಕ್ತಿ ಪ್ರಲಯಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತಿ ಪ್ರಲಯಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಗ್ನಿಗೆ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ವಾಯುವಿಗೆ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೂ ಲಯವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯೆಂಬ ಒಂದು ಭೂತದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಲಯವೆಂಬುವುದು ಅರ್ಥಾತ್ ಕ್ಲೃಪ್ತವಾಯ್ತು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೊಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಸಮಾನರೋಪಃ=ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿರೂಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಲಯವು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಯಾವ ದೇವತೆಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅವಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅವಾವುಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಯವೆನ್ನು ಬೇಕು. (ಒಂದೇ ಭೂತದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಲಯವಲ್ಲ.) (ಯಾವಾವದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೋ ಅವಾವ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಲಯವೆನ್ನುವುದಾದರೆ ವರುಣಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಅತ್ತಿನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವರುಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವೆಂದದ್ದು ಕೂಡದೆ ಹೇಳಿಕೊಡುವುದು. ಎಂದರೆ) ವರುಣಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಬಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ವರುಣಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಅತ್ತಿನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಮಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಅಬಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಲಯವೂ ನರಾದ ವರುಣಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (ಇಂತಹವರಿಗೂ ಕೃಚಿತ್ ಅನ್ಯತ್ರ ಲಯವು ಕಂಡೆ ಎಂದರೆ) ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೇನೇ ಈ ನಿಯಮವು. (೩) (ಇದು ಕೇವಲ ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದುದಲ್ಲ ಮತ್ತೆ) ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವ್ಯಾವೃಭವಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಇವೆ. (ವಿವಂಚಿ ಇಂತಹವರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಂದು ಹೇಳದಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಸಮಾನಿಕರಾದ ದೇವತೆಗಳ ಲಯವೂ ನದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವೆನ್ನು ಬೇಕು.)

|| ೫ ||

೬ನೇ ಸಮನಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಭಗವದಧೀನತ್ವ, ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತತ್ವಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ-ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂದಾರ್ಭಃ=(ಅದಾರ್ಥವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಕೃತೇರಸಂಸಾರಾದಿನೇಶೇನಾಪ್ಯನ್ಯಥಾ ಕರ್ತುಮಶಕ್ಯತೇನ ಸುದೃಢ ತ್ವಾಸ್ತವಸಾಮ್ಯಮೇವೇಶ್ವರೇಣ || ನ ಚೇತ್ಸಂಸಾರಿತ್ವಮಿತಿ ಯುಕ್ತಂ || (೧) ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಮಹಾಮಹಿಮತತ್ವಾತ್ || (೨) ನಿತ್ಯಾಸಂಸಾರಿತ್ವಸ್ಯ ನಿತ್ಯತದನುಗ್ರಹೇಣೈವೋಪ ಪಪತ್ತೀ || (೩) ಸದ್ವ್ಯಾನಿತ್ಯತಯ್ಯಾನಿತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಂ ನಿತ್ಯಾತ್ಮನಾ ಯತಃ | ನಿತ್ಯಯೈವ ಸ್ವರಕ್ತೇಶೋ ನಿಯಾಮಯತಿ ನಿತ್ಯದಾ || ದ್ರವ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಚ ಕಾಲಶ್ಚ ಸ್ವಭಾವ ಶ್ವೇತನಾ ಧೃತಿಃ | ಪ್ರಕೃತಿ ಪುರುಷಶ್ಚೈವ ನ ಸಂತಿ ಯದುಪೇಕ್ಷಯಾ || ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತೇಶ್ಚ

|| ೬ ||

ಅ || (೧) ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಸಂಸಾರಾದಿಗಳಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಪಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಅತಿ ದೃಢವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸರ್ವವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ

ಸಾಮ್ಯವೇ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. (ಸಂಸಾರಗಳಿಗೇನೇ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಲಯವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯು ನಿತ್ಯ ಮುಕ್ತಳಾದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ) ಸಂಸಾರವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸರ್ವಸಾಮ್ಯವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. (ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಸಂಸಾರವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು. ಆದಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಲಯಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆಹೇಳುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ) (ಮಹಿಮಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ತದಪೀತೇಃ ಸಂಸಾರ ವ್ಯಪದೇಶಾತ್ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೋಚಕತ್ವ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿ ಗುಣಾಧಿಕ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲ.) (೩) (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲವೆಂದಾದರೆ ಗುಣಾಂತರದಿಗ ವೈಷಮ್ಯವು ಕೂಡಲಾರದು ಎಂದರೆ) ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಸಾರವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ನಿತ್ಯವಾದ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (೪) (ನಿತ್ಯವಾದುದಕ್ಕೂ ಭಗವದಧೀನತ್ವವಿದೆ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಹೇಗೆ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಘಟಾದಿಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಸದಾ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಾನೋ, (ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿತ್ಯವಾದುದನ್ನು ನಿತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ) ಹಾಗೆಯೇ ನಿತ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಿತ್ಯವಾಗಿಯೇ ನಿತ್ಯವಾದ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸರ್ವದಾ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಾನೆ) ಯಾವಾಗಲೂ ಅನಿತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ದುರಿತ ಪ್ರಾಕೃತಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಾನುಷ್ಠಾನದ್ವಾರಾ ಅಸ್ಮದಧೀನ ನಿತ್ಯತ್ವವು. ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಗಾದರೂ ಈಶ್ವರಾಧೀನ ನಿತ್ಯತ್ವವು. ದ್ರವ್ಯ (ಪ್ರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ತತ್ವಗಳು) ಕರ್ಮ = ಧರ್ಮ ಅಧರ್ಮಗಳು, ಕಾಲವು, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳ ಪರಿಣಾಮಾದಿಗಳು, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ ತತ್ವಗಳ, ಮತ್ತು ಅದರ ಪರಿಣಾಮಗಳ ಅಭಿಮಾನಿಯು, ಧೈರ್ಯವು, ಪ್ರಕೃತಿಯು, ಜೀವನು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ವೇಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮಹಾಮಹಿಮೆಯು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದು ಯುಕ್ತವು. || ೬ ||

ತಾನಿಪರಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಇತರರಾದ ದೇವತೆಗಳು ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಲಯವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಯೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪರತಂತ್ರತಾ = (ಪರಾಧೀನತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾನ್ಯದೇವಾದೀನಾಂ ಪ್ರಾಣಾಧೀನತ್ವಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿನಿಯಮಾಪ್ತರಪ್ರಾಪ್ತಿರ್ನಾಸ್ತೇವ || (೨) ಪ್ರಾಣಂ ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪರಂ ದೇವಾಶ್ಚದನ್ಯೇ ಚೈವ ತದ್ಗತಾಃ | ಪ್ರಾಪ್ತೌ ನಂತಿ ಪರಂ ದೇವಂ ವಸಂತಿ ಚ ಯಥಾಸುಖಂ || ಇತಿ ವಿಶೇಷಶ್ರುತೇಃ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ಇತರರಾದ ದೇವಾದಿಗಳು (ಪ್ರತಿಬಿಂಬೋ ಹರೇಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಸ್ಥಾನಾಃ ಕಲಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ) ಚತುರ್ಮುಖನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬರಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೇ ಲಯವೆಂಬ ನಿಯಮವಿದ್ದುದರಿಂದ, ಚರ್ತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಇತರರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. (ನಿವಂಶಗಳಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಇತರರಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಣನ ಅಧೀನತ್ವವಿದ್ದುದರಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಲಯವಿಲ್ಲ

ಹಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೂ ಮೋಕ್ಷವಿಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷ: ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ದೇವತೆಗಳು ಚತುರ್ಮುಖವನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ತದ್ವಾರಾ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಲಯ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಇತರರಾದ ಋಷಾದಿಗಳು ದೇವತೆಗಳ ಗ್ವಾರಾ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ತಂತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸುಖದಿಂದ ಆವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ (ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದಾಗ ಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟರಾದವರಿಗೆ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ್ದು ಯುಕ್ತವು.)

|| ೭ ||

ಅನಿಭಾಗಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರು ಸ್ವತಂತ್ರರೋ ಅಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ-ಸ್ವತಂತ್ರರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಅಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಸಮಾನಧರ್ಮಃ (ಸಂಸಾರ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದೇರಿಶ್ವರಸಂಕಲ್ಪಾದ್ಯನುಸಾರಿತ್ವ ನಿಯಮೇ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನಧರ್ಮತ್ವಂ ಮುಕ್ತೇರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ಕೃತಾರ್ಥತ್ವೇನ್ನೈವ ವಿಶೇಷೋಪ ಪತ್ತೇ | (೩) ಅಪೂರ್ಣತಾದಿಭಾವೋ ವಾ ದುಃಖಂ ವಾ ಣಾಸ್ತಿ ಕಿಂಚನ | ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯೇಽಪಿ ಪಾರತಮ್ಯೇಽಪ್ಯೇತಃ ಸುಖೀ || ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || ೮ ||

ಅ|| (೧) ಮುಕ್ತರು ಸ್ವತಂತ್ರರು, ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪರಾದುದರಿಂದ, ಮತ್ತು ಮುಕ್ತರಾದುದರಿಂದ, ಆ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳು ಈಶ್ವರ ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ಯನುಸಾರಿಗಳು ಎಂದು ನಿಯಮವಿದ್ದರೆ (ಅಂತೂ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದರೆ) (ದುಃಖಾದಿಗಳು ಬರಬೇಕಾಗುವವು. ಆದರಿಂದ) ಮುಕ್ತಿಗೂ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನ ಧರ್ಮತ್ವವು ಬರಬೇಕಾಗುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತರು ಸ್ವತಂತ್ರರೇ, ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮರೋಕ್ತಿಯು ವಿರುದ್ಧವು ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ-ಕೃತಾರ್ಥತಾ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಮುಕ್ತರಾದವರಿಗೆ ಈಶ್ವರನ ಅಧೀನತ್ವವು ಇದ್ದರೂ ಮುಕ್ತರಾದುದರಿಂದಲೇ ದುಃಖಾಭಾವ ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿ ವಿಶೇಷವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ-ಸತ್ಯ ಸಂಕಲ್ಪತ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಭಗವತ್ಸಂಕಲ್ಪಾದ್ಯನುಸಾರಿತ್ವನಿಯಮವನ್ನಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾದರೆ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನಧರ್ಮತ್ವವೇ ಬರಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಗವದಿಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ಆಗ ಅದು ಸಿಗದಿರುವುದರಿಂದ ದುಃಖಾದಿಗಳನ್ನನುಭವಿಸುವನು, ಮುಕ್ತರಾದರೂ ಸರ್ವದಾ ಭಗವದಿಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಭಗವಂತನ ಕಾಮನಾ ನಿಮಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತರು ಇಚ್ಛಿಸುವುದರಿಂದ ಅಭಿಲಷಿತವೆಲ್ಲವೂ ಸಿಗುವುದರಿಂದ ಅಸ್ವತಂತ್ರರಾದವರಾದಾಗ್ಯೂ ದುಃಖಲೇಶವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) (೩) (ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪಾರತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದರೂ ದುಃಖವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪರಾಧೀನತ್ವವಿದ್ದರೂ ದುಃಖಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಮುಕ್ತನು ಸುಖೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತರು ಅಮುಕ್ತರು ಇಬ್ಬರೂ ಪರತಂತ್ರರಾದಾಗ್ಯೂ ಮುಕ್ತನು ಸಮಪ್ರದುಃಖಗಳಿಂದ ವಿರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಸುಖೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಂಸಾರಿಯು ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಸಲ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ.) ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪಾರತಮ್ಯವಿದ್ದರೂ ಅಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. (ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪೂರ್ಣತ್ವವಿದೆ.

ಅಧಿಕವಾದುದನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸಿದರೆ ಅದು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗುವವು. ಮುಕ್ತರು ಪೂರ್ಣರಾದುದರಿಂದ ಅಯೋಗ್ಯವಾದುದನ್ನು ಕಾಮಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು. (ಏವಂಚ ಮುಕ್ತರು ಕೃತಾರ್ಥರಾದುದರಿಂದ ಪರತುತ್ವರಾದಾಗ್ಯೂ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗದೆ ಇರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನ ಧರ್ಮತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವ ಕಾರಣ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಯುಕ್ತವು) || ೮ ||

ತದೋಕೋಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞ ಜನರ ಮರಣದಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮರಣವೋ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿಯೋ ಎಂದು. ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಅಜ್ಞ ಜನರ ಮರಣದಂತೆಯೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೃತಶೇಷತಃ= (ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದ ಶೇಷತ್ವವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಸನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಶೇಷವತ್ಪಾದುತ್ಪಾಂತಾವವಿಶೇಷೋ ಜ್ಞಾನಿನಃ || (೨) ಜ್ಞಾನೋದಯಾನಂತರಂ ಸರ್ವದಾ ಜ್ಞಾನಫಲಸ್ಯಾನುಪ್ರವೃತ್ತೀಃ || (೩) ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಶೇಷಸ್ತು ವಿರಜಾತರಣಾವಧಿಃ | ಸ್ವೋದಯಾತ್ಮಲದಂ ಜ್ಞಾನಮಾದೇಹಂ ಕರ್ಮಪಾಸ್ತರವೇಃ | ತಥಾಪಿ ಪ್ರಕೃತೇಬರ್ಲಂಧೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ನಹಭಿದ್ಯತೇ || ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೪) ಶರೀರೇ ಪಾಪ್ಮನೋ ಹಿತ್ವಾ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಮಶ್ರುತೇ | (೫) ಸ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇ ಸಂಪನ್ನೋ ಯಥಾ ಪಾದೋದರಸ್ತುತಾ ವಿನಿರ್ಮಾಚ್ಯತೇ ಏವಂ ಹೈವ ಸ ಪಾಪ್ಮನಾ ವಿನಿರ್ಮಾಚ್ಯಃ || (೬) ಸ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ವಿರಜಾಂ ಸರ್ವೀಂ || ತತ್ಸಕೃತದುಷ್ಯತೇ ವಿದೂನುತೇ || ತೇ ಬ್ರಹ್ಮಲೋಕೇ ತು ಪರಾಂತಕಾಲೇ ಪರಾನ್ಯತು ತ್ವರಿಮುಚ್ಯಂತಿ ಸರ್ವೇ || ಇತಿ ಚ || (೭) ಅನ್ಯಥಾಭಾವನಿಯಮೋಂನೃತತಾ ಕಾರಯ ಕಾರಣೇ ಇತಿ ಚ || || ೯ ||

ಅ || (೧) ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ಶೇಷವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗೆ ಮರಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ—ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣದಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣಕ್ಕೂ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿಕೂಡದು. ದೇಹತ್ಯಾಗ ಪ್ರರ್ಯಂತ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವಿದೆ. ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವಿದ್ದರೂ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣವು ವಿಲಕ್ಷಣವು ಎನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಿಲ್ಲ.) (ಏವಂಚ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣವು ಅಜ್ಞ ಮರಣ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಅತಿಶಯವಿಲ್ಲ.) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ—ಶಬ್ದದನು ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ (ಯಾವಾಗಲೂ ಅಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನಫಲವುಂಟಾಗುವುದು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಸರ್ವದಾ ಜ್ಞಾನಫಲವು (ಸಂಚಿತ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕ್ಷಯ, ಆಗಾಮಿ ಸರ್ವ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಉಪಮರ್ಧ, ಉತ್ಕೃಮಣಾದಿಗಳು) ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಅಂದರೆ—ಜ್ಞಾನಿ ಅಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಮರಣದಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮದಿಂದ ವಿಶೇಷವಿಲ್ಲವಾದರೂ ಜ್ಞಾನಿಯಾದವನಿಗೆ ಮರಣದಲ್ಲಿ (ಜ್ಞಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷವು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಏವಂಚ ಜ್ಞಾನರೂಪ ವಿಶೇಷಕಾರಣವಿದ್ದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರ

ಇಕ್ಕೆ ಅಜ್ಞರ ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) (೩) ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದಲಾಗ್ಯಾತು ಫಲ ಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಜ್ಞಾನವು ತನ್ನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಫಲ ಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ನೈಶ್ವಾನರೇ ದ್ಯುಸದ್ಯಾಂ ವಾ ಸೂರ್ಯೋವಾ ದೇಹ ಏವ ವಾ! ವಿಧೂಯ ಸರ್ವಪಾಪಾನಿ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ) ದೇಹವಿರುವವರ್ಯಂತ ಅಥವಾ ಸೂರ್ಯಇರುವ ವರ್ಯಂತ ಫಲಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ- (ಯದ್ಯಪಿ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟಿದ ಲಾಗ್ಯಾತು ಫಲಪ್ರದ ವಾಗುತ್ತದೆ.) ಆದಾಗ್ಯೂ (ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವೇ ಪ್ರತಿಬಂಧಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಪ್ರಕೃತಿಯ ಬಂಧವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಭೇದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ಅಂತೂ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಂಧನಾರವಾದಾಗ ಆಗುತ್ತದೆ.) (ಅಂತೂ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮವು ವಿನಾಶವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ- ಮತ್ತೆ ಸರ್ವೇಷವಾಗಿಯೇ ನಾಶವಾಗುವುದು. ಆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ಶೇಷವು ವಿರಜಾನಯನ್ನ ದಾಟುವವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ.) ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು (೪) (ಅದೇಹಂ ಕರ್ಮ ಫಲದಂ ಎಂಬುವಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ವಾಸಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಮಸ್ತಕಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (೫) (ಆರವೇ: ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) 2 ಮಾತ್ರಾಗಳು ಓಂಕಾರದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರ ಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವವನು ಧ್ಯಾನಾರ್ಹನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ತೇಜೋ ರೂಪನಾದ ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಸರ್ವವು ಜೀರ್ಣವಾದ ತ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಹೀಗೆಯೇ ಧ್ಯಾನಿಸುವವನು ಪ್ರಾರಬ್ಧವಾದ ಪಾಪದಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. (೬) (ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ಶೇಷಸ್ತು ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಧ್ಯಾನಿಸುವವನು ವಿರಜಾನದಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅನಿಷ್ಟವಾದ ಪುಣ್ಯಶೇಷವನ್ನೂ ಪಾಪಶೇಷವನ್ನೂ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. (೭) (ತಥಾಪಿ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಬಂಧಂ= ಎಂಬುವಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮಪರಿತ್ಯಾಗ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ (ಸತ್ಕರ್ಮ ಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣ ಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ವೇದಾಂತ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು. 4 ತ್ಯಲೋಕವನ್ನು ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣುಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಚತುರ್ಮುಖನ ಆಯುಷ್ಯದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೃತ ಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಾ ಕೃತಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (೮) (ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಾಕೃತಗಳಿಗೆ ಸತ್ಯತ್ವವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅನೃತತ್ವವು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಮಹತ್ತಾದಿ ಕಾರ್ಯ, ಪ್ರಧಾನಾದಿ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅನೃತತ್ವವು ಯಾವುದು ಹೇಳ ಲ್ಪಡುತ್ತದೋ ಅದು ಪರಿಣಾಮವೇ. (ವಿಧ್ಯಾತ್ಮವಲ್ಲ. ಅನೃತಂ ಪರಿಣಾಮತಃ| ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರಾಕೃತಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಎಂದುಕ್ತವಾಗಿದೆ.) (ಎಂಚೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮರಣವು ಅಜ್ಞರ ಮರಣಕ್ಕಿಂತ ವಿಲಕ್ಷಣವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಯು ಯುಕ್ತವು) || ೯ ||

೧೦ನೇ ಯೋಗ್ಯಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಗತಿ ಸ್ಥೂತಿಗಳು ಆವೇಕ್ಷಿತಗಳೋ, ಅಲ್ಪವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಅವೇಕ್ಷಿತಗಳಲ್ಲ, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಅವೇಕ್ಷಿತಗಳೇ ಎಂದು ಸದ್ಧಾತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಲೋಕೋಪಮಾ= (ಲೋಕ ದೃಷ್ಟಾಂತವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ೧) ನ ಚ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಲೌಕಿಕ ಸಾಧನಸ್ಯ ಫಲಸ್ಮರಣಾನರ್ಜಿತತ್ವಾತ್ಸರ್ವಗ ಮೋಕ್ಷ ಯೋರಪಿ ತಥಾತ್ಮಮಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ತ್ರಿಯಾನುವೃತ್ತಿಲೌಕಿಕೇ ಸಾಧನೇತು ಮನೋನುವೃತ್ತಿವೈದಿಕೇ ಸಾಧನೇ ಸ್ಯಾತ್ || ಭವೇತ್ಪಲಂ ಮೇ ಸರ್ವಭೇದೇನ

ಶಸ್ತಾತ್ಮರೇಷದಾ ನಿಶ್ಚಿತತ್ವೇನ ವಿದ್ಯಾನಿತಿ ಶ್ರುತೇಸ್ತತ್ತದನುಸಾರ್ಯನುವೃತ್ತೇ
ಲೌಕಿಕವೈದಿಕಯೋ ಸ್ವಾಧನಯೋಸ್ಸಾಮ್ಯಾತ್ || (೩) ಅತೋತ್ತಮಫಲಾನು
ಸ್ಮರಣಂ ಲವನಾದಿಕ್ರಮ್ಯನುವೃತ್ತಿವದ್ವಿಷ್ಣುಂ ವಚನಪ್ರಾಮಾಣ್ಯಾತ್ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಲೌಕಿಕ ಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಫಲಸ್ಮರಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಗ
ಮೋಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಫಲ ಸ್ಮರಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲ. (ಎಂಚೆ ಲೋಕ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ
ವಿದ್ಯಾಗತಿ ಸ್ವ್ಯತಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೋಕ್ಷವು ಆಗಲಾರದು,
ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ—ಶತ್ವದನುಪ್ರವೃತ್ತಿ: ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯ
ವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಲೌಕಿಕ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯಾನುವೃತ್ತಿಯು, (ಮತ್ತೂ ಮತ್ತೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳ
ಅನುವೃತ್ತಿಯು. ವೈದಿಕ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನ ಅನುವೃತ್ತಿಯು.) (ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಮನೋನಿವೇಶನವು
ಕ್ರಿಯಾ ಮನೋವೃತ್ತಿ ರೂಪವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕರ್ಷಣಾ ಕೇಷಲ ಅನುವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಫಲವು
ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಆಗುವುದೋ ಆದಕಾರಣ ಜ್ಞಾನಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಸ್ಮರಿಸಲೇಬೇಕು, ಎಂಬ
ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತತ್ತದನುಸಾರಿಯಾದ ಅನುವೃತ್ತಿಯು ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಸಮವಾಗಿದೆ. ಆದಕಾರಣ
ಇಲ್ಲಿ ಫಲಾನುಸ್ಮರಣವು ಭೇದನಾದಿ, ಕೃಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವೃತ್ತಿಯಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. (ಅಂದರೆ—ವೃಕ್ಷ ಭೇದ
ನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಷಣಾದಿಗಳ ಅವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಪರಶುವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ದಾರುವಿಗೆ ಬಲವತ್ತರ
ಸಂಯೋಗಾವೃತ್ತಿಯು. ಕೃಷ್ಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹುದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಕರ್ಷಣಾದ್ಯಾವೃತ್ತಿಯೇ. ಇಷ್ಟರಿಂದ
ಲೋಕಾನುಸಾರವಿಲ್ಲವೆಂದನ್ನ ಕೂಡದು. ಅವಾಂತರ ವಿಶೇಷಗಳು ವಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದುದಾಗ್ಯೂ ಅನುವೃತ್ತಿ
ಮಾತ್ರವು ಎರಡು ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರವು
ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿ ಸಮವಾಗಿದೆ.) (ಗತಿಗೆ ಫಲ ಸ್ಮರಣದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದೆ ಎಂಬುವುದು ಯುಕ್ತಿ
ವಿರುದ್ಧವು ಎಂದರೆ) ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ (ಯುಕ್ತಿಯು ಅಭಾಸವು.) (ಎಂಚೆ ಶತ್ವದನು
ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅನುಗಮನಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾದಿಗಳ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೋಕ್ಷವು
ಲಭಿಸುವುದು) || ೧೦ ||

ಇತಿ ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ ತ್ರೀಮದ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸೂತ್ರಾನುನ್ಯಾಪ್ಯಾ
ತ್ರೀಮನ್ಯಾ ಮವಿವರಣೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ದ್ವಿತೀಯಃ ಪಾದಃ

ತ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ
ತ್ರೀಮನ್ಯಾಯ ವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೨ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು ||

೨ನೇ ಪಾದ

ಈ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾಡಿಯಿಂದ ಉತ್ಪಾಂತರಾದವರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಆ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋದವರಿಗೆ ಗಮ್ಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸುವರು. ಈ ಪಾದದ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕರಣಗಳ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಆನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವರು.

ಸುಕ್ರಮು ವಿಕ್ರಮೌಚ | ಸಾಂತಾನಿಕಪ್ರಾಪ್ತಿರಭೀಷ್ಟತಾಚಃ ಸೌಕರ್ಯಮಿತ್ಯನ್ಯ
ಮತಸ್ಯ ತರ್ಕಾಃ || ವಿಶೇಷಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿರುರುತ್ಪಮಾಪ್ತಿಃ ಕ್ರಮಾನುರಾಗಃ ಕಥಿತಾನ್ತನು
ವೃತ್ತಿಃ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನಿರ್ಣೀತಿಕರಣಃ ||

ಆರ್ಚಿಕರಣವು

೨ನೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ತೇಜರ್ಚಿಷಮಭಿಸಂಭವಂತಿ ಯದಾದ ಪುರುಷೋಽಸ್ಮಾಲ್ಲೋಕಾ ತ್ರೈತಿ ಸ ವಾಚುನಮಾಗಚೈತಿ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆರ್ಚಿಲೋಕವು ಪ್ರಥಮ ವ್ರಾಪ್ಯವೋ, ವಾಯು ಲೋಕವೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಎರಡು ಲೋಕಗಳೂ ಪ್ರಥಮ ವ್ರಾಪ್ಯಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆರ್ಚಿಲೋಕವೇ ಪ್ರಥಮ ವ್ರಾಪ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸುಕ್ರಮಃ=(ಆನೇಕ ಮಾರ್ಗಗಳು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ತತ್ರ ತತ್ರ ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾನ್ಯಭೋಕ್ತೇರಧಿಕಾಧಿಭೇದೇನ ವೈದೃಷ್ಟ್ಯಭಕ್ತ ಮಾರ್ಗಃ ಸುಕ್ರಮೋಪಪತ್ತೇರಿತಿ ವಾಚ್ಯಂ || (೨) ಸರ್ವೇ ವಾ ಏತೇ ಉತ್ಪಾಂತಿ ತೇಜರ್ಚಿಷಮೇವಾಭಿಸಂಯಂತಿ ತತೋ ವಾಯುಮತೋಹಃ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಮಿತ್ಯೇಷ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಪಥಃ || (೩) ದ್ವೇ ಸೃತೀ ಅಶೃಣವಂ ಪಿತೃಣಾಮಹಂ ದೇವಾ ನಾಮುತ ಮರ್ತ್ಯಾನಾಂ | ತಾಭ್ಯಾಮಿದಂ ನಿಶ್ಚಮೇಜತ್ಸಮೇತಿ ಯದಂತರಾ ಪಿತರಂ ಮಾತರಂ ಚೇತಿ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿತೋ ಜ್ಞಾನಿನಾಮೇಕಮಾರ್ಗಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ || (೪) ಏಷ ಉ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಪಥಃ ಇತ್ಯವಧಾರಣವಿರೋಧಾದನ್ಯಥಾ || (೫) ಏಜದಿತಿ ವೈದಿಕಾನುಷ್ಠಾನವತಃ ಉಕ್ತೇರ್ನಾರ್ಥೋಗತಿ ವಿರೋಧಃ || (೬) ಪುನರಾವರ್ತಿನೋ ಯೇ ತು ತೇಷಾಂ ಧೂಮಪಥೋ ಭುವಃ | ಅನ್ಯೇಷಾಮರ್ಚಿರಾದಿಶ್ಚ ತದ್ವೇದೋ ಮಧ್ಯಸಂಸ್ಥಿತಿಃ | ಧೂಮಾರ್ಚಿರಾದಿ ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಪ್ಯಾನುಜ್ಞಾಂತು ಮಧ್ಯಗಾಃ | ವಿದ್ಯತ್ಯ ಸ್ವೇಷ್ಟದೇವೇಷು ತದೂರ್ಧ್ವಂ ಯಾತಿ ಚಾಧರಂ || (೭) ಅತ್ಯಲ್ಪಾನಾಮವಿಜ್ಞಾ ತಾನ್ಯಾನುಜ್ಞಾ ವರ್ತಿಸಾಂ ಭವೇತ್ | ಪುಂದ್ರಾರೇಣ ಸ್ವದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವಾ ಯಥಾ ಯೋಗ್ಯಂ ವಿಮುಚ್ಯತಾಂ | ಅತೋ ನ ಮಾರ್ಗಭೇದೋಽಸ್ತಿ ನ ಹಿ ಮಾರ್ಗೋಽತ್ರ ಸಂಭವಃ || ಪ್ರೇತತ್ವಂ ವಾಽಧರೋ ಮಾರ್ಗಃ ಪಾಪಜತ್ವಾದ್ವಯೋಃಪೃಥಕ್ || ಇತಿ ಸ್ಮೃತೇಶ್ಚ

|| ೧ || ೨ || ೩ || ೪ ||

ಅ || (೧) ತೇಜೋವಿಷಯಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ ನಾಯುನಾಗಚ್ಛತಿ ಎನ್ನುವ ೨ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿ
ರಾದಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ, ವಾಯ್ವಾದಿಮಾರ್ಗವನ್ನೂ. ಹೇಳಿದುದರಿಂದ (ಮಾರ್ಗಭೇದದಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ
ಪ್ರಾಥಮಿಕತ್ವವಿದ್ದರೂ) ಅಧಿಕಾರಭೇದದಿಂದ (ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ) ಅನೇಕ ಮಾರ್ಗರೂಪ
ಸುಕ್ರಮವು ಕೂಡುವ ಕಾರಣ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾರ್ಗವು. (ಹೀಗೆ ಮಾರ್ಗನಿರ್ಣಯವಾಗದಿರುವುದು
ರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವರಣೆಯು ಕೂಡಲಾರದ್ದು) ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಃ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತನಾಶಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಜ್ಞಾನಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶರೀರದಿಂದ ಉತ್ಪಾಂಶರಾ
ಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಅರ್ಚಿಲೋಕವನ್ನೇ ಸ್ವಧಮತಃ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಆಮೇಲೆ ವಾಯುಲೋಕ, ಅನಂ
ತರ ಅಹಲೋಕ, ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಾಭಿಮಾನಲೋಕ, ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಇದುವೇ ಬ್ರಹ್ಮಮಾ
ರ್ಗವು. (ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗವು ಅರ್ಚಿವಾದಿಮಾರ್ಗವೇ.) (೩) ಮರಣಶೀಲರಾದ ಮೋಕ್ಷ
ಸ್ವರ್ಗಾದಿಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವವರಿಗೆ, ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪಿತೃಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ (ಅಂದರೆ ದೇವಯಾನ
ಪಿತೃಯಾನಗಳೆನ್ನುವ ಎರಡೇ ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಕೇಳಿರುವೆನು. (ದ್ವೈತಃ ಪಿತಾ, ಪೃಥಿವೀ ಮಾತಾ
ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯದಿಶೆಯಿಂದ) ದ್ವೈತವಾಕ್ಯಭಿವಿಗಲ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತ್ಯವಾಯದಿಂದ ಹದರುವ, ವೇದೋಕ್ತ
ಗಳಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಕರ್ಮ. ನಿವೃತ್ತಕರ್ಮಾದಿಗಳ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ, ಈ ಜೀವನಮುಕ್ತಾ
ಯವು ಆ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿ
ಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಲಿಕ್ಕೆ ಅರ್ಚಿವಾದಿರೂಪವಾದ ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಪ್ರಾಪ್ತ
ವಾಗುತ್ತದೆ. (೪) ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೊಂದ ತಕ್ಕದು ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗಗಳು ಇದ್ದರೆ ಏಷ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮಪಥಃ
ಎನ್ನುವ ಅವಧಾರಣವು ಕೂಡದೆ ಹೋಗುವುದು. (ಅಂದರೆ—ತೇಜೋವಿಷಯಭಿವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ ನಾಯುನಾಗಚ್ಛತಿ ಅರ್ಚಿ
ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಎಂದು ಅವಧಾರಣವಿದ್ದು ದರಿಂದ ತತೋ ವಾಯುಂ= ಎಂದು ವಾಯು
ಲೋಕವು ಎರಡನೇದ್ದಾಗಿ ಹೊಂದತಕ್ಕದು ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯ
ತಕ್ಕದ್ದು.) (೫) (ಸರ್ವರಿಗೂ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದು ಧರ್ಮಲೋಕವು, ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು
ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದು ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಲೋಕವು, ಹೀಗೆ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳೇ ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾಗುವುದಾದರೆ—
ತಮಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಅಧೋಗತಿಯು ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗುವುದು. ಅಂತಹವರೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಅದ
ಕಾರಣ ದ್ವೇ ಸ್ತುತಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಂ ಎಂದದ್ದೂ ಹೇಗೆ? ಎಂಬ'ಆಶಂಕೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ
ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಏಷತ ಎಂದದ್ದೂ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಏಷತ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ವೇದೋಕ್ತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು
ಅನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೇನೇ ಆ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ತಮಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ
ಅಧೋಗತಿಯು ಬೇರೆ ಕೆಲವರಿಗೆ ಬರುವುದು ಎಂದದ್ದು. (೬) (ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಡ
ತಕ್ಕದು ಅರ್ಚಿರಾದಿರೂಪವಾದದ್ದು ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗವು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ವೃತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)
ಯಾರು ಲೋಕಾಂತರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪುನಃ ತಿರುಗಿ ಬರುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹವರಿಗೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ
ಧರ್ಮ ಮಾರ್ಗವು ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನ
ವಾದದ್ದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವಿಕೆಯು. ಮಧ್ಯಸ್ಥರು ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ, ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗ, ಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ
ಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ತಂತಮಗೆ ಇಷ್ಟಗಳಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರೀಡಿಸಿ ಯಥಾ
ಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉದ್ವರ್ಗಲೋಕವನ್ನು ಅಥವಾ ಕೆಳಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. (೭) ಹಾಗಾ
ದರೆ—ಅಶ್ವೇತ್ಯೇವ ಪರಂ ದೇವಮೂಪಾಸ್ಯ ಹರಿಮವ್ಯಯಂ ಎಂದು ಆತ್ಮತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಾಸನಾ
ಮಾಡುವವರಿಗೂ ಕೇಚಿದತ್ತೇವ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯು ಇದೆ. ಇವರಿಗೆ ದೇವತೆ
ಗಳಂತೆ ತಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ದೇಹಲಯವಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯು ಅಲ್ಲ, ಇವರು ಆತ್ಮಲಿರು.
ನೋತ್ಪಾದ್ಯಮಂತಿ ಕದಾಚನ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಇವರಿಗೆ ದೇಹದಿಂದ ಉತ್ಪಮವೂ ಇಲ್ಲ. ಉತ್ಪ

ಮಾಣವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅರ್ಚಾರಾದಿ ಮಾರ್ಗವೂ ಕೂಡಲಾರದು. ಉತ್ಪಾಂಕಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ವಿಮುಕ್ತಗಮ್ಯಂ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಉತ್ಪಮಾಣವಿದ್ದವರಿಗೇನೇ ಅರ್ಚಾರಾದಿ ಮಾರ್ಗವು, ಅದಕಾರಣ ಅವರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಗಾಗಿ ಮಾರ್ಗಾಂತರವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದಕಾರಣ ಅವುನರಾವರ್ತಿ ಮಾರ್ಗವು ಒಂದೇ ಎಂಬುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ (ಆತ್ಮತ್ವಂ=) ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನೇ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವ ಗುರೂಪದೇಶದಿಂದಲಾಗಲೀ ಯಸ್ಯ ಯಾವದ್ಗುಣಾಃ ಸ್ವತ್ವಂ ಪ್ರತಿಭಾಸಂತ್ಯುಪಾಸನೇ ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯಿಂದಲಾಗಲೀ, ಸ್ವಾಮಿತ್ವವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವ ವಿಧಿಬದ್ಧ ರೂ ತಮ್ಮ ಉಪಾಸನಾನುಸಾರವಾಗಿ ಉತ್ಪಮಾಣ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಕರ್ಮಕ್ಷಯ ಭೋಗ ಮಾತ್ರರೂಪವಾದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವವರೂ ಅದ ಚತುರ್ಗುಣೋಪಾಸಕರಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಲ್ಪರಾದವರಿಗೆ ತದೋಕ್ತೋಗ್ರಜ್ಜಲನಂ ತತ್ಪ್ರಕಾಶಿತದ್ವಾರಃ ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವಾಡಿಗೆಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಚಕ್ಷುರ್ಮಾರ್ಗ, ಶ್ರೋತ್ರಾದಿರೂಪವಾದ ಮಾರ್ಗವು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಇರುವುದೋ, ಅದಕಾರಣ ಅರ್ಚಾರಾದಿ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವಾಂತರ ಭೇದವು ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ—ಕೇಚಿತ್ತು ಮಾನುಷಾ ಮುಕ್ತಿಮನುಷ್ಯಮೈವ ದೇಹತಃ | ದೇಹಪಾಶೇ ತು ದೇಹಸ್ಯ ದೋಷಾನ್ಮುಕ್ತ್ಯೈವ ಸರ್ವತಃ || ಮರಣೋಚ್ಛ್ರಾಂತಾದೀಂಸ್ತು ಸ್ವಕೀಯಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮಜಾನ್ || ದೇಹಕ್ಷೀಣೇ ತು ಗಜ್ಯಂತಿ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಷ್ಣುಮನುಜ್ಜಯಾ | ಪುನರಕ್ರೈವ ತಿಷ್ಠಂತಿ ನಿತ್ಯಾನಂದೈಕಭೋಗಿನಃ || ಎಂದು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತರಾದ ಉತ್ಪಾಂತ್ಯಾದಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮೋಕ್ಷಪುಳ್ಳವರಿಗೇನೇ ಅರ್ಚಾರಾದಿ ಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಸರ್ವರಿಗೆ ಅಲ್ಲ.) (ದ್ವುಪಪನ್ನಾದ ರೂಪವಾದುದು ಜೀವೋತ್ಪತ್ತಿ ಮಾರ್ಗವೂ ಪ್ರೇತತ್ವವೂ ಇದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮಾರ್ಗಭೇದವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಇಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವೆಂದರೆ—ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲ. ದೇವಯಾನ ಸ್ಥಿತಯಾನಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾದುದ್ದು ಪಾಪದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರೇತತ್ವವೂ ಯಾ ಅಂಥಂತಮಸ್ಸು ಮಾರ್ಗವೆನಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಸ್ತೂತಿಯು. (ಇಲ್ಲಿ ಉರ್ಬ್ಧರೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗತಕ್ಕ ಮಾರ್ಗಗಳೇ ವಿವಕ್ಷಿತಗಳಾಗಿವೆ.) (ಎಂಬಂಚ ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ನಿರ್ಣಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಅನುಸ್ತೂತಿಯು ಕೂಡುತ್ತದೆ.) || ೧ ||

೨ನೇ ವಾಯುಶಬ್ದಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ೨ನೇದಾಗಿ ವಾಯುಲೋಕವನ್ನೋ ಅಹರ್ಲೋಕವನ್ನೋ ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ ಸ ವಾಯುಮಾಗಚ್ಛತಿ, ಅರ್ಚಿಷೋಣತಃ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುಲೋಕ ಅರ್ಹ ಲೋಕ ಎರಡಕ್ಕೂ ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿ ಭೇದದಿಂದ ೨ಲೋಕಗಳಿಗೂ ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವು ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮಾರ್ಗಭೇದದಿಂದ ೨ಲೋಕಗಳಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲ. ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗವು ಆ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಚಿಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ಯನಂತರದಲ್ಲಿ ವಾಯುಲೋಕ, ಅನಂತರ ಅಹರ್ಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿ. ಶ್ರುತ್ಯಂತರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸುಕ್ರಮಃ ಎನ್ನುವುದೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಯವು. ವಿಶೇಷ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಎನ್ನುವುದೇ ಸಿದ್ಧಾಂತವ್ಯಯವು. || ೨ ||

ತಟೆದಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂವತ್ಸರಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ಯನಂತರದಲ್ಲಿ ವರುಣ ಲೋಕವನ್ನೋ ತಟಿಲೋಕವನ್ನೋ, ಎಂದು ಸಂತಯವು ಬಂದರೆ ಸಂವತ್ಸರಾದ್ಯುರುಣಲೋಕಂ ಸಂವತ್ಸರಾತ್ಪಟಿತಂ ಎನ್ನುವ ೨ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವರುಣಲೋಕಕ್ಕೂ ತಟಿಲೋಕಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಪ್ಯತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಸಂವತ್ಸರ ಲೋಕದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪತಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಭೇದದಿಂದ ಮಾರ್ಗಭೇದವು ಕೂಡುವುದೆಂದು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು.

ಸಂವತ್ಸರ ಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಕಟಿಲ್ಲೋಕವನ್ನೇ ಹೊಂದುವುದು ಆ ಮೇಲೆ ವರುಣಲೋಕವನ್ನು ಹೊಂದುವುದೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸುಕ್ರಮು ವಿಶೇಷಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯಗಳು)

|| ೩ ||

ಆತಿವಾಹಿಕಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಚಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ವಾಯುವು ಆತಿವಾಹಿಕನೋ ಮುಖ್ಯನೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಮುಖ್ಯನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಆತಿವಾಹಿಕನೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಸ ಜಾಯುವಾಗಚೈತಿ ಉತ್ಕ್ರಾಂತೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗಭೂತನಾದ ವಾಯು ವಿಗೆ ಅರ್ಚಿಲೋಕಪ್ರಾಪ್ತಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ವಿದ್ಯುಲ್ಲೋಕ ಪ್ರಾಪ್ತಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಸ್ಥೆ ಹೇಳಿದಕಾರಣ ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಯುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಸುಕ್ರಮವು ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ ಅಂತಿಮನಾದ ವಾಯುವಿಗೆ ದಿವಸ್ವತಿತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಉತ್ಕ್ರಾಂತೋ ವಿದ್ವಾನ್ ಎನ್ನುವ ವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಯುರೂಪವಾದ ಒಂದೇಮಾರ್ಗವು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಾಗುವುದು. ಆಮುಖ್ಯನಾದ ಆತಿವಾಹಿಕನಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಾಪ್ತವು ಆತಿವಾಹಿಕನಿಗೇನೇ! ಅಂತೂ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸುಕ್ರಮು ವಿಶೇಷಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಗಳೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳು.

|| ೪ ||

ವೈದ್ಯುತಾಧಿಕರಣ

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಹೊಂದಲ್ಪಡತಕ್ಕವನು ಇದ್ದಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ, ಇದ್ದಾನೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಮಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸೋಮಾದಗ್ನಿಮಗ್ನೇರಿಂದ್ರಮಿತಿ ಸೋಮಾದಗ್ನೇರೇವಮಸ್ಯಾಪಿ

ಪ್ರಾಪ್ತೇಃ ಪ್ರಧಾನವಾಯೋರಪ್ಯವರೋಽನ್ಯಃ ಪ್ರಾಪ್ತೋಽಸ್ತಿತಿ ನಾಚ್ಚಂ ||

(೨) ಉತ್ತಮತ್ವಾತ್ಪ್ರಸ್ಯೈವ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪಯಿತ್ವತ್ಪಕ್ಷೇಃ || (೩) ನಾಯುರೇವ

ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ ತಸ್ಯ ಹ್ಯೇಷಾ ಶಕ್ತಿಃ || ನ ಹ್ಯನೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯತಿ ಪ್ರಿಯೋ

ಹ್ಯೇನದ್ಗಮಯತಿ | ನ ಹ್ಯನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ || (೪) ಮಾರ್ಗೇ

ತ್ವವರಸ್ಯಾಪಿ ಯಥಾನಾಗರ್ಗಂ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ್ತಿರ್ಭವತಿ ಲೋಕವತ್ | ಫ ಹಿ ರಾಜಾನಂ

ಯಾಕಶ್ಚಿತ್ತಾಪಯತಿ ಕ್ಲಪ್ತಮತಿಪ್ರಿಯಂ ಚಾತಿಹಾಯ || ೫ ||

ಅ || (೧) ಸೋಮಾನದಸೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನೂ, ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಇಂದ್ರನನ್ನೂ ಎಂದು ಸೋಮನ ದೆತೆಯಿಂದ ಅವರನಾದ ಅಗ್ನಿಗೆ ಸೋಮಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಿದ್ದಂತೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನದೆತೆಯಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನ ಅನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವರನಿಗೂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದರಿಂದ, ಪ್ರಧಾನವಾಯುವಿಗಿಂತಲೂ ಅವರನಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ವಾಯುವಿನ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತನಾಗಲಿ, (ಅಂದರೆ—ಮುಖ್ಯವಾಯು ವಿಗೈತಿಶಯೇನ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿಲ್ಲ) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೇನೇ ಉತ್ತಮತ್ವ ವಿದ್ದುದರಿಂದ ಆತನಿಗೇನೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು. (೩) ವಾಯುವೇ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನಿಗೇನೇ ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಯು. ಪ್ರಿಯನಾದವನಷ್ಟೆ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ

ನಿಗಿತ ಭಿನ್ನನಾದವನು ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದವನಲ್ಲ, ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ. (೪) ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗವಿದ್ದಂತೆ ಹೋಗುವುದು ಹೊರತು ಉತ್ತಮಾಧಮಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋಗುವುದು ಎಂತ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಲೋಕದೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. (೫) ಕ್ಲೃಪ್ತನೂ = (ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಿತನೂ, ಅತಿಪ್ರಿಯನೂ ಆದವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವನಾದರೊಬ್ಬನು ರಾಜನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. (ಆದಕಾರಣ/ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೇ ಪರ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅತಿಪ್ರಿಯನು. ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವನು' ಎಂದು ಪ್ರಮಿತವಾಗಿದೆ) || ೫ ||

೭ನೇ ಕಾರ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ೫ ವಿನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮ ಗಮಯಂತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದದಿಂದ (1) ಪರಬ್ರಹ್ಮನೋ (2) ಚತುರ್ಮುಖನೋ, (3) ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರೂ ವಿವಕ್ಷಿತರೋ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಯೂ ಒಬ್ಬನು ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆವೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳುವ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಕದಾಚಿತ್ ಪರಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಕದಾಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು, ಎಂದರ್ಥವಾಗುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕ್ರಮದಿಂದ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಂದುವುದೋ ಅಥವಾ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೇನೇ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಹೊಂದುವುದೋ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವಾದುದು ಲಾಗುವುದಾದರೊಂದು ಕ್ರಮವೋ ಬೇರೆ ಕ್ರಮವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೊಂದುವೆಂದು, ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಕ್ರಮ ಬಿಟ್ಟು ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆಗುವುದು. ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದುದೇ ಕ್ರಮವು, ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಎರಡೂ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತಾರೂಪವಾದುದೇ ಕ್ರಮವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಪ್ರಥಮ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸಾಂತಾನಿಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ = (ಸಂತತತ್ವ, ನಿಯಮವು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಮುಕ್ತಿಪರ್ಯಂತಂ ಸಂತತತ್ವನಿಯಮಾನ್ವಂಧಸ್ಯ ತಾನದ್ಭಗವತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿನಾಸ್ತಿ ನೀಯಮಃ || (೨) ಯಾಂತಿ ದೇವಂ ಪರಂ ಕೇಚಿತ್ ತ್ವರ್ವಂ ಕೇಚಿಲ್ಲಯೇ ವಿಭಂ | ಯೋಗ್ಯತಾತಾರಕಮ್ನೇನ ವಿಶೇಷೋಽಯಮು ಪೀಷ್ಯತೇ || ಇತಿ ಶ್ರುತೇಽಥಾ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾತ್ || (೩) ನ ಚ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣ ಏವ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದಮುಖ್ಯಾರ್ಥತ್ವೇನ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದಪೋಹಾಯುಕ್ತೇಽಸ್ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ನಿಯಮಃ || ಯಾಂತಿ ದೇವಂ ಪರಂ ಕೇಚಿತಿ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಾಪ್ತತ್ವಾದೇವ || (೪) ನ ಚ ಪರಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಮ್ಯಭೀಷ್ಟಾ ತಸ್ಯ ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ನಿಯಮಃ || (೫) ಕ್ರಮಾನುರಾಗೀ ಭಗವಾನ್ ಕ್ರಮಾಪ್ತಂಭಿರವಾಪ್ಯತೇ | ಅತಃ ಕ್ರಮಾತ್ಸಮ್ಯದ್ಧೇಕು ಜ್ಞಾನೇ ಬ್ರಹ್ಮ ಲಯೇ ನರೈಃ || ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ನಿಯಮೇನೈವ ಕೈಶ್ಚಿದೇವಾಪ್ಯತೇ ಮೃತಾವಿತಿ ಭಗವತಃ ಕ್ರಮಾನುರಾಗಿತ್ವಶ್ರುತೇಃ || (೬) ನ ಚ ಬುಹುಧಾ ಶ್ರುತೇರ್ಯಥಾಸಾಕರ್ಯಾಂ ಚತುರ್ಮುಖಸ್ಯ ಪರಸ್ಯ ನಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿರಿತಿ ನಾಚ್ಯಂ || (೭) ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾನುಮತ್ತೇದೇವ ಣ್ಯಾಯತ್ವಾತ್ || (೮) ಸ ಪ್ರತೀಕಾಶ್ಚತುರ್ಮುಖಮುಪ್ರತೀಕಾಃ ಪರಮಮುಹ್ಯತೇ ಗಚ್ಛಂತ್ಯಾಗಂಚ್ಛಂತಿ ಚ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್ಪರಮಂ ಪರಮಾಚ್ಚತುರ್ಮುಖಂ ಯಾವದ್ವಿಲಯಮಥ ಸತ ಚತುರ್ಮುಖೇನ ವಿಮುಚ್ಯಂತೇ ಆನಂದಿನೋಭವಂತೀತಿ ಹಿ ಶ್ರುತಿಃ || (೯) ಅಂತರ್ಭೇದಾಧಿಕರಣತ್ವಾತ್ಸಮುದಾಯೋಕ್ತಿಃ || ೫-೬ ||

ಅ || (೧) ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವ ತನಕ (ತಥಾಪಿ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಬಂಧೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಭಿದ್ಯತೇ, ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ) ಸಂಸಾರ ಬಂಧವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇರತಕ್ಕದಾದುದರಿಂದ ಅವರ ವರೆಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಮತ್ತೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ (೨) ಆಪ್ತಿಃ = (ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಪ್ರತಿಕಾಲಂಬನರು (ವ್ಯಾಘ್ರೇಷಾಸಕರು) ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿಕಾಲಂಬನರು ಪ್ರಲಯಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂಬ ವಿಶೇಷವು ಯೋಗ್ಯತಾತಾರತಮ್ಯರೂಪವಾದ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ನಿಯಮಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. (ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರವಲ್ಲ.) ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಹಾಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. (೩) (ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ = (ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾರ್ಥನಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಮುಖ್ಯಾನುಖ್ಯಯೋರ್ಮುಖ್ಯ ಏವ ಸಂಪ್ರತ್ಯಯಃ ಎನ್ನುವ ನ್ಯಾಯದಿಂದ) ಆತನೇ ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಾಪ್ತನು, ಆದಕಾರಣ ಬಾಧಕವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನನ್ನೇ ಹೊಂದುವುದೆಂಬ ನಿಯಮವು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೪) (ಏಕೆಂದರೆ—) (ಆಪ್ತಿಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಯಾಂಶಿ ದೇವಂ ಪರಂ ಕೇಚಿತ್ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಯೋಗ್ಯತಾ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಬ್ರಹ್ಮ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. (೫) (ಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಚತುರ್ಮುಖ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಇಬ್ಬರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವ ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಭಿಷ್ಠತಾ = (ಇಷ್ಟತನವು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ) ಯಾರಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇಷ್ಟವೋ ಆತನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಯಾರಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಇಷ್ಟವೋ ಆತನು ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. (ಉಭಯತ್ರಾಪಿ ಸಾಧಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದವಿದೆ. ಯತ್ರಾಪ್ತುಮಭಿವಾಂಜ್ಯಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇದೆ. ಸೌಕರ್ಯಾತಿರಿಕ್ತ ಕ್ರಮವು ತೋರಿಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಎಂತನಿಯಮವೆಂತ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. (೬) (ಏಕೆಂದರೆ—ಕ್ರಮಾನುರಾಗಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಯೋಗ್ಯತಾ ರೂಪಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಯುಳ್ಳ ಭಗವಂತನು ಯೋಗ್ಯತಾತಾರತಮ್ಯ ರೂಪಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಕ್ರಮದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿವಾಗಿದೇ ಪ್ರತಿಕಾಲಂಬನರಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಲಯದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪೂರ್ವವಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ. ಅಪ್ರತಿಕಾಲಂಬನರಿಂದಲೇ ಲಯಗಿಂತ ಮೊದಲು ನಿಯಮದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ತಾಗಿ ಭಗವಂತನು ಹೊಂದಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರೀತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಶ್ರುತವಾಗಿದೆ. (೭) (ಕ್ರಮಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದ ಅತಿರಿಕ್ತವಾದ ಸೌಕರ್ಯ ರೂಪವಾದ ಕ್ರಮವೇ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸೌಕರ್ಯಂ = ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ (ಎರಡುಕಲ್ಪಗಳೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕಗಳಾದುದರಿಂದ ಬಿಡಲಶಕ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಅವರವರ ಸೌಕರ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಅಥವಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಆಗುವುದು. (ಮಹಾಫಲದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡಲಾರದು. ಸೌಕರ್ಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದ ಕ್ರಮವೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. (೮) (ಏಕೆಂದರೆ ಕಥಿತಾನುವೃತ್ತಿಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದೇ ನ್ಯಾಯವು. (೯) ಪ್ರತಿಕಾಲಂಬನರು ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು, ಅಪ್ರತಿಕಾಲಂಬನರು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಬರುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಲಯ ಪರ್ಯಂತ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಚತುರ್ಮುಖ

ನನ್ನ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಚತುರ್ಮುಖನೊಂದಿಗೆ ಮುಕ್ತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅನಂದವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು. (೧೦) (ಕಾರ್ಯಂ ಬಾದರಿಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ೧೦ ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವೆಂದಾದರೆ ಸಾಂತಾನಿಕಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ, ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ಗಳ ಬಾಹುಲ್ಯವು ಹೇಗೊಂದರೆ) ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು. (ಅಂದರೆ-10 ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಭಿನ್ನಭಿನ್ನಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗಮ್ಯರೂಪವಾದ ಏಕಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಂತಾನಿಕ ಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ಸಮುದಾಯವು ಅವಾಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು (ಅಂದರೆ) ಕಾರ್ಯಂ ಬಾದರಿಃ ಇದು ಮೊದಲಾದ 10 ಸೂತ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣವಾದಾಗ್ಯೂ ಅವಾಂತರತಃ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾ ಗಮ್ಯಪರಬ್ರಹ್ಮರೂಪ ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೇದವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸಾಂತಾನಿಕಂ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯ, ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯ ಸಮುದಾಯವು ಅವಾಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.) || ೫ || ೬ ||

ಇತಿಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇಶ್ರೀಮದ್ವೈದ್ಯಸೂತ್ರಾನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನೇ
ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಣ್ಯವಿವರಣೇ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ತೃತೀಯಃ ಪಾದಃ || ೪ || ೩ ||

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು 'ವಿರಚಿಸಿದ

ಶ್ರೀಮನ್ಮಾಣ್ಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೩ನೇ ಪಾದವು: ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು ||

ನಾಲ್ಕನೇ ಪಾದವು

ಭೋಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಈ ೪ನೇ ಪಾದದ ಅಧಿಕರಣ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುವರು.

ಅತಿಕ್ರಮೋಕ್ತಿಃ ಕೃತಿರರ್ಥಲಾಭಃ ಪರಾಗತಿಃ ಪಾರಗತಿಶ್ಚದೋಷಃ | ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಂ ವಶಿತಾ ಚ ವಿಶ್ವಸಂಭಾವನಾ ಯುಕ್ತಯಸ್ತ್ವನೈವಕ್ಷೇ | ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ಪ್ರತಿಭಾವನಯುಕ್ತಿರಾಶ್ಚರ್ಯತಾ ಕೃತ್ರಿಮತ್ಯಾಸ್ತದೋಷಃ | ವಿಶೇಷಕ್ಷಪ್ತಿಃ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಶ್ಚ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಮಿತ್ಯೇವ ಸುನಿರ್ಣಯಾರ್ಥಾಃ || ಎಂದು.

ಸಂಪದ್ಯಾಧಿಕರಣಂ

೧ನೇ ಸಂಪದ್ಯಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಅರ್ಚಿರಾದಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗಮ್ಯನೆಂದೂ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೋ, ಅಥವಾ ಬ್ರಹ್ಮನ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿಯೇ ಎಂದು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಸಮಾಪದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ, ಅತಿಕ್ರಮೋಕ್ತಿಃ=(ದಾಟಿ ಹೋಗುವುದು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚೈತಂ ಸೇತುಂ ತೀರ್ತ್ವೇತ್ಯತಪ್ರಾತಿಕ್ರಮೋಕ್ತೇರ್ಮೂಲೋ ಬ್ರಹ್ಮ ತೀರ್ತ್ವಾ ಗಚ್ಛತಿ (೨) ತರತೀತಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಪ್ರತೀಕೇ | ಬ್ರಹ್ಮ ತೀರ್ತ್ವೇದಂ ಗಚ್ಛತೀತಿ ವಿಶೇಷಾನುಕ್ತೇಃ | (೩) ಇವಾಂ ಘೋರಾಮಶಿವಾಂ ನದೀಂ ತೀರ್ತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಂಪದ್ಯತೇ | ಇತಿ ವಿಶೇಷೋಕ್ತೇಶ್ಚೈತಂ ಸೇತುಂ ಪ್ರತ್ಯನ್ಯತೀರ್ತ್ವೇತ್ಯನ್ಯಥೋಪಪತ್ತೇಃ || ೧ ||

ಅ || (೧) ಈ ಸರ್ವಾರ್ಥಯುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ದಾಟಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಬ್ರಹ್ಮನು ಗಮ್ಯನಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪಂ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ತರತಿ (ತೀರ್ತ್ವಾ) ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರತೀತಿಯು ತೋರುವುದು. ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ದಾಟಿ ಇದನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮಾತಿರಕ್ತವಾದ ಗಮ್ಯ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. (೩) ಈ ಭಯಂಕರವಾದ ಅಮಂಗಳಕರವಾದ ಸಂಸಾರಾಖ್ಯ ನದಿಯನ್ನು ದಾಟಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ, ಎಂದು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಈ ಸರ್ವಾರ್ಥಯುಕ್ತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಸಾರ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ದಾಟಿ ಎಂದರ್ಥವು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದು. (ಮತ್ತು (1) ಸೇತುಶ್ಚಾಪಿ ವಿಧಾರಣಾತ್ ಸಿತಮಸ್ತಿತ್ವಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಮಿತಿ ಸೇತುರಿತೀರಿತಃ | ಏತಂ ಸೇತುಂ ಪ್ರತಿ ಪುನಾನನ್ಯತೀರ್ತ್ವಾ ಹೃದೋಷವಾನ್ || ಎಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ. (2) ಏವಂಚ ಏತಂ ಸೇತುಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಮಾನ್ಯರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಧಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇತರವಾದ ಸಂಸಾರವನ್ನು ದಾಟಿ, ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು ಗಮ್ಯನೆಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವು.) || ೧ ||

ಮುಕ್ತಾಧಿಕರಣವು

೨ನೇ ಮುಕ್ತಾದಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಈತನಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಈ ಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಮುಕ್ತನೋ ಮುಕ್ತನಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ - ಮುಕ್ತನಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಮುಕ್ತನೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಃ=(ಕ್ರಿಯೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಕೃತಿಮತ್ತಾದಮುಕ್ತ ಏವೋಚ್ಯತೇ | ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತೀತ್ಯಾದೌ ||

(೧) ಸ್ವೇನರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಇತಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟಂ ಪ್ರತಿಭಾತತ್ವಾಚ್ಛ್ರೌತೌ ||

(೨) ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತೀತಿ ಶ್ರುತ್ಯೈಕ್ಯಪ್ರತೀತೇಶ್ಚ (೪) ಏವಂ ಭೂತಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕರಣತ್ವಂ ಪರಿಕಲ್ಪ್ಯ ಶ್ರುತಿಬಾಧಾಂಗೀಕಾರೇ ಸಾ ಶ್ರುತಿರಪೇಕ್ಷಂ ವಿಭಜ್ಯ ಕಿಂ

ನ ಶಕ್ಯಾ ಯೋಜಯಿಷುಂ ಇತಿ ಶ್ರುತೇರೇವಾಭಾವಪ್ರಸಂಗಃ || (೫) ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನ

ಮಿತ್ಯಾದಾವಪಿ ಸತ್ಯಮಿತ್ಯಸ್ಯಾನ್ಯಮಿತ್ಯನೇನಾನ್ವಯಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಂಗಾತ್ || ೨ ||

ಅ || (೧) ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆಯು ತೋರುವುದರಿಂದ ಅಮುಕ್ತನೇ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ (ಏಕೆಂದರೆ-ಕೃತಕತ್ಯನಾದ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಕ್ರಿಯೆಯು ಕೂಡಲಾರದು, ಮುಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಕ್ರಿಯೆಯೇ ಕೂಡಲಾರದು. ಏವಂಚ ಕ್ರಿಯೆಯು ಇದ್ದು ದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತನಾದವನು ಅಮುಕ್ತನಾದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಭೋಗವು ಕೂಡಲಾರದು. ಎಂದಿಹಾಗೆಹೇಳಿಕೂಡದು) (೨) (ಏಕೆಂದರೆ. ಪ್ರತಿಭಾತಂ=(ಸ್ಪಷ್ಟಪ್ರತೀತಿಯು) ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರುತ್ತಾನೆ. (೩) (ಪರಂಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಸ್ವೇನರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಎನ್ನುವುದು ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನಪ್ರಕರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯದಿಂದ ಅವಾಕ್ಯೋಕ್ತ ಭೋಗವುಳ್ಳವನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತೀತನಾಗುತ್ತಾನೆನ್ನುವುದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆಂದರೆ) ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಃ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಏಕವಿಷಯವು ತೋರುತ್ತದೆ. (ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಃ ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತಿ ಎಂಬ ಅನುಪೂರ್ವ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಃ ಎಂಬತತ್ಪ್ರಬುದ್ಧದ ಸ್ವೇನ ರೂಪೇಣಾಭಿನಿಷ್ಪದ್ಯತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಅವಿಭಾಜ್ಯಪ್ರಕರಣವು ಮುಕ್ತನಿಗೇನೇ ಪರಾಮರ್ಶವು.) (೪) (ಪ್ರತೀತವಾದುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅನ್ಯಥಾ ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಬಾಧಕ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಏಕ ವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಪ್ರತೀತವಾದುದನ್ನು ಭಿನ್ನ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಪರಿಕಲ್ಪಿಸಿ ಸ ತತ್ರ ಪರ್ಯಂತಿ ಎನ್ನುವುದು ಮುಕ್ತಪರವಶ್ಯವೆಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿಃ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಪರಂ ಜ್ಯೋತಿಃಸಿಷ್ಟತೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಏಕ ಶಕ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಏಕವಾಕ್ಯ ವಾಗಿರತಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಯೇ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಬೇಕಾಗುವುದು. (ಅಂದರೆ ಅವ್ಯವಹಿತವಾಗಿ ಏಕವಾಕ್ಯವಾಗಿಪ್ರತೀತವಾದುದನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕವಿಲ್ಲದೆ ಭಿನ್ನ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ - ಏಕವಾಕ್ಯವಾಗಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪರಂಜ್ಯೋತಿರುಪಸಂಪದ್ಯ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೂ ತಿಷ್ಠತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಪದವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಹಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಭಿನ್ನ ಪ್ರಕರಣವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗಬಹುದಾದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದೊಂದೂ ಕೂಡ ಏಕಾರ್ಥವಾಗಿ ಏಕವಾಕ್ಯವು ಒಂದೇ ಪ್ರಕರಣವೆನ್ನುವುದು ಆಗದೆ ಹೋಗುವುದು.) (೫) (ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಯೋಜಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಹಿತವಾದ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಯೋಜನಾ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ಯವೇ ಆಗುವುದು. ಅಂದರೆ) ಅನ್ವಮಯಾದಿ ಪ್ರಕರಣವು ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರ

|| و ||

(೩) ಸಾವಕಾಶ ಲಿಂಗಾತ್(ಶ್ರುತೇ)ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತೇರೇನಾತಿಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ || ೩ ||

44

ಜ್ಯೋತಿಃ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಹೇಗೆಂದರೆ ಆಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಚತುರ್ಮುಖ ರುದ್ರಾದಿ ಜೀವರೂಪದ ಶ್ರೀಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಜಡವೃಕ್ಷತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿ ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಆತನನ್ನು ಪರಂಜ್ಯೋತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಈ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರು ಹೊಂದಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ಸಂಗತರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಗೇನೇ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಷ್ವರನನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. (೨) ಸಾವಕಾಶವಾದ ಸಮಾಖ್ಯಾರೂಪವಾದ ಲಿಂಗಕೃಂತಲೂ ಸ ತೇಜಸಿ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಗಿಂತಲೂ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಅಥ ಕಿಮುಚ್ಯತೇ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯೇ ಜಾತ್ಯಾ ಅತಿ ಬಲಿಷ್ಠವು. (ಏವಂಚ ಪರಂಜ್ಯೋತಿಃ ಶಬ್ದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೇ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ.) || ೩ ||

ಅವಿಭಾಗಾಧಿಕರಣವು

೪ನೇ ಅವಿಭಾಗಾಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಾಯುಜ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮುಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಗಿಸಿರುವ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೋ, ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಗಿಸದಿರುವ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ—ಅಭುಕ್ತ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭುಕ್ತಗಳಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಪರಾಗತಿಃ= (ಪರಮಗತಿಯು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪರಮಗತಿತ್ವಾದೀಶ್ವರಾಭುಕ್ತಾ ಅಪಿ ಭೋಗಾಃ ಮುಕ್ತೌ ಭವಂತಿ | ಈಶ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವತಃ ಏವ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವಾದಭೋಗಸ್ವಾಪಿ ಸಂಭವಾದಿತಿ ನಾಚ್ಯಂ | (೨) ಪೂರ್ಣಾನಂದಃ ಪೂರ್ಣಭುಕ್ ಪೂರ್ಣಕರ್ತಾ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಃ ಪೂರ್ಣಭಾಃ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಃ | ಆಶ್ಚರ್ಯತ್ವಾದ್ಭಗವಾನ್ ನಾಸುದೇವೋ ವಿರುದ್ಧಶಕ್ತಿಸ್ತಚ ದೋಷ ಸ್ಪೃಗೀಶಃ ಇತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯತಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ ಉಭಯೋಕ್ತೇಃ || (೩) ಸಾವಕಾಶೋ ಪಪತ್ತಿಃ ಸಾತ್ರಾನ್ನಿರವಕಾಶಶ್ರುತಿಯುಕ್ತೋಪಪತ್ತೇರೇವ ಬಲವತ್ತ್ವಾತ್ || ೪ ||

ಅ || (೧) ಮುಕ್ತಿಯು ಪರಮಗತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಅಭುಕ್ತಗಳಾದ ಭೋಗಗಳೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಏವ ಪೂರ್ಣಾನಂದವಿದ್ದುದರಿಂದ ಭೋಗಾಭಾವವೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ - ಭಗವಂತನಿಂದ ಭುಕ್ತಗಳೇ ಆದ ಭೋಗಗಳು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ, ಎಂದು ನಿಮಿಮವಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣಾನಂದವಿದ್ದುದರಿಂದ ಕದಾಚಿತ್ ಆತನಿಗೆ ಭೋಗಾಭಾವವು ಕೂಡುವಾಗ ಭೋಗೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭೋಗಾಭಾವವು ಪ್ರಕೃತವಾಗುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಅಪುರುಷಾರ್ಥವೇ ಆಗ ಬೇಕಾಗುವುದು, ಅದರಿಂದ ಪರಮಗತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು.) ಏವಂಚ ಮೋಕ್ಷವು ಪರಮಗತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನು ಭೋಗಿಸದಿರುವ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಭೋಕ್ತೃತ್ವವು ಇಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯತಃ= (ಆಶ್ಚರ್ಯತನವು) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ಣಾನಂದವುಳ್ಳವನು, ಪೂರ್ಣಭೋಗವಿರುವವನು, ಸರ್ವಕರ್ತನು, ಪರಿಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನು, ಪೂರ್ಣಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನು, ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ಆತ್ಮಾಶ್ಚರ್ಯಭೂತನಾದುದರಿಂದ ಪಕ್ಕಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ವಾಸುದೇವನು ಲೋಕಃ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅಕರಮಿತ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು, ದೋಷಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳವನಲ್ಲ, ಎಂದು ಆತ್ಮಾಶ್ಚರ್ಯರೂಪವಾಗಿಯೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾನಂದತ್ವ. ಪೂರ್ಣಭುಕ್ತ

ರೂಪ ಎರಡನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. (ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾನಂದವಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣಭುಕ್ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ಣಭೋಗವೂ ಶ್ರುತವಾಗುವುದರಿಂದ ಯಾವಾಗಲೂ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಭೋಗವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಗೇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭೋಗವೇ ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರು ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಭುಕ್ತಗಳಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವು.) (೩) (ಪರಮಗತಿತ್ವಮುಕ್ತಿಯು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ ಕೇವಲ ಉಪಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನಿರ್ಣಯವು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಸಾಂಕಾಶವಾದ ಪರಮಗತಿತ್ವರೂಪವಾದ ಕೇವಲ ಉಪಪತ್ತಿಗಿಂತ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತವಾದ ಉಪಪತ್ತಿಯೇ ಪ್ರಬಲವು. (ಏವಂಚ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಅತ್ಯಾಶ್ಚರ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಣಾನಂದವಿದ್ದರೂ ಪೂರ್ಣಭೋಗವೂ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರು ಭಗವಂತನಿಂದ ಭುಕ್ತಗಳಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವು. || ೪ ||

ಬ್ರಾಹ್ಮಾಧಿಕರಣವು

ಈ ೫ನೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ವಾದಿಗಳ ವಿಪ್ರತಿಪತ್ತಿಯಿಂದ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭೋಗವು ಯುಕ್ತವೋ ಅಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಯುಕ್ತವಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಯುಕ್ತವೇ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಾರಗತಿ = ಸಂಪಾರಪಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದು, ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ | (೧) ನ ಚ ಪಾರಗತತ್ವಾನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದೇಹೋಽಪಿ ನಾಸ್ತೀತಿ ನಾಚ್ಯಂ | (೨) ಅಕೃತ್ರಿಮತ್ವಾತ್ತ್ವಸ್ಯ ದೇಹಸ್ಯಾನಪೇಗಮನಾತ್ | (೩) ಅಥ ವಿಮುಕ್ತಸ್ಯ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಏವ ದೇಹೋ ಭವತಿ ಚಿನ್ಮಾತ್ರಾಣಿ ಕರಣಾನಿ ತೈರೀಶಾನುಗೃಹೀತ್ಯೈರ್ಭೋಗಾನ್ ಭುಂಕ್ತೇ ಇತಿ ಶ್ರುತೇಃ | || ೫ ||

ಅ || (೧) ಮುಕ್ತನು ಸಂಸಾರಪಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಕೇವಲ ಚಿದ್ರೂಪದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ. (ಜಡದೇಹವು ಇಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಅಂತರಾಂಶಸಿದ್ಧ.) (ದೇಹವಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತತ್ವವೇ ಕೂಡಲಾರದು) (ಮುಕ್ತನಿಗೆ ದೇಹವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭೋಗವೇ ಕೂಡಲಾರದು ಭೋಗವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿಯು ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗ ದೇನೇ ಹೋಗಬೇಕಾಗುವುದು.) ಏವಂಚ ಮುಕ್ತರು ಸಂಸಾರಪಾರಂಗತರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೋಗವು ಕೂಡದಿರುವಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯು ಅಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ—ಽಕೃತ್ರಿಮತಃ=(ಜೀವಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಕೃತ್ರಿಮತ್ವವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಚಿನ್ಮಾತ್ರವಾದ ಜೀವಸ್ವರೂಪವು ಕೃತ್ರಿಮವಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. (ಕೃತ್ರಿಮದೇಹವೇ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡತಕ್ಕದ್ದಾದುದರಿಂದ ಅಕೃತ್ರಿಯ ನಾಶಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. (ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದೇಹಾದಿಗಳುಇವೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.) (೩) (ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಚಿನ್ಮಾತ್ರದೇಹಾದಿಗಳುಇವೆ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಿಗೆ ಕೇವಲ ಚಿನ್ಮಾತ್ರ ಶರೀರವೇ ಇದೆ. ಚಿನ್ಮಾತ್ರಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಅನುಗೃಹೀತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದಲೇ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಶ್ರುತಿಯು. || ೫ ||

೬ನೇ ಸಂಕಲ್ಪಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರ ಭೋಗಗಳು ಆವಾವಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಧ್ಯಗಳಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯಗಳೋ ಅಥವಾ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವೋ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಬಂದರೆ—ಆವಾವಪ್ರಯತ್ನ ಸಾಧ್ಯಗಳಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು. ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವೆಂತ ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ತದೋಕ್ತಃ=ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸ್ಥಾನವು ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.—

ಮೂ || ನ ಚ ಭಗವದೋಕ್ತಸಿ ಸ್ಥಿತತ್ವಾನ್ಮುಕ್ತಸ್ಯ ತಸ್ಯಾನ್ಯೋಕ್ತಸ್ಯ ಸಾಮ್ಯೇನ ತತ್ರ ದು ಪಾಯಸಾಧ್ಯಭೋಗಸಾಧನತ್ವಂ ವಾಚ್ಯಂ || (೧) ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾತ್ತದೋಕ್ತಸೋ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯುಕ್ತಾನುಸಾರೇಣೋಪಪತ್ತೇಃ || ೬ ||

ಅ || (೧) ಮುಕ್ತನು ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಭೂಮ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳ ಸಾಮ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತನು ಆವಾವ ಪ್ರಯತ್ನಾದಿರೂಪಗಳಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯಗಳಾದ ಭೋಗಗಳ ಸಾಧನವುಳ್ಳವನು. (ಎವಂಚ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾದುದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ) ಹಾಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. (ಎಕೆಂದರೆ ಅಪ್ರ ದೋಷಃ=(ದೋಷಲೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದು), ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಭಗವ ಲ್ಲೋಕವೂ ಮುಕ್ತನೂ ನಿರ್ದೋಷನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ ಯದಿ ಪಿತೃಲೋಕಕಾಮೋ ಭವತಿ ಸಂ ಕಲ್ಪಾದೇವಾಸ್ಯ ಪಿತರಃ ಸಮುಕ್ತಿಷ್ಯಂತಿ ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಭೋಗವೆನ್ನುವುದು ಉಪಪತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಎವಂಚ ಭಗವಂತನ ಲೋಕವು ದೋಷಲೇಶರಹಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರ ಭೋಗವು ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪುರುಷಾರ್ಥತ್ವವು ಯುಕ್ತವು) . || ೬ ||

೭ನೇ ಅನನ್ಯಾಧಿಪತ್ಯಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಕ್ಲೃಪ್ತರಾದನಿಯಾಮಕರಾದ ಸ್ವೋತ್ತಮರಿಗಿಂತ ಇತರರಾದ ನಿಯಾ ಮಕರು ಇದ್ದಾರೋ, ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು, ತಿಳಿಯುವ ಬಂದರೆ—ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಧಮರು ಕೂಡಾ ನಿಯಾ ಮಕರು ಇದ್ದಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಅದರಲ್ಲಿ ತದೋಕ್ತಃ=ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಪರಗೃಹಗತತ್ವಾದಸ್ಯ ರಾಜಗೃಹ ಗತಸ್ಯೇವ ಸ್ವಾಧಮಾ ಅಪಿ ಕದಾಚಿದೀ ಶತೇ | (೨) ನಿರ್ದೋಷತ್ವಾದೇವ ಮುಕ್ತಸ್ಯೇಶ್ವರಸ್ಯ ತತ್ರ ಸ್ಥಾನಾಂ ಚ ಮುಕ್ತಾಂತ ರಾಣಾಂಚ ರಾಜದೋಷವದ್ಧೋಷಾಸಂಭವಾದ್ಯಥಾಯೋಗ್ಯಮೇವ ಸ್ವೀಕಾರೋ ಪಪತ್ತೇಃ || (೩) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪತಯೋ ದೇನಾ ದೇನಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ | ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುರ್ನಾಚ್ಯೇವೇದಂ ಪಾರಾವರ್ಯಾಂ ವಿನಶ್ಯತೀತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || ೭ ||

ಅ || (೧) ರಾಜನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವನಿಗೆ ಅಧಮರೂ ಹೇಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೋ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಕ್ತನೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಮಗಿಂತ ಅಧಮರೂ ಕೂಡ ಕದಾಚಿತ್

ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. (ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯು ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ಅಸ್ತದೋಷಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಭಗವಂತನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ನಿಯಮ್ಯನಾದ ಮುಕ್ತನೂ, ಸರ್ವ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಈಶ್ವರನೂ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರಾದ ಮುಕ್ತರೂ ಮುಕ್ತಾಂತರರೂ ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪರಾದುದರಿಂದ ಆಜ್ಞಾನ ವಿರುದ್ಧಕಾಮಾದ ದೋಷಲೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ರಾಜನು ರಾಜನಮನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಮಕಾರಿಯು, ಪ್ರತೀಹಾರಾದಿಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಧಮನಿಯಮ್ಯತ್ವಾದಿದೋಷಗಳು ಇದ್ದಂತೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ದೋಷಗಳು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಅಧಮ ಉತ್ತಮ ಭಾವವನ್ನತಿಕ್ರಮಿಸದೇನೇ ನಿಯಮ್ಯ ನಿಯಾಮಕಭಾವಸ್ವೀಕಾರವು ಉಪಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. (೨) (ದೋಷವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳು ದೇವತೆಗಳು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನು, ಚತುರ್ಮುಖಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು. ಈ ಉತ್ತಮಾಧಮಭಾವವು ಯಾವಾಗಲೂ ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದು ಶುಕ್ತಿಯು. (ಎವಂಚ ಮುಕ್ತರು ತ್ರಿಭಗವಂತನ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ನಿದೋಷವೆಂದಾದರಿಂದ ಅಧಮನಿಯಮ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲ ದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮುಕ್ತಿಯು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವು)

|| ೭ ||

ಅಭಾವಾಧಿಕರಣವು

೮ನೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಭೋಗವು ಕೂಡುತ್ತದೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂಶೇಹವು ಬಂದರೆ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಪ್ತ ಕಾರ್ಯಂ (ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯವು) ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ದೇಹಭಾವೇ ತತ್ಕಾರ್ಯದುಃಖಾದಿಪ್ರದಭಾವೇ ಭೋಗಾಸಂಭವ ಇತಿ ದೋಷಃ (೨) ದೇಹಾಭಾವಾಚ್ಚ ಭಾವಾಚ್ಚ ನಿರ್ಭೋಗಗತ್ವಂ ಚ ದುಃಖಿತಾಂ | ಯಾಂತ್ಯಮುಕ್ತಾ ನೋಭಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ವರಿತಾ ಯತಃ | ಇತಿ ಶ್ರುತ್ಯೈವ ವಿಶೇಷಕ್ಷೃಪ್ತೇಃ || ೮ ||

ಅ || (೧) (ಶರೀರವಿಧವನಿಗೆ ದುಃಖಾದಿಗಳು ನಿಯಮೇನ ಕಂಡುದರಿಂದ) ದೇಹವು ಇದ್ದರೆ ತತ್ಕಾರ್ಯ ದುಃಖಾದಿಗಳು ಬರಬೇಕಾಗುವವು. ದೇಹವು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಭೋಗವು ಕೂಡಲಾರದು. (ಆದಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ದುಃಖ ಮಿಶ್ರವಾಗದಿರುವ ಸುಖವು ಸಿಗದಿರುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥವಾಗದೆ ಹೋಗ ಬೇಕಾಗುವುದು.) ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಎಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷಕ್ಷೃಪ್ತಃ ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸ್ಥಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಪ್ರಲಯಾದಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಭೋಗಃಭಾವವನ್ನೂ ಶರೀರ ವಿಧಪ್ರಯುಕ್ತ ದುಃಖವನ್ನೂ ಅಮುಕ್ತರು ಹೊಂದುತ್ತಾರೆ. ಮುಕ್ತರು ಭೋಗಾಭಾವವನ್ನು, ದುಃಖವನ್ನೂ ಹೊಂದುವುದೇ ಇಲ್ಲ. (ಮುಕ್ತರಿಗೆ ದೇಹವಿಧ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭೋಗಾಭಾವವು ಕೂಡದಿದ್ದರೂ ದುಃಖವು ಬರುವುದು, ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅಧೀನವ ಗಿದೆ. (ಅಂದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅಧೀನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತರು ಒಡ ಪ್ರಕೃತ್ಯಧೀನರಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಸ್ತಂಭನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ಪುರುಷನಿಗೆ ಅಗ್ನಿಯ ಸಂಸರ್ಕದಿಂದ ದುಃಖವು ಹುಟ್ಟಿದಿರುವಂತೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ದೇಹವಿದೆ ಎಂದಂಗೀಕರಿಸಿದರೂ ದುಃಖಾ ಭಾವವು ಕೂಡುತ್ತದೆ) ಎವಂಚ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ವಿಶೇಷಕ್ಷೃಪ್ತಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥವು.

|| ೮ ||

ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಾಧಿಕರಣವು

ಈ ಒಂದೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪರಾದುದರಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಗಳು ಭಗವದ್ಭರ್ಮಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಮುಕ್ತರು. ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ, ಎಂದು ಸಂದೇಹವು ಬಂದರೆ—ಹೊಂದುತ್ತಾರೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಂ = (ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ನಿಖಿಲ ಕಾರ್ಯವು.) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚ ಸಂಕಲ್ಪಾದೇವ ಸಮಸ್ತಸಂಭವಾಪ್ತೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತಕಾರ್ಯಸಂಭವಃ |

(೨) ನ್ಯಾಪಾರೋ ಜಗತೋ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತು ವೈಭೋಗಗಣಿ | ನ ಹಿ ಸ್ವರ್ಣಂ ಶುದ್ಧಮಪಿ ವಹ್ನಿಕಾರ್ಯಕರಂ ಭವೇತ್ || ಅಯೋಗ್ಯಾಶಕ್ತಿಶಕ್ತ್ಯೈವ ನಾಧಿಕಾನಂದಸಂಭವಃ | ನ ಹಿ ಕಶ್ಚಿತ್ಸಶಕ್ತ್ಯೋಽಪಿ ಚಕಾರಾಚೇತನಂ ಚಿತಿಂ || ನ ಚ ಕಾಮಸ್ತಥಾ ಭೂಯಾತ್ತತಃ ಸಾತ್ಯತ್ಯಕಾಮತೇತಿ ಶ್ರುತ್ಯಾ ವಿಶೇಷಕ್ಲ್ಯಪ್ತೇ ರೇವ || (೩) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನ ಜಗದ್ವತ್ಯಃ ಕಥ್ಯಾಪಿ ವಿಬುಧಾಸ್ಸದಾ | ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತು ನಿಯಂತಾರಸ್ತೇಷಾಂ ಪ್ರಿಹ್ಯಾಸ್ಯ ವೈ ಹರಿರಿತಿ ವಿಶೇಷಕ್ಲ್ಯಪ್ತಿಃ || ೯ ||

ಅ || (೧) ಮುಕ್ತರು ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪರಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಸಮಸ್ತ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಕಾಮ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಕೂಡುತ್ತವೆ. (ಆದುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. (೨) ಏಕೆಂದರೆ—ವಿಶೇಷಕ್ಲ್ಯಪ್ತಿಃ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತ ನ್ಯಾಯವನ್ನೇ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಕರ್ತೃಕವಾದ ಜಗದ್ವಿಷಯಕ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ಮುಕ್ತರಿಗಾದರೂ ತಮ್ಮ ಭೋಗ ವಿಷಯಕವೇ ಸರಿ. (ಆದರೆ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವು ಇಲ್ಲ) ಏಕೆಂದರೆ ಸುವರ್ಣವು ಶುದ್ಧವಾದಾಗ್ಯೂ ಅಯೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ವಹ್ನಿ ಕಾರ್ಯವಾದ ಪ್ರಕಾಶದಾದಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕದು ಆಗಲಾರದು. ಅಯೋಗ್ಯ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ (ಆದರೆ ಅಯೋಗ್ಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೇ) ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾದ ಆನಂದವೂ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಕೂಡಲಾರದು. ಯಾವನೂ ಆತಿಶಕ್ತನಾದಾಗ್ಯೂ ಒಡವನ್ನು ಚೇತನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಯೋಗ್ಯವಾದ ಕಾಮವೇ ಬರಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸತ್ಯ ಕಾಮತ್ಯವೂ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ, ಎನ್ನುವ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷ ಕ್ಲ್ಯಪ್ತಿಯೇ ಇದೆ (೩) ಯದ್ಯಪಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿ ವಿಷಯಕ ಶ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ದೇವತೆಗಳು ಮುಕ್ತರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರೇ. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನು ನಿಯಾಮಕನು ಆತನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ನಿಯಾಮಕನು. ಎಂದೂ ಸ್ವಾವರ ನಿಯಾಮಕತ್ವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಕ್ಲ್ಯಪ್ತಿಯಿದೆ. (ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷಣ ಸೂತ್ರವು ಯುಕ್ತವೇ) || ೯ ||

ಸ್ಥಿತ್ಯಧಿಕರಣವು

೧೦ನೇ ಸ್ಥಿತ್ಯಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆನಂದಾದಿಗಳ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸವೆದೆಯೇ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು

ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ವೃದ್ಧಿಹೃದ್ವಾದಿಗಳು ಇದೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವರಿತಾ ಎನ್ನುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ | (೧) ನ ಚ ವರಿತಾನ್ನುಕ್ರಸ್ತಾಸಿ ವೃದ್ಧಿಃ (೨) ಕೃತಕೃತ್ವೇನ ನಿಶ್ರಮತ್ವಾದುಪಾಸನಾ ದಾವಭ್ಯಾಸ ಪಾಟಿನಾನ್ನಿದೋಪತ್ಯಾಸ್ತೇಹಾಧಿಕ್ಯಾಚ್ಚ | ತಸ್ಯೈವ ಪರಮಸುಖರೂ ಪತ್ತೇನ ಫಲರೂಪತ್ವಾತ್ | (೩) ಅಭ್ಯಾಸಪಾಟಿನಾಸ್ತೇಹಾದಶ್ರಮತ್ವಾದುಪಾಸನಾ | ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಸುಖರೂಪೈವ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನ ತು ಸಾಧನಂ || ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || ೧೦ ||

ಅ || (೧) ಮುಕ್ತರು ಸರ್ವವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಆಧೀನದಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವರಾದುದರಿಂದ ಕಾಮಿತ್ವಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ವಸ್ತುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆನಂದಾದಿಗಳ ವೃದ್ಧಿಯೂ ಇಷ್ಟವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಾಮನಾ (ಇಷ್ಟ)ವಿಲ್ಲವೆನ್ನುವುದು ಕೂಡದಿರುವುದರಿಂದ ಆನಂದಾದಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯೂ ಯುಕ್ತವೇ (ಏವಂಚ ಮುಕ್ತ ರಿಗೂ ವೃದ್ಧಾದಿಗಳು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೂ ಸಂಸಾರ ಸಮಾನ ಧರ್ಮವುಳ್ಳದ್ದಾದುದರಿಂದ ಪುರುಷಾರ್ಥವಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು. (೨) (ಏಕೆಂದರೆ ಕೃತನಿಶ್ಚಯಃ (ರಾಗಾದಿ ದೋಷವಿಲ್ಲದಿರು ವಿಕೆ) ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಮುಕ್ತನು ಕೃತಕೃತ್ವನಾದುದರಿಂದ ಯೋಗ್ಯ ವಾದುದೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತದ್ವಿಷಯಕ ಶ್ರಮವು ಇಲ್ಲ. (ನ ಚಾಯೋಗ್ಯಂ ಮುಕ್ತಿಗೋಪಿ ಪ್ರಾಪ್ತೌಯಾನ್ತ ಚ ಕಾಮಯೇತ್ ಎನ್ನುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಆಯೋಗ್ಯ ಕಾಮನೆಯನ್ನು ನಿಷೇಧಿಸಿದುದರಿಂದ) ಅಂತಹ ಕಾಮನೆಯೇ ಇಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆಯೋಗ್ಯ ಫಲದಲ್ಲಿ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲ. ಮುಕ್ತನು ಕೃತಕೃತ್ವನಾದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾದಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರಮಾದಿ ದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದಿರು ವುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳು ಸಾಧನರೂಪಗಳಾಗದೆ ಇದ್ದರೂ ಅವುಗಳು ಮುಕ್ತರಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. (ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡದೆ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣವು ಎ. ದರೆ) ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಾಧಿಕ್ಯವಿದೆ. ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಸಂಸಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸವಾದ ನಿಷಿದ್ಧ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.) ವಿಷ್ಣು ವಿನ್ಯಯೇಶ್ವೇಹಾಧಿಕ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳು ಸಾಧನರೂಪಗಳಾಗದೆ ಇದ್ದರೂ ಪರಮಸುಖರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಫಲರೂಪವಾಗಿವೆ. (೩) ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಉಪಾಸನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಾಧಿಕ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿ ಇದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಆಯೋಗ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯೂ ಭಕ್ತಿಯೂ ಸುಖ ರೂಪವೇ ಆಗಿದೆ. ಸಾಧನರೂಪವಲ್ಲ ಎಂದೂ ಶ್ರುತಿಯಿದೆ. (ಏವಂಚ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ರಾಗಾದಿದೋಷಗಳಿಲ್ಲದಿರಾ ವುದರಿಂದ ವೃದ್ಧಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವು || ೧೦ ||

ಅನಾವೃತ್ಯಧಿಕರಣ

ಈ ೧೧ನೇ ಅಧಿಕರಣದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನು ಪುನಃ ಹಿಂದೆ ತಿರುಗಿ ಜನನ ಮರಣಃಪಿರೂಪ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಸಂಶಯವು ಬಂದರೆ ಸಂಸಾರವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆಂದು ಪೂರ್ವ ಪಕ್ಷವು, ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವು. ಆದರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಸಂಭಾವನಾ (ಸಮಸ್ತ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಮಾಪ್ತಿ ಸಂಭಾವನೆಯು) ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ನ ಚಾನಂತತ್ವಾತ್ಕಾಲಸ್ಯ ತ್ರಯೋದಶೀ ಪಂಚದಶೀ ವತ್ಕದಾಚಿತ್ತಮಸ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸಂಭವಾನ್ನುಕ್ರಸ್ತಾಸಿ ಪುನರಾವೃತ್ಯಶುಕೇತಿ ನಾಚ್ಯಂ || (೨) ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವಾದಿ

ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾತ್ | (೩) ಅಶೇಷಕಾಮಸತ್ಯತ್ವಾನ್ಮುಕ್ತಾನಾಮಪುನರ್ಭವಃ | ಯಸ್ಮಾತ್ಸ
ಕಾಮಯೇದೇವ ನಿತ್ಯಮಾತ್ಮ್ಯಾಪುನರ್ಭವಂ || ಇತಿ ಚ ಶ್ರುತಿಃ || ೧೧ ||

ಅ || (೧) ಯದ್ವೈ ಸ್ವರ್ಗಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕವರು ಯುಗ ಮನ್ವಂತರಾದಿಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ
ಅವಾಸ ಮಾಡುವವರಾದುದರಿಂದ ತಿರುಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವರು ವಾಪಾಸು ಬಂದರೂ ಮುಕ್ತರು. ಸಮಸ್ತ ಕಾಲ
ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಾಸ ಮಾಡುವವರಾದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯು ಕೂಡಲಾರದು. ಆದರೂ
ಭಾರತಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ತ್ರಯೋದಶೀ ತಿಥಿಗೇನೇ (೧೩ ದಿವಸಗಳಿಗೇನೇ) ಪಂಚದಶೀತ್ಯವನ್ನು (೧೫ ದಿವಸ
ಗಳಾಗುವಿಕೆಯನ್ನು) (ಅಂದರೆ ೧೩ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿಯೇ ೧೫ ದಿನಗಳು ಮುಗಿದ ಹಾಗೆಯೇ) ನಿರ್ದೇಶ
ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಆ ದಿನದಲ್ಲಿ (೩) ಮೂರು ತಿಥಿಗಳು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಾಲವು
ಅನಂತವಾದುದಾಗ್ಯೂ ಸಮಸ್ತ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕದಾಚಿತ್ ಸಮಾಪ್ತಿಯು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಮುಕ್ತ
ನಿಗೂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯು ಕೂಡಬಹುದು. ಎಂದಾ ಶಂಕೆಯು. (ಏವಂಚ ಸಮಸ್ತಕಾಲವೂ ಸಮಾಪ್ತ
ಯಾಗಬಹುದೆನ್ನುವ ಸಂಭಾವನೆಯಿಂದ ಮುಕ್ತನೂ ಪುನಃ ತಿರುಗಿ ಬರುವನು ಎಂದಾಶಂಕೆಯು), ಎಂ
ದರೆ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿಕೂಡದು (೨) ಏಕೆಂದರೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತನ್ಯಾಯವನ್ನು ವಿವ
ರಿಸುತ್ತಾರೆ.) ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ ಸಮಸ್ತಕಾಮಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಮೊದಲಾದ ಮಹಿಮೆಗಳು ಇವೆ. (೩)
ಮುಕ್ತರ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಮಗಳೂ ಸತ್ಯಗಳೇ ಆದುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪುನರುತ್ಪತ್ತಿಯು ಇಲ್ಲ. ಯಾವ ಕಾರಣ
ದಿಂದ ಮುಕ್ತವರ್ಗವು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಮಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಸರಿ(ಕದಾಚಿತ್ ಕಾಮಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಿಲ್ಲ) ಆತ್ಮನು
ಪುನರುತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನು ಎಂದೂ ಶ್ರುತಿಯು. (ಏವಂಚ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಸತ್ಯಕಾಮತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಮಹಿ
ಮೆಯು ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಕಾಮನೆಯೇ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಪುನರಾವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ
ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೋಕ್ಷವು ಪುರುಷಾರ್ಥವೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತವೇ) || ೧೧ ||

ಈಗ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ನ್ಯಾಯಗ್ರಂಥಸಾತ್ಯವಾದ ಸೂತ್ರರೂಪ
ವಿಾಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಬಹುಮಾನಾತಿಶಯವು ಹುಟ್ಟುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂ
ಥವು ಅನನ್ಯಸಾಧ್ಯವೂ ಅತವಿವ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯವಾದ ವಿಾಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರವು ದುರವಗಾಹ್ಯವು, ಇತ್ಯಾದಿ
ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ನನ್ನ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || (೧) ಇತ್ಯನಂತಮಾಹಾನ್ಯಾಯವಿಾಮಾಂಸಾಪಾರಮಾರ್ಥಿಕಃ | ಉತ್ತರಣಾತ್ಮ
ಶಕ್ತ್ಯೈವ ನ್ಯಾಕುಲೀಭೂತಚೇತಸಾಂ || ಮಂದಾನಾಮುಪಕಾರಾಯ ಮದತಾಂ
ಚೋಚ್ಚಿಂತಾತ್ಮನಾಂ | ತದ್ವಿಶೇಷಪುಜ್ಞಾನಪ್ರದೀಪ್ತಾರ್ಕಭಚೇತಸಾಂ ||
ವಿಶೇಷಗಾಢೇ ಮನಸಿ ನಿತರಾಂ ಚೋಪಕಾರಕಃ | ನ್ಯಾಯಪ್ಲೇವೋ ಮಯಾಕಾರಿ
ಸಂಜ್ಞೇಪಾಪ್ತಮಿತಾಪ್ತರೈಃ || ೩ || (೨) ವಿಸ್ತರೋಪ್ಯಯಮೇವ ಸ್ವಾತ್ಮದ್ವಿಶೇಷಾತಿ
ವೇದಿನಾಂ | ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೋರೇವ ವಿಸ್ತರೋ ಯದುದೀರಿತಃ || ಅನಲ್ಪ
ಚೇತಸಾಂ ಪುಂಸಾಮಲಂ ವಿಜ್ಞಾನಸಿದ್ಧಯೇ || (೩) ತನ್ನಾಯೋದ್ಧರಣೇ ಒತ್ತಾ
ಅಪಿ ಹೈಕೇನ ಸುಸ್ಥಿರಂ|ನ್ಯಾಯಾನುಗಂ ಮನಃ ಕುರ್ಯುರತಿಸಂಗ್ರಹ ಲಾಲಸಾಃ|
(೪) ಕೋ ನಾಮಾಶೇಷವಿದ್ಯೋರುಸಾಗರೋನ್ಮಥನೋದ್ಧೃತಂ | ಸಂಕ್ಷಾದ್ವಿದ್ಯಾಧಿ
ರಾಜೇನ ನ್ಯಾಯಾಮೃತಮನುತ್ರಮಂ || ಅಶೇಷತೋಧಿಗಚ್ಛೇತ ವಂದ್ಯೋ

ವೃಂದಾರಕೋಟಿ ಸನ್ || (೫) ಏವಂ ಸುದುರ್ಲಭೇಷ್ಯದ್ಧಾ ಮಹಾನ್ಯಾಯಪಂ
ಮೃತೇ | ಕೇಚನಾಧಿಕ್ರಿಯಂತೇ ಚ ತತ್ಪ್ರಸಾದಾನುರಂಜಿತಾಃ | ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾ
ಅಮೃತೇ ಯದ್ವತ್ಪಾಗರೋನ್ಮಥನೋದ್ಧೃತೇ || (೬) ಅಯಂ ತು ತತ್ಪ್ರಸಾದೈಕ
ಮಹಾಸ್ವದ ಬಲೋದ್ಧತಃ | ನ್ಯಾಯಾಮೃತಾರ್ಣವಸಿ ಮಮ ವಗಾಹ್ಯ ವಿಭಜ್ಯ ಚ |
ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಚಕಾರ ವ್ಯಾಕೃತಿಂ ಕೃತಿಂ | (೭) ತತ್ಪ್ರಸಾದಮೃತೇ
ಕಸ್ಯ ಶಕ್ತಿಃ ಸಂಸಾರಸಾಗರೇ | ಮಗ್ನಸ್ಯ ಚೇತನಸ್ಯ ಸ್ವಾತ್ಮತ್ವತಾನುಕೃತೌ ಕ್ವಚಿತ್ ||
ನಿತ್ಯಾನಂದಾಮೃತಸ್ಯಂದಿ ತತ್ಕಟಾಪ್ಪೈಧಿ | ತಸ್ಯ ತು | ಕಾ ನು ಶಕ್ತಿರ್ಭವೇನ್ನೈವ ತತಃ
ಕೋಽಪ್ಯಾತಿವಿಸ್ಮಯಃ || (೮) ವಿದ್ಯಾವಿದ್ಯೇ ಸುಖಂ ದುಃಖಮುಚ್ಯತಃ | ಶಕ್ತಿರೇವಜ
ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿನಾಶಾಶ್ಚ ವಿಶೇಷಾಶ್ಚಾಪರೇಽಪಿಲಾಃ | ಚೇತನಾಚೇತನಸ್ಯಾಸ್ಯ ಸಮ
ಸ್ತಸ್ಯ ಯದಿಚ್ಛಯಾ || ಸ ಮಮ ಸ್ವಕೃತೇನೈವ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ||

ಅ || (೧) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಎಣಿಸಲಶ್ಯವೂ ವ್ಯಾವರ್ತದಿಗಳುಳ್ಳದ್ದೂ, ಬಹುರ್ಥಗಳಿದ್ದದ
ಿಂದ ದುರವಗಾಹ್ಯವೂ ಆದ ನ್ಯಾಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಿಮಾನಾಂ ಎಂಬ ಸಮುದ್ರವನ್ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾದಿ
ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಂಭ್ರಾಂತವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಿಗಳ ಉಪ
ಕಾರಕ್ಕೂ, ಬಹುವಿಷಯ ಜ್ಞಾನಸಾಧನ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ನ್ಯಾಯಶ್ಲವದಿಂದಂಟಾದ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದ
ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ, ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮನಸ್ಸು ವಿಮಾನಾಂ ಎಂಬ ಅವಾರ
ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಮಗ್ನವಾಗಲು ಅವರ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅತ್ಯಂತ
ವಾಗಿ ಉಪಕಾರಕವಾದ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾರೂಪವಾದ ಗ್ರಂಥವು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಪ್ರವೀಣಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ
(ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪದಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ನ್ಯಾಯ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ
ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವುಗಳು. ಮತ್ತು ಅನೇಕಾಧಿಕರಣ ಸಂಬಂಧಿ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವುಗಳು.)
ನನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. (೨) ಯವ್ಯಸಿ ನ್ಯಾಯವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿದವರಿಗೆ ಈ ನ್ಯಾಯ
ಮಾಲಾ ಗ್ರಂಥವೇ ವಿಸ್ತರವಾಗುವುದೋ, ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ
ನ್ಯಾಯ ಪ್ರಪಂಚನ ರೂಪವಾದ ವಿಸ್ತರವಿದೆಯೋ, ಅದಕಾರಣ ಆ ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದ
ನ್ಯಾಯ ವಿಶೇಷ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಹೆಚ್ಚು ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ವಿಶೇಷ
ಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿವರಣಾರೂಪವಾದ ವಿಸ್ತರ ಗ್ರಂಥವು ತನ್ನಿಂದ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.
(ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನವೇ ಬರಲಾರದು. ಅದಕಾರಣ ನ್ಯಾಯ ವಿವರಣ ಗ್ರಂಥ
ಕರಣವು ಅವಶ್ಯಕವೇ.) (೩) (ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನ್ಯಾಯಗಳ ವಿಸ್ತರವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ
ಭಾಷ್ಯ ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿಂದಲೇ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ನ್ಯಾಯಮಾಲಾರೂಪಸಂಗ್ರಹವೇ
ವ್ಯರ್ಥವು. ನ್ಯಾಯವಿವರಣವು ಸುತರಾಂ ವ್ಯರ್ಥವು. ಎಂದರೆ) ಯಾರು ಅಲ್ಪ ಜ್ಞಾನಿಗಳೋ, ಅವರು
ಸೂಚಿತಗಳಾದ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶಕ್ತರೆಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಆ ಭಾಷ್ಯ ಅನು
ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ನ್ಯಾಯಗಳನ್ನದ್ಧರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಆಶಕ್ತರಾದವರು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆ ಯುಕ್ತಿ
ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರರು. (ಅಂದರೆ ಸಂಕ್ಷೇಪ ವಿಸ್ತರ ರೂಪ ೨ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧ
ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾರರು.) ಹಾಗೆಯೇ ಮಹಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ನ್ಯಾಯೋದ್ಧರಣದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತರಾದಾಗ್ಯೂ ಸಂಕ್ಷೇಪ
ದಲ್ಲಿ ಅತುಲಪಟ್ಟವರು ಮನಸ್ಸನ್ನು ನ್ಯಾಯಸಂಬಂಧ ವನ್ನಾಗಿ ಸುಸ್ಥಿರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಾರರು. ಅದಕಾರಣ
ಸಂಕ್ಷೇಪ ವಿಸ್ತರ ರೂಪ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವರು. (೪) ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕತೆ

ಗಳಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಸಾಗರಗಳಂತಿರುವ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮುಠಸ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಒಂದೊಂದಾದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ, ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಮೃತತುಲ್ಯವಾದ ಸ್ವಾಯು ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಸರ್ವರಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ದೇವತೆಯಾದಾಗ್ಯೂಯಾರು ತಾನೇತನ್ನಿಂದ ಸಂಗೃಹೀತವಾದ ಸ್ವಾಯುಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿದಾನು? (೫) (ಹೀಗಾದರೆ ಮಾಮಾಂಸಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರಧಿಕಾರಿಕವೆನ್ನಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ) ಕ್ಷೀರ ಸಮುದ್ರದ ಮುಠಸದಿಂದ ಒಂದಾದ ಅಮೃತದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅಧಿಕೃತರಾದಂತೆ ಅತಿ ದುರ್ಲಭವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಅಮೃತತುಲ್ಯಗಳಾದ ಮಹಾನ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಪೂರಿತರಾದ ಕೆಲವರು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಮಾತ್ರ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಅಧಿಕೃತರಾಗುತ್ತಾರೆ. (೬) (ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇನೇ ಅಧಿಕಾರವೆಂದಾದರೆ ಆಚಾರ್ಯರು ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಸ್ತರವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿರುವರು ಎಂದರೆ) ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದರೂಪ ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯ ಬಲದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧನಾದ, ಮುಖ್ಯನಾಯುವಿನ ಆವತಾರಭೂತನಾದ ಸಾನಾದರೂಪ ನ್ಯಾಯಾಮೃತವೆಂಬ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಇಳಿದು ವಿಭಾಗ ಮಾಡಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ನ್ಯಾಯಪಲ್ಲವವನ್ನು ವಿಸ್ತರವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪವಾದ ನ್ಯಾಯವಿವರಣವನ್ನೂ ಕೂಡ ಮಾಡಿರುವನು. (೭) (ಗ್ರಂಥಮಾಡಲಕ್ಕೆ ವಾಕ್ಯಾರ್ಥಜ್ಞಾನ ಕರಣಪಾಟವಾದಿಗಳು ಅವಶ್ಯಕವು. ಈಶ್ವರ ಪ್ರಸಾದವು ಏತಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ) ಆ ಭಗವಂತನ ಅನುಗ್ರಹವಿಲ್ಲದಾದರೆ ಸುಸಾರ ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿರುವ ಯಾವ ಚೇತನನಿಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಇರುವುದು. ನಿತ್ಯ ಅನಂದವೆಂಬ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಕಟಾಕ್ಷದಿಂದ ಅಭಿವೃದ್ಧನಾದ ವನಿಗಾದರೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಅನುಕರಣ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದು? ಸರ್ವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಬಂದೇ ಬರುವುದು. ಆದಕಾರಣ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನು ಆಶ್ಚರ್ಯವಿದೆ? (೮) (ಗ್ರಂಥ ಮಾಡಲಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಭಗವದಧೀನವೆಂದಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ಸರ್ವವೂ ಭಗವದಧೀನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ) ಜ್ಞಾನ ಅಜ್ಞಾನ ಸುಖ ದುಃಖ ಅಶಕ್ತಿ ಶಕ್ತಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ನಾಶ ವಿಶೇಷ ನಿಯಮನಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಜೇತನ ಅಜೇತನ ಎಲ್ಲಾ ಜಗತ್ತಿಗೂ ಯಾವ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ (ನ ಋತೇತ್ಯಪ್ಯಯತೇ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ) ಆಗುತ್ತವೋ ಅಂತಹ ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗ್ರಂಥದಿಂದಲೇ ನನಗೆ ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ. (೯) (ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಜ್ಞಾನದಂತೆ ತನ್ನ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)

ಮೂ||೧||ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯಾದಿತಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಯಲಂ ಬಟೌ ತದ್ವರ್ತಮಿ
ತ್ವಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮಹತಃ | ನಾಯೋ ರಾಮವಚೋನಯಂ
ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೈಕ್ವೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಪುರ್ಮಧ್ಯೋ ಯತ್ತು ತೃತೀಯಮೇತದ
ಮುನಾ ಗ್ರಂಥಃ ಕೃತಃ ಕೇತವೇ ||

ಅ || ಬಳಿಕೇತ್ಯಾದಿ ವೇದವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಾಯುದೇವರ ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣವಿಷ್ಣುಗಳಾದ ಮೂರು ಪೂಜಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೋ, ಅಂತಹ ವಾಯುದೇವರ ಯಾವ ಮೂರನೇದ್ದಾದ ಮಧ್ಯಾಪ್ಯ ರೂಪವಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ರೂಪದಿಂದ ಭಗವದ್ವಿಷಯಕವಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿತು. (ಆದರೆ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಆತನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರು.) ಆ ವಾಯುದೇವರ ಮೂಲ ರೂಪವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲಾತ್ಕೃತವು, ಜ್ಞಾನ ಸ್ವರೂಪವು, ಜಗದ್ಧರಣ ಗಮನಾದಿ ಗುಣಗಳುಳ್ಳದ್ದು. ಸರ್ವ

ಪೂಜ್ಯವು. ಈ ಪ್ರಕಾರವಿರುವ ರೂಪವೇ ಮೂರು ಅವತಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಗನೇದಾದ್ದ ಹನುಮದವತಾರವು ಉಮದೇವರ ಅಜ್ಞೆಯನ್ನು ಸೀತಾಸಮಾಪಕ್ಕೂ, ಸೀತಾದೇವಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ರಾಮದೇವರ ಸಮಾಪಕ್ಕೂ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟದ್ದು. ಅಥವಾ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಾದಿ ರಾಮ ವಿಷಯಕ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೂ ಭೋಧಿಸ ತಕ್ಕದ್ದು. ಭೀಮನಾಮಕ ಎರಡನೇ ಅವತಾರವು ಕೌರವರ ಸೈನ್ಯಗಳನ್ನು ವಿನಾಶಗೊಳಿಸಿದುದು. ಮೂರನೇ ಅವತಾರವು ಅನಂದರೂಪನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ತುತಿಸುವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಮಧ್ಯ ಎಂದ ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದು. ||

ಅನ || ದೇವತಾ ನಮಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸ ಬೇಕಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ನಮೋಽಬ್ಜ ಭವ ಭೂರ್ಯಕ್ಷಪುರಸ್ಕರ ಸುರಾಶ್ರಯ |

ನಾರಾಯಣಾರಾಂ ಮಹ್ಯಂ ಮಾಸತೇ ಪ್ರೇಯಾಸಾಂ ಪ್ರಿಯ ||

ಅ || ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ, ದೇವೇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾ ಯಣನೇ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಅತಿಪ್ರಿಯಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಿಯನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ನನಗೆ ರಕ್ಷಕನಾಗು

ಇತಿ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಪ್ರಹ್ಲಾದಸೂತ್ರಾನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾ ನ್ಯಾಯವಿವರಣೇ
ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಸ್ಯ ಚತುರ್ಥಃಪಾದಃ

ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ವಿರಚಿಸಿದ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಷ್ಠಾಪ್ಯಾ ನ್ಯಾಯವಿವರಣದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೪ನೇ ಪಾದವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯ್ತು.

ಸಂಪೂರ್ಣವಿಜ್ಞಾನಸುಖಾದಿಯುಕ್ತೋ
ದೋಷೋಡ್ವಿತಃ ಸರ್ವಸುಮಾನಮೇಯಃ |
ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಸಂಜ್ಞೇವಗತಃ ಪರೇಶೋ
ನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರೀತಿಯುತೋ ಮಯಿ ಸ್ಯಾತ್ ||

ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾರಿಕಾಸಂಸ್ಥೋ ಮಯಾಸನುಗ್ರಹತೋ ಹರೇಃ |
ಸನ್ನಾತ್ರಯವಿವೃತೇರ್ಭಾವೋ ಬಾಲಬೋಧಾರ್ಥಮುದ್ಧೃತಃ ||
ತಂತ್ರ ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯೇನ ಧಾಷಾಯಾಂ ಸಾಧು ಶುಷ್ಕಯೇ |
ರಚಿತಾ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಬ್ಜೇ ಸ್ಪರ್ಶಿತಾ ಜಙಮತಾದ್ಭವಿ ||

ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಾ ಚಾಸ್ಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಯ ಪೀತೋ ಮಧ್ವಮುನಿರ್ಮಮ |
ನಿವಾರಯನ್ನೈ ಪ್ರಕಾಶಂ ಸುಪ್ರಕಾಶಂ ದದಾತು ಮೇ ||
ಕರೋತು ಮಮ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಹರಿಹರಯಮುಖಾಭಿಧಃ ||
ಗುರುಶ್ಚ ಮಧ್ವನಾಮಾ ಮೇ ವರದೋಽಸ್ಮಿ ನಿರಂತರಂ

ಶ್ರೀರಸ್ತು

ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಥಾಯ ವಿವರಣಂ ಸಮಾಪ್ತಂ ||

ಶ್ರೀಮದ್ಭ ಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘ, (ರಿ) ಉಡುಪಿ, ದ.ಕ.

ಇವರಲ್ಲಿ ಈಗ ಸಿಗುವ ಪುಸ್ತಕಗಳು

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಟೀಕಾ, ಯಾ, ವಿವೃತಿ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕನ್ನಡಿಸಿದವರು

ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳು

1 ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಪನಿಷತ್	(536 ಪುಟ)	8 00
2 ಛಾಂದೋಗ್ಯೋಪನಿಷತ್	(526 ಪುಟ)	9 00
3 ಸಭಾಷ್ಯಸತಾಪ್ತರ್ಯ ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವದ್ಗೀತಾ	(936 ಪುಟ)	15 00
4 ಶ್ರೀಮದ್ಭಗವತ ಸಾಪ್ತರ್ಯನಿರ್ಣಯ	(1380 ಪುಟ)	25 00
5 ಯಮಕಭಾರತ ಮತ್ತು ತಂತ್ರಸಾರ	(120 ಪುಟ)	3 50
6 ಶ್ರೀಮನ್ನಾ ಯವಿವರಣೆ	(184 ಪುಟ)	5 00

ಶ್ರೀಮನ್ನದ್ಭಾಚಾರ್ಯರ 37 ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ

ಮುದ್ರಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ಕೊನೆಯ ಗ್ರಂಥ

ಅಂದಾಜು ಪುಟಗಳು: 400 —: ಬೆಲೆ ಗ್ರಾ. ಪೈ: — ಅಂದಾಜು ಬೆಲೆ: 10-00

ದ್ವಿತೀಯ ಮುದ್ರಣವಾಗಲಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳು-

ಸಂಚಿಕೆ I ಸಭಾಷ್ಯ, ಈಶ, ಕಾಠಕ. ತೈತ್ತಿರೀಯ, ತಲವಕಾರ, ಪಟ್ಟಿಶ್ವ, ಅಥರ್ವಣ, ಮಂಡೂಕ, ಐತರೇಯಾದಿ ಅಷ್ಟೋಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣ ಲಕ್ಷಣ, ಕಥಾಲಕ್ಷಣ, ಉಪಾಧಿಬಿಂಡನ್ತ ಮಾಯಾವಾದಬಿಂಡನ್ತ, ಪ್ರಪಂಚ ವಿಧ್ಯಾತ್ಮಾನುಮಾನಬಿಂಡನ್ತ, ತತ್ವಸಂಖ್ಯಾನ, ತತ್ವವಿವೇಕವೆಂಬ ಸಪ್ತ ಪ್ರಕರಣಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ C. R. ಕೃಷ್ಣರಾವ್ ಅವರು ಬರೆದ 'ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಜೀವನಚರಿತ್ರೆ ಮತ್ತು ಮಧ್ವಸಿದ್ಧಾಂತ ತತ್ವ' ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯು, ಕನ್ನಡ ಉಪೋದ್ಭೂತ ಮತ್ತು ಮುನ್ನುಡಿಗಳ ಸಮೇತ. ಪುಟಗಳು: 1150.

ಸಂಚಿಕೆ II ತತ್ವೋದ್ಯೋತ, ವಿಷ್ಣು ತತ್ವನಿರ್ಣಯ, ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯವೆಂಬ 3 ಪ್ರಕರಣ ಗಳು ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರಸ್ತುತಿ, ನಮಿಸ್ತುತಿ, ದ್ವಾದಶಸ್ತೋತ್ರ, ಜಯಂತೀ ನಿರ್ಣಯ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಸ್ತುತಿ. ಕೃಷ್ಣಾಮೃತಮಹಾರ್ಣವ, ಅಣುಭಾಷ್ಯವೆಂಬ ಇತರ 7 ಗ್ರಂಥಗಳು. ಪುಟಗಳು: 725.

ಸಂಚಿಕೆ III ಶ್ರೀಮದ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾನುಷ್ಠಾನ. ಪುಟಗಳು: 1600

ಸಂಚಿಕೆ IV ಶ್ರೀಮನ್ನದಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಪ್ತರ್ಯ ನಿರ್ಣಯ. ಪುಟಗಳು: 1500.

ಸಂಚಿಕೆ V ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, ಕನ್ನಡ ಉಪೋದ್ಭೂತ ಮತ್ತು ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಮುನ್ನುಡಿ ಗಳ ಸಮೇತ. ಪುಟಗಳು: 968.

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘದ ಪ್ರೋಫೆಸರು

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘದ ಪ್ರೋಫೆಸರು

- 1 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಅದಮಾರುಮತದ ವಿಬುಧಪ್ರಿಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 2 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಪುತ್ರಕಾಮತದ ಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 3 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಕೃಷ್ಣಾಪುರಮತದ ವಿದ್ಯಾಪೂರ್ವತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 4 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಸೋದಾಮತದ ವಿಶ್ವೇಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 5 ಶ್ರೀ ಸೋದಾಮತದ ವಿಸ್ತೀರ್ಣತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 6 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಕಾಣೂರುಮತದ ವಿದ್ಯಾಸಮುದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 7 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಫಲಿಮಾರುಮತದ ರಘುವಾನ್ಯತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 8 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಶಿರೂರುಮತದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 9 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಪೇಜಾವರಮತದ ವಿದ್ಯಾಸಮುದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 10 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಉತ್ತರಾದಿಮತದ ಸತ್ಯಧ್ಯಾನತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 11 ಶ್ರೀ ಸೋದಲಿ ವ್ಯಾಸರಾಯ ಮತದ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಸನ್ನತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 12 ಶ್ರೀ ಸಂಪುಟನರಸಿಂಹಸ್ವಾಮಿಮತದ ವಿದ್ಯಾಸಿಂಧುತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 13 ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಪದಂಗಳ ಕಾಶೀಮತದ ಸುಕೃತೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 14 ಶ್ರೀ ಕಾಶೀಮತದ ಸುಧೀಂದ್ರತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 15 ಶ್ರೀ ಗೋಕರ್ಣ ಪರ್ವತಗಳಮತದ ದ್ವಾರಕಾನಾಥತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು.
- 16 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ರಾಜಸಭಾಭೂಷಣ ಕರ್ಪುರ ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾಯರು ಬೆಂಗಳೂರು.
- 17 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಡಾಕ್ಟರ್ ಉಡುಪಿ ರಾಮರಾಯರು. ಮದ್ರಾಸ್.
- 18 ಶ್ರೀಯುತ ಮಾಣೇರ್ ಕೃಷ್ಣನಾಯಕ್ ಮತ್ತು ಸನ್ಸ್, ಮಂಗಳೂರು.
- 19 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಶ್ರೀ ತಾಲೂರು ಶ್ಯಾಮರಾಯರು. ಬಳ್ಳಾರಿ.
- 20 ಶ್ರೀಯುತ ಡಾಕ್ಟರ್ ಇಡ್ಲಿ ವೆಂಕಟರಾಯರು, ಉಳ್ಳಾಳಿ.
- 21 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಶ್ರೀ ಹಂನಾಣಿ ಹನುಮಂತಾಚಾರ್ಯರು, ಬಳ್ಳಾರಿ.
- 22 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ಶ್ರೀ ಕಲ್ಹಂಜಿ ನ್ಯಾಸಾಚಾರ್ಯರು, ಉಡುಪಿ.
- 23 ಶ್ರೀಯುತ ಡಾಕ್ಟರ್ ಉಡುಪಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣರಾಯರು. ಮದ್ರಾಸ್.
- 24 ಶ್ರೀಯುತ ಡಾಕ್ಟರ್ ಜಮ್ಮಿ ವಿ. ಬದರನಾರಾಯಣ, ಮದ್ರಾಸ್.
- 25 ಶ್ರೀಯುತ ಕೆ. ಎನ್. ರಂಗರಾಯರು, ಕಲ್ಹತ್ತಿ.
- 26 ಶ್ರೀಯುತ ಉಡುಪಿ ರಾಘವೇಂದ್ರಾಚಾರ್ಯರು. ಡಿಲ್ಲಿ.
- 27 ಶ್ರೀಯುತ ಎ. ವಿ. ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿರಾಯರು ಬೆಂಗಳೂರು.
- 28 ಶ್ರೀಯುತ ಗುಪ್ತ ಆಪ್ತರು.
- 29 ಶ್ರೀಯುತ ಕೆ. ಸೀತಾರಾಮರಾಯರು. ಮದ್ರಾಸ್.
- 30 ಶ್ರೀಯುತ ಡಿ.ಕೆ. ರಾಮರಾಯರು ವಿವೃತ್ತ ನೈಸೂರಿಹೈಕೋರ್ಟ್ ಜಡ್ಜರು, ಮೈಸೂರು.
- 31 ಕೀರ್ತಿಶೇಷ ರಾಜಸೇವಾಪ್ರಸಕ್ತ ವೈ. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್, ಮೈಸೂರು.
- 32 ಶ್ರೀಯುತ ಕಲ್ಹಂಕ ವೆಂಕಟ್ರಾಯ ಪೈ ಮತ್ತು ಸನ್ಸ್, ರಥಬೀದಿ, ಉಡುಪಿ.